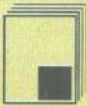
İsmet Zeki Eyuboğlu

DİLİN KEMİĞİ

eleştiri yazıları

pencere yayınları

İsmet Zeki Eyuboğlu
Dilin Kemiği

Birinci Baskı: Ocak 2000
Montaj: Bahri Çakır
Dizgi: Mesut Özcan
Kapak: İbrahim Karakaş
Baskı ve Cilt: Ekinci Matbaası
Yayın Yönetmeni: Muzaffer Erdoğdu

ISBN 975-8460-04-8

PENCERE YAYANLARI: 119

Hamam Sok. 2/6 Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel ve Faks: (0212)511 64 98 - 513 27 17 - 522 79 24

İsmet Zeki Eyuboğlu

Dilin Kemiği

İÇİNDEKİLER

ELEŞTİRİ ÜZERİNE

Eleştiri hangi yönden alınırsa alınsın ortaya konan bir konu karşısındaki tutumun anlatımı olma gereğindedir. Bu bakımdan belli bir açıdan bakmayı, belli, kesin ölçülere dayanmayı gerekli kılar. Bir yorum, bir açıklama ölçüsü içinde bütünlüğe varmayı içerir. Kaypak, sallantılı, bulanık, yazarının düşüncesini, o konu üstüne olan görüşünü içermeyen eleştiri olamaz. Eleştiri önceleyin bir bilim, bir bilgi davranışıdır. Konuya sağlam ilkeler örgüsünde bakmadır. Geliştirici, aydınlatıcı, açıklayıcı, yeterli yetersiz yönleri gösterici bir gücü vardır eleştirinin. Boşlukta yuvarlanan birtakım oldum olası sözdizilerini sıralamak, açıklıktan, seçiklikten kaçınmak, boyuna kötüleyici olmak değildir eleştiri. Gerçek, doğru eleştiri konuyu kendi bütünlüğü içinde kavramayı, ona belli bir varlık anlayışı ile bakmayı gerektirir.

Batı ekininin gelişmesinde en büyük etkiyi gösteren eleştiri olmuştur. Birçok felsefe okulları, düşünce öğretileri eleştirinin ürünüdür Batı'da. Sağlam, güçlü, kavrayıcı bir eleştiri kesin ilkelere varmış, açıklığa, seçikliğe ulaşmış ekin ortamında doğabilir. Eleştirinin iki ayrı gücü vardır. Biri onun yaratıcı, yıkıcı oluşudur, öteki ise yapıcılığıdır.

Yaratıcı, yıkıcı eleştiri doğruyu göstererek incelenen konunun, yapıtın eksik, tutarsız yönlerini ortaya koymakla olur. Amacı olmayan, yalnız söz kalabalığı ile yetinen bir eleştiri düşünülemez. Onun yapısı gereğince yıkacağını kesin çiz-

gilerle belirlemesi beklenir ondan. Yıkıcı eleştiri yıktığının ya da yıkmak istediğinin yerine konulması gerekeni de açıklamalıdır. Bu, eleştiriyi yapanın bilgi durumu ile sıkı sıkıya ilgilidir. Bu yüzden eleştirme yapma bilgili olmayı, ölçüye varmayı önceden gerekli kılar. Batıda ilk yıkıcı eleştiriyi yapanlar bizim Anadolulu bilgeler, Miletoslular olmuştur. Sözgelimi bilge Thales'i eleştiren Herakleitos "su"yun yerine "od" koymuş, bütün varlıkların "su"dan değil "od"tan türediğini, ondan doğduğunu, onun türlü türlü değişmelerinden ortaya çıktığını söylemiştir. Onun arkasından gelen bilgeler böyle düzenli eleştirilerde bulunarak varlığın başka ilkelerden doğduğunu ileri sürmüş, ellerinde bulunan kanıtlara dayanarak düşüncelerinin doğruluğunu saptamaya çalışmışlardır. Aristoteles öğretmeni Plato'yu eleştirerek "idea" öğretisinin doğru olamayacağını, ancak çevremizde bulunan, elle tutulup gözle görülebilen nesnelerin, varlıkların gerçek olabileceğini ileri sürmüş, böylece ideacılığın yanıbaşında yeni bir felsefe okulunun doğmasına olanaklar koymuştur. Daha açıkçası doğru bulmadığı düşünceyi yıkarken doğru bulduğunu ortaya koyma sorumluluğunu duymuştur. Yıkıcı eleştirici kesin bir görüş sorumluluğu taşımaktadır. Bu yüzden de oldukça güçtür. Apayrı birer nitelik taşıyan bütün felsefe okulları, düşünce çığırları yıkıcı eleştirinin kesinliğe ulaşan ürünleridir. Bu türlü eleştiriye yaratıcı eleştiri demek de doğrudur.

Yıkıcı, ya da yaratıcı dediğimiz eleştirinin gücü sağlam bilgi ilkelerine dayanmasından ileri geliyor. Böylesi eleştirici yeni yeni görüşlerin, çığırların doğmasına yolaçar, kolaylıklar, olanaklar sağlar boyuna.

Uygarlıklar yıkıcı, yaratıcı eleştirilerin kurduğu ortamlarda doğmuştur. Bu yönü ile eleştiri bir uygarlık ilkesidir, bir uygarlık yaratan düşünce gücüdür. Böyle eleştiriciler sürekli bir bilinç akımı içinde bulunurlar. Söyleyecek sözü, ortaya koyacak görüşü olmayan başı boşlar için at oynatma alanı değildir eleştiri. Kesin bilgi ilkelerinden yoksun kalmış anlamda alır, önüne gelenin kötü eksik yönlerini görmeye, göstermeye çalışır.

Eleştirinin ikinci türü yapıcı olanıdır. Bu eleştiri ortaya yeni

bir düşünce koymayabilir. Elde bulunanları birleştirerek bir sonuç çıkarmaya çalışır. Empedokles böyle bir eleştiridir işte. İlkçağın bu pek ünlü bilgesi kendinden önce gelenlerin ortaya koyduklarını almış, birleştirmiş, onlara kendi de birtakım görüşler, buluşlar katarak dörtlü bir ilkeler dizisi ileri sürmüştür. Empedokles görüşünde oldukça ilgi çekicidir. Dört ilkenin -toprak, su, od, yel (toprağı kendi ileri sürmüştür)- birleşiminde sevgiyi, ayrılmasında iğrenmeyi (nefret) ortaya atmakla yerkaplayan özün dışında bir gücün bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu boşlukta duran sevgi, iğrenme sonraki çağlarda eştürden yerkaplamayan, boşlukta birtakım savların ortaya atılmasına yolaçmıştır. Elde bulunanlarla yetinmek, onları uzlaştırmak yaratıcılık değildir. Neyse burada İlkçağ düşünürlerinin, bilgelerinin görüşlerini anlatacak değiliz, anlatmak birbakıma gereksizdir de bu yazı için.

Eleştiri bir tutum, bir davranıştır derken bunun hangi yönü ile alınırsa alınsın köklü, kesin olması gerekir demiştik. Bunu söylerken gözönünde bulundurulmak istenen konuya doğrudan doğruya girmenin gerekliliğidir. Bir eleştiri konunun özüne değinmeden çevresinde dolaşır, aydınlıktan, açıklıktan kaçarsa bulanık, verimsiz demektir.

Eleştirinin ilk kuralı konuyu bütünlüğü ile bilmek, kavramaktır. Konuyu en ince öğesine değin bilmeyen, onun ortaya konuş kurallarını, ilkelerini açık seçik olarak kavrayamayan bir kimsenin eleştiri yapması olumlu bir davranış değildir. Eleştiri bir bilinç işi olduğundan eleştirici bütün yargılarını bilincinin süzgecinden geçirmelidir. Bu eleştirici için sürekli bir gerekçedir. Bu gerekçe eleştiricinin yargı vermekle yükümlü olduğunu gösterir. Böyle bir bilinç akımı içinde yeralan eleştirinin belli ilkelere göre temellendirilmesi sorunu ortaya çıkıyor.

Eleştirinin belli ilkeleri vardır dedik. Şimdi biraz da onların üzerinde duralım: eleştirinin üç ilkesi vardır kesinlik, açıklık, sağlamlık. Eleştiri kesin olmalıdır. Bugün böyle, yarın şöyle gibi kaypak bir dayanak üzerine oturtulmak istenen eleştiri bir söz yığını olmaktan öteye geçemez. Eleştirici yargısını ve-

rirken ikili birli düşünmekten, boyuna değişken bir anlatılışla düşüncelerini söylemekten elden geldiğince kaçınmalıdır. Kesinlik ilkesinin özünü kuran bilgi de kuşkudan uzak kalma seçikliğe varmadır. Böyle bir ölçünün sanat yaratmalarına uygulanamayacağı onların çağların beğençlerine, anlayış ölçülerine göre değişebileceği ileri sürülebilir. Bu boş bir inançtır, yersiz bir savdır. Sanat yaratmalarında da belli, değişmeyen ölçüler bulunur. Ölçüye varmayan bir görüşle, bir davranışla sanat yaratmaları açıklanamaz, anlaşılamaz doğrusu. Bugün bir kimse çıkıp ta Michael Angello'nun, Leonardo'nun, Raffaello'nun, Beethoven'in yaratmaları o çağlarda güzeldi, şimdi anlayış ölçüleri, beğençler değiştiği için onlara güzel denemez, onlar ancak çağlarının güzelleridir gibi bir düşünce ileri süremez, sürürse ona acımak gerekir. Bir varlık, bir yaratma "güzel" niteliğini taşıdıkça belli, kesin, açık, sağlam ilkeleri içeriyor demektir. Bu ilkeler çağların geçip gitmesiyle ortadan kalkmaz. Bir yaratmada kesinlik onu ortaya koyan ölçülerin sağlamlığına, belirliliğine bağlıdır. Sağlamlık, belirlilik çağların akışı içinde yer değiştiren nitelikler değildir artık. Raffaello'nun yarattıklarına "güzel" niteliğini kazandıran ölçüler bugün değişmemiştir, değişenler varsa onlara ölçü denemez. Ölçüler boyuna değişen duygularımızdan gelmez, onların tek kaynağı kişinin usudur. Bir yaratmanın eleştirilmesinde duygular usca bağlanır, onun buyruğu altına girer. Usa buyruk salan duygular olduğu sürece eleştiri yapma yeteneği ortadan kalkar.

Duygular usca bağa vurulur demek büsbütün ortadan kaldırılır, yokedilir, işe karıştırılmaz demek değildir. Kişi denen güçlü varlık duygularının etkisinden kurtulamaz bir bakıma. Yalnız yargıların verilmesinde başkan boyuna usdur. Duygular usun çizdiği yolda giderse yanılmadan, aldanmadan elden geldiğince kaçınılmış, sakınılmış olur. Duyguların belli belirli ölçüleri yoktur, onlar en kısa süreli yaşantıların akışı içinde boyuna değişen içeylemlerimizdir. Onlar kesin ölçülerden yoksundur. Daha açıkçası duygular kişinin belli yaşantılar karşısındaki içfışkırmalarıdır, anlatım özellikleridir.

Kesinliğin ortaya çıkmasında en önemli işi gören "belirlilik"tir. "Belirlilik" kesinliğin başniteliğidir, ona kimliğini kazandıran yetenektir. Sanat yaratmalarında kesinlik belli sınırlar içinde kalmayı, kuşkuyu çağırıcı bir yön taşımamayı içerir.

Sanat yaratmaları dışında kalan bilgi dallarında, düşünce çığırlarında kesinlik genc sanatta olduğu gibi ölçülü olmayı, sarsılmayan bir dayanak üzerinde bulunmayı gerektirir. Ortaya atılan bir düşünce onun yaratıcısı yaşasa da yaşamasa da artık varlık alanına çıkmış, kişinin belleğinde yeretmiştir. Bu bakımdan gerçekliğinde bir arkaya itilme, yerinden oynatılma olamaz. Onun varlık sınırları çizilmiş, ortamı belirlenmiştir, o düşünce kendi "yerine" konmuştur. Bu "yerine" konma sınırların çizilmesi, düşüncenin "bellilik" kazanmasıdır.

Burada kesinliğin kendi anlamı yöresinde taşıdığı önemi açıklamaya çalışırken eleştirinin geniş tutulduğu, özünden ayrı bir konu ile bağlantılı kılınmak istendiği sanılmasın. Böyle yapmamız eleştiriyi bir varlık sorunu ölçüsünde almamızdan ileri geliyor. Eleştiri bir bilgi olayıdır, kökünde, kaynağında bilgiyi gerektiren ilkeler durmaktadır. Bu ilkelerden biri olarak ele aldığımız kesinlik eleştirinin bütünlüğü içinde incelenmesidir.

Yaratıcı eleştirinin Batı düşüncesinde en büyük kurucusu Nietzsche olmuştur. Daha ilk yazılarında eski çağ bilgisini, sanatını, dilbilim açısından ele almış, sıkı bir inceleme süzgecinden geçirmiş, yaratıcı gücün tarih akışı içindeki yerini belirtmiştir. Sürekli bir bilinç akışında yaşayan, ya da yaşaması gereken aydın için eleştiricinin verimlisi, ilerleticisi yaratıcı, yıkıcı olanıdır. Yıkıcı, yaratıcı eleştirici geçmişten kalan günü, gücü yitmiş düşünce kırıntılarının ağında yeni bir anlayış örgüsünün kurulamayacağını bilir. Bu bilme eleştiricinin nedenli derin, tutarlı, sağlam bilgi dayanaklarına bağlı bulunduğunu gösterir. Yaratıcı eleştirinin kesinlik ilkesi eleştiri işlemine girişmeden önce konunun bir bütünlük, birlik içinde kavranılmasını, anlaşılmasını gerekli kılar. Kesinlik bilginin ortamında yerleşen, kendi sınırlarını bilginin yetenekleri

ile çizen, varlığa belli bir anlayış açısından bakan görüşün bakış alanında bulunur.

Eleştirinin ikinci ilkesi olan sağlamlık'a gelince: belli bir görüşü olmayı, belli bir açıdan bakmayı, sarsılmaz, dayanıklı, sürekli, günden güne değişmeyen, kolay kolay yıkılmayan temeller üzerinde kurulmayı içerir. Bütün davranışlarda, eleştiri eylemlerinde dayanıklılık, süreklilik, günün kaypak oynayışları karşısında sallantıya kapılmama sağlamlık ilkesinin ananiteliğidir. Bu nitelik yaşama gücünü, süreklilik yetisini bilgide bulur. Bu bakımdan sağlam olma bilgi ile sıkı bir bağlantı akışı içindedir. Sağlımlık ilkesinde kopma, kolayca değişme, bozulma diye bir durum yoktur. Bu ilke dayandığı bilginin kaynağından gelir. Yaratıcı eleştiri bütün önyargıların dışındadır. Konu enine boyuna incelenip açıklandıktan sonra yargıya varılır. Bilginin gerektirdiği davranış da budur. Bu sağlamlık ilkesinin içerdiği çevrede de bütüncül bir geçerlik taşır. Temelinde bilginin, özünde bilim anlayışının bulunmadığı bir eleştiri de sağlamlık aramak boşunadır.

Bilgi kaynaklarına dayanmayan, köklü olmayan bir eleştirinin yapıcı, yaratıcı bir yönü olmadığı gibi yenisini kurmak için yıkıcı bir gücü de yok demektir. Sağlamlık eleştirinin bilince varmış bir bilgi kaynağına oturtulmasından doğar. Bilim tarihinde sağlamlık örneği olabilecek en güçlü eleştiriler Renaissance denemecilerinin eleştirileridir. Bunların ilkeleri bir yandan usa, bir yandan da denemelere, elle tutulur gerçekliklere dayanıyordu. İster düşüncede yaşayan bir konunun, isterse duyulara dayanan bir olayın eleştirisi olsun usa, yaşanan gerçeği dayanmak gereği vardır. Bir olayın gelişim akışı içinde kazandığı nitelik, kendini ortaya koyuş biçiminde gösterdiği özellik onun yapısı ile çözülmez bir bağlantı kuruluşunu içerir. Bu bakımdan Nietzsche'nin eleştirileri sürekli bir bilinç içinde bütün olayların gelişim doğrultusunu belli bir açıdan gören tutumun örnekleridir. Nietzsche sağlamlığa varan yolu konuyu kavramlar örgüsünde değil de oluşu tarih eleştirisi olan "yaşam için tarihin yararlılığı ile yararsızlığı"nda işlediği konunun sorunlarını kaynaklarından başlattığı için en sağlam tutum ile or-

taya çıkmıştır. Nietzsche bu iki yazısında işe konu ile doğrudan doğruya ilgilenmiş, dolaylı bir yoldan gitmemiştir. Benzeşim kurallarına, bir olayı benzerleri ile açıklama yollarına sapmamıştır. İşte sağlamlık böyle bir davranışla ortaya konabilir.

Eleştirinin son ilkesi olan açıklık da en aşağı ötekiler ölçüsünde değer taşıyan bir niteliktir. Açıklık eleştirinin kuşkuya yer bırakmazcasına aydınlık, bulanıklıktan uzak oluşudur. Eleştirici kendi düşüncelerini olduğu gibi ortaya koyma, en kolay bir durumda anlatma gereğindedir. Kaçamaklı, üstü kapalı bir anlatım içinde yapılan eleştirinin bilim bakımından elle tutulur bir yanı yok demektir. Böyle bir eleştiride eleştiricinin kendi düşüncesi yok sayılır. Ne yolla olursa olsun eleştirici kendi görüşünü, konudan anladığını en açık, en seçik biçimde ortaya koymalıdır. Boyuna örtbas edici, kendi düşüncesini gizleyici bir tutumla davranmak bilgisizlikten, görüş yoksunluğundan ileri gelir. Güç anlaşılan, ikili birli yorumlara yolaçan, kaypaklığa kaçan bir eleştirinin bilim bakımından olumlu, tutarlı bir yönü yoktur. Açıklık eleştiricinin kendini eleştiri eyleminde yiğitçe ortaya koyması, işlediği konuda düşüncesini çekinmeden olduğu gibi söylemesidir.

Doğa olaylarının güçlülüğü, dayanıklılığı açık, seçik oluşları, kuşkudan, kaypaklıktan uzak kalışları dolayısı iledir. Karanlık birtakım kavramların ağında çapraşık anlatımlarla konuşmaya alışmış kimselerin başkalarına yardımcı olacakları bir konu yoktur. Karanlık olma kendine güvensizliğin açık belirtisidir. Çetin deyişler içinde düşüncelerini ileri sürmeye alışmış bir kimsenin kendi kendine bile yararlılığı olamaz. Onun düşüncelerinde bir gelişme, bir ilerleme bulunamaz. Düşüncede, davranışta açık olmak kişinin kendine güvenidir, kendini korkmadan, çekinmeden ortaya koyuşudur.

Doğu düşüncesinin verimsizliği, bulanıklığı, sığlığı böyle kaçamaklı oluşu yüzündendir. Doğu aydını kavramların ağında dolaşmayı, kavramdan kavrama atlamayı, bulanık anlamlar arasında birtakım kuruntu köprüleri kurmayı sever. Açıklıktan kaçan Doğu karşısında açıklığa koşan Batının başarısı iler-

leme, bütünlük içinde evrene açılma olmuştur. Söz oyunları yapmaktan bir türlü kendini alamayan Doğu ise Ortaçağın verimsizliğinden kurtulamamıştır. Bulanıklık içinde yüzen dinlerin, gerçekdışı kuruntuların ardından gitmekte özel çıkarlar gören inançların sığınağı eleştiriye yasaklar konan yerler olmuştur. İslam ortaçağında türlü türlü Doğu düşünce çığırları ortaya çıkmışken kavramlar içinde kalmaktan sıyrılan olmamış, bu yüzden de yaratıcı bir görüş doğmamıştır. Doğu düşüncesinin, sanatının boyuna eskiyi yeniden ele alıcı, aktarıcı oluşu eleştiriden yoksunluğu dolayısıyladır.

Doğu da eleştiri karşısında boyuna yasakları bulmuş, bağımsız düşünce boynunu vurdurmaktan özünü kurtaramamıştır. Batı bu düşünce kıyımından uzun bir süre sonunda da olsa yakasını sıyırmıştır.

ELEŞTİRİ ANLAYIŞI -1

Batı'dan özünü bozarak aldığımız kültür davranışlarından biri de eleştirmedir. Düzenli bir bilgiye, sağlam bir varlık anlayışına dayanan eleştirme bizde bu gerçek tutumların dışında gelişi güzel bir sataşma olarak benimsenmiş, bütün yapıcı gücünden uzaklaştırılmıştır.

Bu, eleştirmenin oldukça güç kazanılan, köklü bir kültür kaynağına varan bilgi ölçülerini bulamamanın sonucudur. Yaratıcı elden çıkan bir nesnenin eleştirilmesi, bilginin ışığı altında değişmeyen, sağlam ölçülere vurulması, bu işi yapacak olanın yaratandan daha çok düzenli düşünmesini gerekli kılar. Bu bakımdan eleştirmecinin yetişmesi sanatçıdan ağır koşullara bağlıdır. Sanatçı, yalnız yarattığını, ortaya koyduğunu bilir. Onun dışında bir işi olmayabilir. Eleştirmeci için durum bambaşkadır. O, yaratıcının bildiğinden başka konulara açılmak, ondan öncekilerle, ya da çağdaşları ile arasında görülen yakınlığı, uzaklığı belirtmek gereğindedir.

Sanatçının yaratıcı gücünün tükendiği yerde eleştirmecinin yapıcı, yol gösterici, düzene koyucu ölçüleri işe başlar. İyi bir eleştirmeci yaşadığı çevrenin sanatına, kültürüne yön veren, ona ölçülü bir yapı kurmanın ilkelerini gösteren örnek aydındır. Bir topluluğun içinde yetişen değerlerin belli düzenlere varması, yaratmalarını dağınıklıktan, öbek öbek olmaktan kurtarması eleştirmecilerin tutumuna bağladır.

Sanatçı, bir yaratıcı yetinin taşıyıcıdır, eliştirmeci onun

karşısında sarsılmaz, düzeni, sağlam ilkeleri kesin ölçüleri ile bir değer biçen aydındır.

Bir yazının, bir yaratmanın ortaya ne getirdiğini, ne gibi kaynaklara dayandığını, varlık tutumunu belirtmek, onun derinliğine inerek taşıdığı yeniliği günün ışığına çıkarmak, onu oturup yeniden düzenlemekten çok daha güç bir iştir. Yaratıcı bir baş, ortaya koyduğu yeni yaratmasının karşısında yalnız kendi kendini gerçekleştirme, açığa vurma yolundadır. Durum eleştirmeci için böyle değildir. Burada eleştirmecinin kendi dışında kalmış bir varlığın değer sınırlarını, öz-yapısını, kuruluş düzenini, yeniliğini, eskiliğini, birliğini, bir bütünlük içinde açıklaması, belirtmesi gerekir...

Sanatçı çalışırken yalnız kendi ölçülerini göz önünde bulundurur, yapacağını kendi ölçeklerine döker. Eleştirmeci önce sanatçının ölçülerini değerlendirir, sonra ölçüleri ile yarattıkları arasında kurduğu bağlılığı bulup çıkarır, birbiriyle karşılaştırır, çağın getirdiği değerlerle olan ilgisini araştırır.

Böyle ağır yorucu koşullar altında bir eleştirmecinin yetişmesi, iş görmesi pek kolay olmayacaktır.

Bir eleştirmecinin yetişmesi çevrenin kültür ortamına, bilgi düzenlerine bağlı olduğundan tutun da yaşadığı çevreyi az çok yansıtacaktır. İşte yaşadığı çevrenin değerleri ile çağının değerleri arasında bir ileri - geri çatışması varsa eleştirmecinin ağır bir çevre baskısı altında bulunduğu açık bir gerçektir. Eleştirmenin gelişmesinde, eleştirmecinin işini görebilmesi için yaşadığı yörenin bilgi yüksekliğini aşınca, kültür çatışmaları, çevre anlayışlarının dışına çıkmalar, değer düzenlerinde ayrılıklar başgösterir.

Durum, bütün kültür tarihlerinde böyle olagelmiş, böyle olagider. Sokrates'in tutumu ile çatışan Atina'nın halk anlayışı, Sofistlerin dar görüşü filosofu ölüme götürürken düşüncelerine günümüze değin uzayan sonsuz bir evren açıyordu. Aristoteles'in öğretmeni Eflâtun'un görüşünü eleştirmesi iki ayrı felsefe çığırının doğmasına yol açmış, ilk çağın Anadolulu bilgeleri arasındaki bilgece eleştirmelerden günümüzün bati uygarlığı doğmuştur.

Renaissancetan sonra Batı kültür çevrelerinde en önemli işi gören bilgi tutumu Ortaçağ görüşlerini benimseyen düşünürlerle yeniler arasında sürüp giden köklü eleştirmeler olmuştur.

Bugünün Avrupasında temellerini eleştirmenin kurmadığı, düzenlerini gene eleştirmenin sağlamlaştırmadığı bir tek kültür, bilgi düzeni yoktur.

Bütün bunlardan, eleştirmenin, varlığın kaynaklarına dayanan derli toplu, sağlam bir kültür düzeni olduğunu, belli ölçülere bağlı bulunduğunu anlıyoruz.

Yazımızın, düşüncemizin verimsiz, yoksul oluşu kültürümüze düzenli bir eleştirme anlayışının girememesinden ileri geliyor. Bu yüzden bir özden gelen, konuyu derinden belli ölçekler içinde kavrayan, açıklayan bilgi ilkelerine dayanan düzene varamıyoruz. Bilgi gerçeklerinin softalıklar, saçmalıklar aldatıcılıklar önünde boğulması, işin boğuntuya getirilmesi bundandır.

En aydın geçinen çevrelerimizde bile eleştirme deyince bilginin gerçeğine değil de işin ucuzuna, kolay aldatanına kaçılıyor. Bugün Anadolu'nun iç-gerçeğine eğilen bir kimsenin ilk göreceği bilgi, kültür ölçülerinden uzak kalmış, başı boş bir aldatıcılık, kandırıcılıktır.

Bununla bütün Anadolu yerlileri düşünür olmalı, eleştirmeci olmalı demek istemiyoruz, kültür düzeninin yerleşemediği bir yerde nelerin boy gösterdiğini anlatmak istiyoruz. Eleştirme tek başına yaşayan bir düzen değildir, kültür ortamının bütünlüğü ile bağdaşmış, ilkelerini bilgiyi besleyen kaynaklardan alan derinliğe inmiş bir tutum bir yaşama davranışıdır, bir evren anlayışı bir varlık görüşüdür. Bütün bilgi dallarında, kültür alanlarında, araştırma, inceleme kollarında en şaşmaz ölçüdür. Eleştirmenin en çok bulunması gerekliliğine karşılık en az girdiği yer bizde politika alanıdır. Eski Grekler'den günümüze değin en büyük yalanların savrulduğu bu alanda halkın toplu kültür durumu, yaşama tutumu, bütün çıplaklığıyla kendini gösterir. Bilgiler, gerçekler, doğruluklar, en cılız, en iğrenç çıkarlar, en yüzü kara yalanlar uğrunda kesilir biçilir, halk kandırılır. Bunun en açık belirtisi ya-

lancının diline doladığı "Ulus böyle istiyor", "çoğunluk böyle diyor"dur. Düşünen başların düşünmeyenlere önderlik yaptığı, bilgi, kültür düzeninin gerçek değerini bulduğu bir yerde ise: "bilim, kültür, gerçek görüş, işleyen us böyle yol gösteriyor" denir.

Belli bir çevreden adım adım en uzak kişi topluluklarına değin yayılan eleştirme anlayışı yörenin tutumuna göre kılık değiştirir. Kültüre varmış aydının dilinde ölçü, bilgiye inanmış düşünürün anlayışında düzen, avcılığa çıkmış günün politikacısının ağzında da kalabalık bir yaygara olur...

ELEŞTİRİ ANLAYIŞI -II

Yazınımıza eleştirme görüşünü batılılaşma anlayışımız getirmiştir. Biz ne yazık ki bu davranışı öz gerçeği ile değil de görünen gelişi güzel yönü ile almışız.

Eleştirmeyi çatmadan, baltalamadan, yıkıp dökmekten ayırıp kendi özünce kavramamız gerek. İki ayrı görüş arasındaki çatışmadan, varlık karşısındaki tutumdan, anlama, açıklama ayrılığından doğan eleştirmenin özünde bir tutumun yerine başka bir tutumu koyma anlayışı vardır.

Eleştirme, düşünce düzenlerinin varlığı görme konusunda dayandığı ilkelerin ayrılığından ortaya çıktığı için kaynağında sataşma, baltalama gibi ölçüsüz davranışlar yoktur. Batı düşüncesinde ilk eleştirmeler, çatışmalar felsefe konularında olmuş, böylece birçok felsefe düzenleri kurulmuştur. Bu ilk düşünce çatışmaları varlığın, evrenin oluş nedenlerini, ilkelerini bulma yönündendi.

İlk Anadolu düşünürleri ile Grek-Latin düşünürleri arasındaki çatışık varlık anlayışlarından günümüze değin sürüp gelen çok sayıda felsefe görüşleri doğmuştur.

Bunlar bize eleştirmenin ne denli özlü, verimli bir tutum olduğunu gösteriyor.

Bizde ise eleştirme ile çekişme, atışma birbirlerinden ayırd edilemiyor. Ancak düşünce, görüş bakımından kendine öz bir varlık tutumu, anlayışı olan, sağlam bir düzene dayanan kimse eleştirici olabilir. Durumun böyle olması da eleştirmeyi köklü

özlü bir davranış, bir varlık tutumu kıvamına getirir. O, öyle gelişi güzel, kuş bakışı bir saldırı olmaktan kurtulur.

Bütün gerçek eleştirmelerde ele alınıp incelenen konu, varlık tutumu, sanat anlayışı, evren karşısında benimsenen davranış ölçüsüdür. Çatışan iki görüşün birbirine doğruyu ötekinden ileri bir durumda göstermesi eleştirme işleminin özüdür, ana ilkesidir.

Biz bunları da yanlış anlamışız. Eleştirme deyince gözlerimizin önüne ilk dikilen yıkmak, bir türlü kırıp dökmek oluyor.

Plâto ile Aristoteles, Perakleitos ile Parmenides arasında doğan çatışmanın özünde eleştirmenin en gerçeğini buluyoruz. Bu anlayışlar, bu karşılıklı düşünce çatışmaları, birbirini kaynak, ilke bakımından değersizlendirme değil de varlığı açıklama yönündendi. Oysa durum bu gün büsbütün değişmiş, okuyup yazma öğrenen kim varsa eleştirme yapabilirim kuruntusuna kapılmış, eleştirme deyince sataşmanın gerektiğini sanmıştır.

Bir düşünce düzenine bağlanmayan, eskiden bu yana sürüp gelen düşünceleri, görüşleri yetiştiği eğitim çevresi dolayısıyla olduğu gibi alan kimsenin eleştirme yazmaya kalkması gülünç bir gösteriştir. Bunlar bir adım bile olsa ileri gitmenin gerekliliğini, eleştirmenin eskiye karşı yeninin bir tutumu olduğunu, duyguların değil onları yöneten düzenlerin çatışması sonunda eleştirmenin ortaya çıktığını bilmezler. Bu yüzden eleştirmecinin belli belirli bir görüşü, sağlam bir değer ölçüsü olması gerektiğini de anlamaktan yoksundurlar. Günün birinde karşımıza sıradan bir ozan dikilip bir türlü anlayamadığı konular üstüne eleştirme yapıyor, tarih değerlerinin ne olduğunu kavrayamadan ulu orta konuşmayı, şunu atalım, bunu alalım demeyi eleştirme diye ileri sürüyor. Batılı olmanın o dediklerini yapmaya bağlı olduğunu söylüyor.

Tarih bilmiyor, felsefe, musiki, halk bilgisi gibi türlü türlü düşünce, yaratma varlıklarından anlamıyor, bir de onlar üstüne eleştirme yapmaya yelteniyor. Böylesi bir kimse eleştirmeci olamaz. Eleştirmeci ele alacağı konunun ekin düzenine ulaşmış, belli ölçüleri, varlık tutumu, davranışı bulunan kişidir.

Kişinin us'dan çok duygularının etkisi altında kaldığı, gönül isteğince onlardan kurtulamadığı bir gerçektir. Yalnız duygularının etkisini bağlandığı, inandığı düşünce, ekin ölçüleriyle elden geldiğince göz altında bulundurmasını bilen kişinin gerçeği, doğruyu açıkça görebilen bir eleştirmeci olduğu da bir gerçektir.

Kişinin ekince davranışlarını kesin anlayış ölçüleri ile düzene koymadan, bir yaratmayı ele alması onu gelişi güzel sonuçlara götürür. Eskiden para anlamına gelen "Nakd" sözünden türetilen "Tenkid" deyimi aradaki ayrılığa bakılmadan eleştirme yerine kullanılıyordu, gerçek anlamı "Paralamak" demekti. Bu gün bu söz yazınımızda eleştirme yapanlar göz önünde tutulunca gerçekten de doğramak, paralamak olmuştur. Batı dillerinde ölçü (Kriterium) ile eleştirmenin karşılığı olan Fransızca "Critique" Almanca "Kritisieren" Grekce "Kritikos"tan geçmiştir.

Lâtincede de durum böyledir. Eleştirmecinin "Criticus"un özü Grekçedir. Türkçede kullanılan "Eleştirme" sözü "Elemek"ten geldiği için araştırıcı, inceleyici bir anlam taşır, kişinin düşünce yönünden tutumunu gerekli kılar.

Ne durumda olursa olsun eleştirmede köklü bir ekin tutumunun, önceden kesinliğe ulaşmış görüş, anlayış ölçülerinin bulunması, onlara göre yerinde davranılması gerekir.

Bir ulusun düşünce, ekin yaratma alanlarında ilerlemesi birçok konularda ölçülü eleştirmecilerin varlığına bağlıdır. Romancıyı, ozanı, heykelciyi, musikiciyi bütün öteki düşünce yaratma konularında çalışanları yetiştiren biraz da eleştirmecilerdir. Eleştirmede incelenen eleştirilen konunun bütün ana çizgileri varlık değerleri getirmek istediği görüş seçikçe ortaya konduktan sonra eleştiricinin tutumu aydınlanabilir.

Bu da önceden eleştiricinin bütün incelikleri ile konuyu tanımasını onun için yapısına inmesini, kaynağını tanımasını gerektirir. Bunun için bir nesneyi eleştirmek bir bakıma onu yaratmaktan güçtür. Yaratıcı yalnız kendi ortaya koyduğunu bilir, eleştirmeci ise birçok başka konuları da bilmek gerekliliği karşısındadır.

Sağlam bir anlayış ilkesine, bilgi düzenine, bağlanması beklenir eleştirmeden.

Bizim "Divan Edebiyatının böyle sağlam ölçülerle" ele alınmaması onun özü üstüne yersiz, ulu orta düşüncelerin ileri sürülmesine yol açmıştır. Bu gün Fuzuli'nin, Şeyh Galip'in varlık anlayışı, evren görüşü, kişi kavramı üstüne olan görüşlerini düşünce-davranışlarını kim çıkmış da kesin bilgi ölçüleri içinde incelemiş, eleştirmiştir. Hangi bilgi ocağında "Divan Edebiyatı"nın gerçek değerleri ekinin aydınlığına çıkarılmıştır? Bunlar yapılmadan, yeniliği, eskiliği ile ortaya konulmadan eski yazınımızı, bilgi varlıklarımızı tanımamız, bilmemiz olacak iş değildir.

Bunları yapmakla önce kendimizi tanımış, anlamış oluruz. İşte pek kolay sandığımız eleştirmenin güçlükleri de burada, bu önceden kendimizi tanımamızın gerekli olduğundadır.

Dışa kendi önümüzden iç yapımızdan açılmanın, evreni, varlık bütününü kesin çizgiler içinde tanımanın tek çıkar yolu da budur...

TÜRKÇEYİ BİLMEK

Konuşma dili başka; yazı dili başka, halk dili ayrı; okumuşların dili ayrıdır, der çokluk yeni Türkçeye, Türkçenin arınmasına karşı çıkanlar. Onlara göre Türkçe ne denli yabancı söz alır, ne denli kendi kaynağından uzaklaşırsa o oranda gelişirmiş. Türkçe XI. yüzyıldan sonra Arap-Acem dillerinin egemenliği altına girince gelişmiş, daha varlıklı olmuş, incelmiş, olgunlaşmışmış. Oysa böyle değil dilin gerçeği, bir dil kendi kaynaklarından uzaklaştığı oranda yoksullaşır, özünden ayrılır, kimliğini yitirir. Dilin gelişmesi, olgunlaşması kendi kaynağından yararlanarak gerekli kavramları, deyimleri türetebilmesi ile olur. Gereksediği bir kavramı kendi özünden yaratamayan, başka dillerden yararlanmaya kalkan bir dil cılızlaşır, tükenir, kurur boyuna. Bunun en açık örneğini Türkçe denen "Osmanlıca" dilde, o karmaşık söz yığınında görüyoruz. Bir bakın Türkçenin yabancı sözleri alarak geliştiğini ileri süren yazarlar, ozanlar, sözde aydınlar, sözde bilginler arasında başarılı olanı var mıdır?

Ord. Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat'ın ölümünden çok kısa bir süre sonra yayımlanan, kendisince baskıya verilen, ancak basılıp bitişini göremediği "Eski Türk Şiiri" (1965) adlı yapıtını okudum geçenlerde. Ünlü Alman bilgini W. Bang'ın çalışmalarından yararlanarak, onun yanında çalışarak, düzenlenen bu yapıtta Türk şiirinin yazılı belgelerle günümüze kalan en eski örneklerini buluyoruz. XIII. yüzyıla değin di-

zilegelen bu örneklerden Türkçenin, çağdan çağa, ne denli yıkıma uğradığını görüyoruz açıkça. İlk Türk şiirlerinde tek yabancı söz yok, yıllar geçtikçe Türkçe yabancı sözlerin saldırısına uğruyor, özellikle dinlerin etkisi ile. Prof. Arat, eski Türkçe şiirleri günümüz Türkçesine aktarırken Osmanlıcaya kayıyor, oysa tek yabancı (Arapça, Farsça) söz kullanmadan bu eski Türk şiirlerini, kendi gelişim doğrultusunda, günümüz Türkçesine aktarma olanağı vardır. Değişen kökler değil, yalnız, söyleyiş biçimidir.

Tengri yaruk küçlüg bilgeke yalvarar biz
Ötünür biz kün ay tengrike
Yaşın tengri nom kutı (say.12)

Eski Türkçenin yapısına aykırı pek yabancı söz yok bu dizelerde, "nom" kavramı dışında (bir din kavramı olduğundan). Buna karşılık Prof. Arat şöyle aktarıyor bu dizeleri günümüz Türkçesine:

"Tanrı, nurlu, kudretli bilgeye yalvarırız
Güneş ve ay tanrılara rica ederiz,
Şimşek tanrı, töre saadeti" (say.13)

Türkçe ile ilgisi yok bu dizelerin söyleyiş bakımından. İlkin çeviri yanlış. "kudretli bilge" tanrıdır, bu nedenle tanrıyı niteleyen bir deyim durumundadır, tanrıdan önce söylenmesi gerekir. "Küçlüg" sözü öz Türkçedir, bugün konuşma dilimizde "güçlü" olarak geçer. "Yaruk" sözü de "pırıl pırıl", "aydınlık", "parlak" anlamlarına gelir, Yunus Emre, halk ozanlarında sayısız örnekleri vardır, çok kullanılmıştır. "Ötünür" sözü de vardır Anadolu Türkçesinde, yakarmak, yardım dilemek anlamına gelir,

Sonra etmez assı şimdiden ötün

diyen Lâmii Çelebi (XVI. yüzyıl) "sonra yarar gelmez, şimdiden yalvar, yakar" demek isterken "ötünmük" kökünden gelen "ötün" sözünü kullanmıştır. Bu eski Türkçe dizelerin günümüz Türkçesinde karşılığı şöyledir:

Işıl ışıl, güçlü, bilge tanrıya yalvarırız biz
Yakarırız biz gün(cş), ay tanrısına
Şimşek tanrısı törenin kutu(kutluluğu)

"Yaşın" (şimşek) sözü de vardır Anadolu Türkçesinde, halk şiirinde, "kut" sözü de.

Kutlu kuldur bu oğlan key anlagıl

diyen Şeyyad Hamza (XIII. yüzyıl) kut sözünü bugünkü anlamda kullanmıştır.

Ögin kongülin azıtıp
Örletür erti tınlığlarığ (say.40)

içinde tek elsözü bulunmayan bu dizelerin adı geçen yapıtta aktarılışı da şöyledir.

Akıl ve şuurlarını şaşırtarak
Mahluklara durmadan eziyet çektiriyordu

bu çeviride de özden uzaklaşma, Türkçe dizelere başka türlü anlam verme vardır. "Ög" sözü Türkçede "us", Arapça "akl" karşılığıdır, "köngül" ise "gönül", "anlayış" demektir. "Tınlığlarığ" sözü de Türkçe "can", "ruh", "dirilik gücü" anlamına gelen "tın", ya da "tin" sözünden türemiş "diriler", "canlılar", daha geniş anlamda "kişiler" demektir. Arapça "mahluk" sözü "yaratılmış" anlamındadır, tanrının yarattığı bütün varlıklar için söylenir, cansızları da içerir. Bu nedenle "tınlığ" sözünün Arapçası "hayvan"dır. "Dirilik", "canlılık" anlamına gelen "hay" kökünden türemiştir. Dizelerin gerçek anlamı şöyledir:

Usunu bilincini azıtır (saptırır)
Acı çektirirdi dirilere

"azıtmak" sözü "şayırtmak" değil, "saptırmak", "doğru yoldan çıkarmak"tır.

Sizni körüp tınlığlar (say.52)

çevirisi şöyle:

Sizi gördükten sonra bütün mahluklar

bunun da Türkçe dize ile ilgisi yok pek, çeviriye dizede olmayan sözler eklenmiş, özden uzaklaşılmıştır.

Sizi görünce diriler

biçiminde olacak. Gerçekte dizede "bütün", "sonra", "mahluklar" gibi sözler yoktur, "mahluk" anlamına gelen bir söz ise büsbütün uydurmadır.

Bulğanyuk köngüllüg tınlığlar (say.56)

dizesinin çevirisi de şöyle yapılmış:

Bulanık gönüllü mahluklar

oysa, yukarda başka bir dizede, "köngül" sözünün "şuur" olarak çevrildiğini görmüştük, burada da "bulanık gönül" yerine "bulanık bilinç", Osmanlıca bir söyleyişle (Prof. Arat'ın dili ile) "bulanık şuur" demek gerekirdi. "Gönül bulanması" Türkçede, daha çok "kusmak" anlamına gelir.

Adın tümke köngüller (say.58)

dizesinin çevirisi büsbütün yanlış, gerçekle bağlantısızdır, şöyledir:

Diğer şuursuz gönüller de

dizede "şuursuz" anlamında kullanılan "tümke" sözü "bilgisiz", "güçsüz" anlamındadır. Dize;

öteki güçsüz yürekler

biçiminde olmalıydı, ya da "karanlık, gönüller" denmeliydi. "Karanlık" sözü "bilgisiz" anlamını da içerir az çok.

Umuğ-umuz uğlan alp-nınğ et'üz belgüsi (say.76)

dizesinin çevirisi de anlamsızdır:

Ümidimiz olan kadir alpın vücût alâmetleri

bu çeviri Türkçe olmadığı gibi, eski Türkçe dize ile ilgisi yoktur düpedüz.

Dizede geçen "umuğ" (umuş, ummak, ümit), "ugan" (tanrı, güçlü, yetenekli, yüce), "et'üz" (gövde, et-özü), "belgü" (belirti, belli eden öz, belirleyen, belge) sözleri Türkçedir, üstelik "belgü" sözü de çoğul değildir. Dizenin anlamı şöyledir:

Belbağladığımız yüce alpın (yiğitin) varlığını belirleyen

Burada ozan çok somut düşünerek, kişinin varlığını belirleyen özleri, onun gövde yapısında (et-öz'ünde) görüyor. Burada Prof. Arat'ın "Vücût alâmetleri" diye çevirdiği "et'üz belgüsi" gerçekte "dış görünüşü" demektir.

Öge yükünmiş buyan-ımın evirer men (say. 78)

dizesinin de:

Övüp tazim etme fazileti ile müşgûlüm,

biçiminde Türkçeye çevrilmesi bu işin ne denli yüzden, baştan savma olduğunu gösteriyor açıkça. Türkçe şöyle dursun, Osmanlıcada bile "fazileti ile meşgûlüm" denmez, diyen de yoktur ya. Bu dize de:

İşim gücüm övüp ululamaktır benim iyiliği

anlamında aktarılmalıydı.

"Eski Türk Şiiri"nde çok geçen sözlerden biri de "yükünmek"tir. "Saygı duymak", "saygı göstermek", birinin önünde "eğilmek", "tapmak" anlamlarına gelen bu sözün de "hurmetle eğilmek" biçiminde günümüz Türkçesine aktarıldığını görüyoruz. Bir din kavramı olarak "ululamak", "yüceltmek", Arapça "secde" anlamını içeren "yükünmek" sözü "diz çökmek" karşılığında eski Anadolu Türkçesinde çok yaygındır, bugün de kimi yerlerde söylenir.

Şeh oturucak gör ki nitti yine
Yükündü vü ayağı sundı yine (Süheyl-ü Nevbahar, XIV. yüzyıl)
Yükündü secde kıldı kuşa karşı (Şehname Çev. XVI. yüzyıl)

dizelerinden bu sözün eskiden beri söylendiği anlaşılıyor. durum böyle iken:

Alpağut er-ke yükünürmen (say.86)

dizesinin:

Kahraman yiğit önünde hürmetle eğilirim

biçiminde çevrildiğini görüyoruz. Oysa bunun da:

Yiğit erir önünde diz çökerim

olması, ya da

Yiğit eri ulularım

diye aktarılması gerekirdi. "Kahraman yiğit" deyiminin burada yeri de, anlamı da yoktur. Farsça "kahraman" sözünün Türkçesi "yiğit"tir. Nitekim şiirde de "alpağut er" deniyor ki "yiğit er", "yiğit kişi" anlamındadır.

Tengrim siz-inge yükünürmen (say.92)

dizesi tanrıya karşı söyleniyor, bunun da çevirisi şöyle yapılmış:

Tanrım sizin önünüzde hürmetle eğilirim

burada "yükünmek" sözünü olduğu gibi bırakmak, açıklayarak geçmek gerekir. Tanrının önünde "hurmetle eğilmek" ne türçede vardır, ne Arapçada, ne de Farsçada, ne de Prof. Arat'ın iyi bildiği söylenen Almancada.

Könü tuyunmuş-ka yükünürmen (say.94)

dizesinin anlamı, adı geçen yapıttaki gibi

doğru nüfûz etmişin önünde hurmetle eğilirim

biçiminde olmaz doğrusu. "Tuyunmak" sözü "nüfûz etmek" diye çevriliyor ki doğru değildir. Gerçek anlamı "sezmek", "kavramak", "iyice anlamak"tır. Öyleyse dizenin aktarılışı:

Doğru kavrayana saygı duyarım

biçiminde olmalıydı, ya da "yükünürüm" denmeliydi, o da olmadı neylersin.

Busandurtaçı nız-vanı-lar-ıng (say.94)

dizesinde geçen "busandırtaçı" günümüz Türkçesindeki "usundırıcı" sözünün eski Türkçedeki karşılığıdır, bugün "bıktırıcı" anlamında da söylenir. Çevirisi şöyle:

İnsanı taciz eden iptilâların

Oysa, dizede "insan" sözü olmadığı gibi "taciz" anlamını içeren bir söz de yoktur. Arapça "acz" kökünden gelen "ta'ciz"

sözünün gerçek anlamı "acze düşürmek", "güçten kesmek", Osmanlıcada "rahatsız etmek"tir. Burada:

usandıncı tutkunlukların

anlamındadır. "Nızvan", ya da "nızban" sözü "tutkunluk", "tutku" karşılığıdır eski Türkçede, ancak Türkçeye Soğd dilinden geçmiştir.

üstün ki ol kılınç-lar-ı-mın ökünür men
öküş telim yasuk-lar-ı-mın bilünür men (say.182)

dizeleri de:

yukarıdaki o hareketlerimden nedamet ederim,
pek çok olan bu günahlarımı itiraf ederim.

diye günümüz Türkçesine(?) aktarılmış. "Kılmak"tan "kılınç" sözü Arapça "hareket", Türkçe "ökünmek" sözü de gene Arapça "nedamet" ile karşılanmış, oysa "kılınç" sözünün "davranış", "iş", "tutum" gibi karşılıkları vardır, "ökünç" ise "acınmak", "yaptığından dönme" anlamında kullanılmaktadır. "Öküş" (çok), "telim" (çok), "yasuk-yazuk" (suç), "bilünür me" (bildiririm, açıklarım) diye karşılanabilirdi. Bu yapılmamış, birçok okur-yazarın bildiği Türkçe sözlerin Arapça, Farsça karşılıkları, pek de yerine oturtulamadan, yazılıp geçilmiş.

Dizelerin şöyle aktarılması daha uygun olurdu:

Önceleri yaptıklarımdan üzgünüm
Çok mu çok suçlarım var söylüyorum

Bunları aktarırken daha çok dilin özelliği gözönünde tutulmuş, yoksa bir şiir çevirisi diye üzerinde durmuyorum.

Bu yazıda, bugün aramızda bulunmayan Prof. Arat'ın (öl. 1964) kötülemek gibi bir düşünce yoktur. Daha çok Türkçenin yabancı sözlerden arınmasına karşı çıkanların, yanılmaz dayanak diye belledikleri kimselerin, yaslandıkları kaynakların ne denli tutarsız olduğu, uzman sayıldıkları alanlarda bile çelişkilere, yanlışlıklara düşmekten kurtulamadıklarını göstermek sözkonusudur. Önce kendi boyumuzun ölçüsünü alalım, kendimizi bilelim.

TÜRKÇEYE SAYGI

Bir bilinç işidir kişinin dilini sevmesi, sayması. İlkin kişinin kendini, kimliğini bilmesi gerekir bu konuda. Bilgin olmak, ün kazanmak, büyük bir yetki taşımak yeterli değildir. Kişinin bilgin olması başkadır, kendi benliğinin, kişiliğinin bilincine varması başkadır kimi yerde. Ancak bir alanda başarı da dildeki anlatım gücüne bağlıdır. Bilgin ortaya koyacağı bir buluşu, bir yaratmayı yeterince anlatamaz, açıklayamazsa, işe başkalarının yorumu, yardımı karışırsa başarı olanakları azalmış demektir. Kişi diline ne denli egemen olur. Onun inceliklerini, anlatım gücünü kavrarsa o oranda da başarılı olur bir bakıma. Düşündüğünü anlatamayan, anadilini yeterince bilmeyen bir kimsenin bilgisi ile başkalarını aydınlatma olanağı da azalır. Bir düşünün, öğrenmek istediğiniz bir sorunu anlamak için onu açıklayanın, o konuda yazı yazanın dili yetmiyor, açık seçik yazamıyor, düşüncelerini pırıl pırıl bir niteliğe kavuşturamıyor. Ne güç gelir okuyucuya, öğrenmek isteyene böyle bir bilginin yazdıklarını anlamak. Önce onun dilini öğreneceksiniz, kendi anadiliniz olmasına, konuştuğunuz dilde yazmasına karşılık. Kendi dilinde açık seçik olmayan, görüşlerini dilin kolaylığı içinde ortaya dökemeyen bir bilginin bilgisi ne derin olursa olsun onda, dil bakımından, bir bilinç bulanıklığı vardır. Bilgi kişinin içini aydınlatmazsa, görüş açısını genişletip olaylara bakış gücünü geliştirmezse, ona bir kavrayış olanağı sağlayıp işlediği konularda derinleşmesine yar-

dımcı olmazsa önemi yoktur. Böyle bir bilginin onu ortaya koyana da, başkalarına da yararı olmaz. Bilgi ilkin onu edineni aydınlatmalı, sonra başkalarını. Kendisini bilgi ile aydınlatmayan başkalarını da aydınlatamaz. Onda bilginin yaratıcı, geliştirici ışığı, aydınlığı yok demektir. Yığın yığın bilgi edinmek kolaydır, güç olan o bilgilerle bir yandan kendi özünü, öte yandan başkalarını aydınlatabilmektir. Gerçek aydın, gerçek bilgin buna denir doğrusu. Bilgin diline saygısı, sevgisi olandır da. Dilini sevmeyen, saymayan kimsenin bilgisi anlamsız bir yük olmaktan öteye geçemez.

Dili seviyorum, onun kutsallığına, dokunulmazlığına inanıyorum dile dokunulmaz, karışılmaz, onun kendi özü gereği bir akışı, bir gelişmesi vardır. Türkçenin kendi gelişim çizgisi üzerinde ilerleme olanağı açıktır, bırakın yenileşme kendiliğinden olsun, söz, kavram uydurmayın, Türkçe yeterince varlıklı, güçlüdür. İşte böyle söylüyordu Türkçenin yenileşmesine, yabancı sözlerden arınması yolunda çalışanlara karşı çıkanlar. Onlar Türk ulusunun en azından beşbin yıllık bir geçmişi, bir "tarih"i olduğunu boyuna söyler dururlar da Osmanlıcanın dışında, ondan önce bir Türkçenin varlığına inanmak bile istemezler nerdeyse. Beşbin yıllık bir ulusu altıyüz yıllık bir dille konuştururlar. Dilde gelişmeyi başka dillerin boyunduruğu altına girme, kendi öz yapısından, kaynağından ayrılma diye anlanlar. Onlara göre bir dil ne denli el sözlerinin etkisi altında kalırsa o oranda gelişir, ilerler, güçlenirmiş. Gerçek böyle değil oysa. Bir dil el sözlerinin saldırısından kurtulamadığı sürece özünden uzaklaşır, kendi varlığına yabancı kalır. Ancak kendi kendine yeten bir dil güçlüdür, varlıklıdır, gelişme olanağı vardır denebilir. "Taşıma su ile değirmen dönmez" demiş eskiler, dilin boyuna bosuna uygundur bu, özellikle Türkçenin.

Neden kendi kaynağından uzaklaşırsa verimsizleşir dil, cılızlaşır bir düşünelim. Sözümüzü, düşüncelerimi onunla söylemeyiz, onunla konuşmayız da ondan. Bir dil ne denli varlıklı, güçlü olursa olsun, onunla konuşulmaz, yazılmazsa gelişir mi? Hangi dil vardır yeryüzünde okuma-yazma, konuşma ola-

nakları dışında kalmış da gelişmiş, yaşamış? Elimizdeki buluntulara, yazılı belgelere göre eskiçağın en güçlü, en varlıklı dili Sümer dilidir, bugün ne kaldı ondan? Gelişiyor mu? Kendi doğal ortamında ilerleme, olgunlaşma, yayılma gösterebiliyor mu? Firavun mezarlarından çıkan yazılara bakılırsa eski Kopt dili (Eski Mısır dili) bizi şaşırtırcasına varlıklı, geniş yetenekli bir dildi. O dille yazılan yazıların toplandığı "*Ölüler Kitabı*" denen yaratmaların bütünü yirmi büyük kitap tutuyor. Ne kaldı o dilden günümüze? Hangi alanda gelişti kendi kendine, onu konuşup yazmayanlar olmayınca? Bugün Türk dilinin en büyük kaynağı sayılan "Kutadgu Bilig" Türkçesi ne oldu, kim geliştirdi onu? Nerde o binlerce güzelim Türkçe söz?

Bırakalım bu eskiye dönüşü, eskiyi savunanların bile tutmadığı, eski denince altıyüz yıllık bir geçmişten ötesinin adını anmak istemediği dil kaynaklarını da günümüze gelelim biraz da, neden bu yazıyı yazdığıma.

Türk tarihini en azından beşbin, Türkçeyi de altıyüz ile başlatanların, Türk dilinin çağımızda en büyük bilgini saydıkları, Ord. Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat'ın (toprağı bol olsun) son yapıtı "Eski Türk Şiiri"ni okuyordum. Ne yalan söyleyeyim, eski Türkçeyi biraz bilmeme karşılık verdiği eski örnekleri kolaylıkla, bugünkü Türkçeye yaptığı aktarmaları güçlükle anlayabildim. Önce bu bilginimizin Türkçeyi iyi bilmediğini düşündüm. Oysa bu kişi İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde görevliydi, Türktü üstelik, Türk dili bilginiydi, Türk dili okutuyordu. Dil devrimine karşıydı. Türkçe diye Osmanlıcayı savunuyordu. Buna karşılık Osmanlıcası da açık seçik değil, okumamış bir Osmanlı uyruğu gibi. Bakın şu sözlere: "Türkler'in İslâm muhiti içinde vücûda getirdikleri ilk manzum eserlerden Kutadgu Bilig'in asıl kısmında bu tâbire tesâdüfen rastlanmamakta ve bunun yerine şi'r, beyt v.b. tâbirler kullanılmaktadır." (s. XII).

Neresi doğru bu sözlerin? "Tesâdüfen rastlanmamak" ne demektir? "Tesâdüf" ile "rastlamak" sözleri özdeş değil mi? İlki Arapça, ikincisi Farsça değil mi? Birisi çıkıp "annem olan mâderim bana gözü ve çeşmi ile bakıp nazar kıldı" derse, sonra

dönüp, "Türkçeye dokunulmaz, onu tabii inkişafına terk edin, Türkçe dünyanın en eski, en güçlü dillerinden biridir, bu dil altıyüz yıldan beri tabii seyrini bulmuştur" gibi iri iri sözler söylerse ne yaparsınız, gülersiniz. Sonra, "Kutadgu Bilig'in asıl kısmında" ne demektir? Onun başka bölümleri, ekleme yerleri, yazarının elinden çıkmamış kesimleri de mi var? 1965 yılında Ankara'da basılan bu "Eski Türk Şiiri"nin karşılaştırmalı örneklerini başka bir yazıda vermiştim, şimdi uzatmanın gereği yok. Burada önemli olan bir düşünceyi savunan bilginin onun bilincinde olmayışı, yazarken bir dil sorumluluğu taşımayışıdır.

Gene, eskiyi savunanların çağımızın en büyük Türk Edebiyatı bilgini, diye nitelediklcri bir kişiyi, Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'yü görelim. 1950'den sonra dil alanında (yeni Türkçeye karşı) yaptıkları açıkça bilinen bu bilginimiz, Büyük Millet Meclisi'nde bir önerі vererek Anayasa dilinin 1924 "Teşkilât-ı Esasiye" diline dönüştürülmesini sağlamıştı. Oysa ondan onaltı yıl önce, 1934'te çıkan *"Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar"* adlı yapıtının daha başlarında şunları yazıyordu.

"Türk'e bilgi ülküsünü ve ülkü bilgisini öğreten ULU BİLGE ÖNDER'e" Bu adı geçen yapıtın ikinci sayfasında bir adama yazısıdır. Biraz daha çevirelim: "Bu küçük cilt, ULU BİLGE ÖNDER'in açtığı kültür inkılâbı savaşında hattâ son safta bulunmayı kendine en büyük san bilen bir neferin, Başkumandanına, sonsüz bir sevgi ve saygı ile sunduğu değersiz bir armağandır; öyle bir nefer ki, ülkülü bilginin ve bilgili ülkünün ne demek olduğunu, her Türk gibi, yalnız ondan öğrendi! Ne mutlu, bu adlı sanlı Altınordu'nun hattâ adsız sansız neferine!"(s. VII).

Bugün aramızda olmayan bu iki bilgini kötülemek, yermek gibi yakışıksız bir tutumum yoktur, öyle düşünmek de istemem. Ancak bilim sorumluluğunun ne denli gerekli olduğunu göstermek eğilimindeyim. Bilgi kişiye belli bir ilke, bir ölçü kazandırmazsa onda tutarsızlık, sapma, çelişme alır yürür. Bilim sorumluluk, tutarlılık, doğruluk ister. Odur onunla uğ-

raşana yaraşan. Bu tutarsızlıklara baskı sonucudur diyemeyiz, 1934'te baskı sözkonusu değildir, o yıllarda okutulan okul kitapları bugün elimizdedir. Doğunun alınyazısıdır bu. Gününe, ortamına göre düşünmek, kendi varlığının bilincine varmadan, açık seçik olmadan düşünmek, Doğunun bir özelliğidir boyuna. Bu tutum günümüzde de baskı maskı olmadan sürüp gidiyor.

"Bursa Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığından. Aşağıda belirtilen kürsülerimizden birer adet profesörlük kadrosu çıktı. İsteklilerin 5. 12. 1975 cuma günü akşamına kadar Dekanlığımıza müracaatları rica olunur. 26. 11. 1975, Cumhuriyet".

"Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Dekanlığından. Fakültemiz Ekonomi Bölümünde bir adet: Profesörlük kadrosu açıktır. 26.11.1975, Cumhuriyet".

"Cumhuriyet"te çıkan bu iki yazıda görülen dil bozukluğu, Türkçeye karşı gösterilen ilginin açık bir belirtisidir. Ne demektir "bir adet profesörlük kadrosu"? Hangi dil bilincine, dil sevgisine, dil saygısına uyar, dayanır bu? Türkçemizde "bir adet" deyimi daha çok cansız varlıklar için söylenmez mi? "Kadro"nun "bir adet"i olur mu, böyle söylenir mi? "Bir kadro açık" olabilir de "bir adet kadro" olmaz. Sözgelişi "üç kalem doçent iki kalem asistan, bir kalem öğrenci" denmez.

Bu örnekler yurdumuzda en büyük bilim ocağı sayılan kurumların bile ne denli tutarsız olduğunu gösteriyor dil konusunda. Bunu yapanlar yüksek öğrenim görmemiş, düzenli dilbilimi, bilgisi edinmemiş, öğrenmemiş kimselerdir, bilim uzmanlarını ilgilendirmez, diyemeyiz. Bilim alanında en yüksek aşamaya çıkanların da böyle davrandıklarını, dile önem vermediklerini, bir dil sorumluluğu taşımadıklarını gördük yukarda.

Dil bilincinin uyanmayışından, dilin bir ulusun özünü oluşturan ilke olarak benimsenmeyişinden doğuyor bu. Kişiyi biçimlendiren, ona öteki doğa varlıkları arasında özel bir "yer" kazandıran tek ilkenin, tek yaratıcı gücün dil olduğunu bilmeyiştendir bu. Sözleri gelişi güzel söylemek, yazıya geçirmek sanıyoruz dili. Onun değerini, kişi varlığında taşıdığı önemi bilmek, öğrenmek istemiyoruz bir türlü. Ağzımızda sesi söze dönüştürmedir sanıyoruz dil. Öyle değil gerçek, dille vardır kişi, dille yaşar uluslar.

Küçük yaştan, çevreden başlayan bir eğitim sorunudur, bu, yurdumuzda. Konuşurken, yazarken özden değil, yüzden söylüyoruz. Ağzımızdan çıkanın kendi düşünme ölçülerimize göre tartmıyoruz, tartısız, ölçeksiz konuşuyoruz, daha sonra yazıyoruz. Böyle davrananlara göre dil yalnız söz söylemektir, onun bir içi, bir özü yoktur, o bir kabuktur. Konuşma dilini oluşturan sözlerin anlam sınırlarını bilmemek, bir sözün anlamı nerde başlar, nerde biter diye kestirememektir bu.

Daha çok yabancı sözlerle konuşulduğunda çıkar ortaya bu dengesizlik dilde. Kulaktan dolma el sözleri kolay kolay aydınlanmaz bilinç ışığında. Eskiden Arapça, Farsça sözlerde görülen bu bilinç dışı olma şimdi Batıdan alınan sözlerde sürdürüyor kendini. İsdanbul'da, Vefa'da bir mezartaşında şöyle bir yazı var: "... ervahlarına el-fatiha". Bunu yazan Arapça "ervah" sözünün "ruh"un çoğulu olduğunu bilse böyle yapmazdı, bilmediğinden, "ervah" sözünün bilincine varmadığından yazar böylesine. Oysa ne denli bilgisiz, okumamış olsa, gene, "elma" sözünü söylerken böyle dengesiz olmaz kişi, "elmalar" yerine "elmalar-lar" demez, yazmaz. "Elma" somut, pırıl pırıl bir varlıktır onun bilincinde, "ruh", "ervah" ise öyle değil. Bilinç aydınlığına dayanıyor bütün sorun, onun tadına varmaya.

EDEBİYAT TİCARETİ

Büyük bir görevi vardır toplum içinde edebiyatın. İşlediği konular, kullandığı dil, taşıdığı nitelik onu toplumun en yaygın bir düşünce kaynağı durumuna getirdi. Söz oyunu değildir yazın. Açık seçik olma, bildiğini, düşündüğünü en kolay bir biçimde ortaya koymadır, ya da öyle olmalıdır onun amacı. En iyi yazar, en doğru düşünen aydın düşüncelerini, görüşlerini en açık bir dille anlatmasını bilendir. Yazın, toplumun eğitmenidir bir bakıma. En güçlü yazarlar, en başarılı aydınlar en açık konuşup yazanlardır. Kapalılık, karmaşıklık düşünce bakımından, görüş yönünden sığlıktır, verimsizliktir. Eski kavramların arkasına sığınmak, yeniden kaçınmak "milliyetçi" olmak değil, günümüzün gerçeklerini, çağımızın nereye gittiğini bilmemektir. Bir bakın "milliyetçi" geçinen yazarlara, sözde aydınlara ne koymuşlar ortaya ulusu aydınlatmak, belli bir konuda yetiştirmek için? Söz oyunları, içi boş kavramlar, şunu yaptık, bunu yaptık, büyüğüz, uluyuz, eşsiz geçmişimiz, yüce tarihimiz, evrene parmak ısırtan başarılarımız var der dururlar. Bunlardır onların dillerinden düşmeyen, ağızlarından eksik olmayan. Günümüzün bu başarısız, beceriksiz, sövüp saymaktan başka elinden iş gelmeyen "dedim dedi"cileri acınacak, gülünecek durumdadır. Dayandıkları geçmişte böyleydi onların. Ürün değil söz bolluğu, başarı değil yaygara koymuşlar ortaya. Açık seçik olmaktan kaçınmışlar boyuna. Söz satmışlar, söz almışlar. Bir bakın şu Divan Edebiyatı denen

"bit pazarı"na, ne bulursunuz ele almaya, sözünü etmeye, görmeye değer? Allı pullu, süslenmiş, kadınlar gibi giyinmiş, boyanmış, kâküllü, zülüflü oğlanlar. Kokudan yanaşılmaz "divan"ların yanında, kötü kokar tümü onların öylesine iğrenç, öylesine kötüdürler. Böyle olmasına karşılık bugün bir gelir, bir kazanç kaynağı olarak işleniyor eski edebiyat. Özü, niteliği, anlamı değiştirilerek, yapısından uzaklaşılarak. Eski edebiyatı okutanlar da anlamıyor artık. Çoğu anlar geçiniyor, en yalınç, en ilkel deyimleri, kavramları bile açıklayamıyorlar. Gerçek kaynaktan yoksun olmanın, çağ dışı kalmanın açık belirtisidir bunlar. Yalnız yazarları, ozanları değil düşünürleri, aydınları da çağ dışıdır eski edebiyatın günümüz için. "Bin Temel Eser" adı altında yayımlananları görünce, okuyunca daha iyi anlaşılıyor bu. "Temel eser" bir ulusun geleceğine ışık tutan, kuşakları geliştirici nitelikler taşıyan, boyuna yeni kalabilen eser olabilir ancak. Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel gibi şiirin en kötü, en düşük, en başarısız örneklerini veren çağdışı ozanların, Peyami Safa gibi karışık, bulanık olmayı başarı sayan, yeni düşünceleri kavrama, anlama gücünden yoksun olduğu için yeniliğe azgınca saldırmayı başarı sayanların "temel eser"le ne ilgisi olabilir? En ilkel, en küçük bir bilgi yeteneğinden bile uzak kalmış, bilimsel görüş kavramının dışında anlamsız söz dizilerini bilim sanan Prof. F. Timurtaş'ın ne işi var bu "temel eser"ler arasında? Çocukluğunun geçtiği çağda yazılmış bir eseri bile anlayamayan, okuttuğunun bilincine varamayan Prof. Kaplan'ın ne yararı olur "temel eser"e?

Kızdığımdan, öfkelendiğimden değil bu yazdıklarım. "Bin Temel Eser"i okuduğumdandır. Birer örnek vereyim onların yapıtlarından, başlarına adlarını yazdıkları bu "Bin Temel Eser"den. Ziya Gökalp'ın *"Türkçülüğün Esasları"* çıkmış bunlar arasında, Prof. Dr. M. Kaplan günümüzün Türkçesine aktarmış onu. Bir bakın okuduğunu anlamış mı bu sayın bilim adamı? Şöyle diyor Ziya Gökalp:

"Köprülüzade Fuad Bey, Türkiyat sahasında büyük bir mütebahhir ve âlim oldu". Bunu şöyle aktarıyor, bugünkü türçeye çeviriyor sayın Prof. Kaplan: "Fuad Köprülü, Türkoloji

sâhasında büyük bir bilgin ve âlim oldu". (*Türkçülüğün Esasları*, Bin Temel Eser, say. 14) Bir Türkoloji prof.rü düşününki "bilgin"in "âlim" anlamına geldiğini bilmesin, düşünemesin. Gene adı geçen yapıtında Ziya Gökalp'ın şöyle bir cümlesi var: "Yakub Kadri, Yahya Kemal, Falih Rıfkı, Refik Halid, Reşad Nuri Beyler gibi nâsirler, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Hikmet Nâzım, Vâlâ Nureddin Beyler gibi şairler yeni Türkçeyi güzelleştirdiler." Sayın Prof. Kaplan, bunu olduğu gibi aldıktan sonra ki tabın arkasında şu açıklamayı yapıyor: "Hikmet Nazım (1902-1969). Birinci Dünya Savaşı yıllarında hece vezni ile şiirler yazdı. Kurtuluş Savaşı esnasında Türkiye'yi terk ederek Moskova'ya gitti. Orada Rus ve komünist terbiyesi aldı ve kendisini tamamiyle Moskova'nın emrine verdi. Ziya Gökalp Nazım'ı Türkçeyi güzel kullanan diğer şair ve yazarlar arasında sadece estetik bakımdan değerlendirir. Gökalp, tarihi maddecilik bölümünde görüldüğü üzere Marksizmi ve Komünizmi reddeder." Burada görülen "1902-1969" gibi yanlışların yanında cümle düşüklüklerini bir yana bırakalım. Sayın Prof.un bilimsel anlayıştan ne denli uzak, gerçekleri değiştirme konusunda ne denli saygılı olduğunu anlamak yeter. Şimdi, sayın Kaplan'a bir sorumuz vardır: Nazım Hikmet, Kurtuluş Savaşı yıllarında Moskova'nın emrine girdiği zaman (ki bu sayın Kaplan'ın açık bir uydurmasıdır) Yunan orduları Anadolu içerlerine doğru ilerlediği sırada Yahya Kemal'in Bulganistan'da ne işi vardı, niçin İstanbul ya da Anadolu'da değildi? Nazım Hikmet, "Kurtuluş Savaşı Destanı"nı kimin için, nerede yazdı? Yahya Kemal, Kurtuluş Savaşı, onun önderi Atatürk için hangi şiirleri yazdı? Nazım Hikmet'in hapishanelerde bitirdiği "Kurtuluş Savaşı Destanı"na karşılık, kendini Türk ulusuna, Türkiye'nin kurtuluşuna adadığı sık sık ileri sürülen Yahya Kemal, Park Otel'de, Madrid'te, Paris'te, Moda'da hangi "milli" eseri verdi?

Burada önemli olan bu iki ozanın davranışından çok sayın Kaplan'ın tutumudur. Gerçek, saygılı bir bilim adamından beklenen ancak doğru konuşmak, duyguların etkisi altında kalıp başkalarına kötü örnek olmamasıdır.

Bu durum, bütün "milliyetçi" kavramı altına saklananlar için birdir. Sözgelimi, 1950 yılından sonra 1924 Anayasası diline dönülmesi için önerge veren, Dil Devrimi'nin gereksiz olduğunu, yeni yazının yetersizliğini ileri süren Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü 1934 yılında basılan "*Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*" adlı kitabının başında şöyle: "Türk'e bilgi ülküsünü ve ülkü bilgisini öğreten Ulu Bilge Önder'e" diyor, gene bu kitapta "Başlangıç" adlı kısa yazının sonunda da: "Bu küçük cilt, ULU BİLGE ÖNDER'in açtığı kültür inkılâbı savaşında hattâ son safta bulunmayı kendine en büyük san bilen bir neferin, başkumandanına, sonsuz bir sevgi ve saygı ile sunduğu değersiz bir armağandır; öyle bir nefer ki, ülkülü bilginin ve bilgili ülkünün ne demek olduğunu, her Türk gibi, yalnız ondan öğrendi. Ne mutlu, bu adlı sanlı Altınordu'nun hattâ adsız sansız neferine."

Burada çok acı, çok açık, çok üzücü, iğrenç bir gerçek çıkıyor ortaya: insanın çıkarı, kazancı söz konusu olunca bilim, saygı, doğruyu söyleme birer boş kavram olmaktan öteye geçemez kimilerince.

Gene "Bin Temel Eser" dizisinden çıkan, sayın Prof. Dr. F. K. Timurtaş'ın önsözünü içeren "Seçmeler" adlı Peyami Safa'dan alınmış yazılar vardır ki bir çığırın görüşlerini gün ışığına çıkarmak, bilgi yeteneklerini ölçmek için önemli belgedir. Bakın ne diyor sayın Timurtaş: "Son devir edebiyat, fikir ve basın dünyamızın en büyük simalarından olan Peyami Safa...". Şimdi bu niteliklerle övülen "en büyük simalardan olan" Peyami Safa'dan bir iki örnek verelim: "Türkiye Cumhuriyeti Batıdaki örneklerine en yakın şeklini 1950'den bu yana almaya başlamıştır. 23 yıl tek parti rejimi içinde kalmış bir memleketin birkaç yıl içinde gerçek demokrasiye intibak edebilmesindeki zorluklara şaşılmaz. Bu otuzaltı yaşındaki varlık, belki, olgunluk devrine yeni girmektedir." Bunları 30 ekim 1959 tarihli Tercüman gazetesinde yazan yazarın beğenmediği tek parti döneminde saylav olmak için kaç kapı dolaştığını, halk tarafından seçilmediğini o günleri görenler çok iyi bilir. "Mecelle bir şaheserdir", "... liselerde de Arap harflerini öğ-

retmek şart olduğuna kaniim". "Ezandaki Allahü Ekber cümlesinin Tanrı Uludur şeklinde tercümesi fâhiş hatadır". "Türkiye'de malıutlarla devrimbazların müşterek saldırılarına rağmen, manevi cebhe kuvvetlenmektedir". "İstanbul'da bir Zafer Abidesi vardır. Meçhul değil, meşhur, şan ve şeref kazanmış ve bahtiyar yaşamış askerlerimizi anıtlaştırmıştır. Bu eser, başka memleketlerdeki Meçhul Asker Anıtlarının yanında, küçümencik, dağınık ve cılız bir ifadedir." (Tercüman, 11 haziran 1959) Bu kısa örnekler yazarının da derleyicilerinin de nasıl bir düşünce doğrultusunda olduğunu açıkça gösteriyor.

Peyami Safa, son yılların en şaşırtıcı, en kaypak sapkınlıklar gösteren örneklerinden biridir. O, onun bağlı bulunduğu topluluk düşünceyi, sanatı, edebiyatı bir kültür ürünü olmaktan çok "ticaret yolu" olarak benimsemiştir.

Edebiyat, bir "ticaret aracı" olduğu sürece gerçek amacının dışına çıkar. Tarihin her döneminde gerçek edebiyatçıların karşısına, başarıyı kalabalığı kandırmada, açıklıktan kaçınıp karanlık olmada, düşündüğünü karmaşık, bulanık söylemede bulan, "ticaret erbabı", "fikir tellakları" dikilmiştir. Bunların tutarlı bir yanı, verimli bir görüşü olmamıştır, olamaz da.

ALPARSLAN EDEBİYATI

Edebiyat, bir ulusun uygarlık düzeyinde ortaya koyduğu sanat ürünleri arasında yeralır. Uygarlığın atardamarı, özüdür edebiyat. İnsan canı istediği birçok nesneleri şuna buna ısmarlar, kendi gönlüne göre yaptırır. Ancak, Hitler Almanyasını, Mussolini İtalyasını bir yana bırakırsak dünyanın hiçbir yerinde edebiyat üzerine birtakımı ısmarlama işlemlerine girişilmez. Ismarlama edebiyat biraralık Stalin Rusyası pazarlarında da denendi. Ünlü kasabın gösterdiği yolda kitaplar yazıldı, birtakım düşünce ürünleri kondu ortaya. Sonunda bunun bir çıkar yol olmadığı, gülünç olduğu anlaşıldı.

Stalin Rusyasının tutumuna benzer bir sanat pazarı da bizde kurulmak isteniyor. Şimdiden ısmarlama işlemlerine girişildi. Bin Temel Eser gibi yeni bir güldürü çıkıyor sahneye. Alparslan Edebiyatı. Bir insan adına, bundan dokuzyüz yıl önce yaşamış, bir tarih olayının yaratıcısı olmuş, günümüze değin halk arasına sinmemiş, kendisiyle ilgili bir halk masalı doğmamış bir kumandan için nasıl edebiyat yapılır? Üstelik bunun adı da Alparslan, ya da Malazgirt Edebiyatı nasıl olur? İncili Çavuş edebiyatı, Bekri Mustafa Edebiyatı, Nasreddin Hoca edebiyatı dense anlarız. Çünkü bunlar halk arasında, halk düşüncesinde yaşayan, kendileriyle ilgili birçok halkbilgisi varlıkları yaratılmış, herbiri bir esere konu olacak ölçüde masallar, fıkralar türetilmiş kimselerdir. Alparslan böyle midir? Onun yazılsa yazılsa tarihi yazılır, anıtı dikilir, yaptığı sa-

vaşlar anlatılır, onunla ilgili kitaplar yazılır. Bunlar bir düşünce, bir edebiyat ürünü olur, başarılı başarısız sayılır da, öyle bebek göbeği keser gibi Alparslan Edebiyatı olmaz. Kaynağında kafatasçılık yatan bu düşüncenin Anadolu'ya indirilmek istenen yeni bir yumruk olduğu gözden kaçmıyor. Bunlar, 1071'den önceki Anadolu'yu bizden saymıyor. Bunlar, Anadolu tarihinin 1071 yılında başladığına inanan, edebiyatın da ayakkabı, yorgan, kırat semeri gibi ısmarlanabileceğini sanan uyur gezerlerdir. Bunlar edebiyatın uydurma, gerçekle ilgisi olmayan birtakım saçmalıkları dile dolama olduğunu sanırlar. Çağmızın edebiyatı artık uydurma olaylara değil insan gerçeklerine dayanıyor. Edebiyat geçmiş için değil gelecek için olur. Dünyamız o düşünce aşamasını geçti. Bundan dokuzyüz yıl önce yaşamış bir tarih adamı için edebiyat yapılmaz, bilimsel (tarih açısından) araştırmalar yapılır, onunla ilgili olaylar arasında bilinmeyenler, tarihe ışık tutacak, bilime yararlı olacaklar varsa aydınlatılır, incelenir. Olayların, Malazgirt savaşının dünya, ya da Türk tarihi, Anadolu tarihi bakımından önemi belirtilir. Bunların dışında, Alparslan için edebiyat değil, olsa olsa çılgınlık yapılır.

Edebiyat bir düşünce, bir yaratıcılık alanıdır. Kendine göre kuralları, ilkeleri, yasaları vardır. Toplum düzeninde bir özel çığırdır, ortamı, ortaya konuş nedenleri ayrıdır. Öyle insanın canı istediği zaman, edebiyat yapılmaz. Edebiyat ürününün kendini gerekli kılacak nedenleri vardır. Bir yazın ürünü kendi kendini gerekli kılarsa ortaya konur, belli nedenlerle, kendi varlığını gerektiren ölçülerle yaratılır.

Geçmişle kuru kuruya övünme olmaz. Övünme yaratılan uygarlık ürünleriyle, ortaya konan başarılarla olur olursa. Alparslan Anadolu'ya çadırla geldi. Geldiği yer, yeryüzü uygarlığının, özellikle bugünkü Batı uygarlığının kaynağıdır. İlk uygarlıkların en büyüğü, en yaygını, günümüze değin gelen birtakım düşünce çığırlarını temellendiren buluşların, başarıların yaratıcısı durumunda olan düşünce ürünleri Anadolu'da ortaya kondu. Türk uygarlığının en büyük ürünleri Anadolu'da yaratıldı. Bu başarı, 1071 yılından önceki çağların uygarlık ürün-

leri ile beslenmenin, onlardan yararlanmanın sonucudur. Anadolu'da doğan Türk uygarlığının eski Anadolu'nun uygarlık ürünlerinin bir sonucu olduğu, ancak onlarla beslendikten sonra gelişebildiği, Alparslan'ın geldiği yerde ondan önce de, sonra da Anadolu'daki gibi başarılı Türk uygarlığının doğmamasından bellidir. Bir düşünelim ki Anadolu'ya çadırla gelen bir topluluk Ayasofya ile, ondan çok önce yapılan Bergama, Side tiyatroları ile karşılaşıyor. Değil o çağın Asyasında, günümüzün Avrupasında bile bulunmayan büyüklükte açık hava tiyatrolarını buluyor karşısında. Asya'dan gelenler kağanlarına bile yerleşik düzende ev kuramazken, Anadolu toplumu Tanrıları için dünyanın en büyük, en göz alıcı, en görkemli tapınaklarını, sunaklarını yapıyor.

Anadolu'nun Türkleşmesinde, yeni bir ulusun doğuşunu sağlayan sürekli karışıp kaynaşmada, Alparslan'ın büyük emeği vardır. Bu bir tarih gerçeğidir. Biz inansak da inanmasak da bu gerçek vardır. Yapılacak iş, Alparslan edebiyatı ısmarlamak değil, Anadolu'da doğan bu yeni ulusun, bugünkü toplumumuzun, biz Türkler'in yaşadığımız topraklar üzerinde doğan en eski uygarlıklarla, onları yaratanlarla olan sıkı, içten, varlığımızı gerektiren, bütünlüğümüzü sağlayan, bize ulus niteliğini kazandıran nedenleri, koşulları aydınlığa çıkarmak, açıklamak, gençlere öğretmektir.

Alparslan edebiyatı kime ısmarlanırsa ısmarlansın, tarih bize Anadolu'nun çok eski, Alparslan'ın bile bilmediği çağlardan beri bizim olduğunu, Türk olduğunu, bizim tarihin karanlıkları içinde kalmış eski Anadolu ulusunun torunları olduğumuz, halkın gönlünde yaşayan geleneklerle, mutfağımızda pişen yemeklerle, her birinden bir perimasalı fışkıran kutsal pınarlarla, dilimizde yaşayan hititçe, sümerce sözlerle gösteriyor.

Alparslan edebiyatını ısmarlamaya kalkanlar arasında, adı Bin Temel Eser'e karışanlar da var. Peki, bu büyük edebiyatçılar, Bin Temel Eser harmanında kendi kalburlarını dolduracağına Alparslan'ın tarihi kişiliğini, Türk tarihi bakımından Malazgirt başarısının önemini, Anadolu'nun Türkleşmesinde Alparslan'ın emeğini belirten bilimsel yapıtların ortaya kon-

masına çalışsaydılar, yurdumuz için de, kendi ülküleri için de daha yararlı olamaz mıydı?

Alparslan edebiyatı, Malazgirt savaşına gösterilen ilgi yüzünden, ondan yararlanmak isteyen kısır edebiyatçıların, Bin Temel Eser türünde, yeni yağma sofrasının yaygısı, sofra bezidir. Bu gibi "edebiyat" edebiyatın hiçbir döneminde verimli, yeni, ilerletici, devrim açısından yaratıcı, geliştirici, topluma yararlı, başarılı olmamıştır. Edebiyat, ısmarlanan değil sanatçının, düşünürün, aydının yüreğinden kopan, oluş koşullarını kendi varlık kurallarından alan, kendi kendini gerektiren, doğuşu yaratıcısının düşünce gücünden bir gerekim sonucu olan ürünler bütünüdür. Edebiyat ürünü topluma, ulusa, devrime, kalkınmaya, ilerlemeye yararlı olma gereğindedir. Bugün Alparslan edebiyatı ısmarlamaya kalkanlar arasında, Alparslan'ın aldığı bölgenin gelişme, devrim, ilerleme, kalkınma, aydınlanma bakımından Alparslan'dan beri kaç adım ilerlediğini bilen var mıdır? Alparslan'ın aldığı bölgede mağarada yaşayanlar varken, ışık, okul, yol yokken, doktor bulunmazken, halk "şeyh"in arabasının tozuna yüzler sürerken yapılacak en önemli iş Alparslan edebiyatı ısmarlamaktır doğrusu.

Çağımız, içinde yaşadığımız toplumun devrimci atılım gerekçesi, geriye dönüşün, ölülerle övünmenin, yeni yeni yağma sofraları kurma yolları aramanın, edebiyatı her türlü devrim çizgisinin dışında, kendi kabuğuna çekilmiş bir durumda görmenin zamanı değildir. Edebiyat söz yığınları, övünme araçları olmaktan çıkmıştır. Onun, toplumun çağdaş devrimleri benimsemesi, geleceğe açılması, eski yıpranmış geleneklerden, göreneklerden sıyrılması, günümüzde en ileri durumda olan yenilik atılımlarını, devrim olaylarını kavraması, onlara uyması, öyle bir ortama girmesi konusunda birçok görevleri vardır. Günümüzün edebiyatı bir ileri atılımlar eylemidir. Sürekli eylem içinde bulunan güçlü bir devinim olma gereğindedir edebiyat. Bunun dışında kalanlara uğurlar olsun. Bizim için gerçek edebiyat, Alparslan'dan beri bir adım bile ilerleyemeyen toplumları ilerici, aydınlatıcı, geliştirici eylemlere atmayı kendine görev edinen bir yaratıcı çığırdır.

RÜŞVET GELENEĞİ

Kişi gerçekleri ne denli gizlemeye, işine geldiği gibi yorumlamaya kalkarsa kalksın günün birinde çıkar içyüzü açığa, zaman görür insanın görmediğini, öylesine derinlere inen bakışları vardır tarihin. Bunu anlamak için öyle uzaklara gitmeye, büyük araştırıcı, büyük bilgin olmaya da gerek yok pek. Yüzelli yıldan beri eskiden kurtulma, yenileşme, kendimizi bulma çabaları içindeyiz. Bir tutam ışık istiyoruz özümüzü aydınlatmak, çağımızın gidişine ayak uydurabilmek için. Oysa yenileşmeyi özel çıkarlarına uygun bulmayan, kazancı eskilerin sürdürülmesinde, toplumun karanlıklar içinde çalkalanmasında görenler boyuna kötülemiş, yermiştir bu geliştirici atılımı. Osmanlı devletinin yıkılışını, Anadolu'nun geri kalışını Batıya yönelmemizde bulmuşlar. Tanzimatın bütün ilerici atılımlarını yasaklayan Abdulhamid II'yi yüceltmiş, ona "Ulu Hakan" adını vermişler gerçeği bilmeden, anlamadan. Oysa elimize geçen belgeler, o dönemi yaşamış yabancılar, Saray'la ilişki kurmuş Avrupalı görevliler gerçek yüzünü bildiğimizden, kendini savunanlardan bambaşka gösteriyor Ulu Hakan'ı. Osmanlı Devleti yıkılmak üzeredir, borç içindedir, görevlilerin aylıkları ödenemiyor aylarca, yurdun dört bucağında gerilik, açlık, yoksulluk, kaçakçılık, vurgun, soygun, adam öldürme alıp yürümüştür. Bunları Ulu Hakan'ın çağında İstanbul'da Reji genel müdürü olan İsviçreli Lui Ramber'in geçenlerde Niyazı Ahmed Banoğlu eliyle yayımlanan "*Gizli Notlar*" adlı anılarından öğreniyoruz.

Saray geçimini sağlamak olanağından yoksundur, yurttaşlardan aldığı borçları ödeyecek durumda değildir. Öyleki kendi eliyle canına kıyan alacaklılar bile vardır:

"Bir Acem'in Saray'dan alacağı varmış. Uzun zamandan beri parası verilmiyormuş. Evvelki gün yine Saray'a giderek alacağını istemiş, israr etmiş, verilmediği taktirde kendisini yakacağını tehdit makamında söylemiş. Bu tehdide aldırış edilmeyince bir kibrit yakarak evvelden gazla veya kolayca parlayan bir mayi ile ıslattığı elbisesini tutuşturmuş ve Saray'ın mabeyn odasında üstündeki elbisesi parlamış ve kendisi de aldığı yaralar dolayısıyla ölmüş" (s. 20-21).

Sınırları Yemen'den Kırım'a, İran'dan Viyana'ya değin uzuyan bir devletin bu duruma düşmesi nedendir, hangi devrimcidir, hangi solcudur dersiniz?

"...artık tüccar borç vermekten bıkmıştır... Şimdiye kadar hazine bankerlerin yardımı ile müşkülünü halledebildi. ...Sultan, bazen Kıbrıs veya Mısır'dan gelen vergileri, bazen Halep kuponları üzerine ağnam rusumunu (veya falan vilayete ait vergileri rehine koymaktadır." (s 21-22). L. Ramber'in bu anıları bize yurdu mutluluk, sarsılmaz bir güçlülük, bolluk içinde göstermeye çalışan Ulu Hakancıların da içyüzünü tanıma olanağı sağlıyor. Osmanlı Devleti'nin bütün yönetim kurumlarında bu çöküntü görülüyor, borç içinde yüzen yalnız Saray değildir: "Dün akşam reji komiserinden bir mektup aldım. Maliye nezareti yarın için beş yüz liraya şiddetle muhtaçmış, rejinin bu parayı bulmasını bekliyor. Şunu beşyüz kuruş veya beşyüz paraya indirseler olmaz mı?" (s. 148). Kendilerine "milliyetçi" süsü veren, altıyüz yıl yaşamış bir devletin mezarını kazan bir sultanı "Ulu Hakan" diye gösterenlerin, geçmişe özlem duyanların ne diyeceklerini bilemeyiz, ancak biz geçmiş adına çok mu çok utanırız. Ulu Hakan'ın Selanik valisi "Rauf Paşa, bana damadını göndererek Selanik'e gidecek yol parası olmadığını bildirdi. Hükümetin birikmiş maaşlarından Rauf Paşa'ya ikibin küsur lira borcu varmış... Sadrıazamın arzusu üzerine.... Osmanlı Hükümeti adına... 820 lira verdim." (s. 222).

Bu çöküntünün nedenini araştırmak için uzun uzun dü-

şüncelere dalmanın gereği yoktur burada. Yurdun bütün üretim kaynakları, gelir olanakları, özellikle reji denen tütün tekeli, demiryolları yabancıların elindedir. İşte yurdun kandamarlarını başkalarının sömürüsüne sunmanın sonucu. Demek ki yabancılara el açmak, gerçekleri halktan gizlemek, olduğundan başka türlü göstermek geleneği Ulu Hakan çağından kalmaymış.

Devleti yönetenler bütün gerçekleri halktan gizliyorlar, Saray Avrupa'ya el açarken kendini bağışlar dağıtır gibi göstermekten çekinmiyor. Üstelik bunu yapan, gerçekleri gizliyen yetkili de yurdunu islam dini adına yöneten, "halife-i müslimin" diye bilinen kimsedir. Oysa islam dininde "iman" ile yalan bağdaşmaz:

"Para bulununca Zat-ı Şahane'ye başvurularak veznenin açılması için irade-yi seniyenin şerefsadır olması arzolunur. İrade çıkar ve rejiden alınan 300 lira vezneden çıkmış gibi dağıtılır." (s. 220).

İnsanın başını döndüren bu tür ikiyüzlülüklerin örneklerini günümüzde de bulmamız boşuna değildir, onların çok bağlı kaldıklarını söyledikleri şu "milli geleneklerimiz" arasında böylesi, geçmiş, olayların da yeri var mı dersiniz?

"Sekiz günden beri hükümet kendisine 300 bin liralık bir avans vermemizi istiyor. Nihayet kabul edeceğiz. Fakat Suriye şimendiferlerinin inşası hakkındaki yeni projemizin tasvip edilmesini ve bu suretle Beyrut-Şam hattının kurtarılmasını şart süreceğiz." (s. 48) Bu sözlerden, verilen ödünç para karşılığında, yabancıların hangi yollarla sömürülerini sürdürdükleri anlaşılıyor açıkça.

Bir devletin çöküşü, yıkımı yalnız yoksullukla, yalanla olmuyor, işin içine hırsızları koruma, onları kendi çıkarı yolunda kullanma da girer. Bu gelenek de Ulu Hakan döneminden kalmadır. Mahmud Celâlettin Paşa'nın "..rüşvet alması o dereceye gelmişti ki para için her şeyi satardı." (s. 42). Bu sözlerle nitelenen Paşa'nın ".. her işe yarar adamı, Sınabyan idi, kimlerden para koparılacağını bilir... muameleleri yürütürdü. Bu adam.. büyük paralar yuttu, bir kısmını nazıra verir"di. "Mah-

mut Celalalettin Paşa ölünce Sinabyan... kaçarak... Avrupa gazetelerine ifşaatta bulunacağını Saray'a duyurdu... Zat-ı Hazret-i Pâdişâhî bir irade çıkartarak Sinabyan'ın bütün suçlarını afetti. Herife üstelik bir de Bâlâ rütbesi verildi. Maaşına... zam edilmek şartiyle Türkiye'ye dönmesi istendi. Bakalım dönüşte hangi nezaretin kapısı önünde göreceğiz onu" (s. 51-52). Hırsızların, vurguncuların, çıkarcıların korunması da geçmişe dayalı bir gelenektir ulusumuzu "milletlerarası komünizm tehlikesi"ne karşı korumak isteyenler için.

Bir yıkıma yönelmeyegörsün yöneticiler, görevliler, kendilerini ayakta tutmak için daha hızlı uçuruma sürükleyenlerin yardımlarına sığınırlar bilmeden. Böyle olmuş Ulu Hakan'ın döneminde de bu iş. Hırsızdan, hayduttan, vurguncudan görevli atama olayı yeni değildir pek. Bunun en açık örneğini o dönemin Trabzon valisi Kadri Bey'de buluyoruz: "Kadri Bey... birtakım haydutları, pervasız ve cesur gençleri reji kolcusu yapmıştır... Vali.. birini yanına çağırdı.. bana şöyle dedi: Bu, şimdiye kadar dört beş kişi öldürmüştür. Hususî bir şey yaptırmak istediğim zaman buna havale ederim." (s. 132-133). Vali'nin bu tutumu, devletin polisine yardımcı olmakla görevlendirilen, on parmağından kan damlayan, tosunlarımızın kanlarında bulunan "kağan"ınkini andırmıyor mu biraz da? Geçmişin yıkıma götüren yöntemlerini sürdürmek, uygulamak güçsüzlerin, geleceği güven altında olmayanların işidir. Böyleleri korkaktır, korkaklıklarını yasadışı güçlere sığınmakla gizlemeye çalışırlar.

"Türk dostlarımdan biri dedi ki: ..param olsa... bütün Osmanlı imparatorluk ahalisinin başka memleketlere gidebilmesi için lâzım gelen parayı verirdim. Yıldız'da ki Ağa'yı kendi başına bırakırdım." (s. 141). İşte bir yabancının bile gözünden kaçmayan tarih gerçeği, bütün yönetim kurumlarını baskıya, soyguna, vurguna, eli kanlılara dayandıran bir devlet düzeni. Saray bütün gücünü yasa dışı uygulamalardan alıyor, gerçekleri ulustan, yıkıma giden akışı aydınlardan gizlemeye çalışıyordu.

"Fuat, hilekâr, sert mizaçlı, fakir halk için insafsız bir adam-

dı. Askeri başarıları kendisini 'Farfara' etmişti." (s. 142). "Hükümdar tebaasına karşı suikastler tertib etmekle, onları soymakla meşguldür." (s. 143). Bu tür kimselerin 12 mart döneminde örneklerini gördük, sonradan ne denli bulaşık işlere karıştıkları, bol çıkar sağlayıcı özel görevler aldıkları biliniyor.

Yıkım sayısız başları olan bir ejderdir, bütün devlet kurumlarında gösterir kendini. Sonunda gelir yargı kurumlarına dayanır, kendi eliyle kendi kuyusunu kazar. Ulu Hakan döneminde görülen örnekleri günümüzde de, yargıtay kararlarını dinlememekte direnenlerce sürdürülüyor. "Vekiller heyeti, Şurayi Devlet kararını tescil ve bize bildirmekle mükellefü. Saray'ın rüşvetçi başılarının teşviki ile iki aydan beri kararını bildirmiyor." (s. 69). Devleti ayakta tutan yargı kurumlarının yozlaştırılması yıkımı hızlandıran en büyük etkendir. Tarihte sayısız örnekleri vardır. "Sultan ahmak ve hiylekâr nedimlerden hoşlanıyor" (s. 43). Aradan geçen 75 yıl bu tür yönetim anlayışında önemli bir değişiklik yapamadığı için durum bugün de öyledir.

Tarih, kendi bilimsel bütünlüğü içinde, öğrenilirse, gerçekler olduğu gibi yansıtılırsa örnek alınması gereken bir yararı olur ancak. Gizliliğin, olduğundan başka türlü görünmenin, ulusuna yalan söylemenin, olayları çarpıtarak yansıtmanın sonu yıkımdır, ölümdür. Geçmişle övünenler, Osmanlı Devleti'nin kalıntıları üzerinde yeni bir imparatorluk kurmanın özlemini çekenler bir yabancının yetmiş yıl önce yazdıklarından örnek almalıdır. Yalanın dolanın, ikiyüzlülüğün, baskının, vurgunun ayakta tuttuğu ulus, devlet yoktur. Yazımızı gene Ulu Hakan'ın çevresini yakından tanımış olan L. Ramber'in günümüzde bile geçerliğini sürdüren şu sözleriyle bitirelim: "Nihayet şu sonuca varılır ki, Türkler birkaç yüzyıl geri kalmışlardır." (s. 177).

"EVRENİN YAPISI"

İlkçağın ünlü Lâtin ozanı Lucretius (öl. İ.Ö.55) varlık türlerinin oluşunu, evrenin kuruluşunu şiir diliyle anlatırken bilge Demokritos'un, ondan esinlenen Epikuros'un atomcu anlayışını benimsemiştir. Bu atomcu görüşünü de *"De Rarum Natura"* (Varlıkların Yapısı Üstüne) adlı yapıtında dile getirmiştir. Oldukça güç bir konuyu oldukça güç bir şiir diliyle tipleyen, Lâtincenin anlatım olanaklarını zorlayarak yazılan bir yapıt bütün Batı dillerine çevrilmiştir. Bu ünlü, Batı düşüncesine büyük katkıları bulunan, atomcu felsefenin tek yazılı kaynağı olarak bilinen yapıtın Türkçeye çevrilmesi bir mutluluk, önemli, saygı değer bir kazançtır. Bu duyguyla, bu sevinçle alıp okudum Tomris Uyar-Turgut Uyar ikilisinin *"Evrenin Yapısı"* adı ile yayımladıkları çeviriyi. "Hürriyet Yayınları 1974" arasında çıkan çeviri Türk Dil Kurumu'nca da ödüllendirilmiş bu yıl. Güzel, sevinç verici bir olay.

Oysa çeviri öyle sevindirici değil, acıklı üstelik. Çeviricilerin dili, şiir aktarışları güzel de Lucretius'un yazdıkları ile ilgili değil. Üstelik düşünce bakımından Lucretius'la çelişki içinde, yanlışlarla dolu. Çeviri yanlışlıkları, düşünce aykırılıkları daha ilk dizelerde başlıyor.

"Aeneas'ın anası ve onun soyunun anası.
İnsan ve tanrı sevinci, can dağıtan Venus!" (K.1.1-2)

bu dizelerin Lâtinceleri şöyledir:

"Aeneadum genitrix, hominum divumque voluptas
Alma Venus........"

Türkçesi de şöyledir:

Aeneas'ların anası, insanların ve tanrıların sevgi kaynağı
Yüce Venus....."

Lâtince dizelerde geçen "hominum", "divum" sözleri çoğuldur, insanların ve tanrıların anlamına gelir. "Sevinç" diye çevrilen "voluptas" sözünün gerçek anlamı "sevgi kaynağı" eski deyimle sevişmeden alınan "haz"dır. Lâtin-Grek mitolojisinde "Venüs" sevgi (aşk) Tanrıçasıdır. "Can dağıtan" diye çevrilen "alma" sözü ise "yüce", "besleyici", "eli açık" karşılığı söylenir. Lâtincesi de, Türkçe çevirisi de şiir olduğundan böyle söylenebilir diyenler olur, bir anlamda bu da benimsenebilir. Ancak:

"Te, dea, te fifiunt venti, te nubila caeli,
Adventumque tuum, tebi suaves daedala tellus
Summittit flores, tibi rident aequora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine caelum." (K.1-6-9)

dizelerin Türkçeye:

"Toprağın bizi doyurması senin kayırışındandır.
Seninle oluşur canlılar, gün ışığını görürler.
Rüzgâr önüsıra koşar, bulut çekilir gelişinle,
Deniz güler, gök yatışır, doygun parıltıyla yanar"

biçiminde çevrilmesi Lâtincesiyle bağlantılı, anlamdan sayılamaz bir türlü. Bu dizelerin anlamı şudur:

"Sen, ey Tanrıça, sen gelirsin yeller,
göğün bulutları kaçar, sana güzelim çiçekler sunar
usta toprak, güler suları denizlerin
Pırıl pırıl gökyüzü daha da parlar, ışır."

Çeviride yalnız Lâtincenin yapısına değil, anlamına, dizelerle anlatılmak istenen olayların özüne de pek önem verilmemiş.

"Inde ferac pecudes persultant pabula laeta
Et rapidos tranant amnes: ita capta lepore
Illecebrisque tuis, omnis natura animantum
Te sequitur eupide, quo inducere pergis." (K.1-14-17)

dizelerinin Türkçeye:

"Ve deliye döner sürüler, sulak çayırlarda,
Tez-akışlı ırmaklarda yüzerler. Delice
Gelirler ardından tılsımınla gözleri bağlı."

biçiminde çevrilmesi büsbütün yanlıştır. Bu dizelerle anlatılmak istenen şudur:

"Coşar sürüler sıçrar, zıplar verimli kırlarda,
Yüzer geçerler hızlı akan ırmakları güzelliğinle
Büyülenmiş gelir yürürler ardından tutkuyla
Bütün canlılar....."

Lâtincede ki dördüncü dizenin Türkçeye çevrilmediği de görülüyor. Bu yapıt dizilirken atlanmış olabilir. Burada bütün çeviriyi dize dize eleştirme olanağı yoktur. Ancak yarıdan çoğu yanlış olmayan sayfa da yoktur.

"İam triplex animi est igitur natura reperta" (K.111.238)

dizesi çeviride "239" sayılıdır, Türkçeye aktarılışı da şöyledir:

"Ruhun özü, bundan dolayı, üç öğeden kurulmuştur."

Bir nesnenin "üç katlı" olması başkadır, üç özden, üçözlü bir yapıda, kuruluşu başkadır. Nitekim Fransızca çevirisinde de bu dize şöyledir: "Voilà déjà trois élémenta découverts dans la substance de l'esprit".

"De Rerum Natura"nın en güç, şiire uygulanma olanağı en az olan bölümü "Dördüncü Kitap"tır. Atomların yapısı, bilgi kavramı, duyu çalışmalarını, görüntüleri, bg. algı konularını içeren bu bölümü çevirirken yabancı dil, ya da Lâtince bilmek yetmez. Atom felsefesinin kavramlarını, onlarla ilgili yorumları da iyi bilme gereği vardır.

"Sunt igitur tenues formae rerum similesque
Effigiae, singillatim quas cernere nemo

Cum possit..." (K.IV.103-105)

dizelerinin Türkçeye çevrilirken gerçek anlamları üzerinde durulmamış.

"Demek incecik ikizleri var varlıkların,
Tek tek alındıklarında gözle görülmeyen."

biçiminde çevrilişi doğru değildir. Lucretius'un demek istediği şudur:

"Bu yüzdendir nesnelerin ince biçimlerinin,
Benzer görüntülerinin oluşu, tek tek
Algılanamayan (ayırdedilemeyen)..."

Lâtince "formae", "effigiae" sözleri Türkçede biçimler, benzer, ya da benzeşikler, eski deyimle "sûretler" anlamındadır. Lucretius bu sözlerde nesnelerden çıkıp yayılan, nesneleri olduğu gibi yansıtan "kopyalar"ı anlatmak istiyor, "ikizler"i değil.

"Nunc age, quam tenui natura constet imago..." (K.IV.109)

Bu dizede Lucretius nesneleri yansıtan görüntülerin (image'ların) ne denli ince bir yapıda olduklarını anlatmak için:

"Anlatayım şimdi bu görüntünün ne denli ince
bir yapısı olduğunu"

diyor. Burada sözkonusu olan, nesnelerin üzerinden çıkıp dağılan, onları algılamamızı sağlayan görüntüler, benzerler, ya da eski deyimle "suretler", imajlardır. Oysa çeviriciler bunu:

"Şimdi sana ne seyrek olduğunu anlatacağım
Bu zarların dokuca........"

diye çevirdiler. Lâtince "zar" anlamına gelen sözler başkadır. Nesnelerin üzerinden yayılan, duyularımıza gelip çarpan, algıyı sağlayan öyle incecik, "seyrek" türünden " zarlar" değildir. "Zar" nesneyi yansıtmaz, kuşatır.

"Havada dolaşan zarlar salt nesnelerindir sanma,
Kendiliğinden üreyen zarlar da vardır."

biçiminde çevrilen dizelerin anlamı da başkadır, şöyle ki:

"Sed ne forte putes ea domum sola vagari,

Quaecumque ab rebus rerum simulacra recedunt" (K.IV. 130-131).

Bunun Türkçesi şudur:

"Sanma, şimdi, ötede beride dolaşan görüntülerin
Nesnelerin üzerinden yayılan benzerleri olduğunu.

Nesnelerin üzerinden çıkıp yayılan benzerlerine Lucretius "simulacra" diyor. Bu söz bir nesneyi bütün olarak yansıtan benzeri, kopyası, gömleği anlamına gelir. Sözün kökünde "benzemek" kavramını oluşturan anlam vardır. Çeviriciler Lâtincedeki dört dizeyi birleştirip iki dizeye sıkıştırmışlar. Onların çevirdikleri, yukarki iki dize, başka anlamdadır, Lâtincesi şudur:

Sunt etiam, quae sponte sua gignuntur, et ipsa
Constituuntur in hoc caelo, qui dicitur aer" (K.IV. 132-133).

Bu dizelerin Türkçesi de şöyledir:

"Kendiliğinden doğan görüntüler de vardır
Kendince düzenlenirler gökte, eter denir onlara."

Burada "görüntü" diye çevrilen kavramın Türkçemizde Arapça "hayal" anlamında alınmaması gerekir. Lucretius'ta nesneyi bir bütün olarak yansıtan benzeridir. Çeviricilerin Lucretius'u ne denli çarpıttıklarını anlamak için, Lucretius'un çağında pek bilinmeyen, o dönem Lâtincesinde karşılığı olmayan "cam" sözünü kullanmaları yeter burda.

"Transit, ut in primis vestem:...." (K.IV. 148)

Bu dizeyi şöyle çevirdiler:

"... geçebilir
Arasından camda olduğu gibi...."

Bundan sonra gelen dizelerde, gene bu anlamda olan:

"Nam neque, uti vestem, possunt transire," (K.IV. 153)

dizenin çevirisi de şöyle:

"Engel cam değil ki, zarlar geçsin..."

Burada geçen, çeviricilerin "cam" anlamında kullandıkları "ves-

tem" sözü gerçekte saydam, bir yanından bakınca öte yanı görülen içgömleğidir, keten gömlektir, özellikle kadınlar giyerlerdi, "vestis"ten gelir.

"Nigra, meliroos, est, immunda et fetide, axosmos (K.IV.1153)

dizenin Türkçeye çevrilişi şaşırtıyor insanı büsbütün:

"Sütlü kahve olur çıkar, kara-sarı haspa"

Lucretius'un "aşık olan kimseyi" anlatan bu dizeleri uzunca bir bölümün sonlarına doğrudur. Onun söylediği şudur: kişi bir sevmeye görsün,

"Bal gibi gelir insana kirli, kokuşmuş, düzensiz zenci kadın."

Çeviri üzerinde uzun boylu durmanın gereği yok. Lucretius'u çevirirken onbeş yıl önce böyle güçlüklerle ben de karşılaştım, ilk çevirilerimi baştanbaşa değiştirme gereğinde kaldım, sayın çeviricilerin de öyle yapacaklarını sanır yazımı çevirimi Salahattin Hilav'ın şu sözleri ile bitiririm: "Çevirinin titizliği ve şiirsel gücü, eserin bu özelliklerinin, Türk okurunca kavranmasını sağlayacaktır."

KENDİLİĞİNDEN

Dil konusunda söyleyecek sözü, ortaya koyacak düşüncesi olmayan kimseler için en çıkarlı yol konuşma dilinin kendiliğinden gelişen bir varlık olduğunu söylemektir. Konuşma dili kişiye bağlı bulundukça "kendiliğinden" kavramı ile bağdaştırılamaz. Dil, onu konuşanların, işleyenlerin elinde gelişir. Kendi başına bırakılan bir dil önünde sonunda yozlaşır, yokolur. Dil bir "organizma" değildir, kendiliğinden gelişemez, "organizma" bile olsa gene birtakım dışetkileri gerekser. Organizma kendi başına gelişen, kendi içine kapalı diri bir düzen değildir. Boyuna dışçevre ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Dilin bir "organizma" olduğunu ileri ilk süren Alman filosofu Humboldt olmuştur, bugün için onun görüşünün tutarlı bir yönü kalmamıştır. Felsefe bakımından dil bir konuşma aracı değil, varoluşun anailkesidir, dilin dışında bir varlık, bir oluş yoktur. Bütün varlıklar kendi kimliklerini, niteliklerini, ortaya çıkış olgularını dilde bulurlar. Konuşma dili ise dil denen oluş ilkesinin ancak bir başarı alanıdır, daha doğrusu dilin başarılarından biridir. Neyse burada işlemek istediğimiz konu bu değildir, bu konu çok daha derin, çok daha geniş olup dil felsefesini ilgilendirir.

Dil bir organizma olamaz demiştik, evet olamaz organizma beslenme, gelişme, çoğalma gibi türlü türlü eylemlerin akışı içinde oluşan, bu eylemlerin dışında düşünülemeyen ayrılmaz bir bütündür. Kendi başına değildir. Bir oluşun sürekli akışı

içinde bulunan organizmayı dile uygulamak, onunla dili açıklamaya kalkışmak bir benzeşim yapmaktan, başka bir deyimle "analogi"ye başvurmaktan öteye geçemez. Benzeşim yolu bugün için bırakılmıştır. Daha çok "anatomi" araştırmalarında kullanılan bu yolun açıklayıcı bir yönü kalmamıştır. Bu çokluk ortaçağın koyduğu birtakım din yasakları yüzünden dirilere, özellikle kişilere uygulanmak isteniyordu. Pek verimli bir sonucu da olmamıştır. Bugünün bilimi olayları, varlıkları kendi oluşçevresi içinde inceleme, açıklama yolunu tutmuştur. Bir olayı başka bir olayla açıklamaya kalkışmak onu kendi çevresi dışında, kendinden, kendi kimliğinden ayrı olarak düşünmek demektir. Bu bilime yakışır bir tutum değildir artık. Varlıklar ancak kendi kendileri ile açıklanabilir. Dili açıklamak için onun dışında dolaşmak, başka olayların, oluşların yardımına sığınmak gereksizdir, yetersizdir, çokluk yanlış, aldatıcı sonuçlara götürür. Bir nesne kendi oluş ilkeleri içinde ne ise odur, bir başkası değildir.

Eskinin aşırı itkisi altında kalanlar, yeni kavramlarla kurulu yeni bir düşünce örgüsünü kavramada güçlük çeken kimselerin eskiye sarılması, işi alaya alması kendi düzensiz, dağınık düşüncelerinden ileri gelmektedir. Ağırbaşlı, bilimin, bilginin değerine inanmış bir kimse için alaya alma, konuların işlenişini küçümseme bir türlü saygısı duymayıştır. Kolay değildir yeniye, yeni düşünceye ısınmak, yeni, yaratıcı görüşleri benimsemek, onları kendi bütünlükleri içinde kavramak. Yeni düşünce, yeni davranış için yeni bir tutum gerekir, ölçülü, olumlu düşünmek gerekir. Yenilik bir sürekli oluşun akışı içinde gerekli yeri almaktır, böyle bir yeti taşımaktır.

İşte sayın Prof. Salahattin Batu böylesine dar açıdan bakan, verimsiz davranışlarda bulunan bir kişidir. Dil konusunda söyleyecek sözleri olmadığından bir yandan yeni sözleri alaya alıyor, bir yandan da alaya aldığı sözlerin etkisinden kurtulamıyor. Varlık dergisinin 1 Temmuz sayısında "Dil ağacı" başlıklı bir yazı yazmışlar. Yeni sözlere çatarken bütün güçsüzlüklerini, bu konudaki sığlıklarını ortaya koymuşlar. Bakın ne diyorlar: "Altbilincimize yeretmiştir bunların çoğu, ne de-

ğiştirilebilir, ne de atabiliriz onları kolay kolay." Burada "altbilinç" sözünü kullanmaktan kendilerini alamıyorlar, devrik bir deyişe bile sapıyorlar. Önce bu görüş, bu "altbilinç" deyimi bizim değildir, geçen elli yılın başında Freud'un bilim alanına getirdiği, kişinin iç olaylarını, bilinç olgularını açıklamak için buldukları bir anlatım türüdür. Freud bütün tinsel olayların kökünde duyu verilerine dayanan, bilinçaltında yeredip uzun bir süre sonra değişik biçimlerle, bilincin, istemin güçten kesildiği yaşantılarda ortaya çıkan gerçekten yaşanmış olguların bulunduğunu söyler. "Bilinçaltı" deyimi onun yepyeni bir buluşudur. Eskiden buna "tahteşşuur" derlerdi, Dil devriminden sonra "bilinçaltı" dendi. İşin şaşılacak yönü sayın Prof. Batu'nun burada büyük bir çelişmeye düşerek alışılagelen "tahteşşuur" sözünü bırakıp yeni olan "altbilinç" deyimi kullanmalarıdır. Peki nerde alışkanlıkların bırakılamayacağı düşüncesi? Onu biraz sonra biz göstereceğiz. Sayın Batu biraz aşağıda şöyle diyorlar: "Yaşam öykülerini anlatın bana" bununla alaya alıyorlar yeni Türkçeyi. Yaşam, öykü gibi sözlere kızıyorlar. Şimdi dil kendiliğinden gelişen bir "organizma" olaydı sayın Batu "tahteşşuur" sözünden hangi yolla kurtulup "altbilinç"e varacaklardı? "Altbilinç" gökten inmese gerek. Nitekim bu deyimin içerdiği görüş de yenidir, alışılagelen tin olaylarının açıklanışı dışında bir anlam taşımaktadır. Bir görüş benimsenir de onun getirdiği, daha doğrusu onun taşıyıcısı olan deyimler, sözler boyuna eskilerden mi türetilir? Bilim davranışı buna yakıştırılır mı?

"Şanım var; bu işin hakkından geleceğim, deriz, şart sözü artık bir deyişin, bir düşüncenin, bir dil davranışının parçasıdır burda; hatta özüdür, canıdır onun. Koşulum var diyemez kimse, hakkından gelmek yerine de başka bir söz uyduramaz." diyorlar. Evet "altbilinç" sözü ilk ortaya atıldığı günler gene böyle saldırılara uğramıştı, onun uydurma olduğu, ona alışıldığı, onun bırakılmayacağı, bırakılırsa Freud'un ülkemizde doğru olarak anlaşılamayacağı söylenmiş, ileri sürülmüştü. Bugün ise alışkanlıkların en güçlü bir koruyucusu kesilen sayın Prof. Batu bile "tahteşşuur"u unutmuş, eski alış-

kanlıkları biryana atmış, uydurma denen "altbilinç"i benimseyivermişler. Demek yenilik ağır basınca alıkanlıklar bırakılıyor, yerlerini yenileri alabiliyormuş. Freud'un da savunduğu bu düşünce değilmidir? Yeni alışkanlıklar güçlü olunca eskilerini "altbilinç"e, başka deyimle bilinçaltına iter, onlara baskı yapar, ezer, bir süre kimliklerini bile ortadan kaldırır. Düşler, birtakım tin bozuklukları, bilinçaltına itilmiş olayların, izlenimlerin elverişli bir günde bilinçüstüne çıkmalarından doğmaktadır demiyor mu Freud? Evet "altbilinç" üstün geldi, "tahteşşuur" alışkanlığını yakıp attı. Yarın da öyle olacak, bugün yardırganan sözler, deyimler üstün gelecek, birtakım alışkanlıkları söküp atacaktır. Bu bilimin ortaya koyduğu bir yaşama gerçeğidir. "Şart, hakkından gelmek" deyimleri unutulacak, yerlerini yeni alışkanlıkların doğurduğu daha başka türlü, günün anlayışına, anlatışına uygun deyimler, değişler alacaktır. Bu kişi, düşüncesinin sürekliliği içinde değişmez bir ilkedir, deyimler, kavramlar yaşanan çağların görüşlerini, varlık anlayışlarını, evren görüşlerini içerir, dile getirir. Eski çağların görüşlerini, düşüncelerini içeren kavramlarla, deyimlerle yeni bir yaşama düzeni, evrenanlayışı kuramayız. Çağlar kavramların arkasından yaşayan birer kapalı düzendir. Geçmiş çağlar ancak kendi kavramları ile dile getirilebilir. Biz ise Doğu anlayışından kopmuşuz, yaşamamız, kendimizi sürdürmemiz için yeni bir görüş açısından evrene bakma gereğindeyiz. Eski deyimlerin, kavramların baskısından kurtulmamız gereklidir artık. Bugün eski deyimlerin tadından, güzelliğinden bir türlü geçemeyen sayın Batu sağ kalırlarsa yakın bir gelecekte " altbilinç"te olduğu gibi şimdi beğenmedikleri bütün kavramların kullanılmasından yeni bir tadın varlığına inanacaklardır. Şimdilik beğenmedikleri sözler, deyimler "kendiliğinden" belleklerinde yeredecek, konuşma diline girecektir.

"Kendiliğinden" sözü buruk bir sözdür, dilimize yakın sürelerde kullanılmaya başlamıştır. Daha çok latince "sponte sua"nın karşılığı olarak Batı kavramlarının Türkçeye çevrilmesinde kullanılmıştır. Diri bir nesnenin ya içgüdü ile, ya bi-

linçle devinmesi, diri olmayan nesnelerinde birtakım devinmelerden doğan çekici güçlerle başkasının eli değmeden, etkisi olmadan kımıldaması olayını anlatmaya yarar. Bunun Batı dillerinde bir başka karşılığı da Grekçeden alınan, bize Fransız dilinden gelen "mecanique" sözüdür. Bu sözlerin içerdiği anlama göre dil bir konuşma aracı olarak "sponte sua" yada "mecanique" değildir.

Şimdi sayın Prof. Batunun düşüncelerini doğru göstermek için yardıma çağırdıkları yargıya: "Bakın günümüzün filozoflarından Ortega Gasset: kelimelerin etimolojisi olması, kelime olmalarından değil, birer adet olmalarından ileri gelir. "yani, dil kelimelerden değil, adetlerden, alışkanlıklardan meydana gelir, demeye getiriyor.") İlk bakışta doğru gibi görünen bu düşünce kökten yanlıştır. Alışkanlıklar bize dille verilen izlenimlerin belleğimizde yerleşmesinden doğar. Alışkanlık dil yaratmaz, dil alışkanlıkları verir, anlamlandırır, değerlendirir, düzene koyar. Dilin dışında anlamı, kavramı, bilgisi olan bir alışkanlık yoktur. Sonra sözlerin kaynağı, Ortega'nın deyimi ile "kelimelerin etimolojisi" birer alışkanlık, birer "adet"le anlatılmaz. Bütün bilgilerimizin kaynağı duyulardır, diyen felsefe anlayına göre sözlerin karşılıkları başlangıçta birer yerkaplayan nesnedir, sözler önceleri bu nesneleri yansıtırdı, onlardan gelmiş sonraları soyutlaşa suyutlaşa kaynağından uzaklaşmış, birer kavram kimliği kazanmıştır. Ortega'nın görüşü buna yakındır, yeni inandırıcı bir görüş değildir. Kavram, "adet", alışkanlık, benimseme gibi oluşlar algıdan sonrasıdır. Sayın Batu burada yanlış bir kanıt gösterdiler. Ortega'nın anlatmak istediği dilin doğuşu sorunu, oluşu konusu ile ilgilidir. Kullanılan sözlerin bırakılıp bırakılmayacağı sorunu ile bağlantılı değildir. Yoksa Sayın Ortega'da pek iyi bilirlerki kendi konuştukları dille bulunan sayısız kavramlar, deyimler atılmış yerlerini birçok yenileri almıştır.

Alışkanlık bilinçdışı bir davranışla kazanılır, kişinin belleğinde, bilincinde yereden bütün izlenimler anlamını ancak dilde bulan dışetkilerin sonuçlarıdır. Onları bırakabiliriz boyuna. Sayın Batunun söylemek istedikleri kolay kolay bı-

rakılamayan oluşlar geleneklerdir, alışkanlıklar değil. bir kimse sigaraya, içkiye, oyuna, çalmaya, daha başka türlü iyi olmayan, iyi olan eylemlere alışır sonra bırakır. Yalnız geleneklerin bırakılması biraz daha güç, biraz daha uzun süreli olur. Alışkanlıkları bırakmak elden gelmeyecek bir iş olsa neden Kurtuluş savaşını yaptık, kulluğa alışırdık olur biterdi, neden devrimleri yaptık eskiye iyice alışmıştık, neden giyimlerimiz değişti eski şalvara, başörtüye, fese, sarığa alışmıştık, neden yüksekte oturarak yiyoruz, bağdaş kurup yemeye alışmıştır? Görülüyorki iş alışkanlıkla yürütülecek soydan değil daha çok bilincin kullanılması gerekiyor.

Sayın Batu dil konusunda alışkanlığa saplanıvermişler biryol, kurtulamıyorlar bu alışkanlık etkisinden. Bir düşünelim Türk Araptan, Acemden Çinliden, Almandan İngilizden hangi yolla ayırdedilir, alışkanlıklarla mı dille mi? Bunun karşılığı, dil iledir. Peki dil bir alışkanlık ürünü olsa, alışkanlıklar da bırakılacak soydan olmasa biz hangi yolla "azmi-i-veceni"de an elmacık kemiği'ne, "azm-i- kıhf"tan başkemiği'ne, "em'a-i- rakika"dan incebarsaklar'a, "tahtelbahir"den denizaltı'ya, "kurret-ül-ayn"den gözyuvarlağı'na, "hadekaa"dan gözbebeği"ne, "hilal-i-ahmer"den Kızılay'a "manda"dan Kurtuluş savaşına geçebilecektik? Bunlar alışkanlıklarla mı olmuş bilinçle mi dersiniz?

Dil konusunda belli, sağlam bir tutumu, görüşü olmayan sayın Batu "... tayr kökü de bizim değildi. Uçak, onun için kendi dil varlığımızdan, içimizden kopup geldi." diyorlar. Peki ne ile geldi, uçak sözünü doğuran davranış hangisidir? "Tayr" sözü kök bakımından bizim değildi de "şart", "hikaye", "hayat", "daire", "mektub" bizimmidir? Uçak sözü de ilkin saldırıya uğramadı mı? Uçak "tayyare"nin anlamını vermiyor, Türk dilinde "k", "ak" sonekleri yer bildirir, uçak ancak "tayyare meydanı" karşılığı olabilir, denmedi mi?

Önemli olan olaylara bilincin ışığı altında bakmak, birtakım duygu etkilerine kapılarak davranmak değil, konuyu özünden kavramaktır. Kökü anadilden gelmeyen, boşlukta duran kavramlarla düşünülemez, yeni yeni görüşler açıklanamaz. Oysa

alışkanlıklar (dil alışkanlıkları) elsözleri ile yapılan birtakım içi boş aktarmalardır, onların düşünce akışı içinde, düşünme eyleminde etkili bir işe karıştıkları söylenemez. Kökü yabancı olan bir kavram bir kaynağa bağlanamadığı için onunla türetme, yeni deyişler yaratma da olamaz. Böylesi elsözleriyle yapılanlara düşünme değil kavram aktarımı denebilir ancak.

Sayın Prof. Batu Varlık dergisinde çıkan yazıları ile yetinmemişler çıktığı günden buyana şiirin, öykünün, düzyazının en kötüsünü yayımlamakla ün yapan Osmanlı artığı Hisar dergisinde de "Kelimelerin Dünyası" başlıklı başka bir saldırı yazısı daha yazmışlar. Bakınız orda ne diyorlar: "Bir dilci olsaydım şu tüm, kez, nen, dek gibi tek heceli kimi sözlerin niçin şehir Türkçesine uymadıklarını araştırırdım." Gördünüz bir aydın kişinin düşüncesini? Türkçenin "şehir", "şehir olmayan" gibi ayrımları varmış da biz bilmiyormuşuz. Evet yeni dilin, yeni dilcilerin amacı Osmanlıların yarattığı bu iğrenç, bu yıkıcı ayrılığı ortadan kaldırmaktır. Bir ulusun dilinde yıkım böylesi bir ayrılıkla başlar ancak. Bir Almanın, Bir Fransızın, Bir İtalya'nın kentinde başka, köyünde başka dille mi konuşulur? Osmanlı denen örümcek ağı başlarda böyle bir köylü kentli ayrılığı vardı. Yükseliş çağlarında köy-kent birken başarılar sağlandı. "Ulema" ile köylünün dili ayrılınca soluğu Ankarada aldılar. Sonunda gene o köylü dilini konuşanlar kurtardı bizi. Dilin bütünlüğü ulusun birliğini kurar, ulus varlığını dil birliğini gerekli kılar, dili dağınık olan ulusların yaşayışları da dağınıktır, evren anlayışları, bağımsızlık görüşleri açık değildir, birbakıma da yoktur.

İşin şaşılacak yönü dilci olamadığını söyleyen bir Prof.ün boyuna dille uğraşmasıdır. Ağırbaşlı bir aydın çok iyi bildiği konularla uğraşır. Bu pek sayın Prof.ün düşüncelerindeki çelişmeleri göstermek için başka bir örnek daha verelim; Hisar dergisinden gene, "Bakın şu kanıt ne güzel kelime, itiyad ne çirkin. Alışkınlık ne güzel, vasıta-i-nakliye yerine taşıt ne hoş." Peki bu "taşıt", "kanıt" sözleri "kendiliğinden" gökten mi inmiş? Onlar son yıllarda Türkçe köklerden türetilmiş sözler değilmi dir? Durum ortada apacık sayın Batunun dil konusunda

belli, belirli, ölçülü, açık seçik bir görüşleri yok. Eski alışkanlıkların etkisinden kurtulamıyorlar bir türlü. Bu yüzden dil denen köklü valığı alışkanlıklardan kurulmuş sanıyorlar. Daha doğrusu Ortega'dan verdikleri örnekle dilin varlık alanında taşıdığı önemi görmek istemiyorlar.

Dil bir alışkanlıklar yığını değildir, alışkanlıklar beğence, gövdenin sağlık durumuna, çağın davranışlarına, değer ölçülerine göre boyuna değişirler, dilde böyle bir sürekli bilinçdışı oynaklık yoktur. Sonra bütün gelenekler, alışkanlıklar, görenekler dille kazanılır, dille saklanır, dille anlam, değer kazanır. Bu bakımdan yeni sözlerle eskilerini aktarmaya kalkışmak, yeni görüşü eski deyimle anlatmaya çabalamak tutarlı bir yol değildir, verimsizdir.

Gene Osmanlı kırıntısı Hisarda şöyle söylüyor sayın Batu: "Aklıma birşey geldi" deriz, "usuma bir nen geldi" diyemeyiz. Bu eski sözlere göre yeni bir deyim kurma yoluna gitmedir, doğru değildir, yeniliğin amacı eski deyimlere yeni karşılıklar bulmak, onları artırmak değildir. Yeni sözlerle yaşayışın sürekli akışı içinde yeni deyimler yaratmaktır. Yoksa eskiyi olduğu gibi geleceğe aktarmış oluruz. Biz nedenli sayın Batunun pek beğendikleri şu yeni "kanıt" sözünü alıp eski deyimleri yaşatmak için "vaz-ı- kanıt eyledi", "isbat-ı-kanıt eyledi" demeyi gereksiz buluyorsak yarının kuşakları da bizim gibi "aklıma birşey geldi" deyiminin yerine daha olumlusunu, daha gerçeğini bulup koyacaklar, konuşulan dille düşünce arasında daha tutarlı bir davranış içinde bulunacaklar.

Dil, boşlukta duran, günlük konuşmaların akışı içinde sıkışıp kalan, kişinin buyruğunda eli kolu bağlı, sayılı bir varlık değildir. İstesek de, istemesek de olayların akışı içinde bizi yeni kavramlar bulmaya, yeni buluşları karşılamak için araştırmalar yapmaya itecektir. Bu yaşamla dil arasındaki sürekli, gerekli bağlantıdan ileri geliyor. Yaşamın biryerde durması kişinin elinde değilse dilin de donup kalması (konuşulan dilin) öylesine elde değildir. Uluslar nedenli kendi içlerine kapalı yaşasalarda yaşadıkları çağın bilgi ortamı dışında, ondan uzak, onun etkisinden büsbütün sıyrılmış olmazlar. İleri giden geride

kalanı etiler. Bu sürekli etki ilerleyenin buluşlarını benimseme yoluna geri kalanı dürter, ileri atılmaya doğru iter. Dil, başka ileri ulusların buluşlarını, yaratmalarını alma gerçeğini duyan ulusun düşünürlerini, aydınlarını yeni deyimler, kavramlar bulma konusunda tedirgin eder. Gerçek aydın kişi bu itim, bu tedirginlik karşısında uzun boylu diretmez. Ya kavram aktarır, ya kendi dil köklerinden türetim yapmaya gider. İşte bizim dilimiz bizi böyle bir durumla karşı karşıya getirmiştir. Ya kavram, deyim türetmek için kendi anadil kaynaklarımıza döneceğiz, yada etkisi altında kaldığımız çağdaş ileri ulusların dillerinden aktarmalar yapacağız. Aktarma yapmak Türk dilini yeni bir yıkıma sürüklemektir. Bunu yapamayız, yeni akımlara karşı da uzun boylu diretemeyiz. Böyle gereksiz direnişi verimsiz Osmanlı islam dinine sarılarak gösterdi, bütün yeniliklere karşı ayak diredi, sonunda göçüp gitti, yeni Avrupanın önünde tutunamadı. Türk dili, Türk varlığı en büyük yıkımı müslüman Osmanlıdan gördü, özünden koptu.

Bugün Osmanlı düşüncesizliğinin kalıntılarıyla uğraşıyoruz. Gerçek, bağımsız, yaratıcı Anadolu düşüncesi bu kırıntılardan, ortaçağ kuşkulu kalıntılardan arınınca gelişme yeteneğine kavuşacaktır. Bir elsözü dile girince bütün yakınlarını da birlikte getirir, bir söz tek başına bir dilde bulunamaz, yaşamaz. Bu bakımdan elsözü almak Türkçenin yapısını bilmeden bozmaktır.

Türk dilinin apayrı, bağımsız bir kaynağı vardır, bütün elsözleri atılsa bile gene sağlam, güçlü bir Türkçe kalır, yeterki onunla düşünülsün. Yeni dil anlayışı bizde bütün düşünce kurumlarında yeni bir ulus bilincinin, görüş açısının doğmasını sağladı, bunun ürünleri gözümüzün önündedir. Yeryüzünün bütün ulusları toplum bağımsızlığını ancak anadillerinin geliştirdiği düşüncede bulmuştur. Uygarlıkları yaratanlar, bugünün ileri evrenine gelişme olanağı verenler en ileri tutumlu yenilerdir. Yenilik dünden kalan ne varsa yıkmayı amaç edinmedir. Eskiyi yıkmayan, ona sarılan yeninin yaratıcısı olamaz, yıkıcı, eskinin kökünü sökücü olmayan yapıcı gücü bulamaz. Çağımız geçmişin geriletici yıkıntıları üzerinde yeni yapı

kurma çağı değildir, onama ile gün geçiremez. Önce geçmişten kalanı, yeniye karşı koyanı, direteni yıkmak, sonra bütün kara kırıntılardan arıtılmış yüzeyde yeninin temellerini atmak gereğindeyiz. Eski kavramların, eski deyimlerin tutsaklığı altında yeni bir varlık anlayışının doğduğu, geliştiği görülmemiştir. Bizim beş duyu dışında bir gerçeklik kaynağımız, eski alışkanlıkları yaşayacak anlayışımız yoktur.

Dil alanında, düşünce yöresinde tarih eskileri geleceği aktarma görüşünü içermez. Biz yeni kuşağın yeniliği temellendirme yolunda en güçlü yıkıcı bir erk olduğuna inanıyoruz. İşte Soyut'un varlık anlayışı, dil tutumu, görüş açısı budur: Düne ugurlar ulsun yarınlara günaydın...

"EDEBİYAT" DEDİKLERİ

Bir ucuzlamaya görsün düşünce ürünleri, yollara, alanlara dökülmeye görsün. İnsana varlık ortamında bütünlük kazandıran değerlerin de sudan ucuza gittiğini gösterir birden. Yalnız yazmak, düşüncelerini bilgi verilerinin, ilkelerinin süzgecinden geçirmeden ortaya koymak değildir edebiyat. Oysa günümüzde yavanlığın, sığlığın, yüze vuruşu oldu bu. Neden edebiyat diyorum da yazın demiyorum. Yazın biraz bilgi ilkelerine, sağlam düşünce kurallarına bağlanmayı gerektiriyor, edebiyat ise daha kolay, daha yüzden oluyor da ondan.

Bir bakın "Divan Edebiyatı"nı tutanlara, onun erişilmez, eşi bulunmaz dizeler bütünü olduğunu söyleyenlere şimdi "Tanzimat" döneminden bu yana eskiyi kötülemek bir gelenekmiş, bunun öncüsü de Namık Kemal'miş. Kimler söylüyor bunu? "Divan Edebiyatı"na dıştan bakanlar, başkalarının seçtikleri, beğendikleri eski şiir örneklerini okumaktan öteye geçemeyenler. Bunlar arasında "Divan Edebiyatı"nı kendi bütünlüğü içinde, kılı kırk yararcasına incelemiş, o konuda araştırmalar yapmış bir tek yetkili yok.

"Divan Edebiyatı"nın çok güzel, gerçekten eşsiz dizeleri vardır. Onlarda insanı ürperten bir incelik, bir derinlik bulunur, doğru bu. Ancak yediyüz yıl sürüp giden bir "edebiyat" ortamında birkaç yüz dizenin güzel, eşsiz olması onu kurtarır mı? Bütün kavramları, düşünce ilkeleri, işlediği konu sınırları olan, kullandığı dil bile birkaç yüz sözcüğü geçemeyen bir edebiyat bir ulus için "klasik" olabilir mi?

"Divan Edebiyatı"nın en büyük ozanlarının kullandıkları kavramlar içinde İranlı Hafız'da, Sadi'de olmayan bir teki var mı? Bu eski edebiyatın işlediği bir "güzel"i alın, onu niteleyen, öven, anlatan kavramları bir bir o iki İran ozanının şiirlerinde bulursunuz yorulmadan, o dillerle biraz yakınlığınız varsa. Bir edebiyat bütün kavramları, deyimleri, buluşları, konuları ile yabancı kaynaklı olursa, yabancı ozanlarda geçen kavramları aktarmaktan başka bir iş yapmazsa onun nesi ile övünülür?

Son günlerde dergilerde, büyük gazetelerde böyle bir "Divan" sevgisi eğilimi, savunması belirdi. Onu savunanlar içinde bir divanı baştan sona değin okumuş olanın bulunacağını sanmıyorum. "Divan Edebiyatı" demek yalnız Necati, Ahmed Paşa, Zâtî, Fuzulî, Bâkî, Yahya (İki Yahya da), Nef'i, Nedim, Nailî, Neşatî, Galib demek değildir. Bu yediyüz yıllık süre içinde dörtbini aşkın ozan yaşamış, onlardan günümüze dörtyüzotuzaltı divan kalmıştır. Bu ozanlara oranla onda bir demektir. Bu 436 divanda kullanılan kavramların toplamı bin sayısına bile ulaşmaz. Şimdi "Divan Edebiyatı"nın yüceliğini, eşsizliğini, özgünlüğünü savunanlara soralım, yediyüz yıllık bir edebiyatın birkaç yüz kavramı mı olur? Hangi Divan ozanında güzelin gözünü anlatırken âhû, nergis, çeşm, dîde, şehlâ, mest bg. kavramlardan başka kavram kullanılır? Sonra bu kavramların hangisi Türkçedir?

Hangi Divan ozanı sevdiğini, işlediği konuyu kendi yaratıcı gücünün ürünü olan kavramlarla nitelemiştir?

"Divan Edebiyatı" başarılı ürünler (tek tek dizeler) vermiştir, ancak onların günü geçmiş, dili bizden olmadığı için çağların akışı içinde geçerliği kalmamıştır. Bugün çok ince, eşi bulunmaz işlemelerle, örgülerle donatılmıştır diye Kanunî Süleyman'ın entarisini, Hurrem Sultan'ın şalvarını giyebilir miyiz? "Divan Edebiyatı"nı, onun doğduğu ortamı savunanlar evlerinde onun dilini kullanır, onun giymeyi uygun gördüğünü giyebilirler mi? Yıldırım, savaşta, kılıcını çektiği gibi öne atılır, gerektiğinde gücünü savaşçılığını gösterirdi. Onun kılıcı elimize geçse değer biçilmez, eşsiz bir varlık olarak saklanır, saygı görür de onunla savaşa gidilmez artık. Fatih'in dök-

türdüğü toplar bugün birer uygarlık ürünü olarak büyük değer taşır da kullanılmaz, işe yaramaz. Geçen çağlar onları yaratan düşünce gücünü çok mu çok aşmıştır, onları yalnız müzelerde görebiliriz, onların gerçek yeri orasıdır çağımızda. Durum "Divan Edebiyatı" için de öyledir, değişmemiştir. Çağın arkaya attığını öne geçirmeye çalışmak yalnız çağın gerisinde kalmak değil geçmişi de, kendi çağını da bilmemektir. Kimse "Divan Edebiyatı"nı kendi bütünlüğü içinde değersiz saymaz, onun günümüze yabancı olduğunu, bize yarayacak, bizi geliştirecek, günümüzde ele alınıp ilerlememize yardımcı olacak bir nitelik taşımadığını söyler geçer. Onu sevenler, onun yaratıcı gücünün sürüp gittiğine inananlar söylediklerini kendi yaşamlarında uygulasınlar da görelim, yoksa Divan ozanları gibi onlara da uğurlar olsun.

ANLAŞILAMAYAN TEVFİK FİKRET

Doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla sayın Prof. Mehmed Kaplan biri Hisar, öteki de Meydan dergilerinin Ocak ayı sayılarında olmak üzere iki yazı yazmış Fikret üstüne. Meydan dergisinde şunları söylüyor: "Moskova'nın T. Fikret'i benimseyişi acaba sağlam bir esasa dayanıyor mu?.." Böyle bir başlık altında çıkan yazının ne gibi bir düşünceyle yazıldığını kestirmek güç değil. Nitekim arkasından gelen düşünceler bir edebiyat Prof.nün nasıl bir anlayış içinde olduğunu açıkça gösteriyor. Şöyle ki: "Fikret, ruh itibariyle, mizaç itibariyle bir iştirakçı veya toplumcu değil, aşırı derecede ferdiyetçi -öz Türkçecilerin deyimi ile- bireycidir. Gene Fikret hiçbir zaman Agoraya inmiş bir insan değildir. Yaşayış tarzı ve davranışı bakımından ona bir Aristokrat demek mümkündür. Halka daima uzaktan, çok sevdiği Aşiyan'ının penceresinden bakmıştır. Onu ne Mehmed Emin gibi fakir köylünün, ne de Mehmed Akif gibi mahalle halkının arasında görürsünüz. Titiz bir kadın mizacına sahip olan Fikret maddî ve manevî her türlü kirlilikten iğrenir. Şiirlerinde en çok kullandığı kelimelerden biri safiyet, sevdiği renkler mavi ve beyazdır..." Bu sözlerde görülen çelişmeler bile sayın Prof.ün nedenli düzensiz, gelişigüzel bir düşünce akışı içinde bulunduğunu göstermektedir. Öz Türkçecilere dolayısıyla çatan bir edebiyat prof. "Deyim", "davranış", "inceleme", "gerçek", "gerek" gibi sözleri kullanmamalıydı. Neyse bunlar önemli değil. Sayın

prof.un şu sözlerini de birlikte okuyup söyleyeceklerimize geçelim. "Fikret'in bütün şiirlerini yıllarca inceledim. Onu biraz bildiğimi sanıyorum." Sayın Kaplan'ın Fikret'i incelediğine, ancak anlayamadığına ben de inanıyorum. Anlasaydı "aşırı derecede ferdiyetçi" dediği ozanda şunları görürdü düpedüz:

Toprak vatanım, nev'i beşer milletim.. İnsan
İnsan olur ancak bunu iz'anla, inandım..

Bir sanatçının halkı sevmesi tutması, sayın Kaplan'ın sandığı gibi halkın arasında yaşamakla olmaz. Halk arasında yaşayıp da halkın kanını emen, onu özünden vuran, kendi çıkarları için canına okuyan niceleri vardır. Bugün bile halkın arasına karışıp sofrasına oturan, onunla soğan ekmek yiyen, halkla kolkola gezen, işi karşıya geçince "el-avam-kel-havam" diyen kimseler çoktur. Fikret, düşüncesiyle, şiirlerinde yoğunlaşan dünya görüşü halkın geleceğini işlemiş, çağdaş evren görüşünün ardından yürümesini bilmiştir. Bir sanatçı, bir aydın, bir düşünür halka yaşayışı ile değil görüşleri, düşünceleri ile yararlı olabilir. Önemli olan halkı aydınlatıcı, ilerletici yolu ona anlayacağı bir durumda göstermektir. Oysa sayın Prof.ün öğretim üyeliği yaptığınız bilim yurdunu kuranlar halkın arasında mı yaşamıştır?

Mehmed Akif mahalle halkı arasında dolaşmış, onun dilini kullanmış doğru. Ancak yazılarında halkı düşünmemiş, onun düşündüğü yalnız müslümanlık olmuştur. Aşiyan'ın penceresinden bakan bir baş, doğru düşünmesini bilirse, geçmişin karanlıkları içinde gözleri gerçekleri, geleceği görme yetisini, toplumu, evreni, insanları anlama yeteneğini yitirmemişse halkı, halk içinde yaşayıp da çağının dışında kalmış bir edebiyat prof.ünden çok daha iyi görebilir. Nitekim öyle de olmuştur.

Fikret'in şiirinde insan kapalı bir evren içinde yaşamaz. İnsan daha çok geleceğe açılan, sürekli bir gelişme akımı içinde bulunan, ilerleyen, boyuna yenileşen bir varlıktır. Mehmed Akif'de ise duran, değişmeyen, bütün yapılması gerekenleri "kitab"da bulan bir yığındır. Mehmed Akif'in düşünceleri islâm ortaçağının dogmalarını aşamamıştır. Fikret'in düşüncelerinde insan yıkımı:

Beşerin böyle dalaletleri var
Putunu kendi yapar kendi tapar

sözleriyle dile gelmektedir. Bunu Akif'de bulamayız. Onda düşüncenin kaynağı mistik inançlar yığını olan dindir, Fikret'te ise yaratıcı insandır. Sayın Prof. Kaplan yazısının bir yerinde şöyle diyor: "İnsan olarak Fikret, başlangıçta derin bir ruh buhranının, daha sonra bu ruh buhranından yeni bir imanla kurtulduğunu veya kurtulacağını sanan bir 'inkıraz şairi'dir. Rübab-ı Şikeşte şaiirinin bu iki cebhesi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Fikret'de tıpkı Ziya Gökalp gibi çocukluk yıllarının saf imanını kaybettikten sonra büyük bir boşluk hissine düşer." Burada Psikanalizmden yararlanmaya kalkan sayın Prof. yeni bir çelişmeye düşüyor. İlerleme gereğinde kalan, gelişecek güçte olan, yaratıcı bir yeteneği bulunan her insan çocukluk çağının "sâf imanını" bırakmak zorundadır. Sayın Prof.ün pek bağlı gibi göründüğü dinin kurucusu evrene, özellikle Arab ülkesine yeni bir yön vermek için "çocukluk yıllarının saf imanını" bırakmadı mı? Yoksa bu sayın Prof. bugün de eski "çocukluk yıllarının saf imanı" içinde mi yaşıyor? Kültüre inanmış, kafa bakımından gelişmeye yüztutmuş bütün aydınların bu "çocukluk yıllarının saf imanını" bırakması değil kökünden kazıyıp atması gerekir.

Mehmed Emin'in dilini kullandığı fakir köylüye gelince: Sayın Prof.den şunu soralım: Peki neden Mehmed Emin gibi, yoksul, yarı aç-yarı tok, yolsuz, ışıksız, okulsuz, susuz, çıplak köylünün acılarını dile getiren aydınlara, ozanlara ver-yansın ediyorsunuz? O adını ettiğiniz yoksul köylüyü düşünen, onun acısını, üzüntüsünü dile getiren, hikayesini, romanını, şiirini yazan kaç ozan, kaç sanatçı okutuluyor kürsünüzde? Yunus Emre'den Aşık Veysel'e değin hangi halk ozanlarını öğretiyorsunuz öğrencilerinize söyler misiniz? Yazınızda, "Hiç ilgisi olmamakla beraber, bugün onu komünistler bir bayrak gibi kullanıyorlar." diyorsunuz. Bunları pek sevdiğiniz Mehmed Akif'in şu "Mahalle Kahvesi"nde konuşanlara yaraşan bir ağız değil mi?

Neden fakültenizde Yunus Emre, Dadaloğlu, Pir Sultan,

Kaygusuz, Karacaoğlan, Köroğlu, Emrah, Zihne, Meslekî, Ruhsatî, Dertli gibi ozanlar okutulmaz?

Biraz daha okuyalım sayın Prof.ün yazısından: "Akif, din-ilim, Gökalp milli kültür-ilim, terkibine inanmışlardır. Fikret, din ve milli kültürün yerine bir hayli mübhem insaniyetçilik fikrini koymak istemiştir." Bu düşünce çok yanlıştır. İlkin ilimle din bağdaştırılamaz. Din, her şeyin Allah'tan geldiğine inanmayı gerekli kılar, bunlara inanmayı islâm dininin anakurallarından sayar. Dinde temel olan imandır. İman, bilimin temel direği olan usla (akılla) bağdaşamaz. Ortaçağ bunları bağdaştırmanın verimsiz çatışmaları ile doludur. Din, kitabın dediklerini, bilim ise us yolu ile araştırmayı temel ilke diye alır. Ayrıca Mehmed Akif'in böyle bir "terkib" kurmak istediği de belli değildir. Ayrıca din ile milliyet de bağdaştırılamaz. Din evrensel, milliyet ise sınırlı bir topluluk anlayışına dayanır. Bir ulusun özünden doğan din "milli" olabilir, dıştan gelen bir din olamaz. Sonra Mehmed Akif:

Fikr-i kavmiyyeti tel'in ediyor peygamber

diyerek "milliyetçilik" anlamına gelen "kavmiyyet" anlayışını atmıyor mu? Oysa Fikret bu konuda bilime, usa, olumlu düşünceye önem verir:

Şüphe bir nura doğru koşmaktır
Hakkı tenvir ukul için haktır

Evliyadan yaşarım müstağni
Bir örümcek götürür hakka beni

Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma
Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma

Bunlar Fikret'in nasıl bir evren anlayışı taşıdığını açıkça gösteriyor. Sayın Prof. Kaplan'ın yazısındaki şu sözler de epey ilginçtir: "Fikret, mâziyi inkâr etmiştir. Mâzî, gerek fert, gerek millet, gerek insaniyet için, tabiat kadar reel, inkarı kabil olmayan bir gerçektir." Fikret'in beğenmediği geçmiş bir gerçeklik olan, uygarlığı yaratan dorukların, düşünen başların gelişme çizgisi üzerinde görülen sürekli oluşlar dizisi değildir.

Tarih, ancak başarılar gösteren ilerleyişlerin düzenidir. Geçmişte görülen bütün olayların tarihle ilgisi yoktur. Tarih, Doğu uluslarının sandığı gibi sultanların kaç karısı, hangi yıl sünnet oldular, kimlerle ava gittiler, hangi içkileri, hangi soydan kadınları severdiler, kaç oku menzile düşürdüler, falan savaşta kaç kişi öldü, sultanın sağında-solunda kimler vardı, gibi özsüz olaylar yığını değildir. Fikret'in istemediği, Mehmed Akif'in sevdiği tarih işte budur. Sayın Kaplan gene bu yazısında "Marks'ı yanlış anlayan komünistlerin hatası da buradadır. Marks doktirinine boşuna tarihi materyalizm dememiştir. Hegel'inki gibi Marks'ın görüşünde de tarih mühim bir yer tutar. Cemiyetleri tarihsiz tasavvur etmek imkansızdır.." Sayın Prof. burada anlamadığını anlar görünmenin çelişmesi içindedir. Tarihi materyalizm, bütün toplum, tarih olaylarının temelinde maddeye dayanan nedenlerin bulunduğu, tarihi maddenin (Marks'a göre ekonomik nedenlerin) yarattığını, bütün insan olaylarının maddenin iç-yapısında görülen karşılıklı etkilerinden, kendi sürekli yasaları içindeki gelişmelerden doğduğunu ileri sürer. Kısacası bütün oluşların, bilimin, dinin, ahlakın, sanatın kökü maddedir. Hegel'e gelince: Karl Marks'ın karşıtı bir görüşü savunur. Ona göre tarih ruhun sürekli bir açılımıdır. Ruh tez-antitez-sentez gibi üçüzlü bir gelişim ortamında açılır. Bu açılış Tanrı'ya doğru yükselme doğrultusunda bir gelişmedir. Tanrı evrenin ruhudur, o salt İde'dir. Bu iki bilgenin düşünceleri ile sayın Kaplan'ın ileri sürdükleri arasında en küçük benzerlik yoktur. Şu sözlerde de süregelen yanlış anlayıp anlatma çabası vardır: "Fikret, İstibdat ve Meşrutiyet devridir. O, İstiklal Savaşı'nın ateş çemberinden geçmediği gibi, Cumhuriyet devrinin çok başka türlü olan krizlerini de yaşamamıştır." Oysa bu krizleri yaşayan Mehmed Akif, bütün bu "krizleri" yaşamışken, II. Mahmud'un birçok kafaları kopararak aldığı Yunan fesini başından çıkarmamak için yurdunu bırakıp Mısır'a gitmekten çekinmedi. "Tek dişi kalmış canavar" diyerek uygarlığın özünü anlayamadı. Çanakkale'de bize saldıranların yaptıklarını uygarlığın sonucu sanata kadar uygarlığa yabancı kaldı. O saldırıların uygarlığın

kötüye kullanılma sonucu olduğunu kavrayamadı. Öte yandan iğrendiği "medeniyet"in bütün ürünlerinden gerçeğinde yararlanmayı bildi.

Ziya Gökalp'ın görüşüne gelince, o da tutarlı değildir. "İslam ümmetindenim, Türk milletindenim, garb medeniyetindenim" diyerek üç etekli bir fistan gibi anladı "millet" olmayı. "Gar medeniyeti" bir bütündür, üç etekli fistan gibi gönül uyarınca giyinilmez. Onu almak, onu kuralları, koşulları altında olabilir, "İslam ümmeti-garp medeniyeti-Türk milleti" deyimi bir "kültür terkibi" değil, köksüz, boş sözdür. Bu bakımdan Ziya Gökalp, Türk kültürüne geliştirici bir öz katamamıştır. Sayın Prof. Kaplan'ın şu sözleri de gerçekten uzaktır: "Fikret'in dünyasında kendisinden ve oğlundan başka hakiki bir insan yoktur, diyebiliriz. Bazılarının Sosyal Şiirler diye değerlendirdikleri soğuk manzumelerin hepsi, kötü bir şâir olan François Coppe'den mülhemdir... O devirde hakiki sosyal şâirler Mehmed Emin, Mehmed Akif, Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'dir. Cemiyetin çeşitli ıztırab, hasret ve mes'elelerini kendi içlerinde duyan bu şairlerin eserlerinde, o devir Türk cemiyetinin canlı akislerini bulabilirsiniz. Fikret'in yaşanmış bir duygu taşıyan en büyük sosyal şiiri SİS'TİR..." Gerçeklere böylesine gözü kapalılığa diyecek yok doğrusu. Fransız Parnassienlerine, özellikle J. M. De Heredia'ya özenen Yahya Kemal'de değil sosyal şiir Osmanlılık dışında bir dize bile bulamayız. Bir kez bile toplumla ilgilenmemiş, Kurtuluş Savaşı sonrasının Anadolusu'na inanmamış bile. Alparslan'la Malazgirt'ten kalkıp Süleymaniye'ye bayram namazına gelmiş, Kocamustafapaşa'ya gitmiş de halkın içine girmemiş bile. Anadolu'ya değil. Park Otel'in penceresinden Küçüksu'ya bakmıştır yalnız. Osmanlı doğmuş, öyle yaşamış, öyle ölmüştür. Yahya Kemal, bütün varlığı ile geçmişin yıkıntıları arasında dolaşmış durmuştur. Sadi'nin şu dizesi onun durumunu ne güzel yansıtır:

Bum nevbet mîzened ber târim-i Efrâsiyâb
Perdedâri miküned der kasr-ı kayser ankebûd

İşte Yahya Kemal budur... Onda ağır basan Osmanlılık "milliyet" düşüncesinin gelişmesini önlemiştir. O, Cumhuriyet'in

yarattığı ortamda şiirlerinden açıkça anlaşıldığı üzere Cumhuriyet'e inanmadan, saygı duymadan yaşamıştır.

"Tevfik Fikret'i yıllarca inceledim" diyen sayın Kaplan'dan Rübab-ı Şikeste'deki şu şiirleri bir daha iyice, anlayarak okumalarını dilerim: Balıkçılar, Sultaniye, Hasta Çocuk, Millet Şarkısı, Şehrayin, Hasanın Gazası, Küçük Aile, Ramazan Sadakası, Yarın, Vatan Şarkısı, Hilâl-i Ahmer, Hân-ı Yağma, Ken'an, Ferdâ... Sonra pek "milli, sosyal" saydıkları Yahya Kemal'den de bize birkaç örnek versinler, düşüncelerinin doğruluğunu belirtmek için.

Mehmed Akif, Anadolu'yu islâm dininin bir savunucusu diye alkışlamıştır. Mehmed Emin ise Anadolu'ya Beşiktaş'taki evinin penceresinden bakmıştır. Görev dolayısıyla gittiği yerler Anadolu demek değildir. Sayın Kaplan bile böyle bir görevle Erzurum'a değin gitmiş de genc Anadolu'yu, içinde yaşadığı halkı görememiştir.

Mehmed Akif'in sosyal denilebilecek şiirleri aşağı yukarı Safahat'ın ilk cildindedir. Sonraki altı cildde ancak bir iki yerde toplum konularına din açısından değinilir. Ötekiler din duyguları taşır:

Bu ezanlar-ki-şehadetleri-dinin demeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli

İşte Mehmed Akif'in düşüncelerini, görüşlerini, nasıl bir toplum istediğini gösteren tek dize. Durum Ziya Gökalp için de böyledir. O da Durkheim'in bilinçsiz bir özenticisi olmuş, topluma özünden değil, içinden değil, dıştan bakmıştır. Yaşayan toplumu değil, düşüncesindeki toplumu işlemiştir. Bu yüzden Ziya Gökalp, yaratıcı, yapıcı olmamıştır. Sayın Kaplan'ın yazısında görülen şu yargılar da gerçekle ilgili değildir: "Yirminci yüzyıl edebiyatı tekrar mistik kaynaklara dönmüştür." Sayın Prof. elinde olmadan genc öz Türkçe bir deyim olan "yirminci yüzyıl" sözünü kullanmış. Demek ki dil konusunda daha kesin bir bilince varamamış. Moskova'nın beğendiği sözleri kullanmaktan kendisini alamıyor. Yüzyılımızda "mistik kaynaklara" dönüş daha çok kilise çevrelerinde görülüyor. Adı ön sırada yeralan yüzyılımız ozanları, düşünürleri arasında böyle

birini bilmiyoruz. Şu sözler de ilginç: "Asırların ötesinden gelen Yunus, ondan (Fikret'ten) çok daha yeni ve bize yakındır." Ne yazık ki sıkıştığında Yunus'a sarılan sayın prof.ün fakültesinde bu ozan da, onun benzerleri de okutulmuyor.

Gerek Akif, gerek Gökalp birer mistikti. İkisi de gerçeği değil, gerçek-dışı olanı düşünmüş, işlemiştir. Mehmed Emin, yaşayan değil, düşde yatan Anadolu'yu diline dolamıştı, Yayla Kemal ise bir tek sözünde bile (Cumhuriyetten sonra) bu topluma inanmamıştır.

Bir sanatçı için, bir düşünür için "mâzî"ye bağlanmak övünülecek değil, gülünecek iştir. İnsan geçmişe bağlı kaldığı sürece geriler. Bugün en açık örneklerini geçmişi öğrenip geçenlerle, ona sıkı sıkıya sarılanlar arasında uygarlık ayrımı gösteriyor anlayana, düşünmesini bilene. Geçmişin taşıyıcısı olan başlar, gelecek için yararlı, yaratıcı olamamıştır.

Tevfik Fikret'in geçmişten kopuşu, gelişici düşüncesinin gerekli bir sonucudur. Mehmed Akif'in, Yahya Kemal'in geçmişe bağlanışı çağdaş düşünce ortamında gelişen yaratıcı atılımları görecek güçte, yetide olmayışlarından ileri geliyor. Fikret'in şiirlerini yabancı bir dile çevirin düşünce gücünde, özünde bir eksilme göremezsiniz. Oysa Yahya Kemal'in, M. Akif'in pek çok şiirleri bu nitelikte değildir. Onlar belli, sınırlı, dar bir çevrenin insanınca duyulur. Onlarda insanlığın ortak duyguları yoktur. Fikret, bu bakımdan adı geçenlerin hepsinden de ilerdedir.

Bugün, sayın Prof. Kaplan'ı yazı yazmaya iten neden de Tevfik Fikret'in bu gücünden ileri geliyor ya...

YANLIŞ BİR FETVA

Adalet adlı haftalık bir gazetenin 6 Kasım sayısında sayın Prof. Dr. Oktay Arslanapa'nın "Gençliğin Milli Kültürü ve Sanatla İlgisi" başlıklı bir yazısı çıktı. Sayın Arslanapa'nın bu yazısında adı geçen aşırı sağcı, aşırı kinci gazeteye verdiğini pek sanmıyorum. Bu yazı aşırı sağcı, mukaddesatçı İstanbul gazetelerinden birinden alınmış olsa gerek. Burası önemli değil. Üzerinde durulması gereken yön bir sanat tarihi Prof.nün belli bir düzene, belli bir kesin ölçüye dayanmaksızın tutarsız yargılarda bulunmasıdır. Bakın ne diyor sayın Arslanapa: "Üniversitelerin birçok fakültelerinden, askerî ve sivil yüksek okullardan, akademilerden yetişen neslin, millî kültürlerinden habersiz olarak tahsillerini tamamlayıp çeşitli devlet hizmetlerinde ve mesleklerde vazife almaları gerek günümüz, gerek ilerisi için çok zararlı gelişmelere yol açmaktadır." Bugün yeryüzünde öğrencilere "Milli Kültür" vermeyi erek edinen o düşünceyle kurulan bir kurumun, bilim yurdunun bulunacağını pek sanmıyorum. Adı geçen kurumlar ancak kendi çalışma alanlarını ilgilendiren araştırmalar, uğraşılar, buluşlar üzerinde durur. Sözgelişi bir Fransız İktisat Fakültesinde onbeşinci yüzyıl Loncalarının gençliği eğitmek, "Milli Kültür"le beslemek için inceleneceğini de sanmıyorum.

Kültür bir ulusun yalnız kendi tekelinde bulunan bir varlık değil ki "milli" damgasını taşısın. Kültürün "milli" olduğu düşüncesi Ziya Gökalp aracılığı ile ortaya atılmış, bilimsel ni-

telikten yoksun bir görüştür. Sonra bir ulusun kültürü olsa olsa onun yaşadığı topraklar üzerindeki başarılarının bütünü olabilir. Dışardan aktarılan buluşlara, başkalarına karşı yapılan öykünmelere "milli" denemez. Bir Fransız'ın "milli kültür"ü eski Roma ülkesinde olmasa gerek. Romalılar'ın başarılarını dilleri Lâtinceden doğmuş diye kendi varlıkları olarak almaz Fransızlar. Böyle "Milli Kültür" açısından bakmak gerekirse bizim "milli kültür"ümüz ancak Anadolu toprakları üzerinde yaşamış, göçüp gitmiş eski ulusların, atalarımızın bize bıraktıkları başarı ürünleri olabilir. Sayın Arslanapa "Milli Kültür", "Milli Sanat" deyiminden bunları anlasaydı kendisiyle eşdüşünce ortamında olurdum. Oysa aşağıda göstereceğim üzere Anadolu dışında gelişen bir kültürden söz ediyor. Evet bizim "milli kültür"ümüz Hititler'den, Urartular'dan, Bergama, Lidya, Frigya gibi türlü adlarla tarihte yer alan uluslardan kalan başarı ürünleridir. Biz yemek yapmayı, belli bir yerde oturmayı, sanatı, düşünmeyi, evren karşısında doğa olayları önünde soru sormayı, varlığın yapısını açıklayıcı, inceleyip araştırıcı gözle bakmayı eski atalarımız olan Anadolu uluslarından öğrendik.

Ağaç yetiştirmek, aşılamak, gemi yapmak, tarımla uğraşmak, doğa ürünlerinden yararlanmak Anadolu uluslarının işidir. Horon, tiyatro, tapınak, süsleme, su kemerleri, sarnıçlar bize eski Anadolu uluslarından kalmıştır. Süleymaniye'yi, Ayasofya'ya bakarak yaptık. Süleymaniye'nin yapısındaki geometri düzenini, kesin kuruluş ölçülerini, gök varlıklarına bakarak günlük işleri düzene koymayı gene onlardan öğrendik. Dinimizin anadüşünce kurallarının kaynağındaki eski Anadolu bilgelerinin düşüncelerinden izler vardır. Hititler'in "Kubaba"sı Bergamaya "Kybele" Araba "Kıble" olarak geçmiştir. Giydiğimiz çarığın (ki milli ayakkabımızdır), çapulanın ilk örneklerini Hititler'de buluyoruz. Üzümün, ekinin değerini onlar daha önce anlamış, anlatmış. Ekmek yaptığımız buğday bile İslav dillerinden "Bogday" sözünden geliyor. "Bog" Tanrı "day" Lâtince vermek anlamında "dare"den gelir, buğday "Tanrı vergisi" Arapça "nimet" anlamındadır. Oysa sayın Arslanapa bun-

ları gözönünde tutmadan bir çırpıda Türkiye dışına çıkıveriyor... "Son yıllarda Sibirya'da yapılan araştırmalarda milâttan önce üçüncü yüzyıldan kalma Türkçe kitabeler meydana çıkarılmıştır.." Bu yazıyı bir solcu yazsa neler denmezdi onun için, oysa sayın Arslanapa'ya ses çıkaran yok. Neyse... Bu gibi buluntuların bize Anadolu ulusları ile en küçük bir ilişkisi olamaz. Sibirya'da İ.Ö. üçüncü yüzyılda yaşayan Türkler'le Anadolu'da yirminci yüzyılda yaşayan Türkler arasında bağlantı kurmak bilimsel bir davranışın sonucu olamaz. Anadolu'nun yüreğinde, toprağın altında sayısız kültür yaratmaları bizi beklerken Sibirya'da bulunan kalıntılarla ilgilenmek bindiği dalı kesmekten daha gülünçtür. Nitekim bu konuda da sayın Arslanapa çelişkiye düşerek: "Türkler'de mimarlık, resim ve heykel sanatlarının bin yıldan fazla bir tarihi olduğunu düşünüp bu şuura varmadan herhangi bir meslekte orijinal bir eser, bir iş ortaya koymak pek kolay olmaz." diyor. Anadolu'ya onbirinci yüzyılda gelen Türkler'de resim, heykel gibi sanatlar olmadığına göre ister istemez Türkiye dışı islâm öncesi Türkler'e doğru gidiyor sayın Arslanapa. Peki bizim yaşadığımız yerde yaşayan, içtiğimiz sudan içen, aldığımız soluğu alan, yediğimiz doğa ürünlerini yiyen, gelenek görenek bakımından bize sayısız varlıklar bırakan eski Anadolu uluslarının beşbin yıllık heykeli, resmi, freski varken bütün gerçekler karşısında bunları Türk saymazken, bizim onlardan olduğumuzu açıkça söylemekten kaçınırken Sibirya'da İ.Ö. üçüncü yüzyılda yaşamış boyları hangi bilimsel ölçülere dayanarak yirminci yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'da oturanlarla özdeş kaynaktan sayabiliyoruz. Oturduğumuz evin tavanındaki oymanın kıyısında Hitit, Bergama, Frigya, Lidya damgası okunurken onu bizden saymıyoruz da İ.Ö. üçüncü yüzyılda Sibirya'da yaşamış bir ulusu hangi gerçeklere yaslanarak yirminci yüzyılda İstanbul Üniversitesindeki sanat tarihi Prof.ü ile eşsoydan sayabiliyoruz?

Her yıl yapılan yeni araştırmalar, antropologie incelemeleri bizim Anadolu dışında kalan uluslarla pek de sıkı bir bağlantımız bulunduğunu göstermiyor. Türk kültürü, Türk sanatı

Anadolu'da daha eski kaynaklara gitmektedir. Gene sayın Arslanapa yazısının bir yerinde şöyle diyor: "Kültür konularına pek az yer veriliyor. Halbuki her yıl yapılan yeni araştırmalar Türk kültürü ve sanatını daha eski tarihlere götürmekte, gittikçe artan bir önemle karşımıza çıkarmaktadır. Birkaç sene öncesine kadar Gazneliler, Karahanlılar ve Harzemşahlar devri mimarisi hakkında pek az fikrimiz vardı..." diyor. Oysa Gazneli Mahmud bile sayın Arslanapa gibi düşünmemiş, kalkmış Firdevsi'ye İranlılar'ın ulusal yiğitliklerini içeren Farsça "Şehname"yi yazdırtmış. Fars dilini kendi dilinden üstün tutmuştur. Gazneli Mahmud çağından kalan kümbetlerin, türbelerin "kitabe"lerindeki yazılar hangi ulusun diline, sanatına yaramış dersek ne der sayın Arslanapa? Aragon bir İspanyolmuş hangi ulusa emek vermiş, hangi ulusun özünde yer almış? Picasso'yu hangi ulustan sayabiliriz? Genceli Nizami Türkmüş hangi ulusun yazınına emek vermiş? Belhten gelen Mevlânâ ünlü yazılarını Fars diliyle yazarken Türk oluyor, bizden oluyor da Anadolu'da doğma büyüme Herakleitos yazılarını çağının dili olan Grekçe ile yazmış diye neden bizden olmuyor? Yazılarını Farsça yazan Belhli Mevlânâ mı Türklüğe daha çok yararlı olmuş devşirme Koca Sinan mı?

Tarih bilinci insanı yaşadığı toprağın üzerinde gelişen kültür kaynaklarını bilmeye, benimsemeye götürür, başka ülkelere masallara bürünmüş olayları birer gerçekmiş gibi almaya değil.

Gene yazısının bir yerinde sayın Arslanapa: "Bütün bunlara karşı Türk aydınlarının nasıl ilgisiz kalabildiği anlaşılmaz bir şeydir..." diyor. Doğrudur, şaşmamak gerek bu sözlere. Türk aydınları üzerinde yaşadıkları toprağın altında yatan eski uygarlıklara karşı neden böyle ilgisiz kalabiliyor da birtakım Anadolu dışı çocuk masallarını gerçekmiş gibi benimsiyor? İşin doğrusu şu: gerçek aydınları ancak gerçek oluşlar ilgilendirir, Anadolu dışında kendi kimliğimizi taşıyarak kültür yaratmaları aramak aydın değil karanlık işlerle uğraşmaktır. Bizim yapacağımız Sinan'da bulduğumuz bizden olanı Anadolu'nun eski yerlilerine, atalarımıza değin götürüp "milli kültür"ümüzü onlarla başlatmak, daha doğrusu başladığı kaynağı bulmaktır.

Bizim atıklarımızı onlarla beslenenler alıyor, ikinci elden gene bize satıyor. Şaşılacak iştir Batı düşünmeyi eski Anadolu aydınlarından öğrenmişken şimdi bizim milliyetçi, mukaddesatçı aydınlarımıza önderlik yapıyor. Amerikalılar'ın yeraltı varlıklarımızı alıp gözümüzün önünde bize birkaç katı ile satmaları, sonra da biz sizi koruyoruz demeleri gibi.

Sayın Arslanapa'nın anladığı "milli kültür ve sanat" hangi yönünden alınırsa alınsın bizi Anadolu dışına itmekte, tarih boyunca bizden ayrı yaşamış ulusların yaratmaları ile bizimkiler arasında bağlantı kurma yoluna gitmektedir. Oysa Anadolu'ya Asya'dan gelenlerin getirdikleri ile Anadolu'da buldukları karşılaştıracak olursak varacağımız sonuç dıştan gelenlerin yüzünü ak edecek soydan değildir. En açıkçasını yemeklerimiz gösteriyor. Bugün Türk yemekleri adı verilenlerin içinde Asya'dan, Sibirya'dan geleni yoktur, eski Anadolu yemekleridir. Bu gerçeği yemek adlarının Asya Türkçesi ile açıklanamayışından anlıyoruz düpedüz. Bugün Alman bilgeleri Alman felsefesinin Anadolu'da başladığını açıkça söylerler, Fransız aydınları da öyle. Avrupa'da "milli kültür ve sanatları" yaşadığı toprakların dışında arayan bir ulus bilmiyoruz. Bilmem hangi nedenler yüzünden olduysa oldu, biz kendi kimliğimizi taşıyacak varlıkları dışımızda arama gibi boş düşe kapılmışız. Okumuşumuz böyle, okumamışımız böyle.

Asya'nın en eski ulusları Çinliler'le Hindliler'dir. Türkler uzun bir süre onların etkisi altında kalmıştır. Bugün dilimizde birçok Çince sözün bulunuşu bunu gösteriyor açıkça. Öyleyken Çin'de, Hind'te Anadolu öncesi Kubbe mimarisi bulamıyoruz. Belli ki kubbe kavramı bir yapı deyimi olarak Anadolu kaynaklıdır. Anadolu'dan önce kubbe biçimine varan olmamıştır. Durum böyle iken Anadolu dışında kubbe aramak Anadolu'ya bütün bilimsel gerçeklere karşın bir yana atmak demektir. Bir aydının yaşadığı toprağın derinliklerinde bulunan kültür, sanat varlıklarına karşı ilgi duyması tarih bilinci ile bağlaşımlıdır. Bir ulusun tarihi ise başarılarının ortaya çıktığı alanda gelişir.

Şimdi Anadolu ile yakından, bilimsel bakımdan ilgilenmiyoruz, kendi varlık, başarı kaynaklarımızı Anadolu dışında arıyoruz. Peki bu Anadolu kimindir? Sayın Arslanapa

Türk tarihi sözünden ne anladığını üstü kapalı da olsa şu düşünceleri ile açıklıyor: "Yunus Emre'yi, Süleyman Çelebi'yi okuyan, Türkler'in meydana getirdiği muazzam câmilerin mimarî özelliklerini bir dereceye kadar anlayan, Kur'anı en güzel şekilde yazan ve ciltleyenlerin Türkler olduğunu öğrenen, bu yolda gayret gösteren bir kimsenin dindarlığı ve ruh zenginliği çok başkadır..." İlk bakışta doğru gibi görünen bu sözlerin arkasında Türk tarihi 1071 Malazgirt savaşı ile başlatan köksüz düşünce yatmaktadır. Türkler'in yaptığı "muazzam camiler" ot gibi yerden bitmiş değil, eski Anadolu kubbe mimarisinin, kemer sanatının gelişim çizgisi üzerinde yürüyen bir sonucudur. Bütün camilerin, kemerlerin ilk çağın Anadolu sanatına değin uzayan bir kolu vardır. Bugün Anadolu'da görülen Türk yapıtları ilk çağ sanatının soyundan, anasından, atasından yüz çevirmiş torunlarıdır. En kestirmesi sayın Arslanapa'nın sık sık baş vurduğu "kütübhane" denen kurumu Asya'dan getirmedik, İslâmdan öğrenmedik (Ömer'in İskenderiye kütübhanesini yaktığı unutulmasın) eski Anadolu'dan, Bergama'dan öğrendik. Sayın Arslanapa'nın görüşüne göre Türk sanatını daha çok islâm dini ile bağdaştırma (yazısından öyle anlaşılıyor), onunla başlatma en tutarlı yoldur. Oysa islâm sanatının kaynağında bile Anadolu vardır. Daha açık konuşayım Anadolu dışında yeni, köklü bir islâm sanatı yoktur. Asya islâm sanatında Hind, Çin, İran etkileri elle tutulurcasına ortadadır. Hind, İran sanatı olmadan Semerkant, Taşken, Buhara sanatlarını açıklamayız. Öyleyse yapılacak iş gençliğin "milli kültür ve sanatlarla" olan ilgisini çoğaltmak, "ilerisi için çok zararlı gelişmelere" yolaçmayı önlemek için kendi üzerinde yaşadığı toprakların derinliklerinde uygarlık örneklerini, sanat, kültür varlıklarını tanımasını sağlamak, tarihinin Anadolu'da geliştiğini görmesini kolaylaştırmaktır. Anadolu dışında gençliğe birtakım kaynakları aramayı öğretmeye kalkışmak onu aydınlatmak değil karanlıklara sürüklemek, kendi tarih gerçeğinden uzaklaştırmaktır. Bizim sanatımız, kültürümüz, tarih varlığımız Anadolu'nun özündedir Sibirya, Asya nemize gerek...

YAKINMALAR

Yeni Ufuklar Dergisinin Ocak sayısı gençleri başbaşa bırakarak çok ilgi çekici bir konuya değindi. 1950-1960 kuşağı adı verilen, daha doğrusu kendilerini böyle niteleyen sanatçılar, yazarlar içlerini döktüler. Ne olduklarını, ne yapmak isteyip de yapamadıklarını açıkladılar. Eskilerin bir sözü vardır: "uslub-i beyan ayniyle insan". Kişi ne olduğunu sözüyle ortaya koyar. Bu yargının doğruluğunu, ya da yerindeliğini Yeni Ufuklar'ın adı geçen sayısı açıkça gösterdi bize.

1950-1960 arası kuşağı değerlerinin bilinmediğini, yaratmalarının ilgi görmediğini, yeterince ele alınmadıklarını, anlaşılmadıklarını, toplumun içinde bulunduğu düzenin yetersizliği yüzünden "yıkıldıklarını" koydular ortaya. Mutsuzluklarını yaşadıkları toplum düzenine yüklediler. Bu yargılar, bu düşünceler doğru mudur? Değindikleri konular birer gerçek niteliği taşıyor mu? Bir sanatçının ilgi görmemesi, değerinin bilinmemesi yalnız toplumun düzeni yüzünden midir? Bunlar ayrı ayrı üzerinde durulması gereken konular.

Şimdi 1950-1960 kuşağının yittiğini, değerlerinin bulunmadığını, toplumun onları anlayacak bir bilgi ortamında bulunmadığını bir aralık doğru, yerinde bir gerçek sayalım. Peki bu kuşak ne getirdi, ne getirmek istedi, toplumun, Anadolu'nun hangi konularına değindi, yurdumuzun, yurdumuz insanının hangi sorunlarını ele aldı da anlaşılmadı, ilgi görmedi, değeri bilinmedi?

Önceleyin, yapılan bir işin, işlenen bir sorunun değeri gördüğü ilgi ile ölçülmez. Kişioğlu tarih boyunca çok olumlu, ilerletici işler yapmış çağında değeri bilinmemiştir. Öyle büyük düşünürler, sanatçılar biliyoruz ki çağlarını aştıkları için yaşadıkları toplumun aydınlarınca anlaşılamamış, gereğince değerlendirilememiştir. Avrupa bunun sayısız örnekleri ile doludur. Kişinin değerini bildiren yaptıkları, bulunduğu toplumun gelişmesi, ilerlemesi, aydınlanması konusunda tükettiği emeklerle ortaya çıkar. Anadolu ulusu gördüğü, tuttuğunu düşünür. Onun düşünce yapısı somut bir nitelik taşır. Yaşanan gerçeklerin dışında düşünmeye alışık değildir bizim halkımız. Bir başka niteliğimiz daha vardır: bizim düşüncemizin çıkış açısı kendi ilişkilerimizdir. Kendimizle bağlantısı olmayan, bize uzak kalan, daha doğrusu yaşamımızla sıkı fıkı, sarmaş dolaş olmayan konularla pek ilgilenmeyiz. Komşumuzu bize iyiliği, yardımı dokunursa severiz, acılarımızı bölüşürse, ölümüze gelirse, ekmeğini bizimle bölüşürse, kısacası bizimle elle tutulur biçimde ilişki kurarsa beğeniriz, onu kendimizden kendimizi ondan sayarız. Halkımızın Yunus'u, Pir Sultan'ı, Kaygusuz Abdal'ı, Köroğlu'yu, Dadaloğlu'yu, Nasreddin Hoca'yı, İncili Çavuş'u, Bektaşi'yi sevmesi, benimsemesi bu yüzdendir, onda kendini bulmasındandır. Bu başka ölçüler içinde başka ülkelerde de böyledir az çok. İnsan ekmekle su ile yaşar, havada duran, kolay anlaşılamayan düşüncelerle değil. Durum böyle olunca anlaşılmadığını, gereğince değerlendirilmediğini söyleyen 1950-1960 kuşağı bize ne getirdi, halkımıza, ulusumuza, okur-yazarlarımıza, öğrencilerimize neler öğretti, ya da öğretmek istedi? Bunun karşılığını kolay verebileceğini sanmıyorum adı geçen kuşağın.

Yetiştikleri toplumun düşünce bakımından çelişik, çatışık, türlü çekişmelerle dolu ortamında olmaları yüzünden yıkıldıkları görüşü gerçeklerle bağdaşmıyor pek. Ben de bu ülkede yaşıyorum, benim gibi düşünenler de. 1950 yılından 1958 yılına değin tedirgin olan sanatçı değil yöneticilerdir. O yıllarda bir karmaşıklık içindeydik. Önüne gelen ağzına geleni söyleyebiliyordu. Sanatçının yazısından ağzının tadı kaçan ulus

değil yöneticiydi, polisti. O yıllarda içeri atılanların yüzde doksanı politikacılardı bildiğime göre. Dahası var Nazım Hikmet bile o yıllarda dışarı çıkmıştı. Onun çıkışından ürken ulus olmamış polisle yöneticiler olmuştur. Ulus elinden geldiğince ona karşı ilgi duymuş, ona gereken değeri ekmeğine karşılık olsa bile vermiştir.

Konuyu biraz daha deşeyim: adı geçen değeri bilinmediğini ileri süren kuşak Anadolu'da 1923'ten sonra yapılan devrimlerin bilincini başka türlü yorumlamanın yıkımına uğramıştır. Kendi eliyle kıymış kendi canına. Yaşanan gerçeğin dışında bir konu aramış, elle tutulur ortamı işlemekten kaçınmış, yeniliği, gerçeği yaşanan ortamın verilerinde değil de yalnız düşüncede aramıştır, ortamın dışında ortam kurma sevincine kapılmıştır. Adı geçen kuşağın yazılarında yaşayan Anadolu değil, kolayca göze batan, bir çırpıda ilgiyi çeken Avrupa vardır. Yüzden bir Avrupa'dır o da. Oysa Avrupa ikibin beşyüz yıllık bir bilgi ortamında görülen gelişim çizgisi üzerindedir. Avrupa'yı İlkçağdan ayrı düşünemeyiz. J. P. Sartre'ın, Camus'nün, Karl Jaspers'in, Martin Heidegger'in, Brecht'in, Kafka'nın daha birçok çağdaş yazarların, sanatçıların, düşünürlerin kökü İlkçağdadır. Avrupa kökü İlkçağda olan ulu bir ağacın dalları, yapraklarıdır. Peki 1950-1960 kuşağının kökü nerdedir? Kendilerinden önce gelenlerin adını bile etmediklerine göre, özel konuşmalarında onlardan eğlenerek söz ettiklerine göre bizde değil, Anadolu'da değil. Yazdıklarını inceleyince halkta da olmadıkları görülüyor. peki bunlar neye, kime hangi bilgi ilkelerine, hangi sanat kaynaklarına dayanıyorlar? İlgisini istediklerine karşı hangi yazılarıyla ilgi duymuşlar? Kendilerine değer verilmediğini söylerken kimlere değer vermişler de bunun karşılığını bekliyorlar?

Bir de onlardan önceki kuşağı, o kuşağın içinde çok yakından tanıdıklarını, çektikleri acıları, yurdumuzun kapılarına dayanan ordular karşısında çekilen ekmek sıkıntılarını, açlıkları, bunlara ek olarak yöneticilerin baskısını, polisin kuşkusunu düşünüyorum da 1950-1960 kuşağına mutluluklar kuşağı diyesim geliyor. Orhan Veli'nin, Sait Faik'in, Sabahattin

Ali'nin çektiklerini düşünüyorum. Zavallı Pertev Boratav ile Bayazıt'tan (Sabahattin Eyüboğlu'nun babası amcam Rahmi Bey'in evinden) Fatih'e gidişimizi düşünüyorum, Pertev Boratav'ın içinde yuvarlandığı anlatılmaz üzüntü bugün bile yüreğimi parçalıyor dersem gene az söylemiş olurum. Sabahattin Ali'nin sarı, yakaları tozdan kararmış ceketi gitmiyor gözümün önünden. Kamyonculuğunu unutamıyorum. Orhan Veli öldüğünde cebinde çıkan otuzbeş kuruşu unutamıyorum. Bedri Rahmi'nin Taksim'de açtığı resim sergisine gelen Abidin Dino'nun durumu, Asaf Halet Çelebi'nin arkasında Fatih Parkı'nda ıslık çalan, elini ağzına koyup düdük sesi çıkaran, onunla eğlenen sivil komşumuzu unutamıyorum... Peki onlar neden toplumdan yakınmamış da yöneticilerden, polisten, şunun bunun gözüne girmek için olmadık aşağılıkları düşünen kimselerden yakınmışlar dersiniz? 1946 yılında Pertevniyal Lisesi'nde öğrenci iken babası önemli bir koltukta oturan bir arkadaşımızın evden aldığı öğüt üzerine Faik Baysal'ın, Oktay Akbal'ın arkasından bize "yuh" çektirdiğini unutamıyorum.

Oysa 1950-1960 arasında, özellikle 1950-1957 arasında bunların bir teki bile olmamıştır. Polis adı geçen kuşağın değil gene eskilerin ardında idi. Özellikle Orhan Kemal'in.

Adı geçen kuşağın yakınması belli bir sanat bilinci açısından olaylara bakmayışların sonucudur. Kullandıkları dil (anlatım bakımından yeni sözler kullanma yönünden değil) açık, seçik değildir, işledikleri konular toplumu, halkı ilgilendirecek niteliklerden uzaktır. Bütün emeklerini kişice yenilikler ardında tüketmişler. Divan aydınlarının Arap-Fars kırması bir dille yaptıklarını, halktan kopuşlarını tutarsız anlatımlarla yapmışlar. Daha açığını söyleyeyim adı geçen kuşak yeniliği düşüncede değil de anlatımda varsaymışlar. Kalkınmakta, uyanmakta olan yeni Türkiye'nin düşünce ortamına bilgi ile değil de değişik anlatımla girmek istemişler.

Değindikleri sorunlardan biri de çeviri işleridir. Baktım yabancı dil bilmeyenleri bile çeviriye çatıyor. Yadırgadım bunu. Bugün yeryüzünde çeviri yapmadan, kendi olanakları ile yazın alanında başarıya ulaşmış tek bir ülke yoktur. İran Hind'ten,

Hind Çin'den, Arap İran'dan-Latin'den-Grek'ten. Grek eski Anadolu'dan, Mısır'dan, Anadolu Sümer'den, Akad'tan, Lâtin Grek'ten, Avrupa Grek-Lâtin'den çevirmeler yapmış, öyle bilinçlenmiştir. Renaissance, Reforme birer çeviri uyanışıdır. Alman, Fransız, İngiliz, Rus yazınları çevirinin ürünleridir. Tanzimat bir yarıbuçuk çeviri devinmesidir.

Bizde çeviri yeni başlamıştır denebillir. Yalnız bu konuda da bir eksiğimiz vardır: çeviri de çevirdiğimiz yazarın beslendiği eski kaynakları göz önünde bulundurmamışız. Kökten değil daldan yararlanma yoluna gitmişiz. Bu eksikliği bugün anlıyoruz. Artık bizde de ister Doğudan ister Batıdan olsun kaynaklara inme eğilimi başlamıştır. 1950-1960 kuşağı okuyup yazmayı bile çeviriye borçludur dersem yersiz söz etmiş olmam..

Yeni Ufuklar'da çıkan bütün yanıtlamalarda adı geçen kuşak ne yapmak istediğini bir türlü söylemiyor. Ne getirmek, hangi sanat ölçüleri içinde kendini ortaya koymak istediğini açıklamıyor. Başka deyimle kendini ortaya koymuyor. Neden yıkıldığını, ne ile yıkıldığını, hangi yönlerinin anlaşılıp değerlendirilmediğini açıklamıyor. Bir araştırıcı onlarda ne bulacak, ya da onlar için ne diyecek bilemiyorum. Bu kuşak önce sorunlarını ele alıp açıklamalıydı. Yaptığını, ya da yapmak istediğini koymalıydı ortaya açıkça. Soyut olmak, anlamsız olmak bilince boşvermek, sorunlara arka çevirmek demek değildir. Bu kuşak yeni bir tekke akımı içindedir. Halka, yurt sorunlarına karşı gözü yumuktur. Peki bir kuşak kendini anlayacak, benimseyecek olan topluluğa karşı gözlerini yumar, arkasını dönerse, toplum içinde kendince yabancılaşırsa suç kimde olur, ilgilenmeyenlerde mi, ilgisini çekmek istediklerine karşı görevini yapmayanlarda mı? Bu kuşak sorumlu olduğunu sanıyor üstelik bunu anlayamadım. Bu sorumluluk kime karşıdır belli değil. Öyle ya insanın ancak belli belirli, bilinçli sorunlar karşısında sorumluluk duyar. Adı geçen kuşağın yüklendiğini söylediği sorumluluğun kaynağı nedir? Hangi koşullar altında doğmuş bu sorumluluk? İnsanın iki türlü sorumluluğu olabilir: kendine karşı, bir de topluma, ulusa-

insanlığa karşı. Oysa bu kuşak toplumdan, ulustan yüz-çevirmiştir. Toplumun, ulusun gerçeklerine ilgi duymamıştır. Kapalı bir çevre içinde birtakım Sisyphus oyunları oynamıştır.

Bizim toplumumuz elele, omuz omuza yürüme gereğinde kalan aydınlara ilgi duyabilir ancak. Çağımızın bizim ortamda aydınlığa çıkan niteliği budur. Başka türlüsü bizi ilgilendirmez. İçecek suyu, yiyecek ekmeği olmayan bir kimseye ipek böceği üstüne söylev çekmeye kalkanların sonu budur. Bireylerini yakından tanıdığım bu kuşak. Türk toplumunda, gelecekte içiçe sevişgenliğin verimsiz, yozlaşmış, ancak ilginç bir yazar kalabalığı oluşturacaktır.

DİVAN GELENEĞİ

Yanlış anlaşılmış, anlatılmış bir kavramdır yazınımızda bu "gelenek", onunla ilgili düşünce ürünlerinin yorumu gibi. En belirgin örneğini "Divan" yazınında buluruz bu anlayışın. Eskiyi tutan, Divan Şiiri'nin yaşamasını, günümüzde geçerliğini sürdürmesini, bilinmesini dileyenlerin çoğu yürekten bağlı kalır bu "gelenek" sözüne. Onda bir uygarlığın, evrensel bir yaratıcılığın gücünü bulduklarını sanırlar. Geleneklerden kopmayı uygarlıktan kopma, kaynaklardan, bir ulusu ayakta tutan kök-varlıklardan uzaklaşma diye yorumlarlar. Genellikle yeni yazınımızın ürünlerini, başarı aşamalarını yeterince tanımayanlar, yaşama ortamımızdaki çalkantıları, yenilik atılımlarını gerçeğince kavramayanlar, sözün kısası gelişmeye ayak uyduramayanlar, ona yabancı kalanlar kurtuluşu geleneklere sarılmada, direnişte bulurlar. Onlara göre başarı eskiyi sürdürmede, geleneklere bağlanmada, değişmemektedir.

Yazın alanı bir yaratmalar ortamı olduğuna göre onda değişmeyen, olduğu gibi kalan bir gelenek aramak boşunadır. Gelenek engelleyici bir nitelik kazandığı gün kendiliğinden kıyıya atılır. Yeryüzünde gelenekleri sürdüren, onlara bağlanarak başarı sağlayan bir yazın, bir sanat alanı yoktur. Bir düşünce ortamında gelenekler ne denli hızlı yıkılır, ya da bırakılırsa başarı, gelişme o oranda yüksek olur. Yaratma denen eylemin, atılımın geleneği, göreneği yoktur. Yaratma sürekli bir yenilenme, kendini aşma, varlık olanaklarını çoğaltıp ge-

liştinmedir, onun için bir "yere" bağlanma, orada kalma sözkonusu değildir. Yetiştiği düşünce ortamının, sanat alanının, bir bakıma uygarlığın oluşturduğu eski geleneklere sıkı sıkıya bağlanıp da başarılı olmuş, gücünü, sesini duyurmuş bir ozan, bir ressam, bir yontucu, bir yazar, bir düşünür var mıdır? Hangi bilge, hangi ozan, hangi bilgin, hangi sanatçı kendisine değin gelen gelenek çizgisi dışına çıkmadan uygarlığa bir katkıda bulunabilmiştir? Hangi din kurucusu kendinden önce gelen bütün inançları, gelenekleri yıkmadan, onların gereksizliğini, geçersizliğini ileri sürmeden başarı kazanmıştır? Orta Asya'dan yeryüzüne yayıldığı söylenen Türk ulusu Mani, Brahma, Buddha, İslâm gibi dört ayrı din değiştirmiş, dört ayrı inanç ortamında yaşamıştır. Bunların içinde eski gelenekleri sürdüren hangisidir, eski geleneklerimiz diyebileceğimiz gelenekler hangileridir? Bugün, yeryüzünde, binlerce yıllık olduğu söylenen gelenekleri bir bütünlük içinde, değiştirmeden, yeni yeni yaşama olanakları ile besleyip başkalaştırmadan sürdüren bir ulus var mıdır? En uzun yaşayan inançlardır, onlar bile yaşamalarını birtakım yan etkilerle beslenmeye borçludur. En azından boyası değişmiştir bu inançların.

Buna karşılık yazın denen yaratma alanı böyle değildir. Onda tek gelenek sürekli değişmedir. Bu değişme denen yenilendirici, geliştirici geleneğe uymayan bir yazın çağın buluşları karşısında yenilgiye uğramış, kıyıya atılmıştır. Divan yazını geleneğini sürdüremedi, kendi evreninde kapalı kaldı. Birçok başarılı ozan, yazar yetiştirmesine karşın kendi özelliğini sürdürecek nitelikte bir gelenek yaratamadı, kendi kendini sınırlandırdı. Belli kavramların, onların yansıttığı varlık anlayışının, sanat görüşünün dışına çıkamadı. Bu yüzden göçüp gitti. Dil alanında devrimler olmasa bile, Divan yazını kendi kendini yargılamaya başlamıştı. Bir bakın "Şuara Tezkireleri"ne, ne söyler bu "Divan münşi"leri görün. Bütün yargılar birbirini yerme, birbirinden aşırma (intihal), çalma, ya da kimi sevdi, kimi sevmedi türünden dedikodularla bağlaşımlıdır. Okuyunca insanı eğlendirir, kiminin dili, yazışı, söyleyişi tatlıdır, oyalayıcıdır, ancak bir sorunun çözümüne yardımcı ola-

maz. sonradan gelen bir ozana ışık tutamaz. Bu neden böyledir derseniz, İran yazın geleneği öyledir de ondan, deme gereği vardır. Bu konuda Divan yazınında, özellikle "Tezkire" alanında bir gelenek yaratan Latifî (öl. 1582)'den örnek verelim. Halilî adlı bir ozan için şöyle yazar: "Diyarbekirdendir. Sultan Mehmed devrinde civanlığı zamanında İznik nam kasabaya gelüb tahsil-i ilme meşğul iken bir mahbube taaşşuk idüb kitab-ı aşkdan sebak aldı. Ve dersin defterin dürüb okumakdan yazmakdan kaldı. Ve derd-i aşka mübtelâ ve şûr-i sevda ile valih-u şeyda olub hasb-i halini ve derd-i mafi'l-balini bir dâstan idüb âleme destan itdi. Beyn'el-nâm (Firak-nâme-i Halilî) deyü tesmiye olunur, sade ve küşâde nazmıdır." (Tezkire-i Lâtifî, s. 147, 1314, İstanbul).

Lâtifî'nin dili çağına göre yenidir, söyleyişi açık, gerçektir de. Günümüz için önemli olan onun yazı geleneğinin, bir ozana hangi yönden baktığının, sanatçıyı açıklayışının değişmeden sürüp gidişidir. Bu eski yazı geleneğini sürdürenlerin çağımıza ne denli yabancı olduklarını, bütün çağdaş yenilik akımlarının dışında kaldıklarını anlamak güç değildir. Yeni akımlara, düşünce çığırlarına bağlandıklarını, çağdaş sanat anlayışını benimseyenlerin Türk sanatına, yazınına yararlı olmadıklarını, geçmişle gelecek arasına aşılmaz uçurumlar soktuklarını söyleyerek eski gelenekleri (yazın alanında) sürdürenler ne gibi yararlı işler gördüklerini kendilerinden sormalı. Osmanlıcanın son "münşii" sayılan İbnulemin Mahmud Kemal İnal (öl. 1957)'dan bir örnek verelim bu konuda:

"Hikmet, gençliğinde teehhül itmemiş. Yanya'da bulunduğu esnada zuhûr iderek bir hadim-i mahreme muhtac olduğundan - ahibbasının israrı ile- yaşlıca bir hatunu taht-ı nikâha almış. Hatun, esna-i hidmetinde cümbüş-i işve-perdâzaneye kıyam idenmiş. Hikmet'in bir gün sinirleri oynayarak 'be kadın ben seni..... içün değil, ...me bakdırmak içün aldım.' .... Madde-i talakı bazen hikâye iderdi. Samiinin gülmekden nafi çatlardı." (Hersekli Arif Hikmet Divan'ı, s. 71.1334, İstanbul).

Yukarda okunan iki düzyazı örneği arasında dörtyüz yıllık bir süre ayrılığı vardır. Divan geleneğini sürdürdüğü söylenen

bir çağdaş yazarla karşılaşınca Lâtifî'nin bize daha yakın olduğu, dilinin, bir sanatçıyı anlatırken seçtiği olayın sanat anlayışına daha uygun düştüğü görülür. Demek ki gelenek sanıldığı gibi eskiyi sürdürmekle yararlı olmuyor, eskide yaşayan, eskimeyen özü bulmak, ona bir gelenek niteliği kazandırma gerekiyor.

Geçenlerde, Galata Mevlevihanesi'nin onarılıp "Divan Edebiyatı Müzesi" yapılışı nedeniyle yazılar yazıldı, konuşmalar, söyleşiler düzenlendi. Eskiyi savunan, eski geleneklerin bırakılması ile Türk uygarlığının, sanatının yıkıma sürüklendiğini, dil devrimi yüzünden eski "sanat hazinelerimizin" anlaşılmaz olduğunu yana yakıla söyleyen bir yazar Şeyh Galib'in:

Yine zevrak-ı derûnum kırılub kenâre düşdi
Dayanır mı şîşedir bu reh-i seng-sâre düşdi

dizeleriyle başlayan gazelini açıklamaya kalkıştı. Divan şiirini ne denli anlamadığını koydu ortaya, şöyle yorumladı dizeleri: "İçimin gemisi kırılıp kıyıya düştü, taşlara kumlara çarpıp parçalandı, şişedir dayanır mı taşlı yola düştü." (Ahmet Kabaklı).

Başta dil devrimi olmak üzere, bütün yeniliklere karşı çıkan, Divan yazınını savunan, eski geleneklere, eski Türk-Osmanlı-İslâm uygarlığına çok bağlı olduğu bilinen bu yazar savunduğu uygarlık şöyle dursun, lisede okuttuğunu bile bilmiyor besbelli. "Zevrak-ı derûnum" sözlerinin anlamı "içimin gemisi" değildir. "Zevrak" sözü eskiden hasırla örülmüş zemzem şişesi anlamında söylenirdi. Şeyh Galib dizesinde: "gönlümün zemzem şişesi" taşlı yola (reh-i seng-sâre) düşüp kırıldı, dayanır mı şişedir, diyor. Geminin taşlı yolda, karada işi nedir sorualı Divan geleneğini sürdürmek isteyenlere.

Bir geleneğin değerini, geçerliliğini kavramak için de çağdaş bilgi verilerine, uygarlık düzeyine yabancı olmama gereği vardır. Batı felsefesi, özellikle "Atom fizik"i eski Anadolu-Yunan düşünce geleneği doğrultusunda gelişip yayıldı, ilerledi, bugünkü aşamaya ulaştı. Oysa, Batı düşünürleri, yazarları arasında kimse çıkıp da, bizde olduğu gibi, eski gelenekleri, anlayışları olduğu gibi saklayalım, sürdürelim, eskiden kopmayalım, devrimleri ön-

leyelim demedi. Demeye, direnmeye kalkanlar da yenilik akımı içinde eriyip yokluğa gömülüverdiler. Çağını anlamayan, yeni yaratmalara yabancı kalan bir kimsenin geçmişin yaşama gücü taşıyan uygarlık ürünlerini gereği gibi tanıma olanağı da yoktur. Düşünen bir baş ne denli yeniye yatkın, ne denli yaratıcı, yapıcı olursa geçmişi anlama konusunda da o oranda başarılı olur. Geçmiş onu savunanların değil, ondaki yaratıcı gücü, kalıcı özü bilenlerin oluşturduğu ortamda yaşayabilir.

Divan geleneğini sürdürmek, eskiyi bir bütün olarak günümüzde yaşatmak isteyenlerin ileri sürdükleri bir de "milli değerler" savı vardır. Ne demektir bu "milli değerler" bir düşünelim. Hangi değer "milli"dir çağımızda? Değer denince çağlar boyu işlenen, yorumlanan, bir sorun olarak ele alınan iyilik, güzellik, doğruluk, erdem, yardım, saygı, sevgi, ölçülü olma, namus, yiğitlik bg. uygarlık ürünleri anlaşılır. Bütün yeryüzü uluslarında bunlar vardır, bunlar değişmez (özleri bakımından). Bunların yalnız yorumları, bunlara bakış biçimi, açıklama tutumu değişir. Şimdi siz gelin de "milli güzellik", "milli erdem", "milli yiğitlik", "milli doğruluk" deyin bakalım. Bunlar "milli" kavramı ile ne nitelenir, ne de açıklanır. Hangi sağlam baş çıkıp Türkler'in "milli saygısı" diyebilir? Türk toplumunun, Türk yazarının, düşünürünün saygıdan, sevgiden ne anladığı söylenebilir de, bu değerlere "milli" damgası vurulamaz. "Milli" niteliğini taşıyan bir varlık ancak onu yaratan ulusun olabilir. Oysa değerleri yaratan belli bir ulus da yoktur yeryüzünde. Sözgelişi "erdem" denen değeri hangi ulus yarattı, "güzellik" kimin buluşudur? Türkler'in "milli değerleri" derken bunların ne olduğunu bir soru biçimine dönüştürüp kendimize soralım, karşılığını arayalım, ne denli çıkmaza girdiğimizi, kavramları anlamada yanılgıya düştüğümüzü görürüz.

1972 YILI ÇIKMAZI

Edebiyat, bir yaratıcı sanat akımı olduğuna göre, belli bir zaman süresi ile sınırlandırılamaz. Bu bakımdan, belli bir yıl içinde oluşan başarılar da o yılın sınırları içinde değerlendirilemez. Yıllar ancak başarıların ortaya çıkış süreleri olarak değerlendirilebilir. 1972 yılı da edebiyatta, öteki sanat alanlarında bir değerlendirme süresi olarak ele alınırsa bizim için birtakım köklü sorunlar üzerinde durmayı gerekli kılar.

İnsan varlığında yeşeren yaratıcı gücün birer düşünce ürünü olarak biçimlendiği edebiyat salt özgürlük, kesin düşünce bağımsızlığı ister. Özgürlüklerin, düşünce bağımsızlıklarının sınırlandırıldığı bir ortamda sanatın, edebiyatın sözü olmaz. Böyle bir ortamda edebiyat kendinden bekleneni veremez. Bütün sanat dallarında olduğu gibi, edebiyatta da, gelişmenin, ilerlemenin, kendinden bekleneni vermenin en azılı düşmanı eskiye bağlı, eskiden kalanı olduğu gibi sürdürmedir. İşte 1972 yılı, eskiye bağlı, eskiyi, çağdışı olanı, çürümeye, kokuşmaya yüztutanı geleceğe aktarmanın geçer akçe sayıldığı bir dönemdir. Türk kültür tarihinin bir yüzkarası durumunda olan "100 Temel Eser" masalının arkasından gemi azıya almış bir Osmanlıyı diriltme, yaşatma tutkusu, bütün yeniliklerin karşısına gereksiz suçlamalarla çıkma eğilimi, eskinin karalarını ak gösterme çabaları 1972 yılının su yüzüne vuran en yıkıcı, geriletici sanat çiftlemeleridir. Bunlar kendilerini yaratıcı, yapıcı, yarının Türkiyesi'ndeki edebiyat, düşünce, sanat akım-

larını bugünden temellendirici sayma şaşkınlığına kapılmış kimselerdir. Ancak bu dönemde insanı düşündüren, başka bir olay, bir atılım gözden kaçmıyor. 1972 yılının önemli olaylarından biri de budur belki. Ahmed Hamdi Tanpınar'ın, Sabahaddin Ali'nin, Said Faik'in yapıtlarının, onlar yaşarken kendilerini en yakışıksız bir dille suçlayan, Sabahaddin Ali'nin öldürülmesini bile "milli bir olay" diye niteleyen kimselerce benimsenmesi, tutunması, bir gelir kaynağı olarak benimsenmesidir. Bu olaydan önemli örnekler, ilginç sonuçlar çıkar:

A- Devrimci atılımlara karşı çıkan, eskici kafa, zamanla yontuluyor, dün çattığına, öldürülmesine bile sevindiğine bugün sığınıyor. Anlamadan, bilmeden kendi kendisiyle çelişmelere düşüyor. Bu onların değerlendirme, yeniyi, yaşayıcı öz taşıyanı görme gücünden yoksun olduklarını ortaya koyar.

B- Yeni, ilerici, geliştirici yaratma gücü ne denli engellerle karşılaşırsa karşılaşsın, başarıya ulaşır, geleceğin yapıcı düşünce ortamında gerekli yerini bulur.

Bunun en açık örneğini Türk edebiatında buluyoruz. Yunus Emre çağının aydın sayılan çevrelerinde tutunmadı. Divan yazını onu küçümsedi, onunla alay etti. XVI. yüzyılın ünlü din bilgini Ebussuud Efendi bile onun ilahilerini okuyanların öldürülmesi gerektiği üstüne fetva verdi. XVIII. yüzyılda Sünbülzade Vehbi, Türkçe (vadi-i türkmani'de) şiir söyleyenlerle "Sühan Kasidesi"nde alay etti. Karacaoğlan'ı, Aşık Ömer'i küçümsedi, ozan, sanatçı saymadı. Pir Sultan, Karacaoğlan, Köroğlu, Dadaloğlu gibi özlü halk ozanlarına edebiyat öğreten kurumlarda yer verilmedi. Bunlarla ilgilenen, şiirleri üzerinde çalışanlar "gomonistlik"le suçlandı. Oysa 1972'de bu suçlanan ozanlar elüstü tutuldu. Halk yazını ile ilgilenmeyi aşırı solculuk sayan çadışı prof.lar Yunus Emre üstüne sözüm ona kitaplar yazmaya, açıklamalı incelemeler yapmaya koyuldular. Divan yazını, Tanzimat döneminin eskiye bağlı yazarları, ozanları, Süleyman Nazif, Cenab Şahabeddin, Mehmed Akif, Abdulhak Hamid, Halid Ziya, Yahya Kemal gibi yüzde yeni, özden eski kalıntılar yavaş yavaş arka sıralara doğru itilmeye

başlandı. Yunus Emre, Karacaoğlan, Köroğlu, Nazım Hikmet, Orhan Veli, Cahid Sıdkı, Said Faik, Sabahaddin Ali, Ahmed Hamdi Tanpınar ön sıraya geçtiler. Bugün yaşadıkları için saldırıya uğrayan, yukarda adı geçenleri tutanlarca pek tutulmayan, beğenilmeyen (anlayamadıkları için) ozanlardan başta Fazıl Hüsnü olmak üzere Melih Cevdet, Oktay Rıfat, önsıraya geçecekler, bugün onlara çatanların başları üstünde yeredeceklerdir.

1972 yılı öykü, roman alanında da pek yeni, atılımlarla dolu bir yıl olmadı. Ömer Seyfeddin'den Muzafer Buyrukçu'ya kadar gelen çizgi üzerinde yeni yeni başarılar bilmiyoruz. Sabahaddin Ali, Said Faik, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Oktay Akbal doğrultusunda önemli bir başarı, onları aşacak nitelikte bir atılım yok. Kemal Tahir, Tarık Buğra gibi eskiye yeni boya çeken yazarlar ise daha çok Namık Kemal'in Gülnihal, Vatan Yahut Silistre, Cezmi adlı yapıtları doğrultusunda gerçekle düş arası bir çizgi üzerindedir. Kemal Tahir, onüç yıl Nazım Hikmet'ten aldığı ışığı sürdüremedi, elinin gücü o ışıldağı taşımaya yetmedi.

Şiir, roman, öykü konularında yeni kuşak üstüne konuşmanın şimdilik zamanı değil.

Yalnız 1972 yılının değil, ondan önceki birkaç yılın da yazın alanında en büyük eksikliği sanatçılarımızın çağdaş dünyaya kapalı oluşlarıdır. Özellikle gençler arasında tek doğrultulu bir düşünce akımının yerleştiği, bütün sorunları tek açıdan bakıldığı görülüyor. İlk bakışta yeni kuşak Batının da, Doğunun da eski kültürlerini, sanat ürünlerini, düşünce varlıklarını tanımıyor, bilmiyor. Bilmek, öğrenmek için de en küçük bir çaba göstermiyor. Çağından önce uygarlık ürünlerini tanımayan bir sanatçının başarılı olacağına ben inanamıyorum. Böyle bir başarı olsa bile uzun sürmez, bir saman yalımı olmaktan öteye geçemez. Bir bakın Halikarnas Balıkçısı'na, başlı başına bir ilkçağ uygarlığı gibi duruyor karşımızda. Bütün başarısı eskiyi, özlüyü iyi bilmesinde. Nitekim şiirde yüzümüzü güldüren ozanlarımız Cahid Sıdkı, Orhan Veli, Fazıl Hüsnü, Nazım Hikmet, Oktay Rıfat, Melih Cevdet, Divan şiirinin, batı

yazınının tadına varmış kimselerdir. Yunus Emre'den Dağlarca'ya değin gelen çizgi üzerindeki bütün başarılar çağını yapan düşünce ürünlerini, sanat varlıklarını bilmekle, tanımlamakla kazanıldı. Bu konuda yaşadığımız dönem bizim için bir Renaissance çağıdır denebilir. Çünkü gerek Batının, gerekse Doğunun en güçlü düşünce ürünlerini, sanat yaratmalarını kendi dilimizde okuyabilecek durumdayız. Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Batının en özlü yapıtlarını (kendi alanlarında) dilimize aktarıyor. Abdulbaki Gökpınarlı Doğunun en önemli düşünce ürünlerini önümüze seriyor. Halikarnas Balıkçısı yazılarında ilkçağ Anadolu uygarlığını, özellikle düşünce ürünlerinin anaçizgilerini, gelişim yollarını bir bütünlük içinde bize veriyor. Yeni kuşak kendinden önceki dönemlerle ilgilenmediği için çabaları sınırlanıyor. Bu yüzden tabandan, özlü olandan kopuktur. İlkçağını, kendinden önceki uygarlık ürünlerini bilmeyen bir Alman, bir Fransız, bir İngiliz, bir İtalyan ozanı, yazarı, sanatçısı başarılı olmadı, olamadı. Adı bize değin gelenler içinde ilkçağı, kendi ulusunun, yetiştiği ortamın kültür ürünlerini avucunun içi gibi bilmeyen bir Avrupa aydını yoktur. Bizde de bunun karşıtı vardır. İşte 1972 yılında edebiyat, sanat, düşünce alanlarında böyle bir köksüzlüğün yaygınlaştığını da görüyoruz. Birkaç kişinin geçmişe, özellikle "divan" kavramına özenmesi, yapıtlarına öyle bir ad vermesi, geçmiş Anadolu uygarlık ürünlerini tanıma, bilme anlamına gelmez. Anadolu'yu en uzak geçmişinden günümüze değin bir bütün olarak benimsememiz, avucumuzun içi gibi kavramamız, bilmemiz gerekir. Sanatımızı, yazınımızı, düşüncemizi bir kaynağa, bir köke bağlamamız, onun gelişim doğrultusunda yürümemiz gerekir. Atılımlarımızın cılız, etkisiz kalışı bu yüzdendir.

1972 yılının üzerinde durulması gereken özelliklerinden biri de eleştiri türüdür. İlkçağı bir yana bırakırsak, Anadolu'da gelişemeyen, verimli olamayan düşünce dalı eleştiridir. Divan yazınında, Tanzimat döneminde görülen boşuna tüketilmiş çabalar, yapıt diye üstüste yığılan kâğıt denkleri bunun sonucudur. Eleştiri bizde yoktur. Bir eleştiricinin, önce çağını,

çağının sanat anlayışını, eleştiri ölçülerini, sonra kendi çevresini, değer ölçeklerini bilmesi gerekir. Eleştiri, insanı duyduklarından, kişisel olmaktan uzaklaştıran, katı, kesin bir ölçü niteliğine kavuşturan türdür. Bir ozan, bir romancı, bir öykücü için kendi sanat türü dışında kalan bütün çığırların (sanat çığırlarının) geçmişi bilmesi pek gerekli değildir (bilmesi başarı olanaklarını çoğaltır), ancak eleştiricinin eline aldığı, eleştirmeye koyulduğu her yapıtın geçmişini, yaratıldığı ortamı, ona değin gelen eleştiri ölçülerini, tutumlarını iyiden iyiye bilmesi gerekir. Eleştiri önce bilgin, sonra sanatçı olma gereğindedir. Eleştiri de düşünceler, sanat ürünleri yargılanır, ölüler, yazarlar, ozanlar değil.

İlkçağda ortaya çıkan bütün düşünce akımlarının kaynağı eleştiridir. İ.Ö. VII. yüzyılda Anadolu'da yetişen bilgelerin düşüncelerinin eleştirisinden birçok çığır doğdu. Günümüzün Avrupa düşüncesi, sanatı ilkçağın düşünce ürünlerini eleştirmenin sonucudur. Batı uygarlığının (felsefe, bilim, sanat) bütün ürünleri eleştiriden doğdu. Edebiyat akımları, felsefe çığırları, sanat türleri kesin ölçülere dayanan eleştirinin başarısıdır.

Bizde böyle bir eleştiri doğamadı. Eleştirmen diye ortaya çıkan bir kimsenin yüreğinde başkalarına karşı duyduğu öfke, ya da sevgi yatarsa ondan olumlu bir inceleme beklenemez. Böyle bir kimse akıl değil, duygu varlığıdır, onun eleştiri ile ilgisi yoktur. Eleştiri duygu değil kesin ölçü, öfke ya da kırgınlık değil sağlam bilgi, tutarlı davranış ister.

Eleştiricinin bir değil, bizde, biri doğu, biri batı olmak üzere en azından iki dil bilmesi gerekir. Öyle gazetelerde, dergilerde haftalık yazılar arasına sıkıştırılmış eleştiri olmaz. Bir kitabın kaç sayfa olduğunu, içinde hangi konuların bulunduğunu, nasıl okunduğunu, insanı sürükleyip sürüklemediğini anlatmak eleştiri olma şöyle dursun ele alınır türden yazı bile değildir. 1972 yılı böylesi eleştiricilerin boy gösterdiği bir yıldı ayrıca.

1972 döneminde ele alınması gereken başka bir konu da dildir. Bütün insan başarılarının kaynağı olan dil işlemekle, yeni yeni anlamlar, düşünceleri yansıtan kavramlar türetmekle gelişir. İnsan ancak kökünü, gelişim evrelerini bildiği bir sözle

düşünebilir. Kökü, nereden gelip nereye gittiği bilinmeyen bir sözle, bir kavramla düşünülemez. Düşünmek bir sindirim işlemidir. İnsanın düşünce gücü sindiremediği, yalnız aktarmakla yetindiği bir sözle düşünemez. Kökü bilinmeyen sözlerle, kavramlarla yapılan konuşmalar, yazılan yazılar birer aktarma, "ezbere söyleme" olmaktan öteye geçemez. Biz dilimize inanmıyoruz, onun değerlerini, ilkelerini tanımıyoruz. Boyuna, "dilimizden şu sözleri atarsak kısırlaşır" diyoruz. Yabancı sözlerle ayakta duran bir dilde başarılı, yeni, ilerletici ürün verilemez. Boyuna dikilmiş giysi alıp satan bir terzi sanatını geliştirebilir mi? Onda terzilik kalır mı? Dil de böyledir işte. Yabancı sözlerle kaynaştıkça, gerçeğini duyduğu zaman, yabancı sözlere başvurdukça kendi özünden uzaklaşır, kendi kendini yozlaştırır. 1972 yılı dilde de eskiye, yabancılaşmaya yönelmenin hızlandığı bir dönem oldu. Eskiye dönüş, eskiyi hortlatma çabaları arttı.

ACINSAMALAR

Şaşılacak bir tutumu, bir davranışı vardır şu sağcıların. Kendi içindeki boşluğu, karanlığı görmez de gider başkasında eksiklik, yanlışlık arar dururlar. Kendi suçunu bilmez, karşısındakinin yanıldığını sürerler ileri. Başkaları ile doldurur kendini böylesi kişiler. Geçenlerde türkolojinin ünlü edebiyat memurlarından sayın Mehmed Kaplan, Milliyet Gazetesinde "Öğrencilerimiz Gözlerini Kaybettim" başlıklı bir yazı yazmış. Yabancı dil bilmediğini gizlemek için de fransız yazarlarından, özellikle Paul Claudel'den aktarma örnekler vermiş. Sayın görevli, üniversitelerin, yüksek öğrenim ve eğitim düzeninin yetersizliğini, öğrenci sayısının çokluğu yüzünden öğrencilerle karşılıklı bilimsel konuşmalar yapma olanağının bulunmadığını sürüyor ileri, bundan yakınıyor boyuna. Doğrudur. Yalnız, gözleri yiten öğrenciler değil, kendileridir. Neden öğrencilerin gözlerini kaybetsin sayın Kaplan? Biz kendilerini, birtakım toplantılarda birini sağına birini soluna aldığı, çok iyi gören, gözleri kaybolmamış, ışıl ışıl yanan öğrencileriyle görüyoruz aradabir. Yoksa, sayın Kaplan'ın çevresinde yer alanlar bu gerçekleri göremeyen, geçmişin karanlıklarına dalmış, gözlerini kaybetmiş kimseler midir?

Sayın Mehmed Kaplan'ın bulunduğu anlayış düzeyinde gözlerini kaybetmeyen, öğrenci şöyle dursun, öğretmen kaldı mı dersiniz? Neyi görüyorlar, onlar arasında gözlerini kaybetmeyenler bugün? Bir yerde Nazım Hikmet'in anasına, Tür-

kiye'ye çağdaş uygarlık ışığı götüren aydınlara çamur atmak için kiralanan bir yüksek öğretim görevlisinin, gözleri var mı yok mu sonra göreceğiz. Sayın Kaplan, gözlerini kaybettiğinize sakın üzülmeyin, onları bulursanız da almayın. Onlar, eve, görevinize gidip gelmekten başka bir işe yaramıyordu. Bu işi de sağınızdan solunuzdan eksik olmayan öğrencilerinizin elinizden tutmasıyla gene yaparsınız. Neylersiniz gerçekleri göremeyen gözleri? Emeviler, Abbasiler çağında öyle gözlere mil çekiliyordu, siz acı duymadan yitirdiniz üstelik bundan büyük mutluluk olur mu?

Öğrencinin gözünü yitirmesi seçtiği, derslerini dinlediği öğretmenin tutumundan, davranışlarından, öğrencilere aşılamak istediği düşüncelerden anlaşılır. Öyle Ahmed Kabaklı, Tarık Buğra, Mehmed Kaplan, Mümtaz Turhan, İbrahim Kafesoğlu, Nihad Sami Banarlı, Faruk Timurtaş, Fuad Köprülü, Mehmed Akif, Ali Nihad Tarlan gibi geleceği kavramaktan yoksun, yalnız geçmişi yarına aktarmanın gereğine inanmış kimselerin izinden yürümek, çevresinde toplanmak, onların kuracağı "Büyük Türkiye" düşlerine kapılmak gören gözlerin yapacağı iş değildir. Gözlerini yitirmeyen, çağın gerçeklerini görmek için eğitilmeyen bir öğrenci topluluğunun ne işi var Mehmed Kaplan'ın çevresinde? Onlarla anlaşan, onların öğrettikleriyle yetinen öğrenciler içinde sanat, düşünce, bilim alanında başarılı olan bir kimse var mıdır?

Sayın Kaplan, kendinin değil de, öğrencilerinin gözlerini yitirdiklerinden yakınıyor. Peki, kendi gözleri iyi gören bir yüksek eğitim görevlisi yapıtına "ŞİİR TAHLİLLERİ" adını verir mi? "Tahlil" daha çok kimya biliminde kullanılan, sıvıları, katı bileşimleri en küçük öğelerine değin ayıran, incelemeye çalışan bir laboratuar işlemini gösteren deyimdir. Şiir gibi anlamı, değerlendirilmesi kişiden kişiye değişen, öznel nitelikler taşıyan bir sanat yaratması için, kimya biliminde belli, genel geçerliği olan kuralları bulunan "tahlil" kavramı kullanılmaz. Ancak yorumu olur şiirin. İdrar tahlili olur da şiir tahlili olmaz. Kullandığı kavramların yerini, sınırını, niteliğini göremeyen bir yüksek öğretim üyesinin yazdığı böyle bir yapıtı ders kitabı

olarak okumakla yükümlü olan bir öğrenci topluluğunda göz kalır mı daha?

Edebiyat için deney bilimleri alanına giren özel deyimleri kullanmak, edebiyat sorunlarını onlarla çözümlemeye çalışmak çıkar yol değildir. Bütün sanatların, yaratma türlerinin, bilimlerin belli ilkeleri, ayrı ayrı olaylara bakış açıları, çözüm yolları vardır. Bunları birbirine karıştırmak, edebiyat sorununu kimya deyimleriyle, fizik konularını edebiyat kavramları ile açıklamaya kalkışmak işi daha güçleştirir. Sağlam düşünce ilkelerine göre çözüm yapmaya alışan bir düşünür için böyle karanlık yollara sapma gereği yoktur. Sözgelişi sayın Tarık Buğra'ya sorsanız gözleri yerindedir, sayın Ahmed Kabaklı'nın gözleri 1926 yılında Hoşkiri köyünde asılan sapkınları bile görecek ölçüde keskindir. Mümtaz Turhan'ın sağken gözlerinden pek yakındığı yoktu, Kafesoğlu geleceğin "Büyük Türkiye"sini kurmakla kendini görevli sayarken gözlerine büyük güveni vardır. Peki bunların içinde çağımızın gerçeklerini, Türkiye'nin geleceğini, yurdumuzun aydınlanması, ışıksız, yoksul köylerimizin bir avuç aydınlığa kavuşması için gerekli kaynakları, yararlı yolları bilen, gören var mıdır?

Atatürk devrimlerine göz yuman, dil devrimini yıkmak için bilmediği, anlamadığı konularda bile yazı yazmaktan çekinmeyen Türk Dili profesörleri neyi görüyor, hangi bilimsel oluşumları kavrıyor? Gözlerinden yakınmayan bu kimseler kocaman evreni görmüyor, çağı görmüyorlar. İşte, bugün birtakım öğrencilerin gözlerini yitirmeleri de onların yüzündendir. Onlar, öğrencilere gerçeklerin kaynağından fışkıran ışınları değil de geçmişin karanlıklarını görmeyi öğrettikleri için, gözlerini yitirmiş öğrenciler, yarın da kendilerini yitirecekler bugün öğrencilerinin gözlerini yitirmekten yakınan hocaları gibi.

Onlar geçmişi, Osmanlı görmeye, yaşatmaya çabalıyorlar, gerçekleri, çağın geliştirici atılımlarını göremiyorlar. Ne yapacaklar Osmanlı'ya, eskiye dönmekle? Ne yaptı, evren uygarlığına ne kattı, günümüze olumlu ne bıraktı Osmanlı? Altıyüz yıllık kocaman bir imparatorluğun yapamadığını Yaşar

Kemal romanları ile, öyküleriyle yapmadı mı? Bugün kimler duyurdu adımızı, sanatımızı dünyaya, Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Yaşar Kemal bir de onların izinden gidenler, onlarla eş anlayış ortamında bulunanlar değil mi? Öğrencilerin gözlerini yitirmeleri, hocalarını değil, bu adı geçen yüzümüz akı yazarlarımızı görmemelerinden, göremeyişlerinden anlaşılıyor.

Bu konuda bir de Nihad Sami Banarlı çıkmış başımıza. Onun gözlerinden pek yakındığı yok. 15 Haziran 1972 sayılı Meydan dergisinde vermiş veriştirmiş yeni Türkçeye. Uydurmadır deyivermiş birçok Türkçe sözlere. Oysa, N. Sami Banarlı Divan edebiyatını bilir geçinir, bu konuda pek yetkili bir kişi sayar kendini. Birkaç yıl önce, gene "örnek" sözünü diline dolamış, bunun Türkçe olmadığını, divan şiirinde bulunmadığını sürmüştü ileri. Oysa Nihad Sami Banarlı da Mehmed Kaplan, Timurtaş, Buğra, Kabaklı gibi bilmez, bilemez divan edebiyatını, değerlendiremez, açıklayamaz onun ürünlerini. Eski yazı bilmek, Türkoloji öğrenimi görmek yeterli değil divan edebiyatını anlamak için. Nitekim, birçok Türkçe sözleri yanlış okumuş bu sayın divan edebiyatı uzmanları. Eski yazılarla yazılan "evrenk" ile "örnek" sözlerini eş harflerle yazıldıkları için birbirine karıştırmış "örnek"i "evrek" okuyuvermişler. Biri de Nihad Sami Banarlı'dır bunların. Bu adı geçen sözde uzmanların dışında da yıllardar bu örnek sözünün Türkçe olmadığını, Ermeni dilindeki "orinak" sözünden türediğini, eski Türk şiirinde, özellikle Divan şiirinde bulunmadığını ileri sürenler vardır. Onlara göre bu söz, tanzimattan sonra dilimize girmiş, yabancı kaynaklı, yeni, bir bakıma "uydurma" bir sözdür.

Bu konuda epey yazı yazıldı, konuşmalar, tartışmalar yapıldı. Örnek sözünün "görenek"ten türediğini söyleyenler de oldu. Daha çok dokumacılıkta, kumaş, keten, halı, kilim işlerinde kullanılan örnek sözünün kökü ne Ermeni dilindeki "orinak", ne de türçe "görenek"tir. Örnek'in Ermeni dilinde tutum, tarz anlamına gelen "orinak"tan türediği ilk kez, Bedros Keresteciyan Efendi "Dictionnaire Etymologique de la Langue Turque/Londres 1912" adlı kitabında ileri sürdü.

Ermeni dilinde "orinak" sözünün de, "or(i)n" kökünün de dokumacılıkla, dilimizdeki "örnek"le, halıcılık, kumaşçılıkla bir ilgisi yoktur. Arapçada "numune", "misl'den misal", "enmuzec" gibi karşılıkları olan örnek sözünün kaynağı Türkçe "örenek"tir. "Gelenek", "görenek" ölçüsünce türeyen bu kavram. Anadolu'da kilim, halı dokunurken işlenmek istenen oyayı (motifi) anlatır. Örenek tezgâhın önüne, dokuyucunun karşısına konur, dokunan nesnenin oyası ona göre örülür. Örenek denen bu oya örceği, ortadaki (e) seslisinin düşmesi sonucu "örnek" durumuna geldi. Bugün, Anadolu'nun birtakım köylerinde "görenek" yerine "görnek", "gelenek" yerine "gelnek" dendiği gibi "örenek" yerine de "örnek" deniyor. Bu sözün değişik anlamda Uygur Türkçesinde "ornağ(g)/taht", "ornak/yer, durulan yer, mahal" gibi benzerleri vardır.

Divan şiirinde kullanılan kavramların, sözlerin Arapça, Farsça, Türkçe dışında bir kaynağı yoktur pek. Nitekim, gene Divan şiirinde Ermeni dilinden geçmiş başka bir kavram da bilmiyoruz. Kullanılan bütün kavramların kaynakları, geliş yerleri bellidir. Oysa "örnek" sözü XVI. yüzyıldan bu yana Divan şiirinde kullanılıyor. Bu kavramın geçtiği dizelerde, daha çok, dokumacılıkla, kumaşla ilgili olduğu görülüyor. XVI. yüzyıl Divan ozanlarından Hâverî, örnek sözünü iğne (sûzen), oya (nakış) ile bağlantılı olarak kullanıyor:

Sûzen-i âteş-i âhın feleğe nakşını gör
Sana ey pîrezen-i çarh bu bir örnek olur

Ah ateşinin iğnesini feleğe işlediği oyaya bak, ey zamanın yaşlı kadını sana bu bir örnek olur, anlamına gelen dizelerde geçen örnek kavramının Ermeni dilindeki "orinak"la en küçük bir ilgisi görünmüyor. XVIII. yüzyıl ozanlarından Beliğ:

Ey vaktini gafletle iden müstehlek
Aç bağa idüb çeşmini mâned-i çiçek
Ömr-i güzerânı fikr eyle cûya bakub
Al gayret ile âb-ı revândan örnek

Ey gününü dalgınlıkla, bilmeden geçiren, Gözünü çiçek gibi aç da bağa bak/Irmağı görüpte geçen ömrünü bir düşün/Gayrete

gel. akan sudan örnek al. Bu dizelerde de bugünkü anlamda kullanılıyor örnek sözü.

XVIII. yüzyıl Divan ozanlarından Vehbi ise:

Benekli kâle bendergâh-ı hüsne başka örnek'dir
Bu vech ile kumâş-ı rûy-i âl-i yâre ben düşdi

Benekli kumaş güzelliğin geliş geçiş yerinde (iskelesinde) başka bir örnektir/Bu yüzden sevgilinin al yüzünün kumaşına ben düştü. Örnek, burada kumaşla ilgili, oya ile bağlantılı bir anlamdadır. Gene Vehbi,

Başka örnekde olur kâlâ-yı zer-beft-i Acem
Rumda çıkmaz anın gibi mutalla-yi sühan

İran'ın altın işlemeli kumaşı başka örnekte olur/Anadolu'da onun gibi pırıl pırıl işlemeli söz çıkmaz. Örnek gene kumaşla ilgili. Vehbi, başka bir şiirinde örnekle nakış sözlerini yanyana getirerek,

Nakşum alurdı bakub örneğine
Semt-i Yağlıkcıda zen demeğine

diyor. Sünbülzade Vehbi, bu üç beytinde kullandığı "örnek" kavramına bildiğimizden ayrı bir anlam vermiyor.

Örnek sözünün Ermeni dilindeki "orinak"tan geldiğini ileri sürenler, bu kavramın en küçük değişim dönemi geçirmeden, olduğu gibi kullanıldığını, Ermeni dilindeki anlamı ile bir bağlantısının bulunmadığını nasıl açıklarlar? Divan şiirine giren yabancı kavramlar arasında, geldiği dildeki anlamından ayrı bir yapı kazananı, birden değişeni pek yoktur. En yalın Türkçe sözler bile çağların akışı içinde değişirken, yeni yeni anlamlar kazanırken "örnek" sözünün bu özelliği nereden geliyor? İnsan, kendi yaşama süresi içinde bile birçok Türkçe sözlerin, kavramların boyuna değiştiğini, yeni yeni, ayrı ayrı anlamlar kazandığını görüyor. Oysa, Divan şiirine giren yabancı kaynaklı sözler pek değişmiyor. Örnek de sanıldığı gibi yabancı kaynaklı bir kavram olsa ilkin gerçek anlamında kullanılırdı.

XIX. yüzyıl ozanlarından İzzet Molla'da da "örnek" sözü bugünkü anlamda girer şiire:

Her ne örnek câme giysen yârsın bildim seni
Âşıka renk eyleyen dildârsın bildim seni

Hangi örnekte giyinirsen giyin sevdiğimsin bildim seni/Aşıka türlü oyunlar oynayan sevgilisin bildim seni. İzzet Mollâ, başka bir gazelinde de örnek sözünü,

Bin dallı şerha örneği bir nev-kumâşdan
Giydin biri biri üzerine kabâ-yi îd

Bin dallı dilimli örnekte bir yeni kumaştan/Binbiri üzerine bayramlık giydin. Burada da, önceki dizelerde olduğu gibi örnek sözü günümüzdeki anlamdadır, bir değişme yok.

Divan şiirini iyi bildiğini ileri sürenlerin, bugün kullanılan birçok sözlere, kavramlara "uydurma" demeleri, o şiiri bilmediklerini, yalnız yeniye karşı direnme, bilmediklerine "uydurma" deme alışkanlığının bir sonucudur. Bizim, yeni sandığımız, belki de Türk dilinin yapısına uygun olarak yeniden ürettiğimiz birçok sözler Divan şiirinde vardır. Bunlardan biri de "ders" anlamına gelen "öğrence" sözüdür. XVI. yüzyıl Divan ozanlarından Bâli Çelebi bir şiirinde,

Bâli aldamağile bûsen alur
Didi olsun bana bu öğrence

Bâli seni aldatarak öper/O sevgili de "bu bana bir ders olsun" dedi.

Yeni Türkçeye, arınmış dile karşı çıkış bilinçli değildir. N. Ataç'ın "örnek" sözünden türettiği "örneğin" de, ona karşı çıkanların sandıkları gibi, uydurma değildir. En eski Türkçede bile "in" eki vardır. Demek, toplamak anlamına gelen "tir" kökünden "tir-in", "iç", "öz" anlamına gelen "iç"ten "iç-in iç-in", "bir-in bir-in/teker teker", "ekmek"ten "ek-in/ekilen nesne", "ik-in/ikinci kez, yeniden, tekrar", "es-in/esmekten, yel, rüzgâr". Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz.

Burada önemli olan bir karşı tutumun tutarsızlığını, sağlam dayanakları olmadan ortaya atıldığını göstermektir.

Burada ilginç bir durum vardır ayrıca. Örnek sözü Türkçedir, Ermeni diliyle ilgisi yoktur. Olsa bile, bu söz beşyüz yıldır dilimizde yaşıyor, Türkçenin yapısına girmiş, sıcaklığına

bürünmüş, özünden uzaklaşmış, Türkçe olmuş, Osmanlı'dan çok Türkçe olmuş bugün. Oysa Nihad Sami adı çok daha yenidir yazınımızda, onun anlamları da, iki kavram olarak yanyana gelişi de yenidir. Peki, daha birkaç yıllık Nihad Sami Türk malı oluyor da beşyüz yıllık "örnek" neden Türk malı olmuyor? Bu yaptığım, arkasında gerçeklerin saklandığı, bir söz oyunudur biliyorum. Ancak, bu adı geçen uzmanlar kendilerini ne sanıyorlar? Kendilerini bilimin, bilimsel tutumun en kesin, en geçerli ölçüsü mü sayıyorlar? Bugün, ortada bir gerçek varsa, o da onların, şu Kabaklı, Banarlı, Timurtaş, Kaplan, Buğra, Kafesoğlu, bölüğünün dilimizi de, geçmişimizi de, yazınımızı da bilmediklerini, bilgisizliklerini örtbas etmek için çıkar yol olarak yeniye karşı saldırganlığını benimsemeleridir. Onları, bu tutumlarını değiştirmedikleri sürece ve yeri geldikçe okşayacağız...

YUNUS YAĞMASI

Sevilesi can, övülesi aydın sayın Vedat Nedim Tör'ün öncülüğüyle bir Yunus Toplantısı (semineri) düzenlendi. Birçok aydınlar çağrıldı bu sanat şölenine. İnsan kokuşlu, can sevişli duygularla koşageldi batılı düşünürler, insan sevgisile dolup taşan aydınlar. Çağlarından üzerinden sevginin yorulmaz kanatlarıyla uçup gelen, çağımızın insanında kendini, gönlünün sıcaklığını bulan Yunus Emre'ye karşı duyulan derin bir özlemdi bu davranışları batılıların. Onlar, bizden çok daha iyi bilmişler, benimsemişler, sevmişler Yunus Emre'yi. Şiirinin sıcak, insana yakın, özlem duyuşlu dizelerinde tükenmeyen, eskimeyen bir insan sevisi, insan özü vardı Yunus Emre'nin. Onun şiir anlayışını bir ışık içinde sundular, okudular bildirilerini batının bize ışık tutan aydınları. İnsan sevgisinin, insan özleminin din, dil, soy, sınır tanımadan ne denli yaygın, ne denli engin olduğunu öğrendik sayın Anna Masala'nın o tatlı, o bizden konuşmasından. Sayın Annemarie Schimmel bir özlem, bir sevgi dolu sağnak sundu bize Yunus dilinden, onda yeşeren, sınır tanımayan, bütün insanlığı kucaklayan bitmez, tükenmez insan sevgisinden. Sayın İrene Melikoff, ne denli yakın, ne denli içten içe birbirine bağlı olduğunu gösterdi Hacı Bektaş ile Yunus Emre'nin, sayın Kissling bilim açısından, yazın sorunlarına bakmanın ölçülü yöntemleri doğrultusunda değişik yönlerini bir batılı gözüyle anlattılar Yunus'un.

Yunus'taki insan sevgisinden ne denli yaygın, ne denli bi-

limin sıkıcı baskısından uzak, kendi başına özgür, bağımsız yaşadığını bir derviş sıcaklığı ile sayın Nezihe Araz'ın dilinden, yumuşak bir gönül duyuşu ile dinledik. Anadolu'nun çorak yaylalarında yeşeren, tükenmeyen bir bahar kokuşu ile insanların içine dolan Yunus'u verdi bize sayın Araz. Oysa ikinci konuşması böyle tatlı olmadı. Yunus'un duyuşuna, tutumuna karşı gelir gibi çıktı ortaya. Sayın Karahan, Yunus'ta dile gelen insancıllığın (humanisme'ın) islâm diniyle bağdaşan, ondan esinlenen, onu etkileyen yönlerini gerçekçi açıdan, en somut bir kavrayışla serdi ortaya. Sayın Rauf Mutluay, Yunus sevgisinin etkisiyle Türkiye'de kimlerin neler yaptığını, Yunus'un niçin sevildiğini, kimlerin dilinde yaşadığını koydu ortaya. Öldürdü Yunus'u, sayın Gölpınarlı. Mevlânâ'ya bağlamakla. Sözde bütün yapıtlarını okumuş, onlardan esinlenmiş Yunus, ünlü Mevlânâ'nın. Oysa doğru değil bu düşünce. Mevlânâ'nın yapıtları Yunus'un eline geçecek ölçüde yayılmadı, benimsenmedi yaşadığı çağda. Sultan Veled'den sonradır onun bütün Anadolu'nun yüksek, varlıklı çevrelerinde tutunuşu. Türkçeyi, Türk halkını, Türk dilini sevmemiş, beğenmemiş Mevlânâ. Farsça yazmış bütün şiirlerini. Şeyh Attar'ın, Muhyiddin-i Arabi'nin, daha çok Hallac-ı Mansur'un derin etkisinden kurtulamamış da ondan yapmış bunu Mevlânâ. Yunus bize daha yakın, daha içli, daha sıcak geliyor ondan, dilimizi konuştuğu, bir şiir ilkesi olarak benimsediği için. Neden yüzyıllar boyunca tutunmamış, sevilmemiş Yunus varlıklı, Arap, İran etkisi altında kalan, özünü, kendini unutmaya çalışan, Türk'ü küçük gören, sevmeyen, yeren çevrelerde? Bir bakın, Yunus girmez Mevlânâ'nın girdiği çevrelere, belki sevmez, belki sevilmez de ondan. Bunu açıklama başka bir güne kalsın. Yunus, insanı, insan kavramı altında toplanan tatlı dili, sıcak duyuşlu varlığı seviyor. Mevlânâ ancak Şems-i Tebrizi denen genci seviyor. Onun düşüncesinde örnek insan, sevilesi varlık Şems-i Tebrizi'dir. Onunla açılır insana, onunla girer insana Mesnevi'ye, Divan-ı Kebir'e. Kaldırın, unutun Şems-i Tebrizi'yi, bir çırpıda insan kavramı yok olur gider Mevlânâ'da. Bunları söylerken küçümsemiyorum, yadsımıyorum onu, yüz

çevirmiyorum Mevlânâ'dan. Görüşünün özünü, nereden, kimden kalkarak insan sevgisine ulaştığını, kimin sevgisiyle tutuştuğunu söylemek istiyorum. Oysa, Yunus Emre'nin dilinde böyle bir kimse bulamayız. Bir kişiye, bir varlığa değildir. Yunus'un duyduğu derin sevgi, sınırsız, ölçüyü aşan sıcak bağlılık. Bütün insanlara karşıdır. Türk şiirinde Mevlânâ'dan en az, belki de hiç etkilenmeyen bir kimse varsa o da Yunus Emre'dir.

Bir de başka bildirilere, konuşmalara gelelim. Yüzyıllar boyunca öğretim yapılır Türk medreselerinde, okullarında, üniversitelerinde. Bir gün bile adı edilmemiş, üniversitenin, öğretim kurumlarının kapısından içeri sokulmamış Yunus Emre. Edebiyat Fakültesinde "halk edebiyatı kürsüsü" kurulsun istenirken, karşı çıkanlar, bu kurum solcuların eline geçer, bize iş kalmaz, açlıktan kırılırız diyenler şimdi dört elle sarılmışlar Yunus Emre'ye. Sayın Mehmed Kaplan'ın söylediklerine bakılırsa, yalnız bilim adamları, bilginler anlamış Yunus Emre'yi. Gerçeklere karşı böylesine çıkış olmaz doğrusu. Peki, hangi bilim adamı, hangi bilgin (Pertev Naili'den başka) gerçekçi bir açıdan ele almış, incelemiş Yunus'u, değerini kavramış onun? Daha eski yazıları bile doğru sökemeyen, yüzyıl önce yazılmış bir şiiri yanlış okuyan, "bilgin" ile "âlim"in eş anlamlı olduğunu kavrayamayan sayın Kaplan mı anlamış onu? Hangi bilim kurumu, hangi bilgin getirmiş Yunus'u günümüze değin? Yunus Emre'yi tutan, seven, günlük ekmeğine, suyuna, çocuğuna emzirdiği süte katan okumamış, kent görmemiş, genc de kendini sevmeyen, yalnız ekmeğini yiyerek böbürlenen bilginlere saygı duymuş, baş üstünde yer vermiş halkımız değil mi? Sayın Kaplan, kaval çalan bir çoban bütün bildiklerini kulaktan kapan, eli nasırlı, sırtı yük taşımaktan yaralı bir köylü dervişi, ölçüsünde anlamış mı Yunus'u? Sayın Kaplan'a göre Yunus'u islâm dini kuralları, ilkeleri dışında düşünmek doğru olmazmış. Peki, Yunus Emre dinci, islâm dininin kurallarına, ilkelerine özden bağlı, bütün şiirlerinde din duygularını dile getiren, işleyen bir ozansa neden Şeyhulislâm Ebussuud Efendi, Yunus Emre'nin "ilâhileri"ni okuyanları as-

malı, öldürmeli demiş, dinsizlikle suçlamış? Yoksa Ebussuud Efendi islâm dinini sayın Kaplan gibi bilmiyor muydu?

Bilim, bir toplumun benimsediğini, sevdiğini ortadan kaldırmak, ona karşı yasaklar koymak anlamına gelmez. Halk, Yunus Emre'yi tutmasa, kahvesinde, muhtar odasında, köy düğününde, töreninde okumasa günümüze kalır mıydı? Sayın Kaplan gibi bilginlere bu konuda iş düşer miydi? Sayın bilginler, değerli belgeler ne derse desin, halkımız Yunus Emre'yi bildiği gibi, sevip benimsediği gibi yaşatacak.

Yunus Toplantısı'nın dışında da Yunus Emre üstüne yazı yazanlar oldu. Sayın Faruk Timurtaş, Tercüman gazetesinde "Yunus Emre'de Namaz ve Oruç" başlıklı çok bilimsel birkaç yazı yayımladılar. Yunus Emre, islam dinine bağlı bir toplumda yetişti. Onda toplum inançlarının izleri, etkileri olacak. Bu toplumun bir kuralıdır. Her aydın, yaşadığı toplum düzeninin etkisi altındadır. Üstelik ortaçağda bunun böyle olması, din duygularının bütün düşünce ürünlerini etkilemesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Aydını yaşadığı toplumdan koparamayız. Ona, düşünce yönü veren, onu düşünmeye iten biraz da yaşadığı toplum düzenidir. Bütün aydınlarda, ortaya koydukları ürünlerde toplumun yapısı gereği düşüncede birtakım yönelmeler vardır. Aydını doğruya iten de toplumdur, eğriye, yıkıcılığa götüren de. Nitekim, Sayın Mehmed Kaplan bile Yunus Emre ile ilgili bildirisinde bilmeden konuyu marksçı bir açıdan ele aldı. Yunus Emre'nin şiir yapısını, şiir çatısını kuran etkenlerin yaşadığı toplumun altyapısı gereği olduğunu söylemekten (bilmeden) kendini alamadı. Sayın Kaplan'ın Yunus Emre'yi öyle görmeleri de yaşadığımız toplumun yapısı gereğidir.

Ancak, bütün yazılarında "ilmi" olmayı "ilim" sakızı çiğnemeyi bir türlü bırakamayan sayın Timurtaş, Yunus'la ilgili yazılarında pek yavandılar (bütün yazılarında olduğu gibi). Yunus Emre'de "namaz ve oruç" pek bilimsel bir konu değildir. Bilimsel olan, Yunus Emre'de kimsenin bilmediğini ortaya koymak, göremediğini göstermek, bizi belli bir konuda, bilgine, bilimsel davranana yakışır bir tutumla aydınlatmaktır. Önemli

olan. Yunus Emre'yi öyle düşünmeye iten ortamın koşullarını açıklamak, şiirinin özünü, çatısını yapan ilkelerin kaynağını bulmak, düşünce örgüsünün ilmiklerini bir bir çözmektir. Yunus Emre'nin şiirindeki dokuyu açıklayacak bilgileri vermektir. Yunus Emre'nin şiirinde görülen insan sevgisi nereden geliyor. Yunus Emre'yi günümüze değin aydınların, bilginlerin değil de halkın tutması nedendir? Yunus Emre, neden yüzyıllar boyu öğretim kurumlarımıza sokulmadı? Miliyetçi, mukaddesatçı kuruluşlar, bilginler bu dinine, imanına bağlı, şiirlerinde orucu, namazı, şeriatın bütün kurallarını olduığu gibi işlediği söylenen bu ozanı niçin tutmadı? Ebussuud Efendi, onun şiirlerini okumayı neden yasakladı? Sayın edebiyat bilginleri (daha doğrusu edebiyat memurları) bu sorunların karşılığı nedir?

Yunus Yağmasına katılan yazarlardan biri de sayın Ahmed Kabaklı'dır. Yunus'un şiirlerindeki dili kullanmayan, devrimlere, özellikle yeni dile karşı çıkan sayın Kabaklı, Yunus Emre'yi kendi doğrultusunda görmek, göstermek istiyor. Yunus Emre'de görüş, din, uyruk, sınır tanımayan bir insan sevgisi vardır. Yunus Emre, kendi gibi düşünmeyenlerin dövülmesini, asılmasını, dayak yemesini istemiyor. Bütün insanları, insan oldukları için, kendi gibi düşünmelerine karşın seviyor, uyarıyor. Yunus Emre'nin yediyüz yıl önce ileri sürdüğü düşünceleri sayın Kabaklı bugün benimseyebiliyor mu? Kendi gibi düşünmeyenlere karşı onun gibi bütün insanlığı kucaklayan bir gönül genişliği ile, bir duyuş sıcaklığı ile bakabiliyor mu? Bunların en küçük bir belirtisini bulamayız sayın Kabaklı'nın yazılarında. Yunus Emre'nin çağında da kendi gibi düşünmeyenler, kendi görüşlerine karşı çıkanlar vardı. Ancak Yunus'un şiirlerinde onlara karşı saygı sınırlarını aşan, başka türlü düşünenleri en ağır, en aşırı bir dille yeren dizeler göremiyoruz. Kendinden olanı da, olmayanı da seviyor Yunus, işte onu halkın gönlüne sokan, günümüze değin götüren, sevdiren, benimseten, yaşatan bu derin duyuşları, insan sevgisiyle dolu deyişleridir. Evrenin neresinde olursa olsun, hangi görüşe, hangi inanışa bağlanırsa bağlansın bütün insanları sevmeyen,

onlara saygı duymayan, onların acılarına, üzüntülerine ortak olmayan bir dilim ekmeğini bütün insanlarla bölüşecek ölçüde yüreği insan sevgisiyle dolup taşmayan bir kimse Yunus Emre'yi anlayamaz. Yunus'un böyle kimselerin yanında yeri, böyle kimselere acımaktan başka yapacağı, söyleyeceği yoktur. Yunus Emre, şunun bunun değil, gerçek insanın ozanıdır.

BİN TEMEL ESER YA DA EDEBİYAT TİCARETİ

Büyük bir görevi vardır toplum içinde edebiyatın. İşlediği konular, kullandığı dil, taşıdığı nitelik onu toplumun en yaygın bir düşünce kaynağı durumuna getirdi. Söz oyunu değildir yazın. Açık seçik olma. Bildiğini düşündüğünü en kolay bir biçimde ortaya koymadır, ya da öyle olmalıdır onun amacı. En iyi yazar, en doğru düşünen aydın düşüncelerini, görüşlerini en açık bir dille anlatmasını bilendir, yazın, toplumun eğitmenidir bir babakıma. En güçlü yazarlar, en başarılı aydınlar en açık konuşup yazanlardır. Kapalılık, karmaşıklık düşünce bakımından, görüş yönünde sığlıktır, verimsizliktir. Eski kavramların arkasına sığınmak, yeniden kaçınmak "milliyetçi" olmak değil, günümüzün gerçeklerini, çağımızın nereye gittiğini bilmemektir. Bir bakın "milliyetçi" geçinen yazarlara, sözde aydınlara ne koymuşlar ortaya ulusu aydınlatmak, belli bir konuda yetiştirmek için? Söz oyunları, içi boş kavramlar, şunu yaptık, bunu yaptık, büyüğüz, uluyuz, eşsiz geçmişimiz, yüce tarihimiz, evrene parmak ısırtan başarılarılarımız var der dururlar. Bunlardır onların dillerinden düşmeyen, ağızlarından eksik olmayan. Günümüzün bu başarısız, beceriksiz, sövüp saymaktan başka elinden iş gelmeyen "dedim dedi"cileri acınacak, gülünecek durumdadır. Dayandıkları geçmiş de böyleydi onların. Ürün değil öz bolluğu, başarı değil yaygara koymuşlar ortaya. Açık seçik olmaktan kaçınmışlar boyuna. Söz satmışlar, söz almışlar. Bir bakın şu Divan Edebiyatı denen

"bit pazarı"na, ne bulursunuz ele almaya, sözünü etmeye, görmeye değer? Allı pullu, süslenmiş, kadınlar gibi giyinmiş, boyanmış, kaküllü, zülüflü oğlanlar. Kokudan yanaşılmaz "divan"ların yanına, kötü kokar tümü onların öylesine iğrenç, öylesine kötüdürler. Böyle olmasına karşılık bugün bir gelir, bir kazanç kaynağı olarak işleniyor eski edebiyat. Özü niteliği, anlamı değiştirilerek, yapısından uzaklaşılarak. Eski edebiyatı okutanlar da anlamıyor artık. Çoğu anlar geçiniyor, en yalınç, en ilkel deyimleri, kavramları bile açıklamıyorlar. Gerçek kaynaktan yoksun olmanın, çağdışı kalmanın açık belirtisidir bunlar. Yalnız yazarları, ozanları değil, düşünürleri, aydınları da çağdışıdır eski edebiyatın günümüz için. "Bin Temel Eser" adı altında yayımlananları görünce, okuyunca daha iyi anlaşılıyor bu. "Temel eser" bir ulusun geleceğine ışık tutan, kuşakları geliştirici nitelikler taşıyan, boyuna yeni kalabilen eser olabilir ancak. Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel gibi şiirin en kötü, en düşük, en başarısız örneklerini veren çağdışı ozanların, Peyami Safa gibi karışık, bulanık olmayı başarı sayan, yeni düşüncelerin kavrama, anlama gücünden yoksun olduğu için yeniliğe azgınca saldırmayı başarı sayanların "temel eser"le ne ilgisi olabilir? En ilkel, en küçük bir bilgi yeteneğinden bile uzak kalmış, bilimsel görüş kavramının dışında anlamsız söz dizilerini bilim sanan Prof. F. Timurtaş'ın ne işi var bu "temel eser"ler arasında? Çocukluğunun geçtiği çağda yazılmış bir eseri bile anlayamayan, okuttuğunun bilincine varamayan Prof. Kaplan'ın ne yararı olur "temel eser"e?

Kızdığımdan, öfkelendiğimden değil bu yazdıklarım. "Bin temel eser"i okuduğumdandır. Birer örnek vereyim onların yapıtlarından, başlarına adlarını yazdıkları bu "Bin Temel Eser"den, Ziya Gökalp'ın "Türkçülüğün Esasları" çıkmış bunlar arasında, Prof. Dr. M. Kaplan günümüzün Türkçesine aktarmış onu. Bir bakın okuduğunu anlamış mı bu sayın bilim adamı. Şöyle diyor Ziya Gökalp:

"Köprülüzade Fuad bey, Türkiyat sahasında büyük bir mütebahhir ve alim oldu" bunu şöyle aktarıyor, bugünkü Türkçeye çeviriyor sayın Prof. Kaplan: "Fuad Köprülü, Türkoloji sa-

hasında büyük bir bilgin ve alim oldu." (*Türkçülüğün Esasları*, Bin Temel Eser. say. 14). Bir Türkoloji Profesörü düşünün ki "bilgin"in "alim" anlamına geldiğini bilmesin, düşünemesin. Gene adı geçen yapıtında Ziya Gökalp'ın şöyle bir cümlesi var. "Yakub Kadri, Yahya Kemal, Falih Rıfkı, Refik Halid, Reşad Nuri Beyler gibi nasirler, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Hikmet Nazım, Vala Nureddin Beyler gibi şairler yeni Türkçeyi güzelleştirdiler." Sayın Prof Kaplan, bunu olduğu gibi aldıktan sonra kitabın arkasında şu açıklamayı yapıyor: "Hikmet Nazım (1902-1969). Birinci Dünya Savaşı yıllarında hece vezni ile şiirler yazdı. Kurtuluş Savaşı esnasında Türkiyeyi terk ederek Moskova'ya gitti. Orada Rus ve komünist terbiyesi aldı, kendisini tamamiyle Moskova'nın emrine verdi. Ziya Gökalp. Nazım'ı Türkçeyi güzel kullanan diğer şair ve yazarlar arasında sadece estetik bakımdan değerlendirir. Gökalp, tarihi maddecilik bölümünde görüldüğü üzere Marksizmi ve Komünizmi reddeder." Burada görülen "1902-1969" gibi yanlışların yanında cümle düşüklüklerini bir yana bırakalım. Sayın Profesörün bilimsel anlayıştan nedenli uzak, gerçekleri değiştirme konusunda nedenli saygılı olduğunu anlamak yeter. Şimdi, sayın Kaplan'a bir sorumuz vardır: Nazım Hikmet, Kurtuluş Savaşı yıllarında Moskova'nın emrine girdiği zaman (ki bu sayın Kaplan'ın açık bir uydurmasıdır) Yunan orduları Anadolu içlerine doğru ilerlediği sırada Yahya Kemal'in Bulgaristanda ne işi vardı, niçin İstanbul ya da Anadoluda değildi, Nazım Hikmet. "*Kurtuluş Savaşı Destanı*"nı kimin için, nerede yazdı? Yahya Kemal. Kurtuluş Savaşı, onun önderi Atatürk için hangi şiirleri yazdı? Nazım Hikmet'in hapishanelerde bitirdiği "*Kurtuluş Savaşı Destanı*"na karşılık, kendini Türk ulusuna, Türkiyenin kurtuluşuna adadığı sık sık ileri sürülen Yahya Kemal, Park Otelde, Madrid'te, Paris'te Moda'da hangi "milli eserleri" verdi?

Burada öneli olan bu iki ozanın davranışından çok sayın Kaplan'ın tutumudur. Gerçek, saygılı bir bilim adamından beklenen ancak doğru konuşmak, duyguların etkisi altında kalıp başkalarına kötü örnek olmamasıdır.

Bu durum, bütün "milliyetçi" kavramı altına saklananlar için birdir. Sözgelişi, 1950 yılından sonra 1924 Anayasası diline dönülmesi için önerge veren, Dil Devriminin gereksiz olduğunu, yeni yazının yetersizliğini ileri süren Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü 1934 yılında basılan "*Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*" adlı kitabının başında şöyle: "Türk'e bilgi ülküsünü ve ülkü bilgisini öğreten Ulu Bilge Önder'e" diyor, gene bu kitapta "Başlangıç" adlı kısa yazının sonunda da: "Bu küçük cilt, ULU BİLGE ÖNDER'in açtığı kültür inkilabı savaşında hatta son safta bulunmayı kendine en büyük san bilen bir neferin, Başkumandanına, sonsuz bir sevgi, saygı ile sunduğu değersiz bir armağandır; öyle bir nefer ki, ülkülü bilginin ve bilgili ülkünün ne demek olduğunu, her Türk gibi, yalnız ondan öğrendi. Ne mutlu, bu adlı sanlı Altınordu'nun hatta adsız sansız neferine."

Burada çok acı, çok açık, çok üzücü, iğrenç bir gerçek çıkıyor ortaya; insanın çıkarı, kazancı söz konusu olunca bilim, saygı, doğruyu söyleme birer boş kavram olmaktan öteye geçemez kimilerince.

Gene "Bin Temel Eser" dizisinden çıkan, sayın Prof. Dr. F. K. Timurtaş'ın önsözünü içeren "Seçmeler" adlı Peyami Safa'dan alınmış yazılar vardır ki bir çığırın görüşlerini gün ışığına çıkarmak, bilgiyi yeteneklerini ölçmek için önemli belgedir. Bakın ne diyor sayın Timurtaş: "Son devir edebiyat, fikir ve basın dünyamızın en büyük simalarından olan Peyami Safa.." Şimdi bu niteliklerle övülen "en büyük simalardan olan" Peyami Safa'dan bir iki örnek verelim: "Türkiye Cumhuriyeti Batıdaki Örneklerine en yakın şeklini 1950'den bu yana almaya başlamıştır. 23 yıl tek parti rejimi içinde kalmış bir memleketin birkaç yıl içinde gerçek demokrasiye intibak edebilmesindeki zorluklara şaşılmaz. Bu otuzaltı yaşındaki varlık, belki, olgunluk devrine yeni girmektedir." Bunları 30 Ekim 1959 tarihli Tercüman gazetesinde yazan yazarın beğenmediği tek parti döneminde saylav olmak için kaç kapı dolaştığını, halk tarafından seçilmediğini o günleri görenler çok iyi bilir. "Mecelle bir şaheserdir", "liselerde de Arap harflerini öğretmek

şarı olduğuna kaniim." "Ezandaki Allahü Ekber cümlesinin Tanrı Uludur şeklinde tercümesi fahiş hatadır." "Türkiyede mahutlarla devrimbazların müşterek saldırılarına rağmen, manevi cephe kuvvetlenmektedir." "İstanbul'da bir Zafer Abidesi vardır. Meçhul değil, meşhur, şan ve şeref kazanmış ve bahtiyar yaşamış askerlerimizi anıtlaştırmıştır. Bu eser, başka memleketlerdeki Meçhul Asker Anıtlarının yanında, küçümencik, dağınık ve cılız bir ifadedir. (Tercüman 11 Haziran 1959). Bu kısa örnekler yazarının da derleyicilerin de nasıl bir düşünce doğrultusunda olduğunu açıkça gösteriyor.

Peyami Safa, son yılların en şaşırtıcı, en kaypak sapkınlıklar gösteren örneklerinden biridir. O, onun bağlı bulunduğu topluluk, düşünceyi, sanatı, edebiyatı bir kültür ürünü olmaktan çok "ticaret yolu" olarak benimsemiştir.

Edebiyat, bir "ticaret aracı" olduğu sürece gerçek amacının dışına çıkar. Tarihin her döneminde gerçek edebiyatçıların karşısına, başarıyı kalabalığı kandırmada, açıklıktan kaçınıp karanlık olmada, düşündüğünü karmaşık, bulanık söylemede bulan, "ticaret erbabı", "fikir tellakları" dikilmiştir. Bunların tutarlı bir yanı, verimli bir görüşü olmamıştır, olamaz da.

KATILAŞMIŞ BAŞLAR

Düşünen, düşünmeye elverişli yeteneklerle donanan bir baş için önemli olan tek nitelik yumuşaklık, esneklik tir. Yaratıcılığın yolu katılıktan, donmuşluktan değil emeklikten, sürekli bir işlerlikten geçer. Hangi başın içinde düşüncelerin değişmezliği, geçmişe karşı aşırı bir özlem, geleneklere aşırı bağlılık yuvalanırsa orda katılaşma, esnekliğini, yaratma yumuşaklığı yitirme vardır. Kendi kendini kurtaramayan, yenileyemeyen bir geçmişin geleceğe yararı yoktur. Değerli, saygıya, sevgiye yaraşır bir geçmiş geleceği yaratan, düşünme yeteneğini besleyen, varlığını yaratıcı gücüyle sürdürendir. Nerede, hangi toplumda geçmişle övünmeyi iş edinen, geleneklere bağlılığı erdem sayan bir baş varsa, o başın çevresinde toplananlar varsa, orda geleceğe övünülecek, sözü edilebilecek bir uygarlık ürünü bırakamayanlar vardır. Verimli, yaratıcı bir baş için durma, saplanma, eskiyi anlamsız bir yük olarak geleceğe taşıma sözkonusu değildir. Yaratıcı baş düşünen, düşünme esnekliği bulunan, geçmişe değil geleceğe yönelen, geleceği aydınlatmaya elverişli niteliklerle donanan baştır. İçinde donmuş, değişmez, gelişmeye elverişli ilerlemeye yatkın olmayan düşüncelerin yığınlaştığı bir baş yalnız topluma değil, kendisini taşıyana da ağırlığı sezilmeyen bir yüktür. Onun ağırlığını, katılığını, gereksizliğini içindekiler dışa döküldükçe toplum duyar, adınlar sezerler. Uygarlık ortamında, başın yük niteliğine dönüşmesi diye bir olay yoktur, böylesi

başlar uygarlık dışında, çağın ötesinde kalırlar, kendi kendilerini kemirmeyi, bu kemirmeden çıkan gıcırtıları bir başarı sayarak oyalanırlar, tükenip giderler boyuna.

Atatürk'ün gelişmeye, aydınlanmaya, uygarlığa yönelik görüşlerini yansıtan sözleri arasında en beğendiklerimden biri de şudur:

"Kafasını ve vicdanını, en son terakki şuleleriyle güneşlendirmeye karar vermiş olan, bugünün Türk çocukları, biliyor ve bildirecekler ki, onlar dört yüz çadırlı bir aşiretten değil, onbinlerce yıllık, ari, medini, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir illettir. Bir de şunu bilmek lazındır ki, kadim Etilerimiz, atalarımız, bugünkü yurdumuzun ilk ve otokton sakini ve sahibi olmuşlardır. Burasını binlerce yıl evvel anayurdun yerine özyurt yapmışlardır. (Atat. *Söyl. ve Dem.* c. 5. s. 62).

1932 yılında söylenen bu sözlerin içerdiği görüş, dile getirdiği tarih anlayışı Anadolu insanının gerçeğini, varlığını oluşturan uygarlık öğelerini bir bütünlük içinde sergilemektedir. Üzüntü veren yan, bu sözlerin söylenişinden nerdeyse elli yıl sonra bile, kimi aydınlarımızın, tarihçilerimizin bu gerçeği kavrayamayışları, Atatürk'ün bu açık seçik görüşü karşısında üstü kapalı olarak direnişleri, bir de kendilerini Atatürk'ün yolunda göstermek istemeleridir. Atatürk, Türk tarihini, üzerinde yaşadığımız toprakların tarihini, tarihimizi "dört yüz çadırla" değil, daha açığı 1071'le değil, onbinlerce yıl öncesiyle, Anadoluda ilk uygarlık ürünlerinin ortaya çıktığını günümüze kalan örneklerinden anladığımız, İ.Ö. 9000-8000 yıllarıyla başlatmaktadır. Bu tarih görüşü çağımızda yenidir, kaynağını müzelerimizde sergilenen eskiçağ, ilkçağ uygarlık ürünlerinden, Anadolu yaratmalarından almaktadır. Bu görüşü ortaya atan, savunan önderin elliyedi yıllık yaşamının yirmialtı yılı orduda, bu yirmialtı yılın da ondokuz yılı savaş alanlarında geçmiştir. Genç bu elliyedi yıllık yaşamın oniki yılı (1922-1934) yeni Türkiye'yi kurmakla, devrimleri gerçekleştirmekle, ulusu bilinçlendirmekle, aydınlatma çabalarıyla tükenmişt'ir. Son dört yılı (1934-38) ise çetin görevlerin, aşıl-

maz engellerin, ezici çalışmaların ağırlığı altında sarsılan bir gövdenin içinde dipdiri kalan, keskinliğini koruyan düşünme yeteneğinin gene yurt yararına, ulus çıkarına adanmasıyla tüketilmiştir. Ölümünden kısa bir süre önce yazdığı, ancak T.B.M.M. de okumasına sağlığının elvermediği, dönemin Başbakan'ına otutturduğu son konuşmasında bile devrimci anlayışının bütün parlaklığını, keskinliğini buluyoruz.

Yukardaki açıklamaya girişmemin tek nedeni, bütün yaşamı süresince yurdu, ulusu için çalışan bir önderin yaptıklarını, gene onun kurtardığı ülkede, kurduğu Cumhuriyet'in aydınlığında yetişen kimi karanlık başlıların dolaylı olarak yıkmak, bunu yaparken de gene Atatürk'e sığınmak istemeleridir. Atatürk'ün, devrimleri arasında en çok sevip önem vediklerinin cumhuriyet yönetimiyle dil- tarih devrimi olduğu unutulmamalı. Cumhuriyet yönetimi ulus egemenliğinin, dil-tarih devrimi ulusu bilinçli kılmanın, çağdaş uygarlık anlayışıyla aydınlatmanın, insan varlığının özünü kavrayarak kimlik, kişilik kazanmanın, kendine dönüşen odaklarıdır. Türk tarihinin dört yüz çadırlık bir toplulukla başlamadığını, Türk dilinin kendi kaynağına dönerek yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulması gerçeğini ileri sürmek yapılan, yapılması istenen bütün yeniliklerin biliçten, bilimden, uygarlık verilerinden kaynaklandığını dile getirmek içindir.

Atatürk'ün görüşlerini, dünşüncelerini anlamanın tek yolu, Atatürk'ü tanımanın tek kaynağı beş ciltlik "*Söylev ve Demeçler*" ile "*Söylev*"dir. Atatürk bir bütün olarak o yapıtlardadır. Başka kaynaklara, durama elverişli alıntılar yaparak özel yorumlara dayanmanın, başvurmanın gerçeği de, yararı da yoktur. Atatürk devrimci atılımlarının içerdiği süre içinde geriye dönmemiş, devrim ilkelerinin ışığından başka kaynak, çağdaş bilimden başka yolgösterici tanımamıştır. Oysa son birkaç yıldır, satışı çok, okuyanı çok, düşünceni az, yeniliği, çağdaş uygarlığı kavrayabilecek nitelikte olanı çok az bir yayın aracından Dil devrimine, yeni türkçeye kimi yerde açık, kimi yerde üstü kapalı olarak saldırılıyor. Bunu yapanlardan çoğunu yakından tanıyorum. Bilgi olanaklarını, oku-

duklarını anlama yeteneklerini çok mu çok iyi biliyorum. Hangi düşüncenin örtüsü altına gizlendiklerini, hangi ereğe koştuklarını da en az kendileri gibi anlıyorum, görüyorum. Bilim örtüsü altında, özellikle anlamak için bu yayın aracının eski sayılarını, yazarlarının yakın geçmişini gözden geçirmek, öfkelerinin nereden kaynaklandığını öğrenmek gerekir.

Yeniliğe devrimlere, çağdaş bilim anlayışına yabancı kalan bir kimsenin tek sığınağı geçmiştir, geçmişin abartılmış, şişirilmiş varlıklarıdır. Oysa, özlenen, diriltilmesi istenen ölü geçmiş sanıldığı gibi olaydı, gerçekten yaratıcı, geliştirici, bütünlüğünü koruyucu, kendi kendine yetici bir uygarlık niteliği taşısaydı yıkılıp gider de şimdi onu savunanlara iş bırakır mıydı? Özlenen dil, savunulan tarih, yüceltilen uygarlık ileri sürüldüğü yapıyı taşısaydı kendi kendini geliştirmez de devrimlere olanak, gerekim sağlar mıydı?

Eskiye özlem duyanların, özellikle bu özlemi yeni dile saldırmada yoğunlaştıranların, "uydurma" dedikleri sözlerin çoğunu uzman geçindikleri alanda, öğrencilerine okuttukları yapıtlarda, şu geçmişten kalanlarda buluyoruz. Onlar neyi savunup neye saldıracaklarını, nenin uydurma nenin gerçek olduğunu bilecek yetenekte bile değiller. İşte size onların görevli oldukları yüksek öğrenim kurumunca yayımlanan, kendi adlarıyla topluma sunulan yapıtlardan seçtiğim, gene onların "uydurma" dedikleri sözlerden birkaç örnek: "Irgat", "örnek", "aşamak", "kurultay", "koşa", "kurum", "ölet", "buluntu", "ilgi", "ilgü", "yukardanlık", "korunca", "kuzey", "nitelik", "uğraş", "uyuntu". Bu örnekleri yüzlerce çoğaltma olanağı vardır. Burada konuyu genişletmek, sözü uzatmak istemiyorum. Bunlara bilinç, oylum, kural, koşul, uygarlık, uyum, bellek, bulunç gibi genellikle halk diline yabancı olmayan sözlerin nereden kaynaklandığını da ekleyebilirim.

İnsan, kendi anlayış yeteneği oranında, bir düşünceye katılmaz, karşı çıkar, onunla ilgili eleştirisini söyler, yazar. Bunlar uygar bir kimsenin yaşadığı toplumda kendisine verilen, verilmesi gereken yetkilerdir. Ancak, uygar olana yakışmayan, insan özüyle bağdaşmayan, bilmediğini bilir görünerek baş-

kalarını suçlamaya, kendi gibi düşünmeyenleri yermeye, kendisine bilmeden güvenenleri kandırmaya çalışmasıdır. Bilim kimsenin tekelinde değildir, parmak sayısıyla, şunun bunun kayırıcılığıyla kazanılmış sanlarla da bağlantısı yoktur. Bir yüksek öğrenim kurumunda görev almak, san kazanmak bilim alınında gerekli yetkiyi, yeteneği elde etmeye yetmez. Yeryüzünde sanlarla, görev aşamalarıyla bağlantılı, ilişkili olmayan tek uğraş alını bilimdir. Bilimin, özellikle dil konularının kazanılmış sanlarla ilgili olmadığını gösteren iki örnek verelim. Yıllaraca yüksek bilim kurumlarında görev almış, bilimin en yüksek sanını kazanmış, Türk yazın tarihi, Türk tarihi, Türk dili alanında ünü ülkemizin dışına taşmış Fuad Köprülü'nün kendi uzmanlık alanında bile ne denli yavan olduğunu gösteren şu sözlerine bakın: ".. Zati divanında böyle fuzuli beyitler lüzumundan fazla çoktur." Bu sözler onun "*Divan Edebiyatı Antolojisi*" adlı yapıtının "Zati ile ilgili bölümünün başındadır. Bu sözlerin anlamı olmadığı gibi dilbilgisi yönünden içeriği de yoktur.

Gene Türk dili alanında bilimin en yüksek aşamasına ulaşmış bir kişi diye bilinen Reşid Rahmeti Arat'ın *"Eski Türk Şiiri, 1965"* adlı yapıtının başında geçen şu sözlere bir göz atalım: "Kutadgu Bilig'in asıl kısmında bu tabire tesadüfen rastlanmamakta."

Bu iki örnek, bize, birtakım sanların gölgesine sağınmanın gerçekten bilgin olmaya, dil bilincine, bilim anlayışına varmaya yetmediğini gösteriyor açıkça. Bunları, bu iki bilginin yanlışlarını ortaya koymak için kalınca bir kitap yazma gereği vardır. Bilim düzen isteyen, ölçü isteyen, kesin ilke-sağlam görüş isteyen, dağınıklıktan, işine geldiği gibi davranmaktan kaçınan bir varlıktır. Bilime saygısı olan, sevgi duyan, bilginin ışığında aydınlanmaya çalışan bir kimsenin pusuya yatarak, gününü kollayarak, birtakım güçlere sığınarak konuşması gibi yakışıksız, küçültücü bir davranış olamaz. Bugün, ülkemizde özellikle dil konusunda, tarih alanında bilim özgürlüğü örtüsü altında yeniliklere, Atatürk devrimlerine, uygarlık anlayışına karşı girişilen eylem budur, kimi bilim kurumlarında yuvalanan tutucularca, gericilerce.

Öte yandan bilim, geçmişi geleceğe aktarmak için elverişli bir taşıt aracı da değildir. Bilim çağını, çağın insanlarını aydınlatmak, geliştirmek, uygarlığı yükseltmek, insanların mutluluğuna yönelik girişimlerde bulunarak, geleceği yaratmak içindir, evreni anlamak içindir. Parmak sayısıyla, kimi güçlerin kayırıcılığıyla kazanılmış eğreti sanların arkasına sığınarak yeniliklere, yaratıcı atılımlara, aydınlatıcı kaynaklara saldırmak ne uygarlıkla bağdaşır, ne de bilimle. Bilim, hangi konuya yönelirse yönelsin, bir "müze varlığı" değildir, gelişen, geliştiren, çağına göre kendi kendini aşan, aşması gereken bir ışık kaynağıdır. Bilmeden bildirmeye, öğrenmeden öğretmeye kalkmanın geçerli olduğu bir toplumda, bilimsel sanların başarı ürünleriyle değil de parmak sayısıyla dağıtıldığı bir bilim kurumunda, bilimin yalnız adı vardır. Eskiyi savunmak bile onu yeterince anlamaya, bilmeye bağlıdır. Üstelik dil gibi çağdaş uygarlık verileriyle, buluşlarıyla gelişme, değişme gereğinde olan, geleceğini ancak bilimle kurduğu bağlantı yüzünden güven altına alabilen, bilim olanakları dışında yaşama gücü bulunmayan bir varlığı dondurmak, birtakım değişmez kurallara, koşullara bağlamak onu sevmek değil, uçuruma sürüklemektir. Dil değişmezse, birtakım katılaşmış kuralların boyunduruğu altında kalırsa, işlerlik, esneklik kazanamazsa boyuna gelişen, ilerleyen, yeni yeni buluşlar ortaya koyan bilimle, uygarlıkla bağdaşabilir mi? Yalnız geçmişten kalanlara dayanan, yeni yaratmalar karşısında boyuna eskiye sığınan, ondan yararlanmaya çabalayan bir dil hızla ilerleyen düşünce ürünleri karşısında varlığını südürebilir mi? Değişmeyen bir dilin değişen uygarlık ortamında yeri, değeri, gücü ne olabilir?

Dilde değişmezliği savunanların, eskiyi geçmişten geleceğe, bir dokunulmazlık içinde, aktarmaya kalkışanların başları gibi katılaşan bir dille çağdaş uygarlık düzeyinde öğretim- eğitim yapılabilir mi? Bu soruların karşılığını verebilmek için, dilin yalın bir konuşma, anlaşma aracı değil, uygarlıkların yaratılmasında başlıca etken olduğunu bilmek, öyle bir anlayış aşamasına varmak gerekir.

ÜN AVCILIĞI

Sabahattin Eyuboğlu, altmışdört yıllık ömrü süresince yetmiş çeviri, onüç telif, oniki film, binlerce slayt bırakarak aramızdan ayrıldı. Her insan gibi onun da birtakım eksik yanları, zamanla düzeltilmesi uygun görülen yanlışları olabilir. O, göksel bir varlık, tanrısal yeteneklerle donatılmış, dokunulmazlıkları olan bir ermiş değildir. Ancak gerçekten aydın olan, okuduğunu anlayan, eksikliği başkalarından çok kendinde aramanın olgunluğuna ulaşan, özü sözü doğru bir kimse için eleştiride ilk aranması gereken saygıdır. Bir insan, artık kendini savunma olanaklarından yoksun, dünyamızdan göçmüş bir aydını eleştirirken önce kendi yeteneklerinin sınırlarını, gücünün nereye değin yettiği bilmeden, kendini tanımadan başkalarında eksiklik, yanlışlık aramaya kalkar, eleştiriyi düpedüz saygısızlık, bilinçsizce saldırı olarak anlarsa ona uygar ölçüler içinde söylenecek söz yoktur. Kendini başkalarından üstün görme güçsüzlüğü, beceriksizliğin, kendini beğenmişliğin en açık belirtisidir. Gerçek güçlü, elinden iş gelen, başarılı olan bir kimsenin övünmeye, kendini olduğundan büyük görmeye gerekim duyması olacak iş değildir. Bilen, beceren, başaran yapar, elinden geleni ortaya koyarsa gücünü, yeteneğini göstermiş olur. Yoksa beceriksizliğini, başarısızlığını birtakım sudan, sığ nedenlerle örtbas etmeye kalkışmak insanca bir tutum, aydınca bir davranış değildir. Daha ilk sayısından beri şuna buna sataşmakla işe başlayan, sürüm sağlamaya çalışan

bir dergide olumlu, başarılı bir iş şöyle dursun eleştirmenin ne olduğunu bile bilmeyen, her sözünde saygı sınırlarını aşan, olumsuz, kendi özünü ortaya koyan gereksiz saldırılara geçen biri "lüzumsuz yurtaş"ımız Sabahattin Eyuboğlu'nun Montaigne'den çevirdiği *"Denemeler"*'i ele alarak kendince eleştiriyor, yanlışlar buluyor, bunları da bir aydından çok sokak adamına yakışan bir ağızla, utanılacak bir söyleyişle göstermeye kalkışıyor. İlkin *"Denemeler"* çevrisinin değişik yıllardaki önsözlerini ele alarak Sabahattin Eyuboğlu'nun günün durumuna göre yazı yazdığını, konuştuğunu göstermek istiyor. Bununla da yetiniyor, Montaigne'e "materyalist" demeye varıyor işi. Sözüm ona Eyuboğlu materyalizmle ilgili bölümleri bile bile atlamışmış, bu yüzden namuslu bir çeviri yapmamışmış, demeye getiriyor.

Bu ün avcısı önce şunu bilmeliki, Montaigne materyalist değil, humanisttir. Onda materyalizmle bağdaşacak bir düşünce, bir görüş yoktur. Montaigne'in yaşadığı çağda, bir felsefe çığırı olarak, materyalizm yoktu. O dönemde Demokritos'tan gelen bir atom kavramı vardı. Materie kavramı bugünkü felsefe çığırlarınca söylenen anlamda değildi. Yer kaplayıcı nitelik taşıyan bütün varlıklara yalnız düşüncede yaşayan varlıkların karşıtı olarak materie deniyordu. Bir felsefe çığırı olarak materialisme ancak XIX. yüzyılda doğdu. Sayın ün avcısının materie dediğine eskiden hyle denirdi. İslam düşüncesinde madde anlamına gelen heyula bu hyele'den doğmuştur.

Yakın zamanlara değin Montaigne bir bilge (filosof) bile sayılmaz, felsefe tarihlerinde ona yer verilmezdi. Montaigne ancak bir ahlak adamı, bir moraliste, bir humaniste olarak geçerdi. Bütün düşüncelerini insan varlığının açıklanışı, kavranışı konusunda yoğunlaştıran, insan değerlerini anlamaya, anlatmaya çalışan humanisme bir felsefe çığırı değil bir yorum, bir eğilimdir. Felsefe çığırları belli ölçülere bağlanmayı, bilgi, etik, estetik, varlık, metafizik gibi değişik alanların içerdiği sorunları belli bir açıdan görmeyi, çözülmeyi gerekli kılar. Humanisme'in özü ise insan sevgisine, insanı anlamaya dayanır.

İnsan değerlerini (insanı değer taşıyan bir varlık olarak anlamayı) açıklamayı insanı konu edinmeyi içeren bir görüşü benimseyen humaniste kişi insana yöneldiği sürece materialiste de olabilir. Materialisme humanisme'e, humanisme de materialisme'e engel değildir. Belli bir anlamda (insan emeğini bir insan yaratması olarak değerlendirdiği için) Karl Marks da humaniste'tir.

Bir dağın eteğinde keçi ile bir koç otluyormuş. Dağın doruğunda alabildiğine yeşillikleri görünce keçinin ağzı sulanmış. Yukarı, dağın doruğuna bakar durumuş. Sonunda koça dönerek: "koç kardeş, ben bu dağın doruğuna çıkıp o güzelim yeşillikte otlayacağım," demiş. Koç gülmüş, sonra keçiye: "yapma keçi kardeş bak senin kıçın açık. O doğruğa tırmanmaya kalkınca kıçını gören gülecek. Gel hetme, eli günü kendine güldürme, o doruğa yükselmek senin işin değil," demiş. İşte bu öyküyü ansıdım sayın ün avcısının elştiri dediği sataşmalarını okuyunca.

Sabahattin Eyuboğlu'ya neden Montaigne'den seçmeler yaptın, neden bütün *Denemeler*'i çevirmedin diye çatıyor. *Denemeler*'in yüzde yetmişi o çağda geçen din savaşlarıyla, hıristiyanlıkla, ona değgin olaylarla ilgilidir. Türk okuyucusunu pek ilgilendirmez. Bizi ilgilendiren yerleri azdır. Eyuboğlu da kendi görüşüne göre seçmeler yapıp çevirmiş. Alman dilinde de Montaigne'den yapılmış böyle seçmeler vardır. Buna karşılık hiçbir Alman aydını kalkıp da, vay sen niçin Montaigne'den böyle seçmeler yaptın, niçin *Denemeler*'in bütününü çevirmedin diye saygısızlığa varan bir dille sataşmaz. Bunlar çevri değil atlayıp zıplamalardır, kırpmalardır, diyecek ölçüde küçülmez, gülünç duruma düşmez.

Montaigne'den materialiste aydınlar da, spiritualiste aydınlar da gönüllerinin isteğince yararlanabilirler. Montaigne'in büyüklüğü de burda işte. Her aydına, her düşünüre açık olmasında. O, yalnız bağnazlığa, saygısızlığa, yobazlığa, anlayışsızlığa karşıdır, öyle yapanlara kapalıdır. Montaigne, sayın ün avcısının sandığı gibi bağnaz, belli ilkeler içinde sıkışıp kalan, yalnız materialisme'e açık bir aydın olsa, Luc-

rentius, Horatius, Juvenalis, Persius, Vergilius, Tibullus, Terentius, Ovidius, Seneca, Catullus, Cicero, Plautus, Lucianus, Martialis gibi düşünceleri, görüşleri birbirine karşıt ozanlardan, aydınlardın seçmeler alır da *Denemeler*'ine koyar mıydı? Belli bir felsefe çığırına, materialiste görüşe bağlı bir aydın böylesine çelişik görüşlere değer verir mi? Bir baksın sayın ün avcısı, materialiste düşünürlerde kendi görüşlerini pekiştirmek için karşı oldukları aydınların yapatılarından alınmış, bölümler var mıdır?

Sayın ün avcısı yazısının bitiminde şu ek saygılı, kendi gibi düşünen kimselere yaraşır sözleri söylüyor: "... günlük ekmeğin için çalışma görevim bu kadar ağır olmasa oturur Montaigne'i yeniden Türkçeye çevirirdim. Piyasadaki çeviriyi de elimden atar, kimseye okutmazdım. Hem de böyle bir çeviri yaparken Miskin Yunus bu sözü eğri büğrü sesleme seni sıgaya çeker bir Molla Kasım gelir, sözünü masamın karşısına, duvara asar, ara sıra bu sözü yüksek sesle okurdum." Evet, ün avcısının özlediği Molla Kasım demek kendi kişiliğinde ortaya çıkmış, Yunus Emre'yi bile ürküten ağusunu kusuyor. Ün avcısının bu sözlerinde kendine güvensizliği, güçsüzlüğü, ne türden bir aydın olduğu bütün çıplaklığı ile sırıtıyor. Bu sözlerin söylendiği, kitapların toplatılıp yakıldığı ülkeler Mussolini İtalyası, Hitler Almanyası, bir de Stalin Rusyasıdır. Sayın ün avcısının ne denli bir düşünce karmaşası içinde bulunduğunu kendi sözleri gösteriyor. Montaigne'in yapıtını eksiksiz, Eyuboğlu'dan daha başarılı bir nitelikte Türkçeye çevirmesine ekmek parası, geçim sıkıntısı engel oluyorsa, üzülmesin. Ekmek parasını veririz, buyursun softhere açıktır, kendisi gibi daha niceler doyar kapımızda. Sayın ün avcısı genç yazısının bitiminde şu incileri saçıyor: "Montaigne de, Sabahattin Eyuboğlu da ölmüştür. Acaba bu durumda kime daha saygılı olmalıyız? Hiçbir zaman ölmeyecek olan okuyucuya saygıyı ne yapmalıyız? Ben gerçekten bir değer yaratmış olan Montaigne'e daha çok saygı duyduğum için böyle bir yazı yazıyorum."

Ne denli bir bilinç çöküntüsü içinde olduğu bu sözlerinde de

sırıtıyor Sayın ün avcısının. Gerçek aydın, gerçek insan için birine saygı duyarken, ötekine saygısızlık yapmak mı gerekir? Bilinç bulanıklığı içinde olmayan bir kimse birini eleştirirken saygısız olmaya itinmez. Sonra okuyucuya saygı, başkalarına sataşmakla, çamur atmakla, saygısızlıkla mı olur.?

Sayın ün avcısı, Montaigne için, "gerçekten bir değer yaratmış" diyor. Montaigne'i anlamak şöyle dursun yanından bile geçememiş sayın ün avcısı, Peki hangi değeri yaratmış Montigne söylesin ya. Bu yaratılan değer Sabahattin Eyuboğlu'nun bile bile atladığı söylenen materialisme ile ilgili bölümlerdeyse, sayın ün avcısında da düşünce namusu varsa koysun ortaya, göstersin o değeri. Montaigne değer yartmamış, değerlere, özellikle insan değerlerine yeni bir yorum getirmiş. İnsanı bir değerler varlığı olarak incelemiş, onun morale yanı, kişiliği, davranışları, inanç düzeni, düşünce yöntemi, yaratıcı yeteneği üzerinde durmuş, o yanlarını açıklamaya çalışmış. İşte bu tutumundan dolayı Montaigne materialiste değil bir moraliste, bir humaniste olarak benimsenir.

Sayın ün avcısı, senin saygı duyduğunu söylediğin gerçek okuyucu senin yazılarını okumaz, sana böyle güler geçer işte. Senin okuyucuya karşı gerçekten saygın, sevgin varsa şuna buna sataşmayı, sokak ağzını, o sataştıkların, hangi gizli nedenle, kimler adına olduğunu bir türlü kestiremediğim saldırılarını bırak da ortaya bir şeyler koy, başkalarının yapamadığı daha güçlü, daha özlü, daha değerli, daha başarılı işleri yapki biz de gerçek birer okuyucu olarak sana saygı duyalım. Şimdilik kal sağlıcakla sayın ün avcısı gene görüşürüz.

BALONLAR

Yazarlık belli düşünce ölçülerine dayanan, belli bir görüşü, anlayışı olan aydının işidir. Okuyup yazmayı öğrenen, konuşan bütün kişilerin işi değildir. Bir kimse yüksek okulları bitirebilir, elinde büyük büyük öğrenim belgeleri, bilim kurumlarından verilmiş yazılı, mühürlü kağıtlar bulunabilir. Bunlar yazar olmaya, sanatçı olmaya yetmez. Bir başka güç, bir başka yetenek istiyor yazarlık. Belli bir açıdan bakmayı gerekli kılıyor olaylara, insanlara. Eğitim, öğrenim yazar yapmıyor insanı. Başkalarının övmesi, sevmesi de işe yaramıyor bu konuda pek. Bir bakarsınız biri çıkar, duygularının etkisinden, dostluk ilişkilerinden, yapmacıklardan sıyrılır, gerçekçi bir tutumla, olanı olduğu gibi ortaya koyma ereğiyle alır sizi ele, evirir çevirir, inceden inceden imbikten geçirir, ne olduğunuzu açıklar, anlatır. Siz de şaşarsınız, ben bumuyum, biz bumuyduk diye.

Yazar bir yığın olay karmaşasının içinden yaşayanı, özlü olanı, kalıcıyı, gerçeği, bütün insanlarla belli bir ortamda bağlantısı, ilişkisi olanı bulup aydınlığa çıkarmayı bilmesi gereken insandır. O, yazar olmadan önce güzel düşünmeyi başaran, beceren bir aydın olma gereğindedir. İnsan yazarken belli bir görüşü de savunur, savunma gereğinde kalır ister istemez.

Yazmak için, insanın önce yazdığı dili iyi bilmesi gerekir. Dilini sevmesi, onunla içli dışlı, senli benli olmanın tadına varır ilkin. Dilin dışında kalmak, dile uzaktan bakmak, dili yal-

nız bir yazma, anlatma aracı olarak kullanmaya kalkışmak canına okur yazarın, daha doğrusu yazar geçinmeye kalkanın. Bütün güçsüzlüğünü, yeteneksizliği koyar ortaya. Öte yandan gücünü, yeteneğini de gösterir. İnsanın nereden kalkıp nereye varabileceğini serer gözlerin önüne yazıya geçirilen dil.

İnsan sesinin güzelliği, gürlüğü nedeniyle iyi bir çığırtkan, tellal olabilir. O bile kolay değil, başkalarının ilgisini çekmek için sesin düzenli ölçülü çıkması, kulakları tırmalamaması gerekir onda bile, neyse. Yazar gücünü, yüreğini ortaya koyan, düşüncesini açıkça, yiğitçe söylemekten çekinmeyen insandır birbakıma. Başka türlü anlamanın, yorumlamanın yolu yok onu.

Nereden çıkardın bunları diyecekler bana kimi, Söyleyeyim. Epey önce sayın Erdal Öz'ün *"Yaralısın"* adlı kitabını okumuştum. Önce büyük boy fotoğrafları, sonra övgüleri, daha sonra da yazısı yayımlandı "Cumhuriyet"te. Anlayamadım *"Yaralısın"*ı. Önce dilini anlayamadım, sonra yazarın ne demek istediğini. Yazılarını coşku ile, seve seve, ağzım tatlana tatlana okuduğum sevgili Yaşar Kemal büyük övgüler döktürmüştü *"Yaralısın"* üstüne. Onun etsinde kalarak okudum onu ben de. Yaşar Kemal'in o babacan kollarında ürgüleye ürgüleye gazeteye getirdiği yazıda bir tat. Bir güçlülük var diye düşündüm, Yaşar Kemal'den bunları bekledim de ondan okudum adı geçen yazı dizisini.

Sayın Erdal Öz acılar çeken, küçümsenen, yerilen, kıyıya atılan, kendisine üstten bakılan bir insanı, daha doğrusu bir insanda birçok insanı işlemek istiyor da yapamıyor. Kendi konusu içinde boğuluyor birden. Önce Türkçe söylemiyor. Kişileri kendi dillerinden değil de orda bulunan ikinci kişinin ağzından konuşturuyor. Gerçekte kendi konuşmak istiyor. Böyle yapmanın daha etkili olacağını sanıyor. İşte burada başlıyor yazının çöküntüsü. İlkin çok sıkıcı, çok çekilmez oluyor yazı, insanı bıktırıyor, usandırıyor. Bir tutukluk, bir duraklama var dilinde bu genç yazarın. Düşündüm kendi kendime, bunu neden böyle yapıyor, diye. Yazıda içini ortaya koyamama bunalımı seziliyor açıkça. Bir bilinç bulanıklığı, açıklığa, ay-

dınlığa varamamışlık, kendinden kaçış, kuytulara sığınma eğilimi var anlattıklarında. Kendi kendini baskıya alıyor dil, olduğu gibi boşalamıyor, bütün gücüyle akamıyor. Bir su çevrentisine kapılmış gibi dönüp duruyor olduğu yerde.

Kişiler silik, gölgeli. Bunalımları, sıkıntıları, acıları bile ortada değil. İnsan okurken yakalayamıyor kişileri, kendi bütünlükleri içinde göremiyor. Acı çekiyor, üzülüyor, küçümseniyor, yeriliyor da bunları başkasına söyletiyor. Çeken konuşmuyor, olayı yaşayan konuşmuyor, başkaları konuşuyor.

Bu yazış biçimi, bu tutum insanda aydınlığa, açıklığa varamayışın belirtisidir. Yaşanan, anlatılmak istenen olaylar bilincin süzgecinden geçmiyor, ışıktan, aydınlıktan uzaklaşıyor. Kavramlar arasında bağlantı yok. Yazarın dili daha çok bir şizofrenin söyleyişini andırıyor. Kopukluk, dağınıklık, bağlantıdan, birlikten yoksunluk bunu gösteriyor. Bir bakıyorusunuz "*Yaralısın*" nedir, hangi edebiyat türüne girir diye, Roman, öykü, deneme, anı değil. Peki nedir? İşte bu oldu beni de düşündüren. Sayın Erdal Öz'ü 1974 temmuz Dil Kurultay'ında tanıyınca daha iyi anladım "*Yaralısın*"ı. Yazar'ın Kurultay'daki başarılı çalışmaları bir kapanlılık içinde, aydınlık, açık değil. Sözgelişi Sayın Ömer Asım Aksoy'a bir seçim listesi vermiş, bir liste de benim elime tutuşturmuş. İki listede geçen adlar birbirini tutmuyor çokluk. Birinde olan ötekinde yok (birtakım). Aydınlık değil sayın Öz. İçe dönük, dışa karşı kapalı. Birtakım kuşkuları var. Öne geçmek istiyor, ancak bunu kendi yapar gibi görünmeden, başkaları yapıyor, onu öne sürüyor gibi bir davranış içinde. Hani "ben istemiyorum, görüyorsunuz beni bu eyleme başkaları, beni sevenler istiyor, onları kıramıyorum" der gibi davranıyor.

Yazarın kendini tanıdıktan sonra "*Yaralısın*" düşüncemde aydınlığa kavuştu. Yazar kendini başkalarının diliyle konuşturuyor. "*Yaralısın*"da olaya karışan kişiler kendi başlarına iş görebilecek güçte değildir. Başkalarının yardımını, el tutmasını geriksiyorlar boyuna. Kendi kendilerine güvenleri yok. Kendi varlık sınırlarını, güçlerini bilmiyorlar. Daha doğrusu

kendilerini bilmiyorlar. Yazıda bir "hesap sorma" var. Ancak kim kimden, neyi, nasıl soracak bilmiyor. Yalnız bir "hesap sorma" deyimi duyulmuş. "*Yaralısın*"da bu "hesap sorma"nın yeri, nitcliği de belli değil. Acı çeken, üzülen, küçümsenen, yerilen kişi bir "hesap sorma" diye tutturmuş da soracağının ne olduğunu, ne olması gerektiğini bilemiyor. Burada derin bir bilinç bulanıklığı, düşünme dağınıklığı var. İnsan olayların içine girmiş, eyleme katılmış, bu yüzden başına işler açılmış. Peki bu olaylar nelerdir, bu eylemler nelerdir, neden bunlar yapılıyor? Bilen yok, söyleyen yok.

"*Yaralısın*"da yeralan kişiler birer "kahraman" olmak, bir yazıda adlarını duyurmak, üne kavuşmak, ilgi toplamak istiyorlar. Ancak bunların kahramanlıkları(:) kalabalkta kaçarken bilmeden başkalarını çarpıp düşürmeden öteye geçemiyor. Bu "kahramanlar" bir türlü düze, aydınlığa, açığa çıkmak istemiyor. Bu yüzden de ikinci kişinin ağzından konuşmaya çabalıyor, dilin tadını kaçırıyorlar.

"*Yaralısın*"da görülen dil karmaşıklığı, onun çatısını kuran özden geliyor. Yapıtın çatısı belli bir ereğe göre kurulmamış, geleşigüzel yığılmalar sonucu bir yazı tümseği olarak ortaya çıkmıştır. Dil burukluğu bilinç karanlığının, görüş çaprazlığının sonucudur. Yapıtın bütün (ona bütünlük denirse) belli bir ilkeye göre de değil, masanın başına geçilmiş kalem bitinceye değin yazılmış gibi. Kalem bitmese yada yazımakinesinin şeridi aşınmasa daha sürüp gidecek dersin. Kitabın sayfa numaraları olmasa nereden başladığı, nerede bittiği bile kestirilemez.

Bir yapıtın ortaya konmasında önemli olan belli bir görüşe dayanma, belli anlayışa göre davranmadır. Kişilik böyle çıkar ortaya, böyle gelişir. Raslantıların sağladığı başarılar da raslantılar gibi gelip geçicidir. "*Yaralısın*" bir raslantı yazısıdır, bir olayın, bir eylemin belli ölçülere, belirli bir düşünce ilkesine göre düzenlenmiş açıklanışı, anlatılışı değildir. Onun bu eksikliği, dağınıklığı dilindeki başıbozukluktan, yapmacıklıklardan doğuyor. Dil akıcı, aydınlık olmayınca yapıt da gelişemiyor, cılız kalıyor. Bakın bütün büyük yazarlara, önce

konuştukları dilin ustaları olduklarını görürsünüz. Dilini konuşmayan, çapraz yazan büyük yazar şöyle dursun, adı anılır yazar bile yoktur.

Yazı yazmak bir dil bilincini, dil gücünü ön-ilke olarak gerektiriyor. Sayın Erdal Öz'le oldukça kısa süren konuşmamda iyi konuşamadığını, kavramlar arasında sağlam bağlantılar kuramadığını anladım. Bir konu üzerinde uzun boylu duramıyor, boyuna konudan konuya atlıyor. Bu niteliği "*Yaralısın*"da bütün çıplaklığı ile çıkıyor ortaya. Demekki bir yapıtı yazarını tanıyarak okumak daha kolay anlaşılmasını sağlıyor.

Burada söyleyecek birkaç sözüm daha var. Çok sevdiğim, beğendiğim, saygı duyduğum Yaşar Kemal bu yazıyı benim gibi dostça okusa göklere çıkarmaz, benim de kendine, beğencine karşı olan güvencimi sarsmazdı. O güzel dilli Yaşar Kemal bu karmaşık dilli yazıyı nasıl beğenir? Sevgili Yaşar Kemal'e şunu da söyleyeyimki, onun o babacan kolları bu "Yaralı"yı daha uzun süre ayakta tutmaya yetmeyecek, yara çok ağır, hasta ölecek, doğanın yasaları böyle neylersin.

GÜLDÜRÜ

Başlangıçtan buyana yeni dile, yenileşmeye karşı derin bir iç bunalımı geçiren sayın Prof. Faruk K. Timurtaş, 27/4/1968 günlü, Son Havadis gazetesinde yeni dile veryansın etmiş gene. Türk Dilinin, tarih gerçeğini bilmeden, Anadolunun kültür kaynaklarını tanımadan işe başlama beşbin yıllık olduğunu söyledikleri Türk ulusunu beşyüzyıllık dille konuşturmayı başırı sayanlar için bu gibi çelişmeler önemli değildir. Nitekim sayın Prof. Timurtaş ta öyle yapıyor. Yeni dile çatarken, Türk Dil Kurumunu yererken. Dil Kurumunun bulduğu "çözüm", "durum", "aydın", "deyim", "sağduyu" gibi sözleri kullanmaktan kendini alamıyor. Şöyle diyor:

"Dil konusunda yıllardanberi gazetemizde veya başka yerlerde pek çok yazı neşrettim." Görülüyorki "konu" sözü sözü girivenmiş yazıya. Oysa, Dil Kurumunun ortaya koyduğu, "mevzu" sözünün köküne bakarak türettiği, uydurma denmek gerekirse, en uydurma adını alabilecek olan bir söz de "konu"dur. Sayın Prof. Tmurtaş, ya dil bilincine varamamış, ya da gerçekle uydurmanın ne olduğunu -kendi alanlarında bile- seçebilecek güçte, yetkide değildir. "Dil uzun bir zaman içerisinde ve çeşitli Tarih, Coğrafya, kültür şarları altında meydana gelmiş, içtimai, tabii, canlı bir varlıktır."

Bir kimsenin bilinçli, bilgili, düzenli düşünceden nedenli yoksun olduğunu göstermek için sayın Prof. Timurtaş'ın yukarıya aktardığım yazısından daha gerçek belge olamaz. Dil

için "tabii ve canlı bir varlıktır" derken ne anlaşılır bilinmiyor pek. "Tarih, coğrafya, kültür şartları altında meydana" gelen bir nesne bu çelişik kavramlar altında nasıl kendini sürdürebiliyor. Kültür koşulları altında "meydana" gelen bir varlık "canlı" olamaz. Kültür, bir insan yaratmasıdır. İnsan kafasının bir ürünüdür. Canlı, "tabii" değildir. Dil, sayın Prof. Timurtaş'ın sandığı gibi "kültür şartları altında meydana" gelmişse bir insan buluşudur, insandaki yaratıcı gücün bir ürünüdür. İnsan yarattığı bir nesneye, biçim kazandırdığı bir varlığa çağların akışı içinde, yaşama gereklilikleri altında istediği gibi karışabilir. Ona çağın akışına, koşullarına uygun olarak yeni yeni anlamlar, kavramlar kazandırabilir. Dil de böyle gelişir. Olduğu yerde durmaz. Geçmişten geleceğe olduğu gibi aktarılmaz, aktarılamaz. Zamanın, ortamın koşulları değiştikçe dilde de bir takım çalkanmalar, değişmeler olur.

"Dili sadeleştirme cereyanı normal yola girdiği ve hedefine vardığı halde, sonraları birtakım adamların gayretiyle mesele bambaşka bir yöne çevrilmiş, bilhassa 5-6 yıldanberi iş büsbütün çığırından çıkmıştır." İşte sayın Prof. Timurtaş'ın söylemek isteyipte açıkça söylemeye gücü yetmediği, kendinede bir bilim adamının gerekli yürekliliğini bulamadığı gizlilik buradadır. Sayın Timurtaş'ın "yoluna girdiği halde" dediği 1950-60 arasında Köprülü ile Halide Edib'in aracılığı ile 1924 anayasına dönen gerici davranışın adıdır. "5-6 yıldanberi"den de anlaşılması gereken 27 Mayıs devriminin getirdiği yeni Anayasa Türkçesidir. Sayın Timurtaş'ı ben yobazlık günlerinden beri tanırım. Ben de eskiden gerici idim, turancı idim. Ben de Batıyı, Tanzimattan buyana olan yenilikleri, Atatürk'ü sevmezdim. Böyle gösterdiler, böyle öğrettiler bize de ondan. O yıllar ben de sayın Prof. Timurtaş'ın düşündüğü gibi düşünürdüm. Ölçüsüzdüm, dağınıktım, bilmediğim, anlamadığım işlere karışır gülünç olurdum, çelişmelere düşerdim. Neylersin çocuktum, alnı beyaz akıtmalı alatların üzerinde dolu dizgin geldiğimi sanırdım uzaklardan, böyle çocuksu düşler içinde bulmuştum kendimi.

"Aşırı solcular (bunların maksadı dilde ve dolayısıyla kül-

türde buhran ve anarşi meydana getirerek Türk milletini manen çökertmektir. Niyetleri yıkmak ve dejenere etmektir.). Yukarki sözleri yazan bir kimsenin bu konularda nedenli bilgisiz, nedenli dağınık, nedenli yaya olduğunu, kendisi gibi kimse anlatamazdı doğrusu. Ne demektir "kültürde anarşi"? Kültür biçim kazanmış, varlık alanında gereken yerini almış, kimliğe ulaşmış, kesin çizgileri olan bir yaratmalar dizisidir. Bir yaratma "kültür" kişiliğini kazanmışsa onda "anarşi" olur mu? Şimdi, Türk şiirine temel koymuş olan Yunus Emre'nin şiirlerinde "anarşi" yaratılır mı? Sonra "buhran - anarşi" sözleri dil için nasıl kullanılır? Sözgelişi tarihte anarşi, fizikte anarşi, matematikte anarşi, kimyada anarşi ne demektir?

Sayın Prof. Timurtaş, çok yanılmıştır. "Türk milletini manen çökerten"ler solcular değildir. Yeryüzünde, Türk dilinin en eski derli toplu, düzenli, kesin anıtlarında bili olan Kudadgubilik dilini bırakıpta yerine Fuzuli'nin kullandığı dili alanlardır. Türk dilini, Arabın-Acemin dışında göremeyenlerdir. Bağımsız bir kaynağı olan Türk dilini Arap-Acem kaynaklarından türetilmiş gibi, onların boyunduruğu altında bırakan soysuzlardır. Beşbin yıllık türkü beşyüzyıllık dil dille konuşturup tarihinden, kaynağından, gerçeklerinden ayıralanlardır.

"Yoldaşları Rusyada öz Azerice, öz Türkmence gibi cereyanlarla nasıl öbür Türk lehçelerini bozmak istemişlerse, bunlar da ayni şeyi gütmektedirler."

Sayın Prof. Timurtaş'a soralım: Bir Özbek, bir Yakut, bir Çuvaş sizin Osmanlıcanızı anlar mı? Bir uygur yattığı toprağın altından başını kaldırıp Fuzuliyi, Bakıyi, Nedimi, Yahya Kemali, Mehmed Akifi okusa da, sizin topluma şöyle seslense: aşırı solcular Osmanlıca diye bir dil yaratıp, Rusyadaki yoldaşları gibi gerçek Türk dili olan Uygur dilini "dejenere" ettiler, türk ulusu içine, diline "anarşi, buhran" soktular. Azeri, Osmanlı gibi, gerçek Türk dilinden ayrı diller koydular ortaya, vay solcular, vay Rus yardakçıları, vay bozguncular... ne dersiniz, sayın Timurtaş? Türk dili, kaynağından uzaklaşmışsa, kimliğini, özünü yitirmişse bu altıyüz yıl önce başlamıştır.

"Bütün milletin malı olan konuşma diliyle buna dayanan ortak yazı diline hiç kimse (ferd de, kurum da, devlet de) müdahale edemez ve zorlamada bulunamaz." Sayın Timurtaşın nedenli çelişmeler içinde bulunduğu çok açıktır. Bir yandan, ferdin, devletin, kurumun "müdahale" edemeyeceği bir dil var diyor, öteyandan da boyuna Dil Kurumunun, başka yenici kişilerin bulduğu "durum", "yön", "çözüm", "deyim", "aydın", "yazar", "sözlük" gibilerini kullanmaktan kendini alamıyor. Demekki devletin, kurumun, ferdin yaptığı zorlama, müdahale yerindeymiş ki tutunmuş. Öyle de tutunmuş ki insan elinde olmadan kullanıveriyor o sözleri. Yenilikte düşünce de buydu ya. Durum açıktır, yenilik öyle bir güçtür ki ona karşı olanları bile eritir, birtakım çelişmeler içinde yer, tüketir, gülünç durumlara düşürür, direttirir. "Konuşma dilinden ayrı sun'i bir dil yaşasıydı, altıyüzyıl işlenmiş mükemmel bir hale gelmiş, üstün değerde eserlere sahib Osamanlıca yaşardı. "Şimdi, sayın Prof. Timurtaşa pek sevdiği tarihten bir örnek verelim; çünkü bu örnek onun kendi alanında nedenli yavan olduğunu gösterecek: sayın Timurtaş, Osmanlıcanın arınmasanı isteyenler, daha doğrusu Osmanlıcasız edemeyiz deyenler içinde sizin göklere çıkardığınız Mehmed Akif var mı yok mu, ya da Süleyman Nazif, Cenab Şahabettin var mı yok mu? Onlann saldırışları kimlere karşı idi? Aşırı Osmanlıcacılar da tıpkı sizin yaptığınızı yapmadı mı, dilde "sadeleşnie" isteyenlere?

Sonra "mükemmel" bir hale gelmiş, üstün değerde eserlere sahib" dediğiniz hangi Osmanlıcadır, hangi eserlerdir bunlar? Siz okuduğunuz zaman bunları bu üstün değerde eserleri kolay anlayabiliyonnusuz?

Durum değişmemiştir, yeni dil için bugün söylenenler, yarın ona çatanlann içinde bulunduğu ruh durumunu açıklamak için birer yazılı belge olarak kalacaktır. Osmanlıcayı savunanlar, onsuz edemeyiz diyenler bugün, sayın Timurtaş'ın bile beğenmediği kimseler olmuş, yarın sayın Timurtaş, onun gibi düşünenler de "üstün değerde eserlere sahip" olmalarına karşılık anılmaz olacaktır.

Bir edebiyat Prof. olan sayın Timurtaş'ın ağzından çıkan şu

sözlere de bakalım: "Yeni bir medeniyet dairesine girmemiz dolayısiyle eski medeniyetimizle ilgiyi kesmemizi ileri süren ve Arapça, Farsça asıllı kelimelerin tamamiyle atılmasını isteyenler (bunlar kültür ve medeniyet değişmelerinin ne olduğundan habersiz kimselerdir. Bu yanlış düşünceden hareket edilirse, bütün eski medeniyet eserimizin imhası, mesela Süleymaniye camiinin de yıkılması icab eder.). Yeryüzünün hiçbir bucağında böyle konuşan bir kimseye Prof.lük verilmez, böyleleri konuşacak kimse bile bulamaz.

Topluluklar birtakım değişmelere uğrar, eskileri müzeye kaldırır. Onları, geçmiş çağların başarılarını öğrenmek için saklar, onları yıkıp atmaz, yakmaz. Halife Ömer'in, İskenderiye kütüphanesini yaktığı gibi yapmaz, doğrusu. Arapların, Uygur Türklerini kılıçtan geçirmeyi aklına bile getirmez. Osmanlıların kendilerinden önce gelen Türklerin (tarihler doğru söylüyorsa) dilini, uygarlığını, kültürünü söküp atışı gibi yapmaz kimse, yapamaz. Solcular, Süleymaniye camiini yıkmak istemez, bunu aklına getirenlerin aklından kuşkuya düşer. Ancak, Süleymaniyenin hangi ölçüler içinde Ayasofyadan doğduğunu bilirler, bu gelişim çisgisi üzerine Süleymaniyenin bulunduğu ortama çağdaş anlayış, çağdaş yaratma ölçülerine yuğun gelen bir yeni yaratmayı konduruverir. Konduranı alkışlarlar. Bunların yanıbaşında da, böyle düşünmesini bilmeyen, bindiği dalı kesen, bir yazıda birkez çelişmeye düşen, dediği ile yapmak istediği asarında bağlantı bulunmayan, taşıdığı ilmi(?) unvan ile davranışları arasında karşıtlıkların en acıklısı bulunan kimselerin gerçek yüzünü ortaya koyarlar.

"Edebiyatta muhteva bakımından yenilik yapmaya güçleri yetmediği için, güya ifade ve uslupda yenilik yapıyor görünmek isteyenler"

Sayın Prof. Timurtaş gene çelişmeler içine yuvarlanmış. "Edebiyatta muhteva bakımından yenilik" yapamayanların, tarih boyunca eskiye bağlı kalan kimseler olduğunu kargalar bile bilir. Eskiye bağlı kalarak, eskiyi olduğu gibi sürdürmek isteyenler, yenilik yapmış bir tek kimse yoktur tarihte. Yenilik, bir bütünlük içinde eskiden kopmaya bağıdır, şöyleki: eskiyi

bilceceksin. oradaki yaşayan özü kavrayacaksın, niteliklerini, özlü yönünü anlayacaksın, sonra gelişim çizgisi üzerinde yürüyerek onu aşacaksın, böyledir eskiyi bırakmak. Artık ona bir daha dokunmayacaksın, ikide bir onu ileri sürmeyeceksin, onu bir bütün olarak sırtında taşımayacaksın. Çünkü gelecek kuşaklara bizden beklediklerini götürebilmemiz için sırtımızın gücü gün geçtikçe azalıyor eskiyi yüklenmemiz yüzünden. Sırtımızdakini saygıyla bir yana koymalıyız, onu yalnız görmeye gitmeliyiz artık, taşımaya değil.

Sayın Prof. Timurtaş, yukarda parçada çok açık bir çelişmeye düşmüş: eskiyi istemeyenler yenilik yapma gücünden yoksunmuş. Peki, sayın Prof. Timurtaş'a göre "üstün eserler" yaratan Osmanlılar eskiye bağlı kalmış mı? Arap-İran uygarlık ortamına girmeleri, eskiden kopmakla olmadı mı? Uygur, Ortaasya Türk uygarlıkları, dilleri, inançları, dinleri Osmanlılarda varmıydı? Osmanlılar, sayın Timurtaş'ın, bütün yaratıcı, yenilikler getirici, üstün gücüne karşın, eskiye bağlı kaldığı gibi, geçmişlerine bağlı kalmışmıdır? Osmanlıların ortaya koyduğu "üstün değerde eserler"?) geçmişlerinden kopuşun sonucu değil mi?

Anadoluda, Osmanlı damgasını taşıyan kültür varlıkları arasında, eski Türk geçmişine sıkı sıkıya bağlı kalmış, "üstün değer"de kaç ürün vardır?

Süleymaniye'yi yaratan kafanın içinde eski Türk uygarlıklarından ne bulabilirsiniz? Süleymaniye bile, eski türk (Osmanlıların yaptığı gibi) anlayış ortamından yüzdeyüz kopuşun bir ürünü değilmidir? Asya Türklerinde bir Süleymaniye, bir Sultan Ahmed, bir Yeni Cami, bir Sultan Ahmed Çeşmesi var mı?

Sayın Prof. Timurtaş'ın düştüğü bu sayısız çelişmeler, bir kültür düzenine varamayışın, bilinçli bir kültür ortamında bulunamayışın acı sonuçlarıdır. Bugün, düşünce, sanat, kültür alanında başarı kazanmış, yenilik yaratmış kimseler içinde, sayın prof. Timurtaş'ın dediği gibi eskiye bağlı kalmış tek kimse yoktur. Nazım Hikmet'ten Cemal Süreyya'ya değin gelen bütün başarılı ozanlar yenicidir. Orhan Kemal, Yaşar Kemal,

Fakir Baykurt, Oktay Akbal, Başaran, Mahmud Makal yenicidir, yeni dille yazar çizerler. Sözün kısası yüzümüzü güldüren, başarılı ürünler verenler içinde eskiye bağlı kalanı yoktur. En verimsiz, en kısır, en bağnaz kafalar da eskiye bağlı kalanlardır.

"Dil işinde de öbür meselelerde olduğu gibi, halka ve ilme inanmak, dayanmak, sağduyu ile hareket etmek gerekir." Ne acınacak bir durumdur ki "halka dayanma"nın gerekliliğini ileri süren bir Prof. Divan Edebiyatı gibi, "el âvam kel havâm-halk haşarat gibidir" diyen bir edebiyatın savunuculuğunu yapıyor. "Üstün değerde eserler" verdiğini söylüyor.

Tükc hak çeşme-i irfanı haram etmiştir

diyerek, ya Türke, ya Türk dediği köylüye söven bir edebiyatın..

Sayın Prof. Timurtaş'ın yazılarındaki tutarsızlıkları, çelişmeleri, köksüz, gerçekten, ölçüden, düzenden uzak, bilgiden yoksun düşünceleri saymakla bitiremeyiz. Kendisi daha kültür bilincine varamamıştır. Vardığı gün, eskiye bağlı kalmanın nasıl olacağını da, onu değerlendirmenin yollarını da, ondan önce gelenlerin bu konudaki yavan uğraşmalarının acıklı sonuçlarını da öğrenecektir. Bizden bu kadar...

Tarih, yenilerle eskilerin savaş alanıdır. Bu konuda çok çetin çatışmalar olagelmiş olagider. Ancak, verilen "şehidlerin" sayısı ne olursa olsun, başarı burcuna dikilen bayrakların boyuna yeni ellerde görüldüğü taşındığı bir gerçektir.

Dil devrimi de bir tarih gerçeğidir, yenidir, özlüdür, sağlam ilkelere dayanan bir kültür ortamında doğmuştur, yürüyecektir.

Evet, dil Devrimi tutunmuştur, benimsenmiştir. Öyle tutunmuştur ki, sayın Prof. Timurtaş gibi en aşırı sataşmacılarının bile yüreğine işlemiş, soluğunu değiştirmiştir. Onu istemeyenler, onun yersiz olduğunu ileri sürenler gene onun ürünü olan yeni sözlerini kullanmaktan kendini alamıyorlar. İşte, uygarlığın en güzel yanı da budur. Uygarlık, uygarlığın yüreğine kurşun sıkacak olanlara bile yarattığı en korkunç silahları güle güle, eli açıkça verir. Sayın Prof. Timurtaş, sizi yıllarıyılı tanırım, neler bildiğinizi, neler bilebilebileceğinizi, dü-

şünce gücünüzün, anlayış yeteneğinizin hangi çizgilere varacağını çok iyi bilirim. Gel etme, Timurtaş, karışma bu işlere, alınyazının kazandırdığı, sağladığı kolaylıkları öpüp başınıza koyun, aylıcığınızı alın yerinizde uslu uslu oturun, benden bu kadar...

ÖZENDİRME

Yurdumuzun en ağırbaşlı dergisi olan Yeni Ufuklarda üç sayı süren bir güldürü yayımlamış İlhan Berk, sözde Türk şiirini başlangıçtan bugüne değin incelemek istiyor. Yazının amacı başka, yazarın anlattığı başka. İlkin yazar Türk şiirinin yapısını incelemeyi düşünmüş, yazıya bu başlığı vermiş. Oysa yazı ile başlığın ilgisi yok. İlhan Berk şiirin yapısı derken biçimini anlıyor. Gazel, kaside, rübai, murabba gibi dışbiçimleri inceliyor. İkilik, mısra düzeni üzerinde duruyor. Bunlar şiirin yapısı ile ilgili bağlantılı yönler değildir. Şiirin yapısı başka biçimi başkadır. Gazel, rubai, kaside birer yapı değil biçimdir, şiirin kuruluş düzenidir. İlhan Berk Divan şiirini bilmiyor besbelli, onu ayrı bir düşünce ortamında ele almıyor. Bir kez bütün ortaçağ şiiri eş ölçüler içinde gelişmiş bir şiirdir. Avrupa şiiri de böyledir. Divan şiiri ile aşağı yukarı eş düşünce ortamındadır. Aradaki ayrılık Divan şiirinin bu gerçeköitesi konuyu uzunboylu sürdürmesindedir. Bunun da ayrı ayrı nedenleri vardır.

Ortaçağ kişi düşüncesinin gerçekdışı kaldığı, düşüncede yaşayan bir evrene yöneldiği çağdır. Doğu, batı gibi iki ayrı evrenin düşünce doğrultusu birdir, gerçekdışıdır. İşlenen konu bakımından bir Boethius (altıncı yüzyıl başı) ile Nesimi arasında bir ayrılık yoktur. İkisi de gözlerini görünmeyen bir ülkeye çevrimiştir. Durum Dante ile Şeyh Galib arasında da böyledir. Oysa yaşadıkları çağları ayıran yüzyıllar var.

Türk şiiri türlü türlü ortam değiştiren. Türklerin islamlığı benimsemesi ile apayrı bir evrene yönelen. özünden kopmuş. yapısı bozulmuş, dağınık bir şiirdir. İslam dini Türk şiirini kaynağından, gerçeklerinden, arı duru özünden ayırmış, kuruntular içinde dönüp dolaşma gereğinde bıkarmıştır. Batı şiirinde böyle bir ayrılaşma, yöreden kopma yoktur. Batı şiiri tek doğrultuda, tek kaynaktan baslenmiş bir şiirdir. Türk şiiri öyle değildir. İslamlıkla Arabın, Farsın etkisi altında kalmış, özünden ayrılmıştır. Oysa Batı şiiri bir bütünlük içinde İlkçağın kaynaklarından beslenmiş. dinlerin etkisinin altında kaldığı çağlarda bile bir kaynak değişikliği ile karşı karşıya gelmemiştir.

İslam dini Türk şiirini kökünden sökmüş, boşlukta bırakmıştır. Şiirin yaşaması. gelişmesi için derin bir kaynağa dayanması gerekirdi. Bu kaynak ancak toplum, ulus olabilir. Oysa Divan şiirin bu niteliği yitirmiştir. Düşüncede yaşayan kavramların örgüsü içinde kalmıştır. İşte Türk şiirinin (Divan şiirine Türk şiiri demek doğruysa) yapısını kuran ilkeler bu gerçekdışı görüşle beslenmiş, ortaya çıkmıştır. Türk şiiri düşünceyi kendi ulusu dışında gelişen yabancı bir kaynaktan, Batı şiiri ise gene kendi uygarlığını, dili besleyen. değişmeyen bir kaynaktan almaktadır.

Evren şiirinde kaynak değiştirmeden tek doğrultuda gelişen Çin. Japon bir bakıma da Hind şiiridir. Bunların dışında Doğuda islam dininin yıkmadığı gerçek kaynağından. özünden ayırmadığı bir şiir yoktur. İlhan Berk Türk şiirini incelerken bu konuları gözönünde bulundurmadı. konuya daha dıştan, biçimden girerek özden ayrıldı. "Tanzimattan bu yana, şiirimizin özgün bir yapı koyamayışının. kendi uygarlığının. kendi koşullarının soncu olan Batı şiirinin yapısına özenmeniz sonucu olduğu artık anlaşıldı." Anlayamadık burada İlhan Berk ne demek istiyor? Bağımsız bir şiirin. yepyeni yapısı bulunan bir şiirin doğması için bağımsız bir düşüncenin olması, böyle bir ortamın kurulması gereklidir. İslamlıktan sonra Türk ülkesinde bağımsız düşünce. bağımsız dil kalmadıki özgün yapılı bir Türk şiiri de olsun. Şiirin bağımsızlığı, yapısının belli bir

köke, kaynağa dayanması yazıldığı dilin anlatım yeteneklerine, o dille beslenen düşüncenin, o dilde doğan görüşlerin niteliğine bağlıdır. Şiir dilin dışında bir yaratma değildir, ondan ayrı düşünülemez. Yazarımız bu konuyu gözden uzak tutuyor. Oysa Türk şiirinin açıklanması Türk dilinin tarih akışı içindeki durumunun incelenmesine bağlıdır. Tanzimattan sonra Türk şiirinin biçimi değil yapısı bile değişme yolundadır, yalnız Tanzimat bir başlangıçtır, kesin kurallara, kesin görüş ölçülerine varmış bir bilgi ortamı değildir.

Türk şiirinin bir bağımsızlık kazanmayaşı dile, ozanların bilgi durumuna, evren anlayışına, varlık karşısında takındıkları tutuma bağlıdır. Yeni düşüncesi, görüşü olmayan bir ozanın yeni şiiri olamaz, bu bir bilgi kuralıdır.

İlhan Berk "XIII. yüzyıldan Tanzimat'a değin Türk şirinin yapısına baktığımız zaman, bunun hemen hemen ortak bir yapı sürdürdüğünü görürüz." İşte yazarın Türk şiirinin yapısından ne anladığı, nedenli dıştan, yüzden bir görüşle işe başladığı anlaşılıyor. İlkin Şeyyad Hamzadan, Dede Korkuttan Aşık Veysel'e değin Türk şiirinde ayrı bir doğrultuda yürüme özelliği vardır. Dil bir bakıma bağımsızdır, işlenen konular yaşanan gerçeğe daha yakındır, ozan yaşadığı gerçekle düşünce bakımından eş ortamdadır. Dil an durudur, şiirin özünde bir kendine vergilik, bir kendini ortaya koyuş vardır. Konuların bir olması yapının tek doğrultuda sürekliliği değildir. Karacaoğlanın sevgisi ile Baki'ninki bir değildir.

Yazarımız şiirle düşünceyi, yapı ile biçimi, konu ile ilkeyi birbirine karıştırmış, bu yüzden incelemesi yeterli, verimli olamamıştır. Verilen şiir örnekleri ile anlatılmak istenen arasında bağlantı yoktur. Şiirin yapısını anlatmak isterken biçimi yansıtan örnekler veriyor. Oysa şiirin yapısını düşüncenin ortamında, şiirin iç bakımından kuruluşunda aramak gerekiyordu. Bu da oldukça çetin bir iştir. Divan şiirinin yapısını kuran ilkeleri ortaya koyabilmek için onu besleyen düşünce kaynaklarını bilmek gerekiyor. Durum Tanzimat şiiri için de böyledir.

"Rubai'nin eski şiirimizdeki anlamı, kalıbın serbestliği bir

yana yeni bir anlam kazanarak yürüyor." Böylesine karışık, anlamsız bir belirtimle işe başlamak doğrusu Divan şiirini anlamamak için en elverişli belgedir. Rubai Türk şiirinde en dar ölçüde bile bir yenilik getirmemiştir. Sonra rubai bir biçimdir, yapısı onun içerdiği düşüncedir. Hayyamdan bu yana Türk ozanları boyuna İrana özenmiştir. Rubaide bir yenilik, bir değişiklik olmamıştır. Divan şiiri kavramları dışında bir yeniliği yoktur, düşünce yapısında bir değişiklik yoktur, işlenen konularda bir ayrılık yoktur. Divan şiirinin en çok kullanılan kavramlarından sakı, kadih, sagar, gül, mül, can, canan, bade, mey, mahbub, mah, mihr, şems, subh, esb, reftar, serv, hande, cam, bezm, meclis, sülf, kakül, ruh, ruhsar, sünbül, karanfül, alude, gülgun, verd, ter, taze, kibriye, hak, alem, hat, şah, ahmer, dür, gevher, bülbül, devr, felek, rind, aşık, aşk, uşşak, merd, cevahir, nüş, meyhane, harabat, pir, pir-imuğan, ateş, behişt, cennet, bağ, bustan, ravza, hadika, gülşen, gülzar gibi sayısız sözlerin hangisi Türkçedir? İran ozanları da şiirlerini bunlarla yazmış, bizim Divan ozanları da.

Türk şiirini Türk dilinin, Türk düşüncenin dışında incelemek konuya dıştan, yüzden bakmaktır. İşte İlhan Berk'in yaptığı da bu olmuştur. Bunu özellikle Tevfik Fikret üstüne olan yargılarından anlıyoruz. Yazar Tevfik Fikret'i incelerken yapı ile biçimi büsbütün karıştırmış.

-

GÜLZÂRE NAZAR KIL,

Bütün yaşama süresince şunun bunun sırtından geçinen, bir bardak çaya, bir fincan kahveye değin eğilen, gene bütün yaşama süresince ders kitaplarından başka kitap görmeyen, bütün varlığı elindeki "diploma" adı verilen "mühürlü" kağıt parçasına bağlı bir kişi özentisi yüzümü bile görmeden benim için atıp tutuyor, yasaların verdiği hakları bile elimden almaya yelteniyormuş. Başının içinde gerilen "cehalet bolluğunda" gök kubbenin bile bir mercimek büyüklüğünde kaldığı bu "özenti"ye ben yalnız gülerim. Kendisine uymak, kendi derekesine inmek istemediğim için bu "meçhul cahil"in, bu dalkavukluk örneğini şimdilik küçük bir "ceza" olarak adını yazmıyorum. "İnsan"ı anlamanın "insan", olmamaya bağlı olduğunu bilmeyen bu "özenti"yi gene kendi ölçüsüz "ölçüler" içinde külağından tutup ortaya çıkaracağım gün yakındır. Aşırma külahinin altında, katran rengi derisinin içinde gizlenerek kırmızılı çatal dilini dışarıya çıkaran bu kuyruğunu kendi ağzının çevresinde döndürüp "intihar" yolundadır. Yaz sıcaklarında hem gömleğini, hemde yerini değiştirip gün ışığına çıktığı için sıcaktan, dışetkilerin baskısından çok bunalmışa benziyor.

Ey protozoon: şunu iyi bilki seni gene kendi ağuların içinde boğar, yerle gök arasında hiçbir yaratığın başına gelmemiş işlere uğratırım. Senin bir "özenti" olarak bütün yetkilerin elinde bulunan, sana efendilerince verilen iplere bağlanmaktır. Senin

adam olman için kültür fırınında pişmiş dağlarca yığılı ekmek yemen gerekiyor. Yoksa iç yüzünü bütün çıplaklığı ile günün aydınlığına bir eski palan gibi sereceğim günü bekliyorum, bu fırsat benim elime geçecek, şimdilik geçmiş bile. Öyle ötede beride yobazca, softaca yaygaralarla, atıp tutmalarla beni korkutamazsın iyisimi aklın ermediği işlere burnunu sokmaktan vazgeç, tabiatın sana bağışladığı oyukta kendi alın yazını yaşamaya bak. Anladınmı katran derili yobaz?

DAĞDAN İNDİM ŞEHİRE

Bugün içinde yaşadığımız bilim dünyasının kişi bilgisinin başlıca özelliklerinden biri de bütün olayları gerçek bir bilginin ışığı altında incelemektir. Bilginin belli bir yurdu, gerçeğin belirli bir ülkesi olmadığını yalvaç (peygamber)ler bile söylermiş.

Bir ulusun, bir ülkenin yaşaması bilinip tanınmasına bağlıdır. Bilinmeyen bu varlık unutulup gider.

Ancak dilde, halkın bilincinde, yüreğinde yaşayan ölmez, geçmişten geleceğe doğru uzayıp gider. Geçmişle gelecek arasında bağın değerini Avrupa Renaissance ile anladı. Bu anlayışla antikite denen Grek-Latin bilgi çevresine karşı ilgi duyuldu. İlk çağın bu bilgi çevresini kaynağından öğrenmek, tanıyıp anlamak, Avrupa uluslarına kendi tarihlerinin gerçeğini, değerini ölçmek yollarını açtı. Avrupa işte bu Renaissancetan sonra ulusçu olmanın, ulusal varlığı tanımanın değerini anladı.

Bu yeni anlaşılan değer, bütün bilgi seven, Avrupa uluslarını, aydınlarını kendi öz varlıklarını tanıma yoluna döktü. Artık Avrupalı aydın insanın olmanın başlıca ilkesinin kendini bilme olduğunu anladı. Uluslar kendi öz varlıklarını öğrenme konusunda birbirleriyle yarışırcasına çalıştılar. Bu uzun, yorucu çalışma bilgi alanında ilerleyen aydın Avrupalıya Folkloru kazandırdı. Halk bilgisi araştırmaları sonunda uluslar öyle güzel, öyle göz kamaştırıcı varlıklarla karşılaşmışlar ki kısa bir zamanda acunun bütün bucaklarında halkbilgisi araştırmaları düzenli bir biçimde yapılmaya başladı.

Halk bilgisi ulusların öz varlıklarının bilgisidir, kendi ulusal yaratmalarıdır.

Bir ulusu tanımak, evren anlayışını kavramak onun öz yaratmalarının toplandığı halk bilgisi varlıklarını öğrenmekle olabilir. Bugün Avrupanın bütün kıyı ve bucağında gelişen, ilerleyen halkbilgisi çalışmaları, düzenli bir yolda yürürken biz de de, kendimizden olmayan varlıklara karşı sürekli bir ilgi uyanıyor. Bunu en çok eli diplomalı delikanlıların yönetmeye çalıştığı derneklerde görüyoruz.

Sözgelişi bir ilin bilmem kaçınca kurtuluş yılında şölenler, dernekler yapılır da o ulusun halkbilgisi varlıkları ile ilgili oyunlar oynayıp türküler, şiirler okunmaz.

Halay, Horon, Zeybek, dururken Rumba, Samba, Mambo gibi kızıl derili maskaralıkları yapılır, hir hir makamında şarkılar mırıldanılır.

Dün Trabzonun kurtuluş günüydü, Radyoları dinledik. Trabzon gibi dört bin yıllık bir tarihi olan ilin halkbilgisi olmaz mı? Onlar ne biçim türküler, ne iğrenç türküler.

Trabzon türküleri demek insanın kendi kendine uydurduğu saçmalıklar değildir. Bir ulusun, bir ilin milli varlıkları ile böyle eğlenilmez.

Trabzonun yetiştirdiği aydın gençler uyuyor mu?

Dernekler niçin kurulmuş bilmiyoruz. Trabzonda, İstanbul da, Ankara da Trabzonlu gençlerin güzel amaçlarla kurdukları dernekler öyle anlıyoruz ki kızıl derili rakslarının yayılması da, milli oyunlarımızın düzenlenmesinden daha titiz davranıyor.

Bir kemençe çalan delikanlı yaylada, dağda, köyünde söylediği türküyü şehre inince beğenmiyor. Meyhane havalarını sarhoş keyiflerini benimsiyor. Kendi benliğini unutup yabancı bir varlık içinde eriyip gitmeği bir beceriklik sayıyor.

Bizim bildiğimiz Trabzon dünyanın halkbilgisi varlığı en bol illerinden biridir. Kemençeyi ele alıpta saçmalıklar dökmeye yer kalmamalı

Ulusal varlıklarımız böyle bir takım çığırtkanların kazanç aracı olmamalı.

Trabzon adı ile ilgili dernekler arasında kültüre, bilime dayanan düzenli bir çalışma yolu tutanı görmedik.

Bunu da ellerden mi bekleyelim? Günün birinde yabancı bir bilgin gelip sizin dünyaya parmak ısırtacak bir halk bilgisi varlığınız vardır derse mi işin önemine inanacağız?

Kendimizi tanımak, tanıtmak için yabancılara olan ihtiyacımız tükeneceğe benzemiyor bu gidişle.

Köylümüz şehre gelir değişir, kentlimiz İstanbula gider şaşırır, Trabzon bunu istemese gerek. İsadan önce ki yüzyıllar da bile Trabzon kültür bakımından bu günkü gibi geri kalmamıştı.

Dernekler, birlikler kendilerinden bekleneni yapmıyor, yapmak istemiyor, Çalışmıyor, işin gösterişine aldanıyor. Sözün kısası:

Dağdan indim şehire(!)

HAZRET-İ İSA'YA MEKTUP

-Bütün yer yüzü insanları kardeştir.
İncil

Ey kutlu Meryem'in yüce çocuğu İsa: Benim gibi bir kişinin senin gibi ulular ulusuna böyle açık bir dille söz söylemesi belki dininde yoktur, bu bir saygısızlıksa beni bağışla. İçinden geleni olduğu gibi ortaya dökmekten kendimi alamıyorum. Bu senin de bir Tanrı buyruklarını yayıcı olduğuna inandığımdandır.

Senin dininde insan öldürmenin yerini bulamadım. İncil'ini birkaç kez inceden inceye okudum, insan olmanın en güzel örenklerini veriyor, kulla Tanrı arasındaki uçurumları bir çırpıda ortadan kaldırıyorsun. İncil'inin bir yerinde: "Ey Nasaralılar: bir köyden bir köye geçerken ayaklarınızın altını bıçakla kazıyın" diyorsun. Başka bir yerindede: "birisi yanağına bir tokat vurursa öteki yanağını da çevir", diyorsun. Bu sözün İncil'in yaprakları arasında unutuldu. Sana dokunmayanı, eline geçene gücünün yettiğini yap, kır geçir diyorlar. Ben bunları okuduktan sonra seni çok sevdim. Kavminde konuşmaya değer bir insan bulamadığım için yüksek tevazuuna güvenerek içimi sana açmayı uygun buldum, beni hoş gör.

Ey Meryemin yüce çocuğu: Doğduğun yerin biraz ötesinde senin adını anarak, bağırıp çığırarak, ağzı süt, burnu meme kokan çocuklara, Tanrı var, hakkınız var, yalvaçlarınız (Peygamber) var diyenlere kurşun atılıyor. Evleri yakılıyor, ağır, öldürücü motorlarla eziliyor. Dirisinin gölgesinden korkanlar ölüsünün ardından yaylım ateş ediyor. Hemde senin adını anacak,

birbirlerine "Dominus Voks Cum sit- Hazreti İsa sizinle birlikte olsun" diyerek.

Kur'anın Bakara süresinde göğe ağdığın yazıldığına göre dünyada göremediğin bir yer olmasa gerek. Gökte bulunmasan da medam ki "Ruh-ul Kuddüs"sun yerde olup bitenleri gene görüyorsun, bu yüceliğinin, ululuğunun bir yetirisidir, Tanrı katındasın.

Öyleyse, su senin alçak kavmin hangi yanağına bizden, şu Kıbrıs'ta ki suçsuzlardan bir tokat yedi?

Hangi köyden hengi köye geçerken ayağının altını kazımadı, hak yedi? Kıbrıs'a senin kavminin köyü kim demiş? Bilirmisin ey Meryem'in oğlu, Neron'un senin ardından koşanlara ettiklerini, bilirmisin gene Tarı-bin-Ziyad'ın İspanya da sana meydan okuduğunu, bilirmisin Kılıç Arslanın, Salahaddin-i Eyyubinin senin adın yazılı bayrakları taşıyan serserilere yaptıklarını, bilirmisin Fatih Sultan Mehmed'in Ayasofyada kimi kolundan tutup kapı dışarı ettini, bilirmisin, İzmirde, Çanakkale de çapulcularının hak diye hakkı çiğnerken uğradığı bozğunu, bilirmisin Malazgirtte Alparslana karşı yürüyen başıboş müminlerinin yuvarlandığı uçurumu? Bilmiyorsan sana gelen, seni sayıklayan Eoka'cı Makarios çömezlerine soruver, ey yüceler yücesi Meryem oğlu İsa.

İşte bunlar, yanağına tokat vurulmadığı halde yanağa tokat vurmaya koşanların sonucudur. Senin dediklerini yapmak istemeyenlerin başına gelenlerdi. Kusura bakma ey Meryemin oğlu: Senin kavmin seni dinlemiyor, sözlerine kulak asmıyor, yediği ekmeğe, efendisine, birkaç göbek önceki babasının torunlarına yumruk sallıyor, yumruk değil silah, bomba atıyor, bunları senin buyruğun üzerine yaptığını söylüyor. Bizim geleneğimize göre babaya el kaldırılmaz, kaldıranın o kalkan eli kesilir.

Gene kusura bakma ey Meryemin oğlu: Bizim dinimizde "göze göz dişe diş, diye bir kıssa vardır. İstermesin sana kalkan elleri keselim, sana çevrilen gözleri oyalım.

Kusura bakma ey Meryemin oğlu, bir gün gelir kavmin için: "Elohi elohi lama sabak tani: Allahım Allahım beni niçin terkettin" dersin.

"FELSEFEYE GİRİŞ"İN FELSEFEDEN KAÇIŞI

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın isteği üzerine, lise ders kitabı olarak yazdıralan *"Felsefeye Giriş"* adlı yapıtı, kendimi lise öğrencisi yerine koyarak okuduğumda, belirsizliğin, bilgi bulanıklığının, bilinç dağınıklığının en somut örneğiyle karşılaştım dersem, gereksiz bir yargı sayılmamalı. Sağlıklı, düzenli bir öğretimin amacı, öğrenciye dağınıklık, tutarsızlık, anlayış bunalımı aşılamak değil, gerçek bilginin ışığında sorunları görmeyi, irdelemeyi öğretmektir. Bilginin hangi türü olursa olsun, yaşamla bağlantı kurma olanağından, kişiyi aydınlatma gücünden yoksun kaldığı sürece gereksizdir, yüktür, dahası gelişmeyi, ilerlemeyi engelleyicidir. Bu sözlerim bir önyargı, önceden tasarlanmış kötüleyici bir eleştiri değil, *"Felsefeye Giriş"*ten edindiğim kanıdır. Bu kanımı, örnekler göstererek açıklamaya çalışacağım.

Prof. Dr. Mübahat Türker Küyel, Doç. Dr. Esin Kâhya, Alev Öner, Prof. Dr. Sevim Tekeli, Doç. Dr. Kenan Gürsoy, Nurten Baykut'tan oluşan altı kişilik bir topluluğun yazdığı *"Felsefeye Giriş"*te okuyucunun gözüne çarpan en açık olumsuzlukları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1- Dil tutarsızlığı, kavram yanlışlığı.

2- Konu dağınıklığı, açıklama tutarsızlığı.

3- Bilimsel bakımdan bağışlanmaz yanlışlıklar (tarih, matematik, gökbilim, felsefe tarihi, deney bilimleri, sanat tarihi, edebiyat tarihi bg.)

4- Felsefe akımlarının anlatılışında, açıklanışında yetersizlikten kaynaklanan olumsuz bilgiler.

5- Felsefe kavramının yanıltıcı yorumu, dinsel inançların, özellikle tasavvufun birbirine karıştırılması.

6- Felsefe çığırlarının ortaya çıkışında, felsefe tarihi bakımından, yanlış açıklamalar, düzenlemeler.

7- Felsefeyle ilgili olmayan, dahası felsefe anlayışına yabancı kalan topluluklarda özlü bir felsefe görüşünün bulunduğunu ileri sürerek kanıtlama eğilimi; bu eğilimden doğan gerçekdışı bilgi vermeler.

8- Bir "Ders Kitabı"ndan beklenenin uzağında kalmak.

Daha da çoğaltabileceğimiz bu tutarsızlıkları, konuyu çok uzatmamak için, burada kesiyoruz. Şimdi savlarımızı kanıtlamaya geçelim.

1- Adı geçen yapıtı altı kişi yazdığından, dil konusunda birlik sağlanmamış, bölümü yazan, biraz da kendini sıkarak beğenecine göre, bir dili benimsemiş, böylece altı türlü dil anlayışı ortaya çıkmış. Bunu, yapıttan, gelişigüzel seçtiğimiz şu dil varlıkları göstermeye yeter: Evrensel, yöntem, bilim, bilimsel, ilke, özellik, değerlendirme, evren, genel, kurum, öz, töz, etki, kavram bg. bu sözcükler bilim dilinde yenidir. *"Felsefeye Giriş"*'i yazarların benimsedikleri "Osmanlıca"da yoktur, genellikle Türk Dil Kurumu çalışmaları sonucu kazanılmış dil ürünleridir. Yapıtta bunlar gibi daha pek çok örnek vardır. Bu yeni sözcüklerin yanında, değişik bölümlerde, medeniyet, tekamül, tercüme, hakikat, müessese, ikna, *isbat* (İspat diye yazılmış, yanlıştır, Arapça da *p* sesi yoktur), ilmî sebeb, terakki, ihtiva, muhteva, tecrübe, beşerî, tabiî, müdafaa, hayır (iyilik), madde, kısım, kunun, hafıza, şuur, teşekkür bg. Bu sözcüklerin de belli bir anlayış düzeyinde olmadığı, gelişigüzel kullanıldığı, kiminin Arapçada bulunmayıp Osmanlı aydınlarınca türetildiği için, yanlış anlamda alındığı ilk okuyuşta göze çarpar.

Bu sözcüklerin yanında, yararlanılan kaynakların özgün değil de, ikinci, üçüncü elden olması sonucu bilgin, bilge, düşünür adlarının yanlış yazıldığı görülmektedir. Çoğunun Fran-

sız yazarlarından aktarıldığı, kaynak yapıtla yüzyüze gelinmediği kolayca anlaşılıyor. Sözgelişi: *Eukleides*=Öklid, *Aristoteles*= Aristo, *Sokrates*=Sokrat, *Epikuros*=Epikür, *İbn Sinâ*=İbn-i Sinâ, *İbn Ruşd*=İbn-i Rüşd, *Arkkimedes*=Arşimed ya da Fransız söyleyişiyle *Archimedes* (Arşimed okunur) *Demokritos*=Demokrit, *Galenos*=Galen, *Herakleitos*=Heraklit biçiminde, genellikle Fransız söyleyişiyle yazılmış, birkaç yerde de özgün biçimi gösterilmiştir. Bu örnekleri de *"Felsefeye Giriş"*in bütününde, dağınıklık olarak, görmekteyiz.

Dil-kavram tutarsızlığının başka bir örneği de ilke, unsar, arkhe, physeos(füzeos), logos, nous(nus) gibi sözcüklerde açığa vurmaktadır. Yazarlar bir yerde *ilke*, bir yerde *unsur*, başka bir yerde *arke* diyorlar. Bu sözcüklere verdikleri kavram anlamı da yanlıştır. Çünkü *ilke* kavramı Yunanca *arkhe*'nin karşılığıdır, arkhe ise *ilk kurucu* öz demektir, buna Osmanlıcada, genc Arapçadan aktarılarak, *umde* denirdi. Yazarlar *arkhe*, yi *arke* biçiminde yanlış yazdıkları gibi *unsu* kavramıyla karşılamışlar ki bu doğru değildir, çünkü *unsur*, daha çok *öğe* (kurucu nesne) anlamındadır. İlke/arkhe tek olan kurucu özdür, oysa *unsur* tek değil çoktur, bundan dolayı kurucu öğedir, ilke değil, Empedokles, varlığı (physeos) kuran özlerin bir değil dört olduğunu ileri sürence *arkhe* anlam değişikliğine uğrayarak *öğe* karşılığı olmuştur. Felsefe sorunlarını açıklarken bu kavram ayrımlarını gözönünde bulundurmak gerekir, yoksa yanılgıya düşülür. Osmanlılarda, islam düşüncesinde geçen *anasır-ı erbaa* (dört kurucu öğe) kavramı daha çok tasavvuf alanında geçerlidir, tasavvuf kavramlarını felsefe sorularını açıklarken, özellikle de "des kitabı"nda, ince eleyip sık dokumak gerekir. *"Felsefeye Giriş"*i yazan altı kişilik öbeğin önem vermediği bu tür sözcük-kavram yanlışlıkları, yapıtın bütününde iki yüz dolayındadır, hepsini burada ayrıntılarıyla anlatmanın gereği de yoktur.

2- *"Felsefeye Giriş"* düzenli, kendi içinde bütünlük oluşturan bir çalışmanın ürünü değildir. Değişik alanlarda çalıştıkları anlaşılan yazarları yararlandıkları kaynaklar da, böyle bir "ders kitabı" için yeterli olmadığı gibi Sayın Prof. Dr. Aydın Sayılı,

Sayın Prof. Dr. Macit Gökberk. Sayın Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun yapıtları dışında, güvenilir nitelikte de değildir. Seçilen okuma bölümlerde, genellikle, Dr. Adnan Adıvar'ın *"Osanlı Türklerinde İlim ve Din"* ile *"Tarih Boyunca İlim ve Din"* adlı yapıtlarından yararlanılmış, Batı bilgeleriyle ilgili çeviriler de hep Fransızcadan yapılmış. Yapıtlarından çok yararlandığım Dr. Adnan Adıvar'ın felsefeyle ilgisi çok az olduğu gibi dolaylı idi de. İki yapıtının başlıca kaynağı da, daha önce bu alanda, Fransız araştırmacılarının çalışmalarıdır, özellikle *"Tarih Boyunca İlim ve Din"* büyük ölçüde çeviridir, özgün kaynaklara dayalı değildir. Sayın Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın *"Mısır ve Mezopotamyada Matematik, Astronomi ve Tıp"* adlı önemli yapıtı da belli konulara yöneldiğinden, bir felsefe çalışması için temel kaynak niteliğinde değil, yardımcı durumdadır. Oysa, *"Felsefeye Giriş"* yazarları o yapıtı temel kaynak diye almış, böylece konunun dağılmasına yol açmışlardır.

Seçilen konular fizik, matematik, tıp, kimya, astronomi, tarih, biyoloji, botanik, mekanik gibi değişik bilim dallarını kapsayan uğraşlardır. Bunların felsefeye etkisi, felsefeden etkilenişi bilimsel bir olaydır, gerçektir, ancak, felsefe bilgisi vermeyi amaçlayan bir yapıtta öncül kaynak olmaması gerekir. Felsefe çığırlarının doğuşunda, gelişmesinde, sorunların açıklanışında, birbiriyle olan içsel bağlantısında bilimsel verilerden, buluşlardan, ilerlemelerden yararlanmak, kimi yerde onlara dayanmak kaçınılmazdır. Ancak bu kaçınılmazlık, felsefeye özgü bilgileri verirken, felsefenin ne olduğunu anlatmaya, açıklamaya çalışırken, başlıca ilke niteliğinde görülmemeli. İşte, altı kişinin yazdığı *"Felsefeye Giriş"*'in bütünlükten yoksunluğu, dağınıklığı, bölümler arasında içten bağlantının bulunmayışı bundan dolayıdır. Sözgelişi, Galileo'ya gelinceye değin felsefede açıklama, anlatım, kavramlara dayalı çözümleme önemliydi, yaygındı. Oysa Galileo'dan sonra deney bilimlerinin verilerine dayalı bir karşılaştırmalı çözümleme yöntemi gelişti. Felsefe gözlerini yalnız düşüncede oluşan sorunlara değil, içinde yaşanan evrenin genel yasalarıyla bağlantılı olaylara, insanla bu somut

evren arasındaki ilişkilere çevrildi, daha sağlıklı bir temele oturma gereğini duydu. Matematikle fiziğin felsefeye bağlılığı gibi felsefeden ayrılışı da, bilime dayanan, bir düşünce olayı, bir felsefe sorunudur. Fizik, geliştikçe felsefeye yeni bir sorun alanı açılmıştır. Artık, Aristoteles'in anladığı "fizik"le sorunları anlayışı felsefeye öncülük etmekten uzaklaştı, doğa elle tutulur bir varlık olarak felsefe şöleninde yerini aldı, "düşünülen doğa" değil, "yaşanılan doğa" oluverdi.

"Felsefeye Giriş" yazarlarının "Ortaçağda İslam'dan Önce Türk Dünyasında Bilim ve Felsefe", "İslam ve Türk-İslam Dünyasında Bilim ve Felsefe", "İslam dünyasında Bilim ve Felsefe", "Anadolu Dışında Türklerde Bilim ve Felsefe" gibi başlıklar altında ortaya koydukları açıklamaların felsefeyle ilgisi yoktur. O dönemlerde, o topluluklarda egemen olan us ilkelerine dayalı düşünce değil, yalnız inançlardan kaynaklanan, usun gücünü yadsıyan birikimlerdir. Usun egemen olmadığı, ışıklandırmadığı bir ortamda felsefenin varlığı sözkonusu değildir. En ilkel topluluğun bile bir inanç evreni, içinde yaşadığı bir görüş ortamı vardır, onsuz edemez, varlığını sürdüremez. Ancak bu "felsefe" değildir, "felsefe öncesi" ya da "felsefe dışı" diyebileceğimiz inanç ürünleridir. Genellikle "din" kavramı altında toplanan da budur. Felsefe inançtan bağımsız sorunların us ışığında görülme olanağı bulunduğu ortamda doğabilir, bunu konuyu gelecek bölümde ele alacağız.

3- "Felsefeye Giriş"te Çin, Hind, İran, İslam Öncesi Türk dünyası, İslam Dünyası, Türk-İslam Dünyası gibi değişik ortamlarda felsefenin geliştiğini, varlığını sergileme amacı güdülüyor. Çin bir yana bırakılırsa, öteki topluluklarda çağdaş anlamda bir "felsefe" yoktur. Çünkü felsefenin içerdiği sorunlar, onlarda gündeme getirilmemiştir. Bütün sorunlar, dine dayalı inançların egemenliği altında, usun aydınlığından uzak, tek doğrultulu bir tutumla, bir "buyruk" denetimi altında açıklanır. Felsefede sorunların sergilenmesi, değişik yöntemlerle çözümlenmesi sözkonusudur, bu yöntem ayrılığı, çözüm değişikliği "felsefe çığırları"nın doğmasına olanak sağlar. Öyleki, belli bir düşünce ortamında, felsefe dinin-inancın değil, din-

inanç felsefenin konusu oluverir. Felsefe, inasını "inanan varlık" olarak sorunlaştırır, usun ışığında açıklamaya çalışır. Burada, temel sorun, insanın inanması, onu inanmaya götüren etkiler alanıdır.

Diriler içinde, tek "inanan varlık" insandır, işte insan inandığı için, inanmadan, inançsız yaşamadığı için inanç-din felsefenin konusu olur, bu da din-inanç, doğrudan doğruya felsefedir, anlamına gelmez. Oysa *"Felsefeye Giriş"* yazarları, yukarda söylenen başlıklar altındaki bölümlerde dini, inancı bağımsız bir felsefe gibi görüp göstermek istemişlerdir. Onların islamda, İslam öncesi, İslam sonrası Türklerde felsefe diye nitelediklcri de bu tersine çevrilmiş gerçektir. İmdi, olaya böyle bir açıdan bakılırsa, ilk sorulması gereken şudur: Türklerde felsefe varsa, bunu hangi filosoflar geliştirmiş, hangi felsefe sorunları ne doğrultuda işlemiş, ne gibi sorunlar ortamı, çözüm yöntemi ortaya koymuşlardır. "Farabi, İbn Sina" ile öteki (İslam filosofları dışında)? Daha ilginci, İslamdan önce Türklerin (değişik topluluklar olarak) dinleri, inançları vardı. Bunları bugün ayrıntılarına değin biliyoruz. Oysa bu Türk topluluklarının dillerinde yaygın din-inanç kavramlarını incelediğimiz de, hepsinin Çin, Tibet, Hind kökenli olduğunu görürüz. Peki, temel kavramları yabancı dillerde, yabancı uluslarda bulunan bir din-inanç ortamının yaratıcısı, o dillerin, ulusların dışında kalan, başka bir dil konuşan topluluk olabilir mi? Olabilir deniyorsa, uygarlık tarihinde, bunun örnekleri gösterilebilir mi? Bu sorulara, Türkler, Araplar başka uluslardan aldıkları inançları, dinleri geliştirdiler, olgunlaştırdılar, biçiminde yanıt verilirse yeni bir sorun ortaya çıkar. O da şudur: inancın-dinin başlıca özelliği, kişisel eğilimlere göre değişmediği, kazandığı değişmezlik yüzünden genel geçerlik sağlanmasıdır. Gittiği yere göre değişen, boyuna başkalaşan, yeni yeni giysilere bürünen bir inanç, bir din "inanç" olmaktan, "din" olmaktan çıkar. İçine girdiği toplumun "kökü dışarda" bir nesnesi olup kalır.

Türklerde, kendi yaşama biçimlerinden kaynaklanan, bir görüş vardır besbelli, görüşsüz toplum olamaz. Ancak bu

görüş, felsefenin ışığında ele alınıp değerlendirilebilir, Türk insanının anlaşılması, açıklanması için bir düşünce varlığı olarak kullanılabilir. Bunun yapılması, o topluluğu, onun bireylerini anlamak, tanımak, başarılarını, başarı yöntemlerini, gelişim çizgilerini kavramak içindir, onlarda bir felsefe çığırının varlığını göstermе çabasında bulunmak için değildir. Bir toplulukta, çağdaş anlamda, felsefenin gelişmediği gerçeğini benimsemek, o topluluğu küçültmez, onun başka alanlardaki başarılarını, yaratmalarını anlamayıp anlatmaya yarayacak çalışmalara olanak sağlar. Romalılarda, bugünkü anlamda, fizik, biyoloji, botanik, tıp bg. bilimler yok denecek nitelikte ilkeldi, Romalılar bu alanda, kendilerinden çok önce gelen Mısırdan, Mezopotamyadan geriydi. Ancak bu "gerilik" Romalıların uygarlık alanındaki yerini değiştiremez, onların başka alanlardaki başarılarını ortadan kaldıramaz. Küçültemez. Dahası Romalılarda, özlü bir felsefe de yoktu. Ancak, ilkçağ uluslarının bir tekinde bile Romanın geliştirdiği "hukuk" bulunmuyor. Başka türden başarıları bir yana.

Şurası çok açık bir gerçektir ki, islam ülkelerinde, bilimsel anlayışa göre bir tarih anlayışı da doğmamıştır. En gözde Müslüman tarihçi bile, olaylara bakış açısı yönünden, Thuydides'in aşamasına ulaşmamıştır. Bunun nedeni, İslam ülkelerinde, bireysel düşünce gelişimine elverişli bir ortamın bulunamayışıdır. İslam düşüncesi, yapısı gereği dine dayandığından, onun dışına çıkma özgürlüğü olmadığından, "ortak"tır. Oysa felsefede, bilimde, özellikle de sanatta "ortaklık" sözkonusu değildir, belli bir kaynağa dayanmanın, belli bir "buyruk"un izinde yürümenin gereği yoktur, *"Felsefeye Giriş"* yazarları, İslam ülkelerinde "ortaklaşa" ortaya konan düşünce ürünlerini, belli kimselerin özgün buluşu diye göstermeye çalıştıklarından, Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Ali Şir Nevaî, daha önce gelen Yusuf Has Hâcib bg. tasavvuf inançlarını benimsemiş, yaymaya çalışmış kimseleri, "filozof" olarak nitelemektedirler. Oysa bu kişilerin, işledikleri konular, bütün İslam ülkelerinde yaygındır, değişmezdir, ortaktır. Bunu da aşağıda göreceğiz.

4- "*Felsefeye Giriş*"te felsefe akımlarına, kaynaktan başlayarak, yeterince yer verilmemiştir. Yapıtın başından sonuna değin, birtakım özel-bilimsel bilgiler verilerek, felsefe görüşünün gelişmesi sergilenmek isteniyor. Bunda da, genellikle, dine bağlı kalmaya özen gösteriliyor. Bu amaçla, felsefenin yasaklandığı İslam ülkelerine ağırlık veriliyor. Özellikle tasavvuf-din ilişkileri felsefe gibi gösterilmek isteniyor. Felsefe, İslam ülkelerinde gelişmiş, yayılmış, sonra Batıya "tanıtılmış" gibi bir eğilimin açıklığı gözden kaçmıyor. Nedense Özdekçi akım, Doğacı felsefe, bunları benimseyen İslam düşünürlerinin adı bile anılmıyor. Sözgelişi Seyyid Nesimi gibi etkisi yüzyıllar boyu sürmüş, tasavvuf anlayışını yeni bir yorumla geliştirmeye çalışmış, Simavnalı Şeyh Bedreddin gibi, Osmanlı toplumuna yeni bir görüş getirmiş aydınların sözü edilmiyor. Buna karşın, "şeriat"a az çok bağlı kaldıkları sanılan ozanlar, yazarlar, şeyhler özenle ele alınmış (Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ, Yusuf Has Hacib, Yuknakî bg.). Öte yandan Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd gibi Aristotelesçiler, bağımsız, özgün bilgelermiş gibi gösterilmiş. Oysa bunların bir teki bile felesefeye yeni bir görüş getirmemiş, yalnız Aristoteles'in o dönemde bilinen birkaç yazısından, o da Süryanı düşünürlerinin Arapçaya yaptıkları çevirilerden yararlanarak, yorum yoluyla düşünceler üretmişlerdir. Platon'un (Eflâtun) yapıtlarından ancak üçü biliniyordu o dönemde, öteki yazıları 15. yüzyıl ile daha sonraları bulunmuştur. Bu nedenle adı geçen İslam düşünürlerinin, Platon, Aristoteles ile onlardan önceki bilgelerin yapıtlarını, bir bütün olarak, okuma olanakları yoktu. İslam felsefecilerinin üzerinde durdukları bütün sorunlar, Aristoteles'in o çağda bilinen düşüncelerine birer yorum olmaktan öteye geçmemiştir. Bu durum, genellikle, ortaçağın değişmez yargısıdır. "*Felsefeye Giriş*" yazarlarının, yukarda adı geçen bölümlerde, İslam düşüncesine ağırlık vermelerini, Batı düşüncesini "doğu kaynaklı" gösterme eğilimleri felsefe tarihine yeni bir boyut kazandırmaya yetmez. Konuyu daha yalınlaştıralım.

Platon-Aristoteles felsefesinde işlenen konular, birincisinde

salt düşünsel, ikincisinde düşünsel-gözlemsel niteliktedir. İki bilgenin dayandığı temel ilke de ustur, usa bağlanan düşünme işlemleridir. Bu düşünme yöntemlerini bütünlüğe kavuşturan, bugün bile "mantık"ın kurucusu sayılan Aristoteles'tir. Aristoteles'in işlediği kavramlar da bellidir. İmdi İslam filosofları içinde, Aristoteles'in ortaya koyduğu konulara yeni birini ekleyen, onun sorunlarını içerik olarak geliştiren, çoğaltan kim vardır? Birtakım genel kavramların örtüsü altına girerek yorumlara koyulmak inandırıcı değil oyalayıcıdır. Bunu geçelim, İslam felsefesinde Aristoteles'te, Platon'da özellikle Plotinos'ta bulunmayan hangi buluş vardır? Konuya, soru sorucu, ortaya konan sorunların niceliğine önem verici bir tutumla yaklaşırsak, varacağımız sonuç "*Felsefeye Giriş*" yazaralarının yüzünü ağartıcı olmayacaktır. Felsefede önemli olan yorumlar değil, yorumların kaynaklandığı sorunlardır. Bir bilge, başkalarından aldığı sorunlara yenilerini katamamışsa, onları nicelik bakımından daha ileri bir duruma getirmemişse, yaptığı yorumlar bir kısırdöngü olmaktan öteye geçemez. Kısırdöngülerin sayısal çokluğu ilerleyici bir başarı değil, olduğu yerde dönmedir. Bir soruna getirilen yorumların çokluğu, onu aydınlatmaya değil, daha yoğun bir karanlığa itmeye yarar.

"*Felsefeye Giriş*" yazarları, felsefenin, bilimsel görüşün Doğuda, özellikle İslam düşüncesinde bulunduğu kapalı varsayımından yola çıkarak, yeni bir kuram ortaya atma çabasındalar. Ancak bu kuramın, bir "ders kitabı" içinde gündeme getirilen sorunları yok. Yapılan iş, birtakım düşünce akımlarının yüzeysel tanımlamasıyla yetinmek, böylece sorundan kaçarak, içerikten uzaklaşarak, yüzeysel anlatıma ağırlık vermek.

Burada, okuyucunun ilk bakışta ilgisine yabancı bir sorunu gündeme getirmek gerekir. O da şudur: "*Felsefeye Giriş*" yazarlarının sergiledikleri "Türk-İslam Felsefesi" ile onu geliştiren, yayan filosoflar, ne zaman, hangi öğretim kurumunda (burada "medrese" sözkonusudur), kimlerce okutulmuştur. Ayrıca Gazalî, felsefeye neden karşı çıkmış, onu gereksiz saymıştır? Bu sorulara verilecek ucuz yanıtlar vardır. Önce, İslam

ülkelerinde ilk "medrese"yi bir Türk olan Nizamülmülk kurdu denecek, bu doğru, yalnız o "medrese"lerde neler okutulduğunu sormaya sıra gelince iş değişir. Birisi çıkar, İslam ülkelerinde "ahlak" okutuluyordu diyebilir. Bu da doğru, ancak felsefe bakımından hengi ahlak? Biz söyleyelim, "Ahlak-Nâsiri" ya da "Ahlak-ı Alayi". Oysa bunlar da, felsefe yönünden, sorunsal ahlak değil, İslam inançlarına dayalı öğütler toplamıdır, Yuknakî'nin "Hikmet"leri gibi. İşte, bu dinci eğilim dolayısıyla, adı geçen yapıtta, yalnız inançlarla bağlantı kurmaya elverişli düşünce çığırları seçilmiştir.

"Felsefeye Giriş"'te, yararsız olmayan, ancak belli boyutlar içinde kalması gereken, bir yapıtta yeri görülen bilgiler de az değildir. Özellikle Türk-İslam düşüncesine ağırlık vermek için, yapıta alınan ozanlar, şeyhler, tasavvuf kişilerinin böyle bir "ders kitabı"na girmesi, felsefe kavramına daha geniş anlam vermekten çok, onu saptırmak oluyor. Çünkü felsefe denince sorun-çözüm bağlantısı gündeme gelir. Oysa yapıtta bulanan ozanlarda, şeyhlerde böyle bir anlayış yoktur. Onlar, felsefeye değil, tasavvufa yönelmiş, varlık diye Tanrıyı anlamış kimselerdir. Tasavvufta soru sormak, sorulan soruna, us ilkelerine göre çözüm aramak yoktur.

5- *"Felsefeye Giriş"*'te nerede felsefe başlar, nerede tasavvuf ortaya çıkar, nerede tanrıbilim kendini gösterir anlaşılmıyor. Mantık, denen düşünce çığırı göz önünde tutulursa, o da Aristoteles'in yorumcusu Porphyrios'un, İslam ülkelerinde, "İsagoci" adıyla bilinen yirmi dört sayfalık yapıtının sınırları içinde kalıyor. Tasavvufun temelini oluşturan *dört öğe* (anasır-ı erbaba) diye bilinen *toprak, ateş, su, soluk* (Empedokles'in kuramı) ötesinde bir yenilik getirmiyor. Öte yandan "yedi kat gök" kuramı da gene Anadolu-Yunan düşüncesinden geliyor. Oysa *"Felsefeye Giriş"* yazarları bunları da Türk-İslam düşüncesinde buluyor. Bu tutumun nedeni, sözkonusu yapıtı yazanların kaynak diye bir soruna yaklaşmak istemeyişleridir.

Adı geçen yapıtta "felsefe" kavramı açıklanırken, özüne değil de, kapsamının tanımına yönelinmiş, öylece felsefenin içerdiği temel sorunlar birer felsefe dalı gibi gösterilmiş. İn-

sanın dışında, insan gövdesinden bağımsız yaşayabilen göz, kulak, yürek, el, ayak varmış gibi. *"Felsefeye Giriş"*in 19 uncu sayfasında geçen "bilgi felsefesi", "varlık felsefesi" "değerler felsefesi", "insan felsefesi", "tarih felsefesi", "hukuk felsefesi" sonraki sayfada "dil felsefesi", "din felsefesi", "eğitim felsefesi" gibi "Felsefenin Ana Konuları" başlığı altında toplanan bir bölüm var. Oysa bunlar "felsefenin ana konuları" değil de dallarıdır. Felsefenin konuları böyle sınırlı, sayılı değildir. Konunun daha kolay anlaşılması için birkaç örnek verelim: Gerçeklik, erdem, doğruluk, yücelik, iyilik, yadım, gönüldeşlik (dostluk), yiğitlik, güzellik, nesnellik, öznellik, algı, davranış, görüş, anlayış, evren, bilme, eleştiri, çevre, inanma, ilke, insan ilişkileri, evrim bg. adı geçen yapıtta "Felsefenin Ana Konuları" başlığı altında yaralmayan sorunlar felsefenin dışında mıdır? İmdi bilmek, bellemek, algılamak birer düşünsel işlem olarak tinbilimi ilgilendirir, ancak sorun olarak felsefeden dışlanamaz. Düşünme, bir olay olarak yalnız tinbilimi (Psikoloji) değil tıbbın beyinle bağlantılı bütün araştırma dallarını ilgilendirir (Beyin Cerrahisi dışında). Somut işlem böyledir diye, düşünme sorununu felsefenin dışına atmak, bilgeyi düşünme olayı üzerinde çalışmaktan alakoyma olanağı var mı?

*"Felsefeye Giriş"*te yanıltıcı bir yan da tasavvufla ilgili açıklamalardır. Bilindiği gibi, tasavvuf çığırı, Plotinos aracılığıyla, Platon'un varlık kuramından, özellikle "eidea" kavramından doğmuş, dinle karışık bir akımdır. Platon'un dilinde, tektanrıcı dinlerin anladığı türden bir "yaratma" yoktur. Varlık "yoktan yaratılmış" değil, "var olandan düzenlenmiş"tir. Oysa İslam dininde "varlık" Tanrının "yoktan" yarattığıdır, yalnız Tanrı "vardır". Plotinos, Platon'un "eidea" kuramından yola çıkarak, biraz da ilk iki tektanrıcı dinin etkisinde kalarak, Tanrı ile "varlık"ı birleştirdi. Ona göre "varolmak" belli aşamalara göre Tanrıdan fışkırmaktır (sudûr). Bu olay "yoktan yaratma" değil, gerçek "varlık"tan görünüş alanına çıkmadır, "görünmeyen tözün görünen nesne" durumuna gelmesidir. Plotinos, bu kuramını bir "ışın"ın saçtığı aydınlık biçiminde açıklayarak, "varoluş"u Tanrıya bağlar. İşte, bütün varlık türlerinin Tanrı istenciyle

"yoktan yaratıldığı"nı temel inançlarından sayan İslam dininin tasavufu yasaklaınası bundandır. İslam eğitim-öğretim kurumlarında (medreselerde)ki, bu içeriğinden dolayı, tasavvufa yer verilmemiştir. Bu olay, felsefe açısından tutarsızdır, us ilkelerine aykırıdır, bu nedenle de gerçekdışıdır. *"Felsefeye Giriş"* yazarlarının Gazali, İbn Arabi (İbn-i Arabi biçiminde yazılmış) gibi felsefeye karşı çıkanları nitelerken, "Gazâlî bu eleştirilerini dinin ilkelerine göre değil, aklın ilkelerine göre yapmıştır, hiçbir *otoriteye* dayanmamıştır. Bu arada o, 'tabiat' kavramının bir alışkanlık olduğunu 'mümkün' kavramının ise aklî bağ gösteren bir kavram olduğunu vurgulamıştır." denilmektedir. Burda Gazali, nerdeyse, usçu bir bilge diye gösteriliyor, usa bağlılığı ileri sürülüyor. Gene bu sayfada (82), bu bölümün sonlarına doğru şunlar söyleniyor: "ona göre, Tanrı bile, hür iradesiyle, aklın sınırlarını aşamaz. Çelişiği ve saçmayı isteyemez. Bütün bunlarla birlikte, Gazâlî, Tanrı iradesini 'mümkün'ü ve yaratmanın tarifini din ilkelerine dayanarak açıklamıştır. Bu ilkeler vahiyle gelmişlerdir. Gazalî'ye göre, insan aklı, varlık konusunda, çeşitli imkanlar düşünebilir. Ama bunlardan hangisinin gerçekleşeceğini akıl değil, vahiy bildirir... Gazâlî, Tanrı hakkındaki gerçek bilgiye, Kelâmcılarda ve filozoflarda olduğu gibi, önermeden önermeye adım adım geçip çıkarımlar yapma yoluyla ulaşılamayacağı sonucuna varmıştır... tasavvuf yoluna girmiştir."

Olduğu gibi aktardığımız yukardaki bölümde, öğrenciye bilgi vermek amacıyla, bir düşünürün hangi yöntemle tanıtılmak istendiği sergileniyor. Gazâlî, bir yerde usa, bir yerde *vahiy*'e (doğrusu *vahy*) bir yerde de inana önem veriyor. Aktarılan bölümdeki dil tutarsızlıkları da yazarının yararına olsun. Üstelik, bu islam düşünüründe "tabiat kavramı" var mıdır? Bu yapıtta geçen anlamda mıdır? Sormak gerekir mi bilmem. Yapıtın 123 ncü sayfasında, Kant'la ilgili bölümde, geçen *apriori*, *aposteriori*, *müdrike*, *şekil* kavramlarının açıklanışı ise yalnız yanıltıcılığın değil, konuyu bilmemenin belirgin örneğidir. Yazarlar bu kavramları açıklarken şunları söylüyorlar:

"Kant, insan zihninde, herkesi aynı hükme vardıran, herkese

aynı cümleyi söyleten, birtakım ilkeler bulunduğu kanısındadır. Bu ilkeler insan zihnininin *müdrike* denen kısmında bulunurlar. Daha doğrusu, onlar, *müdrike*'nin şekilleridir. Bunlar deneme yapa yapa elde edilmiş (aposteriori) değildir. Bunlar deneme yapmadan önce (apriori) orada bulunurlar. Yani, doğuştan oradadırlar. Bunlar, önerme kurmaya yarayan, içleri boş birtakım kalıplardır. Adına *kategori* denir."

Bu alıntıda geçen kavramların bir tekinin tanımı bile doğru değildir. İlkin "zihin"le "mürdike" eşanlamlıdır, "müdrike" Arapça "anlamak", "seçmek", "incelemek" gibi daha birkaç anlama gelen "derk" sözcüğünden türetilmiş bir kavram olup "anlama yeteneği", "zihin" anlamına gelir. Türkçede "anlık" denir ki o da "anlamak"tan gelir. "Apriori" kavmanı ise "deneme yapmadan önce" diye tanımlanmış, bu da yanlıştır. Çünkü deneme yapmak dilimizde bambaşka bir anlam içerir. İnsan, bir konuda isteyerek, belli gerçlere dayanarak "deneme yapar". Kant'ın bu kavramla anlatmak istediği deneme yapmaktan önce değil, duyularla sağlanan bilgiden, algıdan önce düşünme yeteneğinde, kendiliğinden, düşünme gücünün yapısı gereği bulunan, genel geçerlik taşıyan ilkelerdir, Türkçede karşılığı "önsel"dir ki "prior/önce" kavramına denk gelir. "Aposteriori" kavramı da, yazarların dedikleri gibi "deneme yapa yapa elde edilmiş" anlamında değildir, "duyularla sağlanan" demektir. Türkçede "sonsal" ya da "deneysel" diye karşılıkları vardır. "Sonsal" kavramı a-posterior/sonradan olan" kavramının dengidir. Görölüyor ki bu iki Latince kavramla, Türkçe karşılıkları, kök bakımından birbirine uyuyor. İki kavramın kökünde de "prior/ön", "posteior/sonra, son" anlam özdeşliği var. Latince "post" sözcüğü "son" demektir, dilimizde geçen "posta" sözcüğü de ondan türemiş, "sonradan gelen", "arkadan gelen" anlamındadır. "Kant, herkesi aynı hükme vardıran, herkese aynı cümleyi söyleten" birtakım ilkelerin bulunduğunu ileri sürmemiştir. Bu ilkeler, kesin bilginin kurucu öğeleridir, "herkese aynı cümleyi söyleten"ler değil. "Herkes aynı cümleyi" söylecek olduktan sonra felsefe çığırlarının, kuramların, türlü düşünce akımlarının gereği kalır mı?

Yazarların bu önsel ilkeleri "müdrikenin şekilleri" diye tanımlamaları da, Kant'ın görüşüne aykırıdır. Yazarlar önce "ilke" dedikleri, az sonra "şekil", daha sonra "kalıp" diyorlar, bunların hangisi doğru? İlke ile "şekil" özdeş değildir, ilke "şekil" olmadığı için "ilke"dir. Burada Kant'ın kullandığı "form" kavramının yanlış anlaşıldığı görülüyor. Biçim "şekil" anlamına da gelen "form" sözcüğünün Kant'taki anlamı "biçimlendirici ilke"dir. Duyularla sağlanan veriler (algılar), daha açıkçası duyularla edinilen bilgi öğeleri, anlıkta yapısı gereği bulunan bu önsel (apriori) ilkelere göre yeni bir biçim alarak, düzenlenerek "kesin bilgi" durumuna gelir. İşte, kimilerinin, konuyu açıklamak için "kalıp" diye nitelemelerinin nedeni budur. Gerçekte bunlar "kalıp" değildir.

"Felsefeye Giriş"'te öteki filosoflarla, akımlarla ilgili açıklamalar da böyle karanlıktır, yanıltıcıdır. Bu da yazarlarının bir kavram sıkıntısı içinde bulunmalarından, unutulmuş, Arapçadan Osmanlı aydınlarınca türetilmiş, tutarsız sözcükleri kullanma eğilimlerinden kaynaklanıyor. Oysa, felsefede kökeni bilinmeyen bir kavramla düşünme, konuyu anlama olanağı yoktur. Yazarları yanıltan başka bir olay da kavramlardan aktarılmasına dayanan kimi günlük konuşma diliyle, felsefe alanına girilebileceğini; "kavram ezberciliği"yle sorunların çözülebileceğini sanmalarıdır. Bu tutum İslam düşüncesinden kaynaklanıyor. İslam bilgeleri, Anadolu-Yunan bilgelerinin oluşturdukları felsefe kavramlarına Arapça karşılıklardan bulmaktan başka bir iş yapmamışlar, yaratıcı, geliştirici akımlar kuramamışlar, birer "Aristoteles yorumcusu" olmaktan öteye geçememişler. İmdi, onların bulduğu Arapça kavramları aktarmak, onlara dayanarak Arapçadan, Arapçaya bulunmayan yeni kavramlar türetmek bir başarı sanılıyor.

6- *"Felsefeye Giriş"*'te, felsefe çığırlarının doğuşu, yayılışı, gelişimi konusunda da tutarsızlık görülmektedir. Sözgelişi, "felsefe" kavramının (bugünkü anlamda) kaynağı Thales'tir, Aristoteles'in ona "ilk filosof" demesi de, felsefeyi bir soru sorma, soruya karşılık arama niteliğinde başlatmış olmasındadır. Oysa, yazarlar, bunu Thales'ten en az iki bin yıl ön-

cesine götürüyorlar, felsefeyi Asyada başlatmak eğilimi gösteriyorlar. Böylece ilkçağ Anadolusunda doğan felsefe düşüncesinin tarihsel önemi görmezlikten geliniyor. Anadolunun Doğacı, Özdekçi filosofları dışlanıyor. Genc ilkçağda başlayan, bütün düşünce tarihi boyunca gelişen kuşkucu akımlara yer verilmiyor, şöyle yüzeysel bir bakışla birkaç kişinin adı sayılmakla yetiniliyor. Humanizm, Rönesans dönemleriyle başlayan, Yeniçağ düşüncesini oluşturan felsefe çığırlarına değinilmiyor. Öğrenci, felsefe çığırlarının gelişimi bakımından, birtakım zaman boşlukları içinde bırakılıyor. Öte yandan "Osmanlılarda Felsefe" başlıklı bir bölüm açılıyor, filosof olarak, İbn Kemal (yanlış olarak İbn-i Kemal yazılı), Hocazade (Muslihiddin/Gazali'den esinlenen, bir yandan da Aristoteles yorumlarına dayanan dinci bir görüşü savunmuştur), Koçi Bey, Nabi gösteriliyor. Bunlar, çağdaş anlamla filosof değildir, özellikle Nabi oğluna öğüt olarak yazdığı bir yapıtında: "Felsefeyle ilgilenme, geometriye önem vererek kuruntuya düşme, yalnız tasavvufla uğraş, Muhyiddin Arabi'nin Fusûs adlı yapıtını oku, onunla aydınlan" anlamında sözler söyleyerek felsefeye de, geometriye de karşı çıktığını açığa vurur. Koçi Bey ise, zamanının padişahına sunduğu "Risale" adlı küçük yapıtıyla çağının yolsuzluklarını, İmparatorluğun çöküşe sürüklendiğini, yasaya aykırı işleri, devlet kurumlarının yozlaştırıldığını örnekler vererek göstermiştir. Bu bölümde önemli bir yanlış da Yunanca "Kosmos" sözcüğünü "Nizâm-ı âlem", "Kaos"u da "kargaşa" diye çevirmektir. Oysa "Kosmos" sözcüğü "Evren", "Kaos" ise "düzensiz yığın" anlamına gelir. Yazarlar, bu iki kavramı açıklarken de yanlış bilgi veriyorlar:" Koçi bey'e göre asıl varlık, varlığını nizam, intizam, düzen, uyum ve dengeden alır. Evrenin asıl varlığının sebebi ondaki düzendir... Bu düzene *Nizâm-i âlem* (Kosmos) denir. "Bu düzenin bozulmasına, unsurların birbirine karışmasına *kargaşa* (kaos) denir." Bu açıklama, kimin olursa olsun, yanlıştır. *Kosmos* denen düzenli varlık evren, *Kaos* adı verilen "düzensiz yığın"ın uyumlu bir biçim almasıdır. Bunu da yapan" düzenleyici Tanrı (Demiurgos)"dır. Bu nedenle *Kaos*, *Kosmos*'tan öncedir. Bu örnek, Os-

manlılarda, "felsefe" kavramından ne denli olumsuz bir anlam çıkarıldığını göstermeye yarar.

7- Yukarda verilen örnek, felsefeyle ilgili olmayan konuların, açıklamaların felsefe ortamına aktarılmasıdır. Bu da Osmanlılarda, Anadolu dışında kalan Türklerde, çağdaş anlamda, bir felsefe anlayışının bulunduğunu kanıtlama çabasından kaynaklanıyor. "*Felsefeye Giriş*"in 109. sayfasından alınan bu örnekleri başından sonuna değin görebiliriz. Konuyu uzatmamak için, bir daha söyleyelim ki, İslam ülkelerinde, Türklerde "felsefe" kavramının sınırları içine sokulan sorunlar, belli kimselerin özgün buluşu değil, Batı-Doğu ortaçağının ortak ürünüdür, değişen yalnız dillerin ayrılığı nedeniyle, kavramların adlarıdır. Özgün felsefesi olan bir topluluğun, bu alanda, özgün sorunları, özgün çözüm yöntemleri olması gerekir. İslam düşüncesinde, varsa, bu özgün sorunları, özgün çözüm yöntemlerini ortaya koymadıktan sonra, yapılacak iş, bir kandırmaca olmaktan öteye geçmez.

Sözgelişi, bir tarikat öncüsü olan Hacı Bektaş Veli'nin, kendi elinden çıkan, hangi yapıtında felsefe sorunları işlenmiştir? Hacı Bektaş Veli yapıt yazmamıştır, onun adına düzenlenen "*Velâyetnâme*" ile "*Makalât*" ölümünden çok sonra, izini sürenlerce ortaya konmuştur. Bu iki yapıtta Hacı Bektaş Veli anlatılırken "arslana biner, kayayı yürütür, Kırşehir dolaylarında gezerken, Karadenizde batan gemiyi kurtarır, ölüyü diriltir, göğe ağar, birbirinden çok uzak birkaç yerde birden görünür, burnunun kanından eşi gebe kalıp çocuk doğurur bg." sözler söylenir. İlgiyle bakılırsa, Hacı Bektaş Veli'nin Peygamber İsa'ya benzetildiği görülür. Bu tür yapıtların çoğu Arapçadır (Velâyetnâmeler dışında). Mevlânâ'nın bağlandığı Şems-i Tebrizî'nin "*Makalât'ı*", Mevlânâ'nın düzyazıları Arapçadır. Peki onların yaşadıkları dönemde Anadoluda Arapça konuşuluyor muydu? Halkla yapıldığı yazılan bu söyleşmeler, konuşmalar doğruysa Anadolu halkının Arapça bilmesi gerekirdi. Oysa, adı geçenlerin yaşadıkları yörelerde (Orta Anadolu) halkın Arapça konuştuğunu gösteren bir kaynak yok elimizde.

8- "*Felsefeye Giriş*" ülkemizde gelişime, evrime açık bir düşüncenin ürünü değil, bir "ders kitabı"nda bulunmaması gereken, bir görüşün gelişigüzel savunma belgesidir. Ancak, yapıtı yazan altı kişi, değişik düşüncede olduğundan, dil-anlatım-tutum-görüş bakımından bir konu üzerinde odaklaşamadılar. Yapıtın eksiksiz bir kaos olmasının nedeni de budur.

"Ders Kitabı"nın başlıca özelliği, öğrenciye derli toplu, düzenli, kesin bilgi vermek, ele alınan konularda sağlıklı ölçülere göre düşünme kolaylığı sağlamak, bir yöntem aşılamaktır. Böyle, bütün öğretim kurumlarına yön verme, görüş aşılama düşüncesiyle yazılan yapıtların yansız olması, bilimsel gerçeklere dayalı ölçülere uyması gereklidir. Kimsenin, kendi kişisel inancını, bütün öğretim kurumlarına, öğrencilere "ders kitabı"nın arkasına sığınarak aşılamaya yetkisi yoktur, bilimsel tutum, bilimsel aktöre bunu gerektirir. Karl Jaspers'ın şöyle bir sözü vardır: "Eğitim, belli bir görüşü bütün topluma aşılayacak nitelikte kurumlaştırılır, bu da devlet eliyle yapılırsa, gelecek kuşaklara Faşizmin kapısını açar." Biraz özgürce çevirdiğim bu bölümcüğü, Karl Jaspers'in "Geistige Situation der Zeit" adlı yapıtının eğitimle ilgili bölümünden aldım. K. Jaspers, bundan elli altı yıl önce, bizim bugünkü eğitim-öğretim durumumuzu önceden görmüş (bizi konu edinmeyen genel çizgiler içinde).

Felsefe, düşünme alınında, baskı tanımayan, kimsenin egemenliğine katlanamayan en bağımsız, en özgür bir üründür, bir geliştirici akımdır. Onu, kişisel yönlere çevirmek, kaynağının dışına çıkarmaktır. Bu durumda ondan beklenen evrimleştirici, yaratıcı atılım engellenmiş olur. Felsefe baskıdan beslenen görüşler değil, özgürlükten ışıklanan bir düşünce ortamında yararlı olabilir. İslam ülkelerinde, felsefe anlayışının gelişmeyişi, büyük felsefe dizgelerinin doğmayışı "şeriat"ın koyduğu sanırlandırmalar, yasaklar yüzündendir. Batı ortaçağı da öyledir. Ancak orada, tanrıbilim daha geniş bir yayılma alanı, daha güçlü bir beslenme kaynağı bulmuştur. Nitekim, Batı ortaçağında Platoncu büyükbilgelerin yatişmelerine karşın, İslam ülkelerinde, daha çok, Aristoteles yorumculuğu ege-

men olmuştur. Bu da, Aristoteles Mantığının geliştirdiği yöntcme dayanarak, din sorunlarını, tanrıbilim konularını işleyip geliştirmek eğiliminden kaynaklanıyor. Batı ortaçağında Kilisenin felsefeye karşı uyguladığı yasağı, Doğu ortaçağında İslam ülkelerinde "Şeriat" yürürlüğe koymuştur. Bu konuda en açık belgeler Zenbilli Ali Efendi, İbn Kemal, Ebussuud Efendi gibi şeyhulislamların "fetva"larındır. Yazıyı daha uzatmamak için bu Osmanlı bilginlerinden örnek vermek istemiyorum. Yalnız Osmanlı tarihi boyunca, öğretim kurumlarında (medreselerde) felsefeye, tasavvufa yer verilmemesi "şeriat" kurallarını uygulayan yetkililerin "fetva"larıyla sağlanmıştır. Simavnalı Şeyh Bedreddin'in asılması, bugünkü Türkiye dışında yaşamış olan Hallac-ı Mansur'un, Seyyid Nesimi'nin öldürülmeleri de böyle birer "fetva" gereğince olmuştur. Daha açık bir örnek vereyim: Türkiyede ilk gözlemevi kuran büyük gökbilim bilgini Takiyeddin'in çalışmaları arasında 1577 de Kuyrukluyıldızın görülmesi vardır. Bilgin bu olayı kanıtlayınca din çevrelerinde bir kıpırdama oldu. Bir yıl sonra İstanbulda büyük bir veba salgını başladı. Şeyhulislam Ahmed Şemseddin Efendi, bu uğursuzluğun, Takiyeddin'in Kuyrukluyıldızı görmesinden doğduğunu ileri sürerek Padişah III. Murad'a verdiği "fetva" ile gözlemevinin yıktırılmasını sağladı. Osmanlılarda Basımevi kurulmasının engellenmesi, camilerin elektrikle aydınlatılmasına karşı çıkılması, Darülfunun'da (üniversitede) havasız yerde canlıların yaşayamacakları konusunda deney yapılmasının önlenmesi, dahası Cumhuriyet döneminde şapka, yeni yazı, giyim kuşam, çağdaş öğretim-eğitim, Dil devrimi gibi yeniliklere karşı çıkılması Selçuklulardan beri, değişmeyen bir tutumun, "şeriatçı" bir görüşün izleyicileridir. Yüzyılımızın başlangıç döneminde felsefeci Baha Tevfik ile arkadaşlarına saldırarak, felsefenin gereksizliğini, insanın inançlarını sarstığını, öğretim kurumlarına sokulmaması gerektiğini ileri sürenler de hep dinin dışında bir gerçeklik bulunmadığını savunanlardır.

*"Felsefeye Giriş"*in son bölümünde, 19. - 20. yıl Türk düşüncesinden sözedilirken, yapıtın felsefe konusunu içermesi

bakımından, felsefecilere değinmesi gerekirken, felsefeyle ilgisi olmayanlar gündeme getirilmiş (Ahmet Vefik Paşa, Cevdet Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa, Münif Paşa bg.) Oysa o dönemde önemli bir felsefe atılımı var bunu başlatanlar da Baha Tevfik ile ona karşı çıkan Şehbenderzade Ahmed Hilmi'dir. Birincisi Özdekçi, ikincisi İslamcı bir eğilim gösterir. Türkiyede felsefe tartışmalarını (belli felsefe dizgelerine dayanarak) başlatanlar bunlardır. Bunlara, Abdullah Cevdet ile Celâl Nuri'yi de katmalıyız. Sözü daha uzatmamak için konuyu burada, özet olarak sonuca bağlayalım.

Sonuç

"Felsefeye Giriş" bilimsel bir anlayışla yazılmamış, benimsetilmesi özlenen bir önyargıdan yola çıkılmış, Batı uygarlığı karşısına onunla eş düzeyde olduğu savıyla, kesin belgelere dayanmayan bir Türk-islam felsefesi konulmak istenmiştir. Bu amaçla, öğrenciye verilmesi gereken açık, gerçek, çağdaş bilgi yerine, birtakım boş sanılara dayanan varsayımlar aşılamak istemiştir. Felsefeyle deney bilimleri arasındaki bağlantı, din yararına yorumlanabilecek biçimde gündeme getirilmiş, bilimsel gelişme dinin beslediği bir süreç niteliğinde gösterilmiştir. Felsefe çığırlarının, bilim akımlarının sıralanışında, açıklanışında tarihsel gelişim çizgisi yerine, yantutucu bir girişimle kişisel seçmeler yeğlenmiştir. Böylece öğrenciye yansız bir bilim anlayışı değil de, eskiye, İslam doğusuna yönelik bir eğilim verilmesi öngörülmüştür. "Okuma parçaları"nın seçiminde bile, bilimsel yaklaşımla özgün kaynaklara değil de, ikinci, üçüncü elden, kişisel yorumları içeren yazılara başvurulmuştur (Kant'ın yapıtından alınması gereken bölümün, Encyclopedia Britannica'dan aktarılışı gibi, s. 137), Bu, bir felsefe yapıtı için, görülmüş olay değildir. Bu olay yazarların Kant'ı yapıtlarından değil de, genel ansiklopedilerden öğrenme yolunu yeğlediklerini, yeterince bilmediklerini gösterir.

"Ders Kitabı" yansız olması, çağın bilim görüşüne, öğretim

ilkelerine uyması gereken, yolgösterici bir ışık niteliğindedir. Bu nitelikten yoksun "*Felsefeye Giriş*"te çağın gerisine varma özlemi bütün ayrıntılarıyla kendini açığa vuruyor. Evet, çağın en ileri buluşlarından, araçlarından yararlanılarak, niydüğü bilinmeyen eskiye gitmek, onda çağımızı aşan birtakım geliştirici özlerin bulunduğu düşlerine kapılmak. Düş güzeldir, kişiye gerçekleşme olanağı bulunmayan özlemler sunar, onların oluşturduğu ortamda bütün koşullardan boşalmış biçimde dolaşma olanağı verir de bilimsel gerçeklerin ışığından yoksun bırakır.

VEDAT GÜNYOL DEDİKLERİ

Kötünün kötüsü bir geleneğimiz vardır, siz buna alışkanlık da diyebilirsiniz. Birbirimizle olan ilişkilerimizde, ne denli açık yürekli, açık sözlü görünmeye çalışsak bile, saklı kalmasını sevdiğimiz, bir giz niteliğinde yüreğimizin oyuklarından birinde gizlemeye özen gösterdiğimiz olumsuz yanlarımız az değildir. Eskiler, kişiyi anlatırken, "insan çiğ süt emmiştir" derler. Oysa, o sütü kaynatıp içse bile doğasında bir değişiklik olacağını sanmıyorum. Kişisel doğayı oluşturan süt değil, sütten öte, sütün gücünü aşan öğeler vardır. Bir düşünün anasından en çok bir yıl çiğ süt emen bebek, yaşamı boyunaca kaynatılmış süt içer de doğasında köklü bir değişiklik olmaz. Öyleyse suçu sütte değil başka öğelerde aramak gerekiyor. Öte yandan kişiyi nitelerken, yerine göre, "ikiyüzlü" sözcükleri de söylenir, hayvan konusunda geçerli sayılmaz bu niteleme. Oysa kişi ikiyüzlü değil çokyüzlü bir yaratıktır. Öyle kişiler görürüz, tanırız, istemeyerek onlarla yanyana bile bulunuruz, dururuz. Onların yüzlerini sayma olanağı yoktur çokluk. Yüzlerinin sayısı davranışlarının türleriyle orantılıdır. Bunları neden yazdığımı aşağıda açıklayarak Vedat Günyol'la ilgili düşüncelerimi sergileyeceğim.

Biz, ağıt söylemeye alışmış, bir gönüldeşimiz konusunda açık yürekli olmaktan kaçınan, boyuna iyi-ölçülü görünmeye çalışan yaratıklarız. Yaşadığı sürece, kendisiyle ilgili düşüncelerimizi açıklamaktan kaçındığımız, bunu bir eksiklik

saydığımız kişiler karşısında olduğumuz gibi görünme olgunluğuna varamıyoruz. Bir de ölüm girmesin araya, baştan ayağa değin gönül kesiliriz, gönüldeş oluruz, bilgeliğin en yüksek aşamasında dolaşmaya yelteniriz. Bu olayı kendi çevremde de, kendimde de yaşadım, gördüm. Çok sevdiğim bir kimseyle süren gönüldeşliğimi yüzüne söylemediğim bir yakınım ölmeyegörsün, birden değişiveririm. Toprağa girdikten sonra duygularımı sergilerim, üstelik bolundan. İşte benim ikiyüzlülük, çokyüzlülük dedigim tutumlardan biri de budur. Neden, bir gönüldeşle ilgili düşüncelerimi, duygularımı yaşarken yüzüne karşı, açıkça söyleyemiyorum? Bu bende bir eksikliktir. Bundan dört yıl önce, birden sağlığım bozulmuş, ölümle yüzyüze gelmiştim bilmeden, anlamadan. Kimseye sezdirmeden, bir arkadaşımın gelini beni tanıdığı ünlü bir bayan uzmana götürmüş, o da düşüncesini dilinin altında ıvıra kıvıra açıklamaya çabalıyordu. Dilinin altında yuvarlanan nesneyi gördüm, benim "beyim kanseri" olabileceğimden kuşkulanıyordu, bunu söylemekte gecikmedim, o da "evet" dedi. Üzülmedim diyemem, ancak üzüntüm çok sürmedi, yerini bir içsel durgunluğa bırakıverdi. Sonra güvendiğim bir yakınım aracılığıyla ünlü, yetkili bir uzmana göründüm, biraz erimem gerektiğini söyledi. Dediğini yaptım, bir ay içinde istediğinden daha çok eridim, saglığım düzeldi. İşte bu günlerde benimle konuşmayan, dargın duran, arkamadan ileri geri sözler söyleyen iş arakadaşlarımın çevremde toplanmaya başladıklarını gördüm, hepsi gelip "geçmiş olsun" demekten utanmıyorlardı. Hepsi de yüksek öğrenim görmüş, kimi birkaç yabancı dil bilen yurttaşlarımızdı. Kimi yazar tanıdıklarım da, yine utanmadan, benimle ilgili övücü sözler söylemeye başladılar, üstelik benim duyabileceğim nitelikte. Kulağıma gelsin diye yayıyorlardı bu övgüleri. Sağlığa kavuştuğumu, arka arkaya kitaplarımın yayınlandığını görünce, ölürüm diye övgü düzenlemeye kalkışanlar bir daha adımı bile anmadılar. Bundan sonra değil sağlığımda, ölümümde bile beni anarlarsa alçağın alçağı kimselerdir onlar, ben böyle düşünüyorum işte.

Vedat Günyol 'denen kişi de, bunca emeklerine, Türk dü-

şüncesine katkılarına karşın değeri bilinmeyen, bilinmek istenmeyen bir aydınımızdır. İlk tanıştığımız yer Sabahattin Eyuboğlu'nun çevresiydi. Orada tanıdığım birkaç kişi gibi onu da pek sevmemiştim, aşırı inceliği, yumuşaklığı, karşısındaki incinmesin diye gerçeği bile söylemekten kaçındığı, çekindiği için, ona karşı yakınlık duymuyordum. Ozanın "kıran da olsa kırıl/ Fakat eğilme sakın" dizelerini çok seviyordum, severim de. Oysa Vedat Günyol karılmayı seven, kırmaktan kaçınan bir yaratılıştadır. Olmaz böyle diyordum kendi kendime, kırılması gerekeni umduğundan daha çok kıracaksın. Eline geçirdiğim taşı kırılması gereken başa fırlatmaktan kaçınan kimse başkalarının taşları altında yaralanmaktan kurtulamaz. İşte Vedat Günyol böyle bir aydındır, elindeki taşları yakınında bir yere atar, yarılması gereken başların başka elleri beklemesine olanak sağlar. 1960'tan sonra, onunla ilgili düşüncem değişmedi, ancak içimde ona karşı bir yakınlık eşkinleşti, gelişti, yoğunlaştı. Onun bu ince yanını bir kıyıya koyarak aydın kişiliğinin ışığında dolaşmaya, sıcaklığında yüreğimi ısıtmaya başladım, bence çok yararlı oldu.

Sabahattin Eyuboğlu ile ağabeyi-kardeş yalnız başımıza kaldığımız bir gündü, Maçkadaki evinde, sarmaşıkların altında. Ona, bütün katılığımla: "Dilin kemiği yok derler, oysa Vedat Beyin belinin de kemiği yok. Nedir öyle Aydos pamuğu gibi yumuşacık adam, karşısındaki nerdeyse onu dövecekmiş gibi konuşuyor, o boyuna gülüyor?" demiştim. Sabahattin Eyuboğlu kızdı, kadehini yudumladıktan sonra, bana: "ulan hırbo, sen dağları, yaylaları seversin, Maçka'da doğdum, büyüdüm eşek sünneyi öğrenemedin mi daha? Eşek çifteyi sallarsa ona çifteni atarlar ot-saman mı verirler? Sen Vedat'la arkadaş ol, onu çok seveceksin, böyle önyargılarla konuşma." dedikleriyle sesi bile kulağımda çınlıyor bugün "Onun söyledikleri hep doğru çıktı (bu konuda), Vedat Günyol'la yine bir ağabeyi-kardeş ilişkileri içinde gönüldeş olduk, arkadaş olduk. İlk denemelerimi Yeni Ufuklar'da o yayımladı, dille ilgili araştırmalarımı, Latince çevirilerimi, ilk yapıtımı (Sığırtmaç Türküleri, Vergilius) yine o yayımladı, üstelik seveceen, yol

gösterici, uyarıcı bir tutumla. Başlangıçta onun da bana ısınmadağını, yine kendi ağzından duydum, dinledim.

Bu yumuşaklık, incelik ne denli olumlu, bigece bir tutum olsa bile çevreyi anlamaya yetmiyor. Nice sevgili, değerbilir görünen arkadaşları vardı, alçakça bir suçlama yüzünden, aylarca tutuklu kaldığı günler Vedat Günyol sözcüklerini bile ağızlarına almaktan kaçındıklarını gördüm. O iki sözcüğün arkasında, bütün Türk ulusunun, ülkemizin yıkımını gerektiren korkunç bir nesne varmış gibi davrandılar. Olayın düzmece olduğu, Vedat Günyol adının öne sürülen suçlarla, karaçalmalarla, yergelerle bağdaşır nitelik taşıyamayacağı anlaşılınca: onlar salıverilince, çevrelerinde örtülü bir çokyüzlülük yarışı başlamıştı. Oysa Vedat Günyol buna pek aldırmıyordu, aldırması gerekirdi, bunu yapmadı yapmalıydı. İşte onun bu yanını sevmiyorum, sevmeyeceğim de. Ben, elindeki taşı kırılması gereken başa atmayı bileni, bundan çakinmeyi, bunu bir görev sayanı severim. Ben de çifte atan eşeğe ot-saman verecek göz yok, ona yapacağım tek iş kapımdan uzaklaştırmaktır, varsın sırtına kim yük vurursa vursun, yükle yetinmeyip binerse binsin.

Vedat Günyol aydın olmakla gönüldeşliği yoğurup biçimlendiren, ikisini birbirinin ayrılmaz öğesi diye gören bir kimsedir. İnceliği, yumuşaklığı bilgisini, yetisini, yeteneğini ortaya dökmeyi bilen engeldir. Bu davranış türü de bir erdemdir, Sokrates'e, Buddha'ya yaraşır bir erdem. Ancak, kişinin yaşadığı çevre böyle erdemi anlamaktan uzaksa, gördüğü eğitim, edindiği bilgisel birikim bu özelliği kavramaya elverişli değilse neye yarar? Evet neye yarar, "körler çarşısında ayna sattırmaya". Ülkemizin gerçek aydına duyduğu susuzluk, özellikle 1950'den sonra, sınır çizgilerine ulaşmıştır. Aydınlığın neredeyse yasal suç sayıldığı bir ortamda yaşıyoruz, yüzüne tükürülmesi gereken düzmece aydınların ışık hızını aşan bir girişimle yarışma alanındayız. Toplumumuz yüzüne tükürülmesi gerekenler için yeterli tükürüğün bulunamayışından kaynaklanan bir bunalım içindedir.

Elli yıl süreyle ülkemize çeviri, deneme, eleştiri, inceleme

türlerinde yapıtlar vermiş. bunca yıl öğretmen göreviyle çevresine ışık saçmış bir kimse konusunda yazı yazmak böyle kısa bir yazının kapsamına sığdırılamaz. Yurdumuzda Batı aydınlanmasına dayalı bir anlayışla, ekmeğinin elinden alınmasına karşın, canını dişine takarak çalışan kaç aydın vardır düşünen oldu mu? Ben daha atakça konuşacağım: Batı'dan "deneme" türünde, Türkçemize çevrilen yapıtlarla Vedat Günyol'un yazılarını karşılaştırın. Yan tutmadan, işi Batıyı bir bütün olarak biliyoruz nitelikle bir büyük gönüllülüğe vardırmadan, yargıya bağlayın bakalım. Vedat Günyol, dilimizle okuyucuya sunduğu yazılarını, bir Avrupa dilinde yazsa, yabancı bir adla yayımlasa kanınız ne olabilirdi? Montaigne'nin, aralarına Latin aydınlarından aktardığı bölümleri katarak süslediği, ünlü *"Denemeler"*'ini geniş yürekle okuyun, yol gösterici, ışık tutucu olanlarını sayıya dönüştürün, varacağınız sonuç sanılanla büyük bir çelişki yumağına dönüşür. Ben bunu Bacon için de, Camus için de, Sartre için de söyleyebilirim. Birbirimizi kandırmayalım, benimsediğimiz değeri bir bütünlük içinde, duygularımızın, duygusal eğilimlerimizin ötesinde kavramaya çalışalım. Dahası, açık yürekle, birbirimizi yeğnisemeden, yermeden değerleri anlamaya yönelelim, bakın varılan sonuç ne olur. Başka bir örnek vereyim size: Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirleriyle Mevlânâ, bütün önyargı etkilerinden sıyrılarak, karşılaştıralım, gerçek ozanın ne olduğu, kim olduğu gün gibi çıkar ortaya. Olayı büyülttüğüm, ufalttığım sanılmasın, eleştirel gerçek budur. Konuya eğilirken, şeyhini tanrılaştıran dervişlerin büyülü kanatlarını takınmadan, bilimsel eleştirinin ölçülerine dayanmayı bilelim. Ülkemizde, yazınımızda bize ışık salan değerlerin anlaşılmasını engelleyen, yabancılara, bizden olmayanlara karşı duyduğumuz aşırı eğilimdir, etkisinden kurtulamadığımız duygusallıktır. Bu olumsuz tutumların arkasında yatan da başkalarını biliyoruz, okuduk, anladık türünde sergilenen bencilliktir, büyüklenme tutkusudur. Değerlendirmede kesin-geçerli ölçülerimiz yoktur, böyle açık bir bilinç aşamasına varamamışız. Burada, yeri gereği yok sanılsa bile, konuyla bağlantılı başka bir örnek vereceğim, bundan kendimi alamıyorum:

Bîgâne megirit mera z'in kûyem
Der kûy-i şoma hâne-i hod mîcûyem
Doşmen neyem erçend ki doşmen rûyem
Aslam türksel egerci hindû gûyem

bu dizelerin açık çevirisi şöyledir:

Beni yabancı saymayın ben de buralıyım
Sizin sokağınızda kendi evimi arıyorum
Görünüşte kötüysem de kötü değilim
Üstü kapalı konuşuyorsam da özüm açıktır.

Mevlânâ'nın bu dizelerinde geçen "türk" sözcüğü Farsça "güzel", "açık", "aydınlık", "parlak" anlamlarındadır, ulus olarak nitelenen "Türk" değildir. "Hindû" sözcüğü de "kara", "kapalı", "örtülü", "güç anlaşılır" gibi anlamlara gelir. Öte yandan, Farsça'ya "Hindçe" dendiğini gösteren bir belge yoktur. Mevlânâ, Farsça konuşuyor. Hindçe değil. Neden durup dururken "ben Hindçe konuşuyorum" desin, üstelik Hindçe de konuşmuyor. Bir örnek de Hafız'dan verelim:

Eger an türk-i Şirâzî bedest ared del-i mârâ
Be hâl-i hindûyeş bahşem Semerkand-ü Buhara ra

Çevirisi de şöyledir: "O Şirazlı güzel gönlümüzü eline alır bizi severse/ Onun yüzündeki kara ben'e Semerkandı da Buharayı da bağışlarız." Anlamı açık, içerik belli "türk" ile "hind" sözcükleri Fars şiirinde birbirinin karşıtı anlamında söylenir, birbirinin çelişiğidir. Peki neden, gereksiz yorumlara başvurarak, gerçek anlamdan sapıyoruz? Bunları yaparken de kendi aydınlarımıza, kendi değerlerimize önem vermiyor, onları anlamak, yerli yerine koymak istemiyoruz.

Yıllarca önceydi, ortalık karışıktı, Vedat Günyol ile arkadaşları tutuklanmıştı. Bayazıt'ta, Marmara Kıraathanesi'nde, üçü prof. olan arkadaşlarla konuşuyorduk. Üçü de, açık yürekli görünmelerine karşın, Vedat Günyol ile arkadaşlarının aklanacaklarını sanmıyorlardı, onların çok büyük bir suç işledikleri kanısındaydılar. İçlerinden bir hukuk prof. bana dönerek: "Onlar Türk örtüsü altında Kuzey'e yaranmak için çalışıyorlar" demişti. Arkadaşlar arasında bu sözleri onay-

layanlar çoğunluktaydı. ben de Mehmed Akif'in şu dizelerini okuyup düşüncesini sormaktan kendimi alamamıştım:

Türk, Arabsız olamaz kim ki olur der delidir
Arab'ın Türk ise hem sağ kolu hem sağ elidir

....

Bunu benden işitin ben ki evet Arnavud'um
Başka bir şey diyemem işte perişan yurdum..

Bunları okuduktan sonra ünlü ozanımızın kime yaranmak amacıyla bunları yazdığını sormuştum. Başını önüne eğip: "siz çok iyi yetiştiriliyorsunuz" demekle yetinmiş, beklemediği - ummadığı yanıtı alınca kalkıp gitmişti.

İmdi, bu alıntıya gerek var mı? diyen olabilir. Vardı yanıtını vermek gerekir. Bir toplumda değerler yürürlükten kalkar da yerlerini birtakım düzmece tanımlar, nitelemeler alırsa, düşünsel alanda bunalım başlar, kumun nerde olması gerektiği saptanamaz kolaylıkla. Bir toplumda değer bunalımı başlarsa düşünme ortamında büyük boşluklar oluşur: o boşlukları doldurmak için de yeni değerler arama girişimleri geçerlik kazanır. Bu olay, bilinmeyen, anlaşılmayan değerlerin yerini yoketme çabasından kaynaklanır. Kendi değerlerini anlama bilincine varamayan bir toplumda "yabancılaşma" başlar. Kendini kendi dışında arama eğilimi önem kazanır. İşte Vedat Günyol türünde aydınların mutsuzluğu buradadır. Onların adları Arab'tan, Acem'den ya da kimi aydın geçinenlere göre Batı'dan gelseydi, kendilerine başüstünde yer bulunamayacaktı. Bu eğilim yeni değildir, nitekim 16. yüzyıl ozanı Mesîhî bu tutumdan yakınmış

Mesihi gökden insen sana yer yok
Yüri var gel Arab'dan ya Acem'den

demekten kendini alamamıştır. Biz de Vedat Günyol için şunları söyleyip geçelim:

İt ürür nûr-i kamer düşse beyâbâne gece
Sârike rehber olan kesret-i şebrengi sever

Aydın kişi, başkalarıyla düşünce birliğine varabilir, kendini

onlarla özdeş anlayış ortamında görebilir: ancak kendi ağzıyla konuşur, görüşlerini sergiler. Başkalarının ağzıyla konuşmaya alışmış bir kişiyi dinlemek, onu onaylamak kendini bilen aydının yapabileceği iş değildir. Düşündüğünü söylemek, kişiye, ilerde kendi kendini yargılama olanağı sağlar. Düşündüğünü söylemeyen aydın kaypaktır, kendini başkalarında gizlemeye önem verir, kişiliğini birtakım alacalı örtüler arkasında gizler. Vedat Günyol'da böyle bir eğilim yoktur. Ancak, arada göze batar bir aykırılık yoksa, kimi yerde gönül insanı olmayı yeğler, pek tutmadığı bir düşünce, yazı karşısında sesini çıkarmaz. Bu özelliğini Yeni Ufuklar dergisinde, yazılarının yayımlandığı birkaç kişiden anlamıştım. Vedat Günyol, o yazılarda önemli bir yenilik olmadığını biliyordu, ancak yazarını da kıramıyor, kırmak istemiyordu. O yazarların kimi öldü, kimi sağdır, adlarını anmak istemiyorum. (Bu sözüm onları yermek, kötülemek anlamında değildir.)

Vedat Günyol, dergisinde, kendisini yeren bir yazıya yer verecek nitelikte yumuşak davranışlıdır. Bütün yazılarında açık olmayı, kolay söylemeyi seven kişiliği belirirken, kimseyi incitmeme eğilimi ağır basar. Bir iki yorum, onları bile öfkelendiğinden yazmıştır, bana kalırsa. O, daha önceleri bir tarikata girme eğilimi gösterse, sanırım en uygunu Bektaşilik olurdu. Olgun, aydın Bektaşi canları da hep onun gibi güleryüzlüdür, öfkelenmek, duygularına kapılarak başkalarını kötülemek, Bektaşilik'te istenmeyen bir davranış, onaylanmayan bir olumsuzluktur. Bektaşi, kısa bir gülmeceyle, karşısındakini yerin dibine sokar, öyle sokar ki bu işe yerilen kişi de güler. İşte Vedat Günyol'da böyle bir özellik sezilir. Bundan yirmi yıl önceydi, çok sevip saydığım bir Bektaşi Dede'siyle Bostancı'da denizin kıyısında oturmuş içiyor, söyleşiyorduk. Ben çığlık edip kadehi hızla kaldırdım, Dede yüzüme şöyle anlamlı anlamlı bakıp güldükten sonra: "ne o erenler, softa mı kovalıyoruz? Kadehe 'hû' diyelim" deyince utandım. Bektaşilikte içilirken kadehe büyük saygı gösterilir, çok yavaş kaldırılır. Vedat Günyol'un davranışlarında da, böyle, "softa kovalamak" yoktur. Oysa kovalamak değil, ağzına ot tıkılacak nice tı-

nıdıklarımız vardır. Vedat Günyol düşündüğü gibi yazar, yazdıklarında sergilendiği gibi davarın, çok sevdiği özelliklerinden biri de bu uyumdur.

Kişinin değeri, gövdesinin biçimiyle değil, başının içinden çıkanlarla ölçülür. Bu da uygarlığın özüne değgin bir olaydır (evet olaydır), eylemsel alanda anlamını bulur. Değeri anlamak, bir değer olmaya bağlıdır; değeri yargılamak ancak değerlinin işidir. Bir toplumda değersizlerin sözü geçiyorsa, salt değerin yerini düzmece değer alıyorsa baş ayakların buyruğu altına girmiştir. Ayağın başı yönlendirdiği bir toplumda gerçek aydının düşünme özgürlüğünü savunması, ayağın yetkisine karşı suçtur. İşte Vedat Günyol, böyle bir davranışın suç olduğunu 12 Mart döneminde öğrenen (öğrenebildiyse), az bulur aydınlardan biridir. Onun yüreğiyle başı özdeş düşünme akışı içindedir; yüreğiyle başı arasında özel bir onaylama uyumu vardır; yüreğinin "olur" dediğine başı "olmaz" diyemez. Bu olay önemlidir, kişisel bütünlüğün özelliğidir (kimi aydınlarda). Nitekim Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol-Azra Erhat üçlüsünün odaklaştırdığı çevrede düşünen yürek yargıyı veren baştır. Bu davranış biçimi duygusal olma anlamına gelmez; böyle bir yorum onları anlamamak demektir. Bu çevreye göre, kötü diye bilinen nice kimsenin bile, sevilesi bir yanı vardır. Bu düşünme türü, içinde yaşadığımız uygarlık ortamına uygun, bir gerçeği kapsar. Kişi kendiliğinden kötü olmaz, kötülüğün nedenleri kişisel varlığın dışındadır gibi bir görüşten yola çıkılırsa sonuç olumludur. Ancak, bütün kötüler yaşadıkları toplumdan dolayı kötü, bütün iyiler de yine içinde buludukları ortamdan dolayı iyi olamaz. Bence, en ileri uygarlığın getirdiği eğitim bile, doğanın kişiye verdiğini değiştiremez, ancak eyleme geçmede etkiyi yumuşatabilir. Vedat Günyol-Sabahattın Eyuboğulu-Azra Erhat üçlüsüyle anlaşamadığım, anlaşmak da istemediğim (tartışmalarda gündeme getirilen örneklere göre) bir konu budur. Nitekim, 12 mart döneminde, bu üç canın çevresinde toplanan "iyiler"in hangi doğal öğelerle donatıldıkları açıklığa kavuşmuştu.

Bir Bektaşi ile bir Mevlevi karşalaşmış, iyi-kötü ko-

nusunda tartışmaya koyulmuşlar. Mevlevi "iyi" denince, kendi tekkesinde, uyumlu davranan, güzel dönen, şeyhe yürekten bağlanan, saygı duyan, yardımseven bg. davranışları olan kişiyi anladığını söylemiş, Bektaşi buna karşı çıkmış, başka ölçekler göstermiş, özellikle içki üzerinde durmuş, onun önemini vurgulamış. İkisi arasında geçen tartışma büyümüş, kim doğru söylemişse karşısındakinin ona bir koç vermesi gerektiği konusunda anlaşmışlar. Tekkede, yaşadığı yörede "çok iyi" bilinen bir mevlevi dervişi örnek alınmış. Bektaşi, belirlenen günde, mevlevi tekkesine gitmiş, bu "çok iyi"nin bütün davranışlarını, görevlerini gözlemlemiş. Sıra, bu kişinin bir de, bektaşi tekkesinde denenmesine gelmiş. Belirli günde, mevlevi tekkesinin şeyhi de, tanık olarak bektaşi tekkesine gelmiş. Söyleşmişler, konuşmuşlar, içkiler içilmiş, külbastılar yenmiş, bizim "çok iyi" mevlevi iyice kendinden geçmiş, sağa sola bakınmış, gitmiş mevlevi şeyhinin önünde işemiş, sonra da "destur ya pirim" demiş. Bektaşi gülmekle yetinmiş, mevlevi arkasına bakmadan sıvışmış. Demek "çok iyi" ile "çok kötü" sözle değil, eylemle anlaşılırmış, ne dersin Vedat Günyol can, çevrende toplananların "hepsini değil iyilerini anlamak için bektaşi tekkesine bir uğrasak mı?

Kişiyi görünmeyen yanıyla düşünmenin sağladığı olanaklar, görünen yanıyla olandan daha sağlıklıdır. Bunda kuşkuya kapılmak sözkonusu değil, bilme-anlama eylemine başka kapılar açma girişimi önemlidir, yararlıdır. Görünen yan güçlemeye, örtünmeye elverişlidir, oysa görünmeyen yanı başka türlü sergileyecek bir araç yoktur. Kişi göstermediği yanıyla anlaşılır, dışa vuran yanı kendi kendini yorumlamasıdır. Kendini yorumlayan kişi, hangi bilim sanını taşırsa taşısın, "iyi" değildir; "iyi"nin özünde olduğundan başka türlü görünmek yoktur. Sevgili Vedat Günyol, bunları sağlığında söyledim; beden önce, şimdi aramızda bulunmayan gönüldeşlere kavuşma yolculuğuna çıkarsan bunlara ekleyecek başka sözüm yoktur bilesin, benimle ilgili düşüncelerin varsa onları da benim sağlığımda söyleyesin (sonra bektaşi tekkesine uğrama gereğini duymayalım)...

SABAHATTİN EYÜBOĞLU GERÇEĞİ

Değerli yazarımız Sabahattin Eyüboğlu'nu 13 Ocak 1973'te yetirdik. Denemeleri, çevirileri, incelemeleri, filmleriyle kültür hayatımıza önemli katkılarda bulanan Eyüboğlu, Köy Enstitüleri hareketi içinde de yerini almıştı. Hayatı boyunca demokrat ve ilerici bir düşünceyle köklü bir bilgiyi birleştiren Eyüboğlu bu toprağa, onun insanlarına vurgundu. Onun hayatına anlam veren tutku insandı

Öülümünün altıncı yılında Sabahattin Eyüboğlu'nu Sayın İsmet Zeki Eyüboğlu'nun yazısıyla anıyoruz.

İnsan tek başına değil çevresiyle anlaşılan, yorumlanan bir varlıktır. Onu çevresinden soyutlayarak yalnız beğenilen düşünceleriyle, dostları üzerinde bıraktığı duygu izlenimleri ile açıklamak, anlamaya çalışmak, onunla ilgili gerçekleri örtmektir, gizlemektir, bilmeden. Kişi yalnız sevilen, beğenilen yanlarıyla değil, sevilmeyen beğenilmeyen davranışlarıyla da bir bütündür. Onu anlamak, özünü oluşturan kişilik öğelerini kavramak, ancak bi bütünlüğü içinde düşünmekle, ele almakla olabilir. Sabahattin Eyüboğlu benim yakınımdı, ağabeyimdi, amcamın oğluydu, beni ortaçağ uykularından uyandıran, karanlıklardan kurtaran, gerçeğinde bunun olumlu sonuca vardığını görünce gözleri gülen sevilesi canlardan biri, başta geleniydi. Ona etkisi nedeniyle bakarsam, onu öylece anlamaya, anladığımı anlatmaya çalışırsam duygularıma kapılır, gerçeğe uzak düşerim. Ancak gerçeğin de çok katı, çok acımasız ol-

duğunu, bıçak gibi kestiğini iğne gibi battığını biliyorum gene de yazacağım.

Sabahattin Eyüboğlu'nun bütün yönleriyle anlaşılması, hangi koşullar altında, hangi etkenlerle yazı yazdığının aydınlığa kavuşması kardeşi Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun mektuplarının yayımlanmasına bağlıdır. Şimdi yayımlanmamış bu belgelere dayanarak, kimi yönlerini açıklamaya kalkma yetkim yoktur. Bunu geleceğe bırakacağız ister istemez.

Sabahattin Eyüboğlu yazmaktan çok dostlarıyla, sevdikleriyle konuşmayı, tartışmayı, ilgilendiği sorunlar üzerinde karşılıklı söyleşmeyi seven bir aydındı. Onun için önemli olan yazmaktan çok düşündüğünü yaşamak, gerçekleri yerinde görüp öğrenmek, düşünmekle yaşamayı bağdaştırmak, gezerek düşünmek, düşünerek gezmekti. Bundandır 65 yıllık bir yaşam boyunca az yazması, çok gezmesi, çok söyleşmesi. Ona bir yazar olarak bakınca, kendisinden bekleneni, umulanı vermemiş, yalnız yaşayışıyla çevresini aydınlatmaya koyulmuştur diyebiliriz. O bir insanseverdi, dost canlısıydı. Onu için yaşamak yazmak değil, dostlarla tatlı tatlı söyleşmek, belli konular üzerinde düşünce alışverişi yapmak, karşılıklı olarak birbirini aydınlatmak, sevmek, sevilmek içindi. Çevresine, evrene çokluk elindeki fotoğraf makinesiyle bakar, dost seçerken eleştirici, insanın özüne inici, kılı kırk yararcasına araştırıcı bir tutumdan kaçınırdı. Gözleriyle düşünmeyi, yüreğiyle, derviş gönlüyle ölçüp biçmeyi severdi. Bu tutumu dostlarını, çevresini kabuğu parçalayıp içinden inciyi alır gibi us imbiğinden geçirmesine önlemiş, tanıdıklarını gözlerine değil, özlerine bakarak anlamasını engellemiştir. Bu davranışı bütün sömürüp sömürülme türlerine karşı çıkışı; çevresini, dostlarını yeterince uyaramamış, sömürülmekten kendini kurtaramamıştır. Kimseyi suçlamak, yermek, incitmek istemediğim için burada birtakım adları anmaktan kaçınıyorum. Bayazıttaki "Emek Apartmanı"nda nice sevdikleriyle yaptığı şiir çevirilerinin altına kendi adını yazmamıştır. Bunlar onun bilinmeyen yanlarıdır. O bunların bilinmesini de istemez, sevmezdi.

Türk düşüncesini, Anadolu uygarlığını, sanatını ilgilendiren

pek çok konuya değinmiş, pek çok sorun üzerine çağdaş bir anlayışla eğilmiş, ancak bütün bunları birer küçük yazı biçiminde ortaya koymuştur. Yaşama anlayışı, dostluk görüşü onun belli bir konuda uzun boylu çalışmasına, büyük çapta bir araştırmaya koyulmasına engeldi. Nitekim çalışma arkadaşları, dostları da böyledir. İnsanı göründüğü gibi söyleşip güldüğü gibi benimsemek, derinlemesine araştırmaya girişmekten çok gözle kavramak onun dostlarında dışa vuran en ilginç özelliktir. Onun gönlünde dostlardan kurulu bir evren vardı, özlerine inmeden, eleştiri süzgecinden geçirilmeden seçilmiş, birikmiş dostlardan oluşan bir evren. Annesinin evindeki bir yemiş tabağına yazdığı:

Bu dünyayı seninle sevmişim ben
Benim sensiz bu dünya nemdir ey dost

dizeleri onun dost anlayışını, yaşama görüşünü yansıtır açıkça. Oysa insanın göründüğünden çok daha başka yanları, gizli odaları, çekmeceleri vardır. Yukarıdaki dizelerden sonra Fuzuli'nin:

Dost biperva felek birahm devran bisükun
Derd çok hemderd yokdüşmen kavi tali zebun

dizelerini söylemeye gönlü yatkın olaydı bizim için çok daha verimli, çok daha etkili olacaktı. İnsanları sevmeli, saymalı, ancak sevgiyi saymalı, ancak sevgiyi de çok ucuzlatmamalı, seveni sever görüneni seçmeli, kişinin yüreğinde saklı değeri bulmak için mercan avcılarının yaptıklarının bilgelik olduğuna da inanmalı. İnsanları severken, onların eksik, uyumsuz görülen yanlarını, davranışlarını da gözler önüne sermeli, onları uyarmalı, bundan kaçınanlardan, daha önce kaçmalı. Bırakılmadan bırakmayı bilen kazanır boyuna.

Sevilesi canlardan kalan anılar güzeldir, dostluklar onlarla yaşar, gelişir, biçimlenir. Ancak bu anılar dostun tutumuna, anlayışına karşıt bir düşünceyle, kendine yer yapmak yeni bir çevre oluşturmak amacıyla sergilenmemeli, yarardan uzak tutulmalı. İşte Sabahattin Eyüboğlu dostlarını seçerken, ileride başına gelecekleri, kimin özden, kimin gözden dost olduğunu

düşünmemiş, düşünmek bile istememişti. Bu onun çok sevilen, ancak, eksik sayılması gereken bir yanıdır.

Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkçısı birçok Avrupa aydınının, bilgininin görüşlerine karşı çıkışlı bir anlaşışla Anadolu uygarlığına bakmış, sorunları başka bir açıdan ele almışlar. Türk düşüncesinde değil, Batıda bile bu yeni, atak bir görüştür: Anadolu uygarlığı Anadolu insanının yaratmasıdır, göçlerle Doğudan-Batıdan gelmemiştir. Anadolu karışıp kaynaşmalar sonucu oluşmuş bir bütündür, bir bileşimdir. Uygarlıklar göçer obalar gibi bir ülkeden bir ülkeye taşınmaz. Onlar belli topraklardan beslenen, beslendiği toprağın derinliklerine kök salan insan ürünleridir. Anadolu uygarlıklarının en eskilerinin bile, günümüz Anadolu insanının yüreğinde, yaşayan izleri, kalıntıları vardır. Anadoluda doğan uygarlık, belli bir oranda, Anadoluda sürüp gidiyor. Gelenekler, görenekler, inançlar, oyunlar, türküler, koşuklar bg. incelenince bu gerçek ortaya çıkar. Anadoluda devrimi, yeniliği, uygarlaşmayı halk denen büyük topluluk benimseyip gerçekleştirecek, yaratıp yaşatacaktır. Devrim halkın yararına, toplum çıkarına olursa tutunur, benimsenir. Anadolu insanı çağlar boyunca kandırılmış, aldatılmış, sömürülmüştür. Bugün bilmeden devrimlere, yeniliklere karşı çıkışı, geçmişten kalan bu kötü alışkanlığın sonucudur. Onu bu alışkanlıktan eğitimle kurtarırsak, gözünü açmasına yardımcı olursak en yeni devrimi, en çağdaş ileri atılımı bile benimsemekte gecikmez.

İşte Sabahattin Eyüboğlu'nun sergilediği sorunlar genellikle bunlardır. Bu sorunlarla ilgili yazılan çok azdır. O, bu sorunlara ışık tutmakla yetinmiştir. Sorunların çözümü, toplumun büyük bir kesimine yayılması bu konuda düşüneceklere kalmıştır.

"SUYUN İNCE SESİNDE"

Duygulu, duyarlı bir ozandır Gündoğdu Sanımer, usun denetiminden kaçarak duyguların sıcaklığına sığınan, okuyucuya düşünceyle değil içinde uyanan ürpertili duyuşlarla seslenen bir söyleyişi vardır. Onun şiirlerini okudukça, hep çocukluğum bir daha yaşanamayacak yıllarına giderim, nerdeyse altmış yıl eskilere. Gün olur Maçka'nın Ağralaksa yaylalarında dolaşırım, gün olur İstanbul'un Marmara'ya bakan yönünden yola çıkar ara sokaklarda gezinirim. "Uzak uğultulardır eski sevdalar" diyor. G. Sanımer, bunu yeni mi öğrendin a kardeşim, hangi "sevda"nın eskisi yakınımıza gelir, içimizin oylumunda yüzyüze bize seslenir? Eskinin hepsi de birer uğultudur belleğin yamaçlarında yalnız sisli yankıları değinir geçer kulaklarımıza. Unutulmayan bir "sevda" kişiye dirilik getirir, üzüntüye salsa bile yüreğinde buruk bir kımıldanmaya olanak sağlar, insan dediğimiz de biraz budur işte.

korkuyorum sislenen gözlerinden
özlem bakracını dolduran kuyu
ansızın ürküyor güvercinler
geçiyor yüzümüzden kuş sürüleri

Duyguların, geçmişe yönelmenin, anıları söyleterek kendini açığa vurmanın izlerini taşıyor bu dizeler, "sislenen gözler"den korkmak ozanın düşlediği bir yaşama ortamında kalmıyor, yaşanmak istenipte yaşanamayan bir olaya duyulan özlemin etkinliğini gösteriyor besbelli. "Özlem bakracını dolduran kuyu",

biraz düşünce duyumsuzluğu giderilemeyen bir bekleyişin dışa vuruşudur, dizeninin örtüsü altına saklanan umutsuzluktur. Ozan, "ben öyle demek istemedim" dese bile inandıramaz bizi.

şubat çıplaktı
uzun boylu ağaçların
o çalışkan dalları çıplaktı
ispinozların sevinciyle
sökün ettiğinde bahar

birdenbire görünüm değişiyor gözlerimizin önünde, şubatın ortalığı kaplayan soğuğu en açık etkisini yaprakları dökülmüş ağaçların dallarında gösteriyor. Bir yerde durmuyor G. Sanımer, "özlemin bakracını dolduran kuyu"nun yanından kaçarak şubat'ın çırıl çıplak duruma getirdiği ağaçlara, dallara bakıyor, sonra ilkyazın ince türkülerini söyleyen ispinozları dinliyor, doğayı getiriyor gözlerimizin önüne. Burada dizeler duyulara sesleniyor, yüreğin derinliğinde gezinen özlemleri anımsatmıyor artık, bu nedenle dizelerin ayakları yere basınca, ozanın anlatım gücü daha güven verici bir netlik kazanıyor. G. Sanımer'in dizelerinde doğa ile düş elele yürüyor.

unutmalısın insanın insana
ettiği zulmü
bahar sabahlarında
doğaya bak sen

kişinin yüreği böylesine olumsuz anılardan arındırılırsa iyi olur deriz, ancak burada "unutmalısın"ın yerini başka bir sözcük almalıydı, yapılan kötülük unutulursa yenisine kapı açılır. Kötülüğü unutmak güzel, ancak kötüyü unutmak öyle değil. "Bahar sabahlarında doğaya bakmak" gerçekten güzel, ancak şubatın ağaçlarına yaptığına ne diyelim? Üstelik, çağımızın en güçlü devletlerinden biri, aşırı bir sömürü tutkusuyla başkalarının tepesinde uygarlığı alaya alarak, en öldürücü bombaları yağdırırsa, "insanın insana ettiği zulmü" unutmanın önemi kalır mı?

öpüyordu çakıl taşlarını köpük
uzuyordu geceden kalma rüzgârın
mırıltıları

bu dizeler birden Maçka'nın içinden geçen iki akarsuyu getirdi gözlerimin önüne. Özellikle Meryemana Deresi dik akışlıdır, suları köpürür, ancak bu köpükler çakıl taşlarını öpemez, onların üzerinde sıçrayarak geçiverir, akarsu taşla köpüğün özlemini gideremez, onların öpüşmesini bile kıskanır, sürer götürür özlemle kabaran köpükleri.

özgürlük çiçektir yarın çocuk
deniz mutluluktur gece yasa
biter yargısı yabanılın gün gelir

bu üç dize bir uygarlık anlayışını açıklamaya yetiyor. G. Sanımer, bu dizelerde konuyu en sağlıklı nitelikte yakalamış, Türkçenin güzel akışı içinde yerli yerine oturtuvermiş. Ancak, bizim toplumumuzda bu dar anlayış egemen olduğu sürece, "yabanılın yargısı" bitmez gibime geliyor, üstelik "özgürlük" denince korkusundan içgiysilerini ıslatan yetkikilerin egemenlik sağladıkları bir ortamda insanların daha çekecekleri var. Yine özlemin ağırlığı, etkinliği seziliyor dizelerde.

kim silebilir sözcükleri çocuksa
                    yıldızlarınız
örtse de gizlerini sağır yorganı gecenin
yenik düşer bir ozanın türküsünde

dizeleri, okuyucuyu alıp götürürken erek belli değil, ancak bundan sonra gelen iki dize şiire bütünlük kazandırıyor:

kadınlardı
dizelerin arasına sakladığım seviler

sözcükler yazıya geçirilince, ozanın elinden çıkıyor, bağımsız bir varlık niteliği kazanıyor, yaşamak için ozana gereksinim duymaz artık. Çağımız en büyük, en etkili, en güçlü orduları toplansa, en öldürücü araçları kullansa, Homeros'un bir dizesi uygarlık tarihinden silebilir mi? Pir Sultan Abdal'ı asan yönetimin gücü onun bir dizesini unutturmaya yetti mi? Yazıya

geçen sözcükler karşısında yenilgiye uğramayacak güç yoktur. Sevgili G. Sanımer bir hekimdir. insanı nesnel varlığıyla hepimizden iyi bilir, onun doğal yapısını dokuyan ipliklerin nerede düğümlenip nerede çözüldüğünü onun gibi göremeyiz. İşte, o, bu alandaki deneyimleriyle bize üzücü bir görünüm sunuyor:

ölüm öğrencisiyim ben
kim bilebilir benim kadar
ocaklarda yanarken ağlayan odunların
onların da bir canları olduğunu güzbitiminde
sevgili kucağında uyur gibi doğanın

bu dizeler bana ilkçağ Yunan şiirini anımsattı, Latin şiirinin işlediği ölümsüz konuları getirdiği belleğimin ortamına. Özellikle bu dizelerin bulunduğu şiirin başında:

bir kadın duruyor ölümün ayakucunda
yalvaran gözleri düşüyor üstüme bıçak parıltısı

ölümün ağır ağır gelişini sezinleyen bir insanın gözlerinde uyanan umut ışıkları çok etkilidir. Ben, bu olayı, birkaç kez yaşadım, ölen yakınlarımın sonbakışlarında nesnelleşen umudun bütün ağırlığını içimde seziyorum.

Özellikle, bundan ikibuçuk yıl önce, kanserden ölen ağabeyimin son soluklarını vermeye başlarken, daha bilinci kararmadan, çevresine yönelttiği bakışları, dili tutulduğundan söylemek istediklerini gözlerinde nesnelleştirircesine duyurmaya çalışması, bence unutulur gibi değildir. Bir kişi, ölüm karşısında ne denli yiğit görünürse görünsün, bilincin bulanışından önce gözlerden dökülen bakışlar yaşamla ölüm arasında kurulan köprünün sessiz dilidir. Öğrenilmesi olanaksız olan bu dilin sese dönüştüğünü düşünmek bile insanı sarıyor. Sık sık düşünürüm, kurarım kendi kendine: öleceğim anlaşılırsa, çevremde toplananlara yalvarıcı bakışlarla yönelmeyiyim diye, sevdiklerim gözlerimi çıkarsınlar. Yeryüzüne oyukları duldurarak benimle gelen gözlerimin, benimle yeraltına gitmesini istemiyorum. Yaşamım boyunca yeryüzüne bakmaktan doyamayan gözleri yerin altı ne yapacağım, onlar

yine yeryüzünde kalsın. İşte G. Sanımer'in son dizeleri beni böyle söyletti, ellerine sağlık.

G. Sanımer'in "bulutun arkasında meksila" adlı şiiri nesnel gerçeğin yaşanmış, görülmüş bir ağıtıdır, öylesine içlidir. Bu şiirde, usun bağlarından boşalan duygular dizeleri birbirine bağlar, yaşananla sezileni, görülenle düşünüleni, olanla anlatılanı bir bütünlük içinde verir. "Meşoğlu'nun kıranı" (meşeun kıranı deniyor) benim çocukluğumdan beri pılıyı pırtıyı toplamış göçme gününü bekliyordu, bunu bilmeyen yoktu, ancak yol yapımında yetkilileri inandırmak güçtü, hepsinden önce doğayı, yöreyi bilmiyorlardı; sonunda G. Sanımer'in dizelerinde ölümsüzlüğe kavuştu, toprağın altında ölümü tadanlar.

anlattılar sana tarihini dağın
kımıldamadın
sendin o
biricik erdemi ihmal olan
acımasız insan

bu dizeler vurdumduymazlığın, insan sevgisinden yoksunluğun Çatak köyünün girişindeki büyük kayalara kazılmış kimliğidir.

bir kırım türküsüdür
dolar saçına çocukluğumun
yüzyıllar ötesinde kalan toprağım

dizeleri beni en az ellibeş yıl uzaklara, dedem Şükrü Efendi'nin, ninem Hava Hanım'ın (aile içinde öyle denirdi) önüne, el öpmeye götürür. Ben dedeme "Efendi baba", nineme de "Hanım nine" derdim, kadeşlerim, annem, babam da öyle söylerlerdi. Efendi baba'm, cuma günleri elini öpmeye gittiğimde bana sarı beş kuruş verir, sonra "Kırım türküleri" öğretirdi. Bu türküleri kendine göre bir ezgiyle söylerdi:

Sıvastopol önünde yatan gemiler
Atar nizam topunu yer gök iniler
Hey padişahım izin ver bize
Sılada anamız duacı size

dizeleri beni çok etkilerdi. Efendi baba'nın ağabeyi (Bedri Rahmi-Sabahattin Eyuboğlu kardeşlerin dedeleri) Hamdi Efendi de hep Yunus Emre'den, Erzurumlu İbrahim Hakkı'dan "ilahi"ler okurdu. İşte G. Sanımer'in dizeleri bana adı geçen büyüklerimin önünde oturup ellerini öpme olanağı sağladı düşlerimin, anılarımın evreninde. Demek şiir, bir yerde, insana seslenirse, insanı alıp bir yere götürürse şiir oluyor.

Gündoğdu Sanımer duyguların, özlemlerin ozanıdır, onun dilini oluşturan, ona bir söyleyiş özelliği kazandıran da bu iki sözcüktür (duygu, özlem), ben şiirinden öyle bir sonuç çıkarıyorum, başkalarını bilmem. Şiir, hangi konuyu, hangi sorunu işlerse işlesin, insanı unutursa ilgi alanı daralır, insana seslenmeyen, insanın bir yanını vermeyen şiir bence bir sözcük dizisi olmaktan öteye geçemez, şiir insanla başlar insanla yaşamını sürdürür. Kuşkusuz başka türlü düşünenler de vardır, insana yalnızca soyutlanmış deyişlerle yaklaşmak isteyen, doğada yaşayan insanı değil de, düşünsel evrede gezdirilen insanı yeğleyen ozanlar da olacak. Ancak, doğada yaşayan bir varlık olarak, bana seslenmeyen şiirin belleğimde yeri yoktur Ben, doğal bir varlığım, şiir bana bu özelliğimin çizgileri içinde seslenmeli, doğa üstüne çıkmak istemiyordum.

şimdi uzaklarda kalan şehirde
boğaza / marmaraya gemiler gidiyordu
gemiler gidiyordu karadenize
başlayamadıklarım bitiyordu

özlemin Boğaz'a, Marmara'ya Karadeniz'e gidip gelen gemilerle nesneleşen durumu, İstanbul'u bilenlerin çoğunda bu özlem vardır, ancak çoğu kez yeniden yaşanmak istenmeyen bir özlem olduğu da söylenebilir.

sizdiniz o uysal kadın
doğduğunuz gizlenmiş sevincin yüreğinde
uyudu beşikler büyüdünüz
erişti arpa boyuna filiz
bakınca tanrısal dokunulmazlık
bedeniniz

başkalarını bilmem, benim yaşadığım Maçka köylerine, kırsal kesimin acısını etinde kemiğinde duyanlarda, "kadın" inançların ördüğü bir dokunulmazlık içinde büyür: onun sıcaklığı, yalnız, evliliğe adım attığı büyülü gecenin yoğunluğunda gözlerden uzak bırakılmış gizlilik örtüsü altında duyulur. Bu bir toplum anlayışı, yaşama biçimidir, karışılmaz, ancak ozanın diline de engel konulmaz.

yorgundur
yazgısı yaşlı balıkçının
derin sularda yitip giden
umut

ayışığını örttüğü, parıltılarda süslediği gecelerde denizde dolaşan, ekmeğini tuzlu sudan çıkarmaya çalışan bir balıkçının eli boş dönmesinden neler duyduğu ancak bu gerçeği bilenler sezebilir. G. Sanımer, bir kıyı çocuğudur, Karadeniz balıkçılarını yaşam gerçeği, acısını-tatlısını bilir, bilmese bu dizeleri böyle söyleyemezdi.

YALANCININ MUMU

Sayın Prof. Dr. Hasan Eren, Türk Dili'nin 443. sayısında (Kasım 1988) "*Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*" adlı çalışmamı konu edinen bir eleştirisinde ağırbaşlı olması gereken bir bilimcrine yakışmayan bir dil kullanarak bana saldırdı. Bu yazısını görmemiştim, sayın Orhan Hançerlioğlu'nun uyarısı üzerine durumu öğrendim. Sayın Eren, yazısını, Köprülü'nün eski bir eleştirisinde değindiği Bedres Keresteciyan'ın yapıtını öne sürerek suşlamış, daha sonra Ziya Gökalp'ın "*Türk Medeniyeti Tarihi*"nden ufak bir alıntıyla düşüncelerini sürdürmüştür. Ben, burada, o alıntılara deginmeden bu iki Türk aydınının yetkilerini (bu alanda) belirtmekle yetineceğim.

Köprülü, Türk düşüncesinde, tutarsızlığın, bilimsel içerikten yoksun savların, yöntemsizliğini, gününe göre konuşmanın eşsiz örneğidir. Nitekim, 1934'te yayımladığı "*Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*" adlı yapıtının başında şöyle der: "Türk'e bilgi ülküsünü ve ülkü bilgisini öğreten ULU BİLGE ÖNDER'e", bu adamanın arkasından da: "Büyük kültür inkılabımızın Ulu Bilge Önder'i Gazi Mustafa Kemal" sözlerini ekler. Bunları söyleyen Köprülü'nün Demokrat Parti içinde, Türk devrimlerinde, özellikle Dil devrimine karşı benimsediği olumsuz tutum hepimizce bilinmektedir. Ben, Köprülü'nün bütün yapıtlarını ilgiyle okudum, adının başına eklediği bilimsel sanlara yakışır bir uzmanlığın, derinliğini göremedim. Onun "*Divan Edebiyatı Antolojisi*"nde Zati ile ilgili bölümde

geçen şu sözlerine bakalım: "... Zati divanında böyle fuzuli beyitler lüzumundan fazla çoktur...". Bu sözleri söyleyen kişi adının Ord. Prof. Dr. sanlarını eklemekten kaçınmazken Türkçeyi bilmediğini, okuyup yazamadığını kanıtlamaktadır. Bu nedenle onun yetkisine, uzmanlığına, dil konusunda kaynak olma gücünün bulunduğuna inanamıyorum.

Ziya Gökalp'a gelince, o da "*Türk Medeniyeti Tarihi*, 1976, s. 339" şöyle konuşur: "... ekmek yapmak için buğday, hayvanlara yem almak üzere arpa ile mısır'a, kımız'a katarak tarasun adlı bir nevi içki yapmak üzere de darı'ya muhtaçtılar." İmdi, sayın Eren'in kaynak gösterdiği bu kişinin mısır denen bitkinin Amerika'nın bulunuşundan sonra, özellik 16. yüzyıl başlarında Doğu'ya geçtiğini bilmemesi şaşılası değil midir? Mısır sözcüğünü bile bilmeyen, bu bitkinin hangi ülkelerde yetişebileceği konusunda yüzeysel bilgisi bile olmayan bir kimse kaynak gösterilebilir mi?

Sayın Eren, oldukça uzun eleştirisinde (böyle bir yazıya eleştiri denirse) beni amateur, dillettante gibi sözcüklerle suçlayarak, küçümseyerek, yalnızca kendinin bildiği, gördüğü bir takım kaynakların adlarını dizileyerek saldırılarını sürdürüyor. Onun gösterdiği, yanlış saydığı örnekler üzerinde durarak düşüncelerimi yansıtacağım.

Sayın Eren "*ağıl*" sözcüğünün fars, değil, Türkçe olduğunu söylüyor. Oysa Türk dilinde *ağ* kökü yükselmek, yukarı çıkmak, aklaşmak bg. anlamları içerir, "*ağıl*" ise toplanma, gecelemc, geceyi geçirme, yatma yeridir. Kökte bulunmayan bir anlamın türevde aranması, güven verici değişim kanıtları göstermeden, tutarlı, uzmanca bir iş değildir. Bu sözcüğün Farsçaya Türkçeden geçtiğini söylemek savı kanıtlama anlamına gelmez.

"*Ark*" sözcüğünü ar-hark'tan gelmediğini, Türkçe arık'tan türediğini söyleyen sayın Eren yanılıyor. Türkçe ark pislik, dışkı anlamındadır, Kâşgarlı öyle bildiriyor. Dilimizde bir hark'tan, öteki arık'tan gelen iki sözcük vardır Türkçe arık ırmak, çay, kıyı, güçsüz, gelişememiş bg anlamlarındadır (Kâş.), üstelik eski Türklerde sulama yoluyla tarım gelişmemişti (Uy-

gurlardan önce), Türk toplulukları konar-göçerdi. Sonra, benim incelediğim ark Türkçe ırmak, çay, akarsu karşılığı değil, tarla sulamada açılmış su yollarıdır. Ben, eleştiriye konu olan, çalışmamda Türk dilinde ark, arık yoktur demedim ki, bu iki sözcüğü ayrı başlıklar altında verdim.

Sayın Eren'in arslan, yılan sözcüklerini Çince değil Türkçe olduğunu savunması da tutarlı değildir. Kendileri biraz daha düşünüp taşınırlarsa Türkçede *yıl-ıl* köklerinin yılan anlamını kapsayacak bir nitelikte olmadığını kavrayabilirler. Bir sözcüğün kaynağını araştırırken, onun düşünsel ürünler, kavramlar üretmeye elverişli olup olmadığını gözden uzak tutmamalı.

Boza sözcüğü kesinlikle Türkçe değildir, eski Türkler böyle bir içki yapmayı bilmiyorlardı, sayın Eren biliyorlarsa hangi Türk boyunun nerede, hangi dönemde bu içkiyi ürettiklerini kanıtlasınlar.

"Çarık" sözcüğünün Türkçe olduğunu söylemek için sayın Eren gibi güçlü bir dil uzmanı gerekir. Dilimizde "çar" kökünün giyecek araç üretmeye elverişli bir anlamı yoktur, dahası bu kökün Macarca "çarık" anlamında söylenen saru ile bağlantısı çok yanıltıcıdır. Macarca'da Türkçeye geçen sözcükler arasında ça/sa, sa/ça dönüşümünü saptamak kolay değildir Önce sözcüğün yapısal özelliği buna engeldir. Sayın Eren eski İran kaya kabartmalarında görülen çarık biçimli ayakkabıların varlığını öğrendiyse böyle yazmazdı kuşkusuz. Çaruk sözcüğü Türkçe ise çar köküne getirilen uk ekini hangi yöntemle açıklayacağız, bunun özdeş türevlerini, benzerlerini göstermeden? Üstelik Kâş. sözlüğünde verilen çar köküyle başlayan öteki sözcüklerin çarık'la anlamsal ilgisi de yoktur.

Sayın Eren, "dibek" sözcüğünün "döğmekten" geldiğini söyleyerek benim yanıldığımı ileri sürüyor. Oysa, adı geçen çalışmamda, "dibek"in "tüp" kökünden türediğini bildirirken bunu "vurmak, döğmek, anlamlarını içerdiğine de değinmiştim: ".. kök anlamı tepesine vurulan, vurularak döğülen.." açıklaması neden görülmek istenmemiş? O bölümde "tüpülemek/ tepelemek/ tepesine vurarak döğmek, ezmek..." açıklaması da var.

"İnci" sözcüğünün Çinceden geldiği açıktır, uygarlık tarihinde bunu bir süstakısı, süslenme aracı olarak kullanan, Türklerle komşu ilk doğu ulusu Çindir. Sonra eski Türklerde inciyle ilgili işlemeler, çalışmalar var mıydı? Hangi Asya türk toplumunda, Çinden önce bir inci işçiliği görülmüştür. Sonra Türk dilinde in-yin kökleriyle inci denen değerli nesne arasında bir anlam bağlantısı var mı? İnci'nin başka dillerde benzerlerini (sözcüğün yapısal özelliğini belirterek) göstermek de kökeni açıklama anlamına gelmez.

"Köprü" sözcüğüne gelince: sayın Eren'in sığınakları bilimsel içerikten yoksundur. Sayın Eren, bu sözcüğün önce, Türkçe olduğunu söylüyor, sonra "Martti Raesaenen... köprü'nün eski Grekçeden alındığını bildirmişti... Aulis J. eki de... köprü'yü eski bir Grekçe alıntı olarak vermişti. Ancak Gerhard Doerfer... Raesaenen'in görüşüne katılmamıştır... Son olarak Sir Gerard Clausen köprü'yü Türkçe bir türev olarak değerlendirmiş, Grekçeden geldiği yolundaki savdan söz etmemiştir." İmdi, bütün eleştirisi boyunca beni amateur, dilettante olarak niteleyen sayın Eren'e soralım, bu bilgince sözler hangimize yakışır? Üç yabancı bilginin dönergeli açıklamaları karşısında kesin bir yargıya varamıyor, sonra dönüyor. Dahası var, sayın Eren, önce söylediklerine Emile Beisacq'ın sözlüğünden aktardığı şu açıklamayı ekliyor: "... Grekçe gephura'nın kökeninin bilinmediğini yazmıştır. (Eyuboğlu'nun Beisacq'ın sözlüğünden habersiz kaldığı göze çarpıyor).".

Yukarki alıntı ilginçtir. Sayın Eren'in sığındığı Avrupa bilginlerini Türk diline, Grekçeye değgin çalışmalarında, eski Anadolu dillerini göz önünde bulundurmadıkları açıktır. Grekçede eski Anadolu dillerinden kaynaklanan, salt Grekçeyle açıklanamayan sözcüklerin sayısı az değildir, "gephura" da bunlardan biridir. Ancak, "köprü" Türkçeye doğrudan doğruya eski Anadolu dillerinden değil, Grekçeden geçmiştir. Kaş. sözlüğünde (c.1, s. 478) geçen köprüg (köprü) sözcüğünün köp kökü burada tartışılan anlamda Türkçe değildir.

"Kısır", "kısırak", "kısrak" sözcüklerinin Türkçe "kıs" köküyle anlamsal bağlantısı yoktur, sayın Eren burada Kâş. söz-

lüğünü, ona dayanan yorumları kanıt sayıyor. Oysa Kâş. sözlüğünde "kıs" köküyle verilen sözcüklerin hepsi "... kısmak, arada kalmak, sıkıntı, sidiği tutulmak, yedirmekten çekinmek, kısaltmak, kısa yapmak, kıstırmak bg." anlamlar içerir, "kısır, kısrak" sözcüklerde bugünkü anlamda verilir. Sayın Eren bu sözcüklerin köklerinde saklı anlamsal içeriği düşünebilse "kısırak, kısrak" sözcüklerini iğdiş edilmiş aygıra denebileceğini kavrayabilirdi. Nitekim Moğolca "keüser" Türkçe "kısır" karşılığıdır, eü sesleri dilimizde "ı" sesine yakındır. Bu nedenle "keüser" ses değişmeleri sonucu "kısır" okunabilir. Gerhard Doerfer'in açıklamalarına dayanan sayın Eren "kısrak"ın "kısır"dan yapılmış bir türev (olduğu kanısındadır). Sözcüğün anlam içeriği düşünülürse "kısrak" küçültme ekiyle oluşturulmuş bir sözcük niteliği taşımadığı anlaşılır. Küçültme eklerinin anlamsal içeriği bellidir (Asya Türkçesinde ak küçültme ekiyle türetilmiş sözcüklerin de hangi anlam aşamasında söylendiğini biliyoruz). Bu ek, sayın Eren'in bildirdiği gibi "küçültme eki" değil, niteleme, durumu gösterme ekidir (dur-ak, ken-ak, yun-ak sözcüklerinde görüldüğü gibi). Üstelik "kısrak-kısırak" sözcükleri Türkçeye neden değişik Türk ağızlarında, sayın Eren'in vurguladığı gibi "biye", "baytal" sözcükleri kullanılsın (üstelik baytal da Moğalcadır. Biye sözcüğü baytal'dan bozmadır, belli bir yaşa varmış hayvanı gösterir).

"Kopça" sözcüğünün Rumca değil de Macarca olduğunu ileri süren sayın Eren, kökenini bildirmede çekingen davranıyor, yalnızca "kopocs", Sırpça "kopca" örneklerini verebiliyor 'Istvan Kniezsa'ya dayanarak). Peki o dillerde "kep" köküyle Türkçe "kep" kökü arasında anlamsal bağlantı nerdedir? Macarca sözcüklerde geçen bütün dil varlıklarının Türkçe kökenli olduğunu neye dayanarak söylebiliriz? Oysa sayın Eren, yazısında bu sözcüğü macarca saymış, onunla ilgili başka bir alıntıda "kopça"yı Balkan dillerinde kullanılan Türkçe bir "alıntı" diye göstermenin de gereksizliğini vurgulamıştır (Laszle Hadreies'e dayanarak). Peki bu sözcük Macarca ise kökeni nedir?

Dilimizde geçen kulübe sözcüğünün Fars külbe'den değil de

Rumcadan geldiğini ileri süren sayın Eren hep yabancı kaynaklara, yabancı bilginlere dayanıyor (burada Güstav Myer, Franz Miklesich, Istvan Kniezsa). Oysa ben yazımda bu sözcüğün Grekçe "kalybe" denen karşılığında vermiştim. Yine Anadolu Rumcasında "kalivi", "kaliva" sözcükleri "kulübe" karşılığı söylenir, ancak aradaki ses yakınlığı düşünülürse "kulübe"nin Fars. "külbe"ye daha uygun düştüğü anlaşılır. Burada sayın Eren de, güvendiği kaynaklar da yanılmış, halk ağzında geçen Rumca kökenli "kelif"le "kulübe"yi birbirine karıştırmıştır. Rumca "kaliva"dan Türçeye geçen "kulübe" değil "kelif" sözcüğüdür.

"Kuluçka" sözcüğünün Rumca değil Bulgarca olduğunu savunan, Türkçeye o yolla geçtiğini söyleyen sayın Eren ile kaynakları burada da yanılmıştır. Bulgar dili İslav dillerindendir, Yunanca ile yakınlığı vardır. Bu sözcük su katılmamış bi-Anadolu Rumcasıdır. Bu Rumcada "kolos", "golos" sözcükleri "kıç" anlamındadır, "kuluçka"da yumurtanın üstüne oturan, "kıç üstü oturan" demektir. Halk ağzında "gelekşa", "kelekşa", "geleçka", "keluçka", koloşka bg. söylenişleri vardır. Üstelik bu sözcüğün geçtiği yörelerde (özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde) Bulgarca değil Rumca konuşulurdu (azınlıklar arasında).

"Kurun" sözcüğü de Arapçaya Grekçeden geçmiştir, kökeni "kronos" (zaman)dur. Türk dilinde "kur" kökü "zaman" anlamını içermez, kurma, yapma, oluşturma, düzenleme, biçimlendirme gibi sözcüklerin karşılığıdır. Nitekim kur (kemer, kuşak, dizi, aşama, Kâş. Uyg.) kur (katı toprak, değerbilmez, SDD). Sayın Eren bu sözcükten "zaman", "vakıt" anlamlarını hangi bilimsel yönteme dayanarak çıkarmış bilemiyiz Öte yandan "kurun Anadolu Türkçesinde kullanılan bir sözcük değildir" deniyor, oysa dilimizde böyle bir sözcük vardı, kurun (oluk, çeşme yalağı, boş arı kovanı, hayvan yemliği, için üzüm ezilen tekne. SD).

"Kuşku" sözcüğüne gelince, bunun "kuş" köküyle bağlantısı açık, ancak kavramsal anlamı yenidir, Anadolu halk ağzında bu sözden anlaşılan şudur: uyanık, kurnaz, yeğni, ulusal toprak, saka omuzluğu, çevik, atik (DS).

"Saman" sözcüğünün "sapan /saban"dan türediğini söyleyen sayın Eren yine tutarsızlığa düşüyor, dilimizde m/p, b/m dönüşmeleri daha çok sözcüğün birinci sessizinde geçerlidir (men/ ben), orta seslerde böyle bir dönüşümün yaygınlığı bilinmeyerek (Anadolu Türkçesinde). Bu nedenle "saman"ı "saan"a bağlamak boşlukta kalıyor.

"Şişek" sözcüğünün Farsça "şişak"tan türediğini söylemiştim, sayın Eren, yine başka yazarlara dayanarak, bunu Türkçe şişik, şişey, şişşik, şiiak bg. söylenişlerini vererek, benim yanıldığımı ileri sürüyor. Bu sözcüğün "şişmek" eylemiyle bağlantılı olamayacağını söylemiştim. Radleff'un açıklamasını örnek gösteren yazarın, bu ulu Rus bilginini kökenbilim bakımından sağlıklı bir kaynak olmadığını bilmesi gerekir. Radleff'un çalışmaları Türk ağızlarını içerir, Türkçenin kökenlerini değil. Nitekim ünlü sözlüğünde Türk ağızlarından derlediği birçok sözcüğün Türkçe olmadığını o da biliyordu. Sayın Eren, çalışmalarında (burada sözkonusu eleştirinde de) çokluk islav yazarlarına dayanıyor. Bu yazarların inceledikleri Türkçe Balkanlarda konuşulan Türkçedir (genellikle). Balkanlarda konuşulan Türkçe ise Türklerin Anadolu üzerinden oralara göçüşleri sonucudur. Bu nedenle Balkan Türklerinin Türkçesi dilimizin kökenbilimi bakımından kesin geçerlik taşıyan kaynak sayılamaz. Burada, Asyadan, Kuzey İran yoluyla Batıya göçen Türk topluluklarını sözkonusu etmiyoruz. Onların dillerinde de Farsça sözcüklerin sayısı az değildir. Bugün Sırp, Bulgar, Arnavut, Romen, Macar dillerinde birçok Türkçe sözcük vardı, hepsi de saptanmıştır. Ancak, bu sözcüklerin büyük bir bölümü , o dillere Osmanlı yönetimi döneminde geçmiştir: bunların Arap-Fars kökenlileri epeycedir.

"Teke"nin Fars kökenli olduğunu yazan, sayın Eren'i epeyce öfkelendirmiş, bu nedenle Gerhadr Börfer'in açıklamasına dayanarak bunun Türkçe olduğunu, "Yeni Farsça"ya dilimizden geçtiğini savunuyor. Tutarsız, dayanaksız bir savunma. Bu sözcük Farsçadır, "tek" kökünden türeyen benzeri yoktur. Üstelik Türkçede "tek" sözcüğü "gibi, benzer" anlamında alınırsa Türkçe, "bir, yalnız, tek" karşılığı söylenirse Farsçadır. Bu kökte

(Türkçe alanında) teg, teğ dönüşmesi vardır, ancak "teke" anlamını içeren bir türevi yoktur, "teke" bir türev değil bağımsız bir sözcüktür. Teke'nin Türkçe karşılığı "tukuş"tur (SD). O da vurmak, tokuşmak, boynuzlarıyla bir nesneye vurmak anlamında söylenen sözcükten türemiştir. Anadolu halk ağzında "eneme", "kaşat", "köremez" sözcükleri de teke karşılığıdır (SD).

"Tereyağı" sözcüğüne takılan, bunu öz Türkçe olduğunu savunan sayın Eren'e göre "tere" Türkçe yağ anlamına gelen "kere"den türemiştir, nitekim "Anadolu ağızlarında kere yağ biçiminde kullanılmaktadır" Benim çalışmam karşısında Köprülü'nün, Ziya Gökalp'in söylediklerini anımsayan bu savı bana da Ziya Paşa'nın şu dizelerini anımsattı:

Onlar ki verir lafz ile dünyaya nizamat
Bin türlü teseyyüb bulunur hanelerinde

Anadolu halk ağzında geçen "kere" sözcüğü Farsçadır, ağ anlamındadır, bunu öğrenmek için Avrupa bilginlerinin çalışmalarına değil, öğrenci sözlüklerine bakmak bile yeter. Sayın Eren'i yanıltan öğelerden biri de Tereeme-i Kamus, Burhan-i Kati, Ahter-i Kabir gibi sözlüklerde, Arapça-Farsça bir sözcük açıklanırken "Türkide böyle denür" sözleridir. Sözlük yazarı bir sözcüğün anlamını verirken dilimizde söylenen yaygın karşılığını gösterir, ancak burada "Türkide böyle denür" sözcüğün kökensel yapısını değil, günlük konuşmadaki seçeneğini bildirir.

"Yağmur" sözcüğünü açıklarken, sözü kısa kesmişim, iyi yapmadım, kolay anlaşılır sandım. Nitekim sayın Eren de bu konuda açık bir sav ileri süremedi, beni alaya almakla yetindi. Bu sözcükte geçen "yağ" kökü k/g/ğ doğrultusunda dönüşümlüdür, bu kök dilimizde "yakınlık, yaklaşma, bir yerden bir yere varma bg." bildirir. Bu kökün Çince "yağ"la ilgisi yoktur. "Mur" dilimizde ektir, gelişimi de tartışmalıdır.

"Yemiş" sözcüğünün Türkçe-Moğolca olduğu açıktır, ancak öncelik hangisinde bilinmiyor. Dilimizde geçen em-im, yem-yim sözcükleriyle Moğolca karşılıkları özdeştir, değişiklik ağız ayrılıklarından kaynaklanıyor. Ben, bu sözcüğün "ey-

lemden iş ekiyle" türediğini söylemiştim, burada eylem besbelli yemek'tir. Ancak yem-yim kökü üzerinde durulması gerekir. Sayın Eren burada da Clausen'un İngilizce yapıtına sığınarak "yemek"in eylem değil ad olduğunu vurguluyor, benim "eylemden iş ekiyle türemiş" yargıma karşı çıkıyor, yanıldığımı söylüyor. Oysa dilimizde "yemek" iki anlamlıdır, biri ad olarak "yemek" öteki eylem olarak "yemek". İşte "yemiş" sözcüğü bu eylem niteliği taşıyan" yem" kökünden "iş" ekiyle oluşmuştur. Dilimizde, kimi sözcükleri açıklarken, "gitmek"ten "gidiş", "durmak"tan "duruş" bg. anlatımlar kulanırız, ben de öyle yaptım, Sayın yazar, bu anlatımı gözardı ederek, "Türkçe yemek'ten iş ekiyle ad yapılırsa yemiş türevi ortaya çıkmaz. Çıksa çıksa yiyiş diye bir türev oluşabilir." yazarın bu bozuk Türkçesine diyeceğim yok. Ancak dilimizde eylemin köküne "iş" eki getirilerek ad üretilir, bu açık bir gerçektir: Sonra bu tür türevlerin hesi de "yiş"le sonuçlanmaz. Burada kökün ses yapısı önemlidir: bilmek'ten biliş (tanıdık, yakın, dost) denir "biyiş" denmez "Binmek"ten yine "iş" ekiyle "biniş" çıkar "biyiş" değil.

Helvacıya tablakâr lâzım
Ol kâre de iktidar lâzım

"Yem", "em" sözcüklerini Moğolca olduğunu söylemek, böyle bir sava karşı çıkmak bile yersizdir. Uygurcada geçen "yem", "em" sözcükleri Arapça "ilaç" anlamında söylenir, Moğolcadan alınmıştır. Nitekim sayın yazarın nerdeyse yarım yüzyıl içinde bulunduğu TDK yayınları arasında çıkan "Eski Uygar Türkçesi Sözlüğü 1968 (2. bası)" bile "yem/em" sözcüklerinin Moğolca olduğunu bildiriyor. Kâş. sözlüğü bu konuda bir açıklama getirmiyor, yalnızca "em/kadının dişilik aygıtı, em/ilaç" demekle yetiniyor.

Dilimizde yaygın "yular" sözcüğünün Rumca eulera'dan geldiğini söylemiştim. Sayın Eren bunun Türkçe olduğunu savunarak, özetle şunları ileri sürüyor: "... yular yalnız Anadolu Türkçesinde kullanılan bir söz değildir... Soyotcada çular, Yakutçada sular... Çağdaş Türk diyalektlerinde yular'ın yerini Moğolca nokta almıştır... Raesaenen... yultar sözünü de sayıyor...

Türkçe iltar /yıltar/ yular/ Rumca bir alıntıdır (Andreas Tietze: Nemeth Armağanı. Ankara 1962. 378.s.)". Sayın Eren, bu alıntının başında şunları da söylüyor: "Türçe yular'ın Rumcadan alındığı sık sık ileri sürülmüştür. Örnek olarak Abdullah Skaljic.. Türkçe yular'ın Rumcadan alındığını yazmıştı.". Açıkça görülüyor ki sayın Eren'in beni suçlarken dayandığı kaynaklar bile birbiriyle çelişiyor. Bilimsel çalışmalarda, kişi, kendini düşüncesini güvendiği kaynaklara dayanarak kanıtlama eğilimi gösterebilir, istediğini seçebilir, ancak işi suçlamaya, yermeye, kötülemeye vardırmaz.

Sayın Eren'in, benim bu konudaki çalışmalarımı, nerdeyse otuz yıldan buyana izlediğini, Türk Dil Kurumu'ndaki karşılaşmalarımızdan biliyorum, sesini çıkarmıyor, olumlu-olumsuz bir konu bildirmiyor. Oysa bu konular sık sık gündeme geliyordu, kendisine derin bir saygım vardı, ne denli yanıldığımı şimdi anladım. Bütün yaşamını Türk dili çalışmalarına vermiş böyle bir düşünürün daha yakışıklı, daha uygarca bir dille beni eleştirmesini, yanlışlarımı düzeltmesini, benim gibi bir "amaeur ve dilettante"a, adının başına eklediği bilimsel sanların ışığında, yol gösterici olmasını umardım-dilerdim. Umduğum çıkmadı, ben de bu karşılığı vermek gereğiyle yüzyüze geldim, neylersin:

Ârif olana sohbet-i nâdân ne beladur

Victor Hugo
1793 DEVRİMİ
Sıdney Finkelstein
BESTECİ VE ULUS **(Müzikte Halk Mirası)**
Evgenia Ginzburg
ANAFORA DOĞRU
Jaques Attali
UFUKTAKİ GÖRÜNTÜLER
Mehmet Şekeroğlu
ALMAN DEMOKRATLARA MEKTUPLAR
Lu Sun
SİLAHLARA ÇAĞRI
Nikolai Bukharin
DÖNÜŞÜM DÖNEMİNİN EKONOMİSİ **(Lenin'in Kenar Notları ile)**
Anatole France
PENGUENLER ADASI
John Reed
VİVA MEKSİKA
İsmet Zeki Eyuboğlu
GÜLEN ANADOLU
ANADOLU GERÇEĞİ (Çıkacak)
ANADOLU AYDINLIĞI (Çıkacak)
DİLİN KEMİĞİ (Çıkacak)
DİLİN KAPISI (Çıkacak)
ÇAĞIMIZIN ÇEVRİNTİLERİ (Çıkacak)
TOPLUM SARSINTILARI (Çıkacak)
ANILAR

ŞİİR

İsmet Zeki Eyuboğlu
TAŞOLUĞUN BAŞINDA
KARA ZIPKALILAR DESTANI (Çıkacak)
Suna Aras
HAMUR ANA ÖLDÜ YAŞASIN KRAL
Gülbahar Kültür
SUSTUĞUN YERDE KAL
İsmet Zeki Eyuboğlu
HZ. ALİ'NİN ŞİİRLERİ

DİN KÜLTÜRÜ VE ALEVİLİK KİTAPLARI

Oral Çalışlar
HZ. ALİ MUAVİYE ÇATIŞMASI
REFAH PARTİSİ NEREDEN NEREYE
FETHULLAH GÜLEN'DEN CEMALETTİN KAPLAN'A

Battal Pehlivan
ALEVİLER VE DİYANET
ALEVİ BEKTAŞİ DÜŞÜNCESİNE GÖRE ALLAH
Mutay Öztemiz
CUMHURİYET DÖNEMİNDE DEVLETİN DİN POLİTİKALARI
Rıza Algül
ALEVİLİĞİN SOSYAL MÜCADELEDEKİ YERİ
İsmet Zeki Eyuboğlu
HZ. ALİ'NİN ŞİİRLERİ
FELSEFE AÇISINDAN 12 EYLÜL DİN. BOŞLUĞUN EGEMENLİĞİ
GELİN CANLAR SÖYLEŞELİM
İSLAMDA BÖLÜNMELER ÇELİŞMELER **(Refah Partisinin Yükselişi)**
GÜNÜMÜZDE ALEVİLİK **(Sorunları - İlkeleri - Gelişimi)**
İSLAMIN ÇÖKÜŞÜ
Aşık Sadık Kara
ŞİİRLER
Esat Korkmaz
ALEVİLER VE AYDINLANMA
ALEVİLERE SALDIRILAR
İNSAN TANRI
ALEVİ FELSEFESİ
Fikret Otyam
HU DOST
Öner Yağcı
SIVASI UNUTMAK
Celal Yıldız
BARIŞA GİDEN YOL
Erol Sever
İSLAMIN KAYNAKLARI 2 MUHAMMED
Ayhan Aydın
ALEVİLİK BEKTAŞİLİK SÖYLEŞİLERİ

KADIN KİTAPLARI

Fatmagül Berktay
KADIN OLMAK, YAŞAMAK, YAZMAK
Lise Vogel
MARKSİST TEORİDE KADIN
Chanie Rosenberg
KADINLAR VE PERESTROYKA
Shere Hite - Kate Colleran
İYİ AŞIKLAR, KÖTÜ AŞIKLAR

Diana Gittins
AİLE SORGULANIYOR
J. Mitchel - A. Oakley
KADIN VE EŞİTLİK
Mariam Tilali
SOWETO ÖYKÜLERİ
Tania Modleski
HINÇLA SEVMEK
Miranda Davies
ÜÇÜNCÜ DÜNYADA İKİNCİ CİNS
Julia Voznesenskaya
KAMPLARDAN SEVGİ MEKTUPLARI
Jess Wells
KADIN GÖZÜYLE BATI AVRUPADA FAHİŞELİĞİN TARİHİ
Aleksandra Kollontai
BİR BÜYÜK AŞK
İŞÇİ ARILARIN AŞKI
Mitchéle Barret
GÜNÜMÜZDE KADINA UYGULANAN BASKI
(Marksist Feminist Çözümlemede Kadınlar)
Marina Gambarof
SÖYLE BANA BENİ NE KADAR SEVİYORSUN
(Kadınlara Göre Erkekler)
Germaine Greer
İĞDİŞ EDİLMİŞ KADIN
Kate Millet
UÇMAK
Paule Salomon
GÜNEŞ KADINI
Soumaya Noamane - Guessous
BÜTÜN UTANÇLARIN ÖTESİNDE
Caroline Ramazanoğlu
FEMİNİZM VE EZİLMENİN ÇELİŞKİLERİ
Gılbert Bedıa
USTA BİR MEKTUP YAZARI ROSA LUXEMBURG
Rby Rohrlich - Elaine Hoffman Baruch
KADIN ÜTOPYA PEŞİNDE (Çıkacak)
Cathy Porter
BİR BİYOGRAFİ: ALEKSANDRA KOLLONTAİ (Çıkacak)